

Nederland Handelsland

Export, import & investeringen

2025

Nederland Handelsland

Export, import & investeringen

2025

Verklaring van tekens

niets (blanco)	een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
0 (0,0)	het cijfer is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
*	voorlopige cijfers
**	nader voorlopige cijfers
-	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
2016-2017	2016 tot en met 2017
2016/2017	het gemiddelde over de jaren 2016 tot en met 2017
2016/'17	oogstjaar, boekjaar, schooljaar, enz. beginnend in 2016 en eindigend in 2017
2004/'05-2016/'17	oogstjaar enz., 2004/'05 tot en met 2016/'17

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en CCN Redactie & Visualisatie, Den Haag
Omslagfoto: ANP / Erik van 't Woud

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2025.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Executive Summary 5

Nederland Handelsland 2025: export, import en investeringen – Een introductie 19

1 Dashboard 23

2 Belangrijke ontwikkelingen in 2024 en 2025 27

- 2.1 Belangrijkste bevindingen 28
- 2.2 Trump 2.0: anticiperen op de dreigende invoerheffingen 30
- 2.3 Hoe presteert de EU in vergelijking met de VS, China, Rusland en India? 38
- 2.4 Handel in militaire goederen en dual-use goederen 49
- 2.5 Bijlage 59
- 2.6 Literatuur 61

3 Internationale handel in goederen 71

- 3.1 Belangrijkste bevindingen 72
- 3.2 Belangrijkste ontwikkelingen Nederlandse goederenhandel in 2024 75
- 3.3 Nederlandse export van goederen in detail 81
- 3.4 Nederlandse import van goederen in detail 89
- 3.5 Belang van Nederland als goederenleverancier voor andere landen 96
- 3.6 Belang van Nederland als afnemer van goederen voor andere landen 102
- 3.7 Literatuur 106

4 Internationale handel in diensten 108

- 4.1 Belangrijkste bevindingen 108
- 4.2 Belangrijkste ontwikkelingen Nederlandse dienstenhandel 111
- 4.3 Nederlandse export van diensten in detail 117
- 4.4 Nederlandse import van diensten in detail 123
- 4.5 Belang van Nederland als dienstenleverancier voor andere landen 129
- 4.6 Belang van Nederland als dienstenafnemer voor andere landen 132
- 4.7 Literatuur 135

5 Buitenlandse investeringen en multinationals 139

- 5.1 Belangrijkste bevindingen 140
- 5.2 Financiële verwevenheid met het buitenland (DNB) 142
- 5.3 Multinationals in Nederland 153
- 5.4 Activiteiten van Nederlandse multinationals in het buitenland 162
- 5.5 Literatuur 167

6 Nederlandse verdiensten aan de export 168

- 6.1 Belangrijkste bevindingen **169**
- 6.2 Bijdrage van de export aan het bbp **172**
- 6.3 Werkgelegenheid die samenhangt met de export **186**
- 6.4 Literatuur **194**

7 Inzet van de invoer in de Nederlandse economie 196

- 7.1 Belangrijkste bevindingen **197**
- 7.2 De verschillende invoerstromen **199**
- 7.3 Samenstelling en herkomst van de goedereninvoer **202**
- 7.4 Samenstelling en herkomst van de diensteninvoer **207**
- 7.5 Het invoergehalte van de Nederlandse uitvoer **210**
- 7.6 Internationale verwevenheid via Nederlandse in- en uitvoer **213**
- 7.7 De aan de export verbonden import verder ontrafeld **217**
- 7.8 Literatuur **221**

8 Voetafdruk van de invoer 223

- 8.1 Belangrijkste bevindingen **224**
- 8.2 Inleiding **224**
- 8.3 Landvoetafdruk van de invoer **227**
- 8.4 Grondstofvoetafdruk van de invoer **232**
- 8.5 Broeikasgasvoetafdruk van de invoer **237**
- 8.6 Literatuur **242**

Begrippenlijst **244**

Medewerkers **252**

Executive Summary

No year is without its share of events on the world stage, but in 2024 the world seemed to be in a constant state of turmoil. Geopolitical tensions continued to escalate on numerous fronts. In the Middle East, the conflict in Gaza intensified, Houthi rebels attacked cargo ships in the Red Sea and Israel launched an offensive against Hezbollah in Lebanon. At the same time, Iran and Israel attacked one another with direct rocket fire, and the authoritarian Assad regime in Syria fell unexpectedly quickly. In Europe, the war in Ukraine became an exhausting war of attrition with no prospect of a quick resolution. Other conflicts, such as the ongoing violence in Sudan, received scant media attention – not because of their lesser impact, but because the world seemed increasingly unable to cope with so many crises and conflicts at one time. Beyond the human suffering caused, this geopolitical instability had direct consequences for the global economy, particularly for trade routes, commodity prices and investment flows.

At the same time, 2024 was also a year of economic aftershocks. Countries around the world were – to varying degrees – still recovering from the economic impact of the coronavirus pandemic. However, higher interest rates and inflation continued to depress household purchasing power in 2024. As a result, private consumption in many countries was still below pre-pandemic levels.

For an open economy like that of the Netherlands, these developments are significant. Because of our country's interconnectedness with global chains, geopolitical tensions and changing economic power relations can have a direct impact on the Dutch business economy, trade flows and the earning power of our economy. In this edition of *Nederland Handelsland 2025: Export, import & investeringen*, we outline how the Netherlands has positioned itself in this dynamic global playing field using the latest figures.

Nederland Handelsland 2025: Export, import & investeringen is published by Statistics Netherlands' Expertise Centre for Globalisation at the request of the Dutch Ministry of Foreign Affairs. It aims to provide objective information for a broad readership on internationalisation trends in the Netherlands' economy with a particular emphasis on trade and business. It also provides independent data as input for the trade policy decisions of the Ministry of Foreign Affairs. The publication provides data tables with annually recurring key figures as well as an outline of the main events behind these figures.

Below, we outline some of the main findings presented in this edition.¹⁾

¹⁾ Chapter 1 comprises a dashboard with the key findings from chapters 2–8 and is not included here.

Chapter 2: Major developments in 2023 and 2024

This chapter focuses on some important current developments: events or trends in the world that are affecting the Dutch economy and society. In the first part, we look at the potential for anticipation effects with respect to tariffs on exports to the US. The second part presents a comparison between global economic and/or military superpowers: the US, China, the EU, Russia and India. Dutch trade in military goods and dual-use goods is discussed in the third part.

Trump 2.0: anticipating impending import tariffs

- Unlike many other EU countries, the Netherlands has a trade deficit in goods with the US. The Netherlands had a deficit of €10.3 billion in its goods trade balance with the US in 2023 when we exclude re-exports from both imports and exports in addition to quasi-transit trade. The value of crude oil and natural gas imported from the US was particularly high. When we do not correct for re-exports, the trade balance in goods with the US is even more negative.
- US goods imports rose sharply in Q1 2025, with the total import value up by 25% compared to the same period of 2024. This could indicate an anticipation effect ahead of possible US import tariffs.
- The strong growth in US imports was driven mainly by a surge in goods from the EU, with a significant increase in imports of organic chemicals and pharmaceuticals, of which Ireland was the main supplier.
- Despite all the uncertainty, Dutch exports increased. Total exports to all countries combined increased in Q4 2024 and Q1 2025, though less sharply than exports to the US.
- Dutch exports to the US were 10.0% higher in Q4 2024 than they were in Q4 2023. For Q1 2025, we see growth of 16.6%. Higher-value exports of chip machinery and pharmaceuticals make up a large proportion of Dutch goods exports to the US.
- Dutch goods exports to Germany also saw strong growth, especially in Q1 2025 compared to Q1 2024.

How is the EU performing compared to the US, China, Russia and India?

- The US, the EU, China, Russia and India are major power blocks in the world, and together they account for two-thirds of global GDP.
- India is the only one of these five blocks with a rapidly growing labour force that will continue to grow as we approach 2050.
- The US has the largest economy of the five blocks, while the EU has had the lowest economic growth in recent years (2021–2024).
- The EU is the world's largest trader in goods and services and also the largest investor in other regions.
- In terms of innovation, the US performs best by some distance, followed by China, then the EU, with Russia and India a long way behind.
- The EU scores best when it comes to quality of life and life satisfaction. This is followed by the US, with the other three a long way behind.

- In terms of sustainability, the EU has the best performance. India has the smallest ecological footprint, due to relatively high levels of poverty in that country.
- In geopolitical terms, the US is the most powerful country, while Russia has the largest mineral resources by value.

Trade in military goods and dual-use goods

- The Netherlands imported military goods worth €580.8 million in 2024, while its exports of military goods were worth €346 million. For both imports and exports, this was a record since measurements began in 2015. The trend continued into Q1 2025: military goods worth €148 million were imported, almost as much as in the whole of 2019. No previous first quarter on record had seen so many military goods imported and exported as Q1 2025.
- The sharp rise in the import value of military goods began in 2023, when imports increased by 87.6% over the previous year. In 2024, the export value also increased, by 63.6% compared to 2023.
- Germany was by far the most important country of origin of military goods coming into the Netherlands in 2024, with a 40% share.
- Motorised combat vehicles (and components) were the most imported goods in 2024 with an import value of €189.9 million. Weapons and ammunition worth €155.9 million were also imported. The import value of these two types of goods accounted for 60% of the import value of military goods.
- The picture for exports is similar; in 2024, motorised combat vehicles (and components) and weapons and ammunition were exported in particular.
- As well as military goods, 'dual-use' goods were also traded. These are goods that can be used for both civilian and military purposes, such as drones. The import and export value of these goods followed a similar pattern to non-dual-use goods. For instance, the import value of dual-use goods peaked at €201 billion in 2022. The export value peaked at €228 billion in the same year.
- Germany was the main customer for Dutch exports of dual-use goods, with €36.7 billion worth of these goods going to Germany in 2024. Looking solely at Dutch domestic exports, the US was the main buyer. Indeed, of exports to Germany, a relatively large share were re-exports.
- In 2024, the US was the main country of origin for Dutch imports of dual-use goods, followed closely by Germany and China.

Chapter 3: International trade in goods

Dutch goods exports in 2024

- Dutch goods exports declined by 1.8% in 2024, for a total of €666.5 billion. The drop in export value was mainly reflected in domestic exports.
- The decline in export value was largely explained by lower prices. Export prices were 1.7% below those in 2023. In terms of export volume, there was a 0.1% drop. Volume declines in mineral fuels and transport equipment (including passenger cars and buses)

were offset by higher volumes in chemical products (including pharmaceuticals) and manufactured goods.

- Europe remained the Netherlands' primary export destination, as in previous years, with 76.5% of Dutch export value going to European countries.
- Two-thirds of all goods exported by the Netherlands went to the other 27 EU member states, representing €439.9 billion by value. The EU was thus the Netherlands' most important market for goods exports in 2024.
- Machines and equipment were the most exported items in 2024, followed by manufactured goods and mineral fuels.
- Of all the Netherlands' goods exports, 53.8% went to the five main trading partners: Germany, Belgium, France, the UK and the US.
- There are clear differences between product categories when it comes to domestic exports (produced in the Netherlands) and re-exports (produced elsewhere). The category of transport equipment consisted of 72% domestic exports. Raw materials and natural products (including flowers and plants) and food and beverages also included a high share of domestic exports. In the case of manufactured goods and machines and equipment, re-exports were higher.
- The closer a destination country is to the Netherlands, the higher the share of re-exports. Neighbouring countries such as Germany (60%) and Belgium (55%) received more re-exports than other major trading partners such as the UK (38%), the US (30%) or China (16%).
- Refined petroleum products, specialised machinery and parts, and phones, modems and routers were the Netherlands' top three export products by value in 2024.
- The export value of refined petroleum products fell sharply due to declines in both price and volume. The growth in the export value of specialised machinery was due to a slight increase in prices. The export value of phones, modems and routers was slightly up on 2023. Prices for these goods declined slightly on average, while export volumes increased slightly.
- The export value of medicines and pharmaceuticals was sharply higher in 2024, year on year. In both cases, this increase in value came from a rise in export volumes; in the case of pharmaceuticals, prices also increased.

Dutch goods imports in 2024

- Dutch goods imports fell by 3.3% more than goods exports in 2024. This brought imports to €585.8 billion.
- The decline in import value was mainly due to a drop in prices (–3.6%); in volume, there was a small increase (+0.3%). The volume decline in mineral fuels and transport equipment was offset by higher volume in chemical products and manufactured goods.
- Some 58% of all imported goods came from a European country. Of all regions, only the import value from Asia was higher in 2024 than in 2023.
- Of all goods imported by the Netherlands, 48% (or €279 billion) came from the other 27 EU member states. In 2024, Germany, the US and Belgium were the main trading partners for imports coming into the Netherlands.
- Machinery and manufactured goods were the most imported product categories, as in 2023.
- Half of total Dutch imports came from the Netherlands' five main trading partners: Germany, the US, Belgium, China and the UK. Imports of chemical products, transport equipment and machinery were the most concentrated among these five import partners.

- Crude oil, refined petroleum products, and phones, modems and routers were the top three imports of the Netherlands in 2024.
- The decline in crude oil imports is largely explained by a decrease in volume, but also in part by lower prices. Imported refined petroleum products actually saw a volume increase combined with a price decrease, as did phones, modems and routers.
- Import values of computers and pharmaceuticals were sharply higher in 2024 than a year earlier. In both cases, that value growth came from a growth in import volume, although the price also increased.
- Natural gas saw a sharp decline in the import price. The Netherlands also imported less natural gas in terms of volume in 2024. Overall, the import value of natural gas fell by almost 56% compared to 2023.

The Netherlands as a supplier of goods to other countries in 2023

- The Netherlands accounted for 3.3% of global goods exports in 2023, ranking as the world's fourth largest export country in 2023 (in terms of goods) after China (15.0%), the US and Germany.
- Of all imports into Belgium, over 21% came from the Netherlands in 2023, making the Netherlands the main country of origin for Belgian goods imports. For Germany, the Netherlands was the second most important goods supplier.
- Of all goods imported by other 27 EU member states, some 6.4% came from the Netherlands in 2023. This made the Netherlands the third most important supplier of goods for the other 27 EU member states.
- In 2023, the Netherlands had a higher share in goods imports from Ghana and France (among others) than it did in 2015. Ghana imported a higher value of refined petroleum products from the Netherlands, in particular. In the case of France, it was mainly mobile phones and medicinal and pharmaceutical products.
- The Dutch share in German and Nigerian goods imports was lower in 2023 than it was in 2015. The Netherlands was less important as a supplier of pharmaceutical products to Germany, while for Nigeria it supplied less refined petroleum products.

The Netherlands as a buyer of goods from other countries in 2023

- Globally, the Netherlands was the eighth largest goods importer in 2023, after the US (13.7%), China, Germany, the UK, France, Japan and India. The Netherlands had a 2.9% share in global goods imports in 2023.
- For Iceland, Nigeria and Ivory Coast, the Netherlands was the main export destination in 2023. In 2023, almost 36% of all goods exports from Iceland were destined for the Netherlands.
- Of all goods exported by other 27 EU member states, 4.8% were bound for the Netherlands in 2023. This made the Netherlands the sixth largest buyer of goods exports from the rest of the EU.
- The Netherlands had a higher share in exports from Guyana and Ireland (among others) in 2023 than it did in 2015. Guyana mainly exported a higher value of crude oil to our country. In the case of Ireland, these were mainly medicinal and pharmaceutical products.

Data sources

- The figures relating to the Netherlands are based on data from Statistics Netherlands (CBS) and are based on the concept of border crossing. These are movements of goods where the goods physically cross the Dutch border, even if a transfer of economic ownership is not always involved. Quasi-transit trade is not included in these figures. The most recent figures are from 2024.
- The figures from the international perspective are based on UN Comtrade data. The most recent figures are from 2023.

Chapter 4: International trade in services

Dutch services exports in 2024

- The Netherlands exported €306.6 billion worth of services to other countries in 2024, according to International Trade in Services Statistics. That was 4.3% more than in 2023.
- When we look at the services trade defined by the National Accounts – which excludes special purpose entities, among others – the increase was 6.5%. Export volume is estimated to have increased by 2.5% compared to 2023, while export prices were estimated to have increased by 4.0%. This means that the growth in export value can be attributed to both higher export prices and export volumes.
- With a share of 30%, business services were again the largest category of Dutch services exports by value in 2024. This category includes R&D, legal or accounting services, as well as business, technical or trade-related consultancy. Transport services and telecommunication, computer and information services complete the top three.
- Compared to 2023, transport services exports grew the fastest in terms of value (+€3.8 billion). The largest absolute decline was seen in business services exports: the export value of this category was €1 billion lower in 2024 than it was in 2023. The decline was particularly evident in technical, trade-related and other services.
- In 2024, as much as 69.4% of services exports were destined for Europe (51.4% to other EU countries) making Europe the most important export destination by far. 15.4% of export value went to the Americas and 12.4% to Asia.
- Germany, the US, the UK, Ireland and Switzerland were the main destinations for Dutch services exports in 2024; 47.8% of Dutch services exports went to these five largest export partners.
- The US was the main destination for business services from the Netherlands in 2024. For telecommunications, computer and information services exports, it was Ireland. In terms of value, Germany was the largest buyer of transport services from the Netherlands in 2024.

Dutch services imports in 2024

- Total Dutch services imports increased by 5.4% to €282.6 billion in 2024 compared to 2023, according to the International Trade in Services Statistics.
- When we look at the international trade in services defined by the National Accounts – which excludes the special purpose entities, among others – there was an increase of 5.7%. Import volume increased by 2.2% between 2023 and 2024, while the price increase was 3.4%.
- Business services dominated services imports in 2024, with a share of over 36%, followed by transport services and fees for the use of intellectual property.
- The import value of all service categories was higher in 2024 than it was in 2023, except for services related to the processing of goods and government services. The Netherlands purchased less of these two service categories in 2024. Imports of business services grew the fastest in absolute terms, by €6.4 billion.
- In 2024, 68.5% of Dutch services imports came from European countries. In 2024, Dutch services imports from Europe amounted to €193.5 billion, or 51.9% of the total services import value. Besides Europe, the import value from Asia also increased sharply. In 2024, Dutch services imports from Asian partners amounted to €24.4 billion.
- The US, UK, Germany, Ireland and France were the main countries of origin for Dutch services imports in 2024; 57.0% of Dutch services imports came from these five import partners.
- The UK was the main supplier of business services to the Netherlands in 2024. The main supplier of imported transport services was Germany. By value, the US and Ireland were our largest suppliers of intellectual property in 2024.

The Netherlands as an international service provider in 2023

- The international figures come from the World Trade Organisation (WTO) and the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). The most recent figures are from 2023.
- The Netherlands supplied 3.6% of all services exported worldwide in 2023, making it the world's seventh largest services exporter. The US is the leading supplier of services in the world, by far.
- Of all countries, Belgium imports the most services from the Netherlands: in 2023, 14.4% of Belgium's total services imports came from the Netherlands. The Dutch share in France's services imports grew relatively strongly in 2023 – by 0.7 percentage points compared to 2022. This growth was mainly in business services.

The Netherlands as an international service consumer in 2023

- The Netherlands accounted for 3.8% of global services imports in 2023, making it the world's seventh largest services importer by value. The US, Germany and the UK imported the most services globally. Although its share decreased in 2023, the US remains by far the world's largest importer of services.
- Of all countries, Barbados exports the most services to the Netherlands as a proportion of its total services exports; 21.2% of the Caribbean island's services exports are to the Netherlands. Belgium and Romania are other countries that export a high share of their services exports to the Netherlands.

Chapter 5: Foreign direct investment and multinationals

Financial interconnectedness with other countries (DNB)

- The Netherlands remains an attractive location for multinationals. Although a number of originally Dutch multinationals have moved abroad in recent years (such as Shell and Unilever), new multinationals such as Universal Music Group and Stellantis have also relocated to the Netherlands.
- The total value of shares listed on the Amsterdam stock exchange was almost €1.4 trillion (120% of GDP) by the end of 2024. Only the stock markets of Luxembourg and Ireland are larger in comparison to the GDP of their respective countries. The shares in circulation on the Dutch stock exchange are highly internationally oriented: only 10% are in Dutch hands.
- The Netherlands has had a current account surplus for many years; over the whole of 2024, that surplus amounted to €103 billion. This is mainly due to the international trade in goods but also, to a lesser extent, trade in services.
- The Netherlands has built up a substantial asset position abroad in recent years: at the end of 2024, this position amounted to €697 billion, or 62% of GDP. The asset position and the very substantial underlying assets and liabilities illustrate the international interconnectedness of the Dutch economy with other countries.
- The Netherlands' interconnectedness with other countries is partly due to its role as a conduit country for international capital. In recent years, measures have been introduced to discourage tax avoidance in the Netherlands by multinationals, and the balance sheets of these conduit companies have declined accordingly.
- Despite the reduction of conduit activities, the Netherlands remains in the global top three when it comes to direct investment positions. In 2024, total inward investment increased by 1.7% to €3,527 billion and outward investment increased by 1.0% to €4,340 billion. More than 95% of direct investment was through non-financial corporations and conduit companies; the Netherlands' largest investment partners were the US, the UK and Germany.

Multinationals in the Netherlands

- There were 27.1 thousand multinationals in the Netherlands in 2023, representing 1.7% of the Dutch business economy. Around one-third of these firms are Dutch multinationals, two-thirds are foreign multinationals.
- Most multinationals in the Dutch business economy – over a third – are in wholesale and retail. At 17% and 14%, respectively, most multinationals operate in specialised business services and manufacturing.
- In 2023, around 2.5 million people in the Netherlands worked for a multinational, which means that around 1 in 3 jobs in the Dutch business economy was with a multinational. With 4.3 million people employed in the Netherlands, most people still worked for non-multinational firms.
- Dutch multinationals had an average of 129 persons on the payroll. The average number of employed persons on the payroll of a foreign multinational was almost half that, at 73. The average non-multinational firm had an average of 3 employees on the payroll.
- For both multinationals and the Dutch business economy as a whole, most employment was created by the wholesale and retail sector in 2023.
- With 3,350 firms, most foreign multinationals came from the US. Germany and the UK followed in second and third place, respectively.
- When Belgium, France, Switzerland, Sweden and Denmark are also included, we can say that around 52% of foreign multinationals come from closer to home.
- Around two-thirds of the total Dutch import value and export value of goods came from foreign multinationals in 2023. This represents an import value of €340.3 billion and an export value of €303.1 billion.
- Foreign multinationals accounted for around three-quarters of the total import value of the services trade in 2023 (€172.7 billion). The export value was similar at €173.0 billion.
- In 2023, 70% of multinationals were two-way traders: they imported as well as exported goods and/or services. Among non-multinationals, by contrast, around two-thirds of firms did not engage in any international trade at all.

Dutch multinationals abroad

- The most subsidiaries of Dutch multinationals are still found in Germany. Although the number of subsidiaries of Dutch multinationals in Germany decreased by around 7% from 2022 to 2023 to 3,368 firms, Germany remains in first place.
- The total number of Dutch subsidiaries abroad declined. There were 22.7 thousand Dutch subsidiaries worldwide in 2022, but the number fell to 20.9 thousand in 2023.
- At 457 thousand people, the largest number of people were employed by subsidiaries of Dutch multinationals in the US in 2023. Germany followed in second place.
- Although almost all the top ten investment countries saw a decline in the number of people employed by subsidiaries of Dutch multinationals abroad from 2022 to 2023, Belgium actually saw a slight increase to 98 thousand employees.
- With over €1 million per FTE, the highest turnover per FTE in 2023 was generated by subsidiaries of Dutch multinationals in France. Subsidiaries of Dutch multinationals in the US and the UK were in second and third place, with 811.6 thousand and 522.5 thousand euros per FTE respectively.

Chapter 6: Dutch earnings from exports

Contribution of exports to GDP

- Dutch goods and services exports amounted to €945.2 billion in 2023, down 1.4% from 2022.
- The value of goods exports fell by 4%. More specifically, the value of re-exports fell by more (almost 5%) than the export value of domestic exports (3%). This was due to lower volume and prices.
- The export value of services actually increased in 2023 compared to 2022: by almost 6% to a value of €268.3 billion. This was mainly due to price increases.
- Despite the smaller total gross export value, earnings from exports were €375.9 billion in 2023: almost 6% higher than a year earlier.
- After a decline in export earnings per euro of gross exports in 2022, the relative export earnings from domestic exports, re-exports and services rose again in 2023 to 51, 12 and 63 cents per euro of exports, respectively.
- 35.2% of Dutch GDP was earned from goods and services exports in 2023, down slightly from 2022 (35.7%).
- In 2023, the Netherlands' GDP grew by just 0.08%. Lower production and lower exports of natural gas played a major role in this. Domestic exports from industries such as chemicals, agriculture and metals also made a negative contribution to GDP.
- Business sectors that traditionally earn a great deal from exports are manufacturing, business services and trade. They saw their earnings rise further in 2023. The mining and quarrying, chemical and petroleum industries saw their earnings decline due to the normalisation of prices following the spike of 2022.
- Specialised machinery remains the largest category in domestic exports. Compared to a year earlier, earnings from specialised machinery originating from the Netherlands rose by 22% in 2023.
- The Netherlands earned the most from exports to Germany, the UK, the US, Belgium and France. After a decline in 2022, the importance of China as an export destination increased again in 2023.

Employment related to exports

- 31.4% of employment (or 2.6 million full-time jobs) in the Netherlands is related to exports. This includes 1.2 million direct and 1.4 million indirect full-time jobs. As such, international sales markets were just as important in 2023 as they were in 2022.
- In 2023, capital-intensive industries such as manufacturing and mining and quarrying made a relatively large contribution to export services, while their share of export-related employment remained limited. Mining and quarrying accounted for 2.3% of total export services: exports generated few jobs in that industry.
- Exports create significantly more employment in labour-intensive sectors: in business services, 29.1% of total employment is related to exports. In agriculture, forestry and fishing, exports generated proportionally more employment than earnings. In other sectors, the shares are similar.

- In business services and trade, a great deal of indirect employment is generated thanks to exports, because exporting firms purchase these services. By contrast, in manufacturing, many jobs are directly dependent on exports.
- As with export services, the top 5 export destinations that provide employment are Germany, the UK, the US, Belgium and France.
- Most export-related labour hours worked are in business and administrative jobs, followed by technical and commercial jobs. Within agriculture, the highest proportion of export-related labour hours (52% of all hours worked in agricultural jobs) are spent on exports in relative terms. The share is also relatively high for jobs in transport and logistics and in ICT.
- Most export-related labour hours are worked by men, those with a lower level of education and self-employed persons, in relative terms.

Data sources

- In this chapter, we use figures from Statistics Netherlands' National Accounts. This makes it possible to provide an insight into the actual economic revenues from exports. At the time of writing, National Accounts data are available up to and including 2023.
- The National Accounts focus on the concept of change of ownership. These are goods transactions in which a Dutch firm or person transfers economic ownership of the goods to a foreign firm or person, and vice versa.
- Partly because of this, the figures in this chapter differ from those reported in Chapters 2 and 3, which are based on the concept of border crossing. These are movements of goods where the goods physically cross the border of the Netherlands, even if this does not involve a transfer of ownership.

Chapter 7: Use of imports in the Dutch economy

Distribution of goods and services imports

- The infographic at the beginning of this chapter shows what happens to imports that enter the Netherlands. In 2023, the Netherlands imported €826 billion worth of goods and services from abroad. Of these imports, €591.8 billion euros consisted of goods and €234.1 billion euros of services.
- A considerable share of the total import value of goods and services (37%) found its way directly back abroad in the form of re-exports in 2023. This overwhelmingly involved goods. Imported goods and services destined for direct domestic expenditures accounted for 11% and 4% of the total import value, respectively. Intermediate goods and services imports are used by firms in the Netherlands to produce goods and provide services, and had shares of 28% and 21% respectively.
- Compared to 2022, the import value of goods and services fell by €45 billion (–5%) in 2023. In particular, goods imports saw a decline in value of €58.4 billion (–9%). Prices of imported goods fell by 6% in 2023 compared to the previous year, while volume declined by 3%.

Composition and origin of goods imports

- Approximately 47% of goods imports (€276.7 billion) were intended for re-export in 2023. Imported goods destined for direct domestic expenditures such as household consumption and business investments, had a value of €87.2 billion. Intermediate goods imports amounted to €227.9 billion in 2023. Of these intermediate goods imports, 32% were further processed by firms in the Netherlands into goods or services for sale on the domestic market. This means that the remaining 68% were exported after processing in the Netherlands.
- In 2023, petroleum and petroleum products were the most important category of goods imports intended for re-export, followed by various manufactured goods. In intermediate goods imports, petroleum and natural gas were the categories of groups with the highest import value. Goods imports for direct domestic expenditures were dominated by vehicles and natural gas.
- Imported goods intended for re-export in 2023 mainly originated from Germany and China. For the import of intermediate goods, Germany, the US and Belgium are the Netherlands' main import partners. For imported goods destined for direct domestic expenditures, the main import partners are Germany and Belgium.
- After the sharp price increases of 2022, most sectors saw falling prices in 2023. Prices in the petroleum industry and the chemical industry dropped, for instance. In general, the price drops seen in 2023 were relatively small compared to the price increases recorded in the previous year.

Composition and origin of services imports

- Services imports for direct domestic expenditures had a value of €34.3 billion in 2023. Intermediate services imports amounted to €166.7 billion in 2023. Of this, 38% were further processed by firms in our country to produce goods or services to be sold on the domestic market. This means that the remaining 62% of services imports were exported after processing in the Netherlands.
- Business services were the largest category in intermediate service imports, of which 59% were further processed into exported goods or services. Services imports for direct domestic expenditures consisted of €20.8 billion in travel and €5.9 billion in business services.
- For intermediate services imports, the US and the UK remained the main import partners. Services imports for direct domestic expenditures came mainly from Germany and the US.

The importance of imports for Dutch exports

- The import content of Dutch exports was 48.9% in 2023, compared to 52.1% in 2022. This decrease in import content is partly explained by lower import prices for raw materials and fuels.
- Prices of imported goods that were processed into domestic exports fell by 9.7% in 2023, while export prices fell by 0.9%. As a result, the Netherlands retained €0.23 more per €1 of exports in 2023 compared to 2022. Prices of services imports processed into service exports rose in line with the export prices of services.
- Domestic export volumes fell by 2.2% in 2023, with the required import volume of goods also falling by 1.7%. The import of goods required to produce domestic exports in the period between 2021 and 2023 saw the largest price increase, but also the largest decline in volume.

International links through Dutch imports and exports

- The Netherlands is an important hub for intraregional trade within the European internal market. A large share of the imports that were processed into exports – €44.4 billion, accounting for 12.4% of total imports for intermediate consumption) – came from another EU member state and were then also forwarded to a different (or the same) member state.
- Outside the EU, the United States (€27.1 billion) and the United Kingdom (€14.8 billion) were again the most important suppliers of imported goods that were processed by firms in the Netherlands.

Analysing export-related imports in more detail

- In 2023, a total of €51.0 billion in imported raw materials and mineral fuels and €17.5 billion in imported machinery and transport equipment were needed to produce exports. The EU supplied 45% of the goods imported that were required for Dutch exports. For the import of raw materials and mineral fuels processed into exports, the EU's share was significantly lower at 22%. For the other categories, the EU's share was over 50%.
- In 2023, a total of €27.7 billion in imported business services and €13.8 billion in imported transport services were needed to produce exports. Approximately 53% of the imported services in 2023 came from the EU. As with goods, the EU's share was above 50% in most service categories. Only in the case of royalties was the EU's share in the imports used to produce exports significantly lower, at 38%.

Chapter 8: Footprint of Dutch imports

- Overall, more was imported by value in 2021 than in 2020, and the greenhouse gas (GHG) footprint of imports also increased. However, the material footprint and land use footprint of Dutch imports decreased.
- Goods imports generally have a larger footprint than services imports. However, the reduction in the material and land use footprint of Dutch imports cannot be explained by a fall in goods imports, since these increased by 21% in value and by almost 9% in volume.

- Of the imports that remain in the Netherlands (i.e. imports for direct domestic expenditures and those that are incorporated into products that are consumed in the Netherlands), both the land use footprint and the material footprint was smaller.
- In particular, less arable land was used for imports that are consumed in the Netherlands. On the one hand 2021 was a productive agricultural year, but on the other hand prices rose, which may explain why the volume of agricultural imports fell compared to 2020.
- With respect to the Netherlands' material footprint, only the use of fossil fuels increased. This was the case for both imports that remain in the Netherlands and imports that leave the Netherlands again. The increase in the volume of imports of petroleum and petroleum products was the main reason for this increase, and imports only fell after 2021.
- The GHG footprint of imports increased slightly compared to 2020. The GHG footprint of imports of computers and electronics for direct domestic expenditures increased sharply from 4.6 megatonnes of CO₂ equivalents to 6.3 megatonnes of CO₂ equivalents.
- The GHG footprint of imports of agricultural products for direct domestic expenditures also increased from 8.1 megatonnes of CO₂ equivalents to 9.3 megatonnes of CO₂ equivalents.
- By contrast, the GHG footprint of intermediate imports of agricultural products processed into products remaining in the Netherlands decreased from 9.3 megatonnes of CO₂ equivalents to 6.6 megatonnes of CO₂ equivalents.

Nederland Handelsland 2025: export, import en investeringen – Een introductie

Geen enkel jaar verloopt zonder onrust, maar in 2024 leek de wereld in een permanente staat van beroering. Gebeurtenissen volgden elkaar in hoog tempo op en waren zelden op zichzelf staand: conflicten, economische schokken en maatschappelijke onrust bleken steeds vaker met elkaar verweven (Baker, 2025). Juist die onderlinge samenhang maakte dat afzonderlijke ontwikkelingen vaak verbleekten bij de bredere dynamiek van onzekerheid en instabiliteit – een toestand die in toenemende mate wordt aangeduid met de term *permacrisis* (Borges de Castro et al., 2024; van IJzendoorn, 2022).

De geopolitieke spanningen liepen op tal van fronten verder op. In het Midden-Oosten intensiveerde het conflict in Gaza, vielen Houthi's vrachtschepen aan in de Rode Zee en begon Israël een offensief tegen Hezbollah in Libanon. Tegelijkertijd bestookten Iran en Israël elkaar met directe raketbeschietingen, en viel het autoritaire Assad-regime in Syrië onverwacht snel. In Europa ontwikkelde de oorlog in Oekraïne zich tot een uitputtende loopgravenoorlog zonder uitzicht op snelle oplossing. Andere conflicten, zoals het aanhoudende geweld in Soedan, kregen nauwelijks aandacht – niet vanwege hun geringere impact, maar omdat de wereld steeds minder in staat leek het geheel aan gelijktijdige crises te overzien. Naast het menselijke leed, had deze geopolitieke instabiliteit directe gevolgen voor de wereldeconomie, met name voor handelsroutes, grondstofprijzen en investeringsstromen wereldwijd.

Tegelijkertijd was 2024 economisch gezien ook een jaar van naschokken. Landen over de hele wereld waren – in verschillende mate – nog steeds herstellende van de economische gevolgen van de coronapandemie. De wereldwijde inflatiepiek die na de pandemie ontstond, was in belangrijke mate een gevolg van aanbodverstoringen: knelpunten in internationale waardeketens en een te grote afhankelijkheid van een beperkt aantal leveranciers in cruciale sectoren. Hogere rente en stijgende prijzen bleven in 2024 de koopkracht van huishoudens echter drukken. In veel landen bleef de particuliere consumptie daardoor achter bij het niveau van vóór de pandemie. De economische onzekerheid die hieruit voortvloeit voedde een groeiende onvrede over globalisering (UNCTAD, 2024).

De spanningen en onzekerheden vertaalden zich deels ook in het stembokje. 2024 was een 'verkiezingsjaar op steroïden', waarin een groot deel van de wereldbevolking nieuwe leiders koos (Borges de Castro et al., 2024). Verkiezingen in onder meer India, het VK, het Europees Parlement, Rusland en Japan trokken wereldwijd de aandacht. En het zal ook niemand ontgaan zijn dat er presidentiële verkiezingen waren in de VS. In sommige gevallen betekende dat een accentverschuiving in beleid, in andere gevallen tot een scherpe koerswijziging met gevolgen voor internationale samenwerking, het investeringsklimaat en handelsrelaties. Veranderingen die aansluiten bij bredere ontwikkelingen: de herwaardering van industriebeleid, de groei van multipolaire handelsnetwerken en snelle

technologische innovatie wijzen erop dat globalisering als systeem zich herpositioneert (UNCTAD, 2024).

Voor een open economie als die van Nederland zijn deze ontwikkelingen van groot belang. De geopolitieke spanningen en veranderende economische machtsverhoudingen hebben vanwege de verwevenheid van ons land met mondiale ketens, directe gevolgen voor het Nederlandse bedrijfsleven, de handelsstromen en het verdienvermogen van onze economie. In deze editie van Nederland Handelsland schetsten we aan de hand van de meest recente cijfers hoe Nederland zich in dit dynamische mondiale speelveld heeft gepositioneerd.

In onderstaande tabel is een selectie aan kerncijfers weergegeven, die in deze publicatie verder besproken worden. Het laatste nieuws en andere rapporten op het gebied van globalisering – zoals de Internationaliseringmonitor – zijn te vinden in ons [dossier](#).

0.1 Kernindicatoren internationale handel

	Waarde
	mln euro
Bruto Binnenlands Product (2024*)	
<i>bbp</i>	
In werkelijke prijzen	1 122 459
Internationale handel in goederen (2024*)	
<i>Export</i>	
Totaal	666 526
waarvan:	
Duitsland	147 203
België	79 190
Frankrijk	52 158
VK	41 540
VS	38 219
Italië	27 201
Spanje	22 470
China	20 568
Polen	20 152
Zweden	13 434
<i>Import</i>	
Totaal	585 790
waarvan:	
Duitsland	97 642
VS	59 657
België	57 223
China	51 309
VK	27 227
Frankrijk	20 581
Italië	14 862
Noorwegen	14 163
Ierland	13 988
Polen	13 589
Internationale handel in diensten (2024*)	
<i>Export</i>	
Totaal	306 593
waarvan:	
Duitsland	43 954
VS	32 733
VK	30 476

0.1 Kernindicatoren internationale handel (vervolg)

	Waarde
Ierland	21 074
Zwitserland	18 192
Frankrijk	17 868
België	17 586
Italië	8 515
Spanje	7 801
Zweden	7 232
<i>Import</i>	
Totaal	282 568
waarvan:	
VS	50 486
VK	36 312
Duitsland	33 337
Ierland	23 255
Frankrijk	17 792
België	17 685
Spanje	8 990
Italië	8 058
Polen	7 074
India	6 378
Verdiensten dankzij de export (2023*)	
Totaal	375 891
waarvan:	
Goederen Nederlandse makelij	165 878
Wederuitvoer	41 991
Diensten	168 023
Werkgelegenheid dankzij de export (2023*)	dzd vte
Totaal	2 614
<i>Direct</i>	
Totaal	1 233
waarvan:	
Goederen Nederlandse makelij	451
Wederuitvoer	60
Diensten	721
<i>Indirect</i>	
Totaal	1 381
waarvan:	
Goederen Nederlandse makelij	628
Wederuitvoer	230
Diensten	523

Nederland Handelsland 2025: export, import en investeringen is een publicatie die het Expertisecentrum Globalisering van het CBS heeft ontwikkeld op verzoek van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit betreft de zevende editie. De publicatie bevat jaarlijks terugkerende kerngegevens en indicatoren over de internationalisering van de Nederlandse economie en bedrijfsleven, evenals cijfers over actuele trends. Deze kerngegevens, indicatoren en beschrijvende trends geven een snel inzicht tot de belangrijkste aspecten van internationale handel en de rol van Nederland in wereldwijde productieketens.

De publicatie bestaat uit zeven beschrijvende hoofdstukken, rijkelijk geïllustreerd met figuren, infographics en tabellen. In deze hoofdstukken worden de belangrijkste trends, cijfers en ontwikkelingen gepresenteerd over het jaar 2024 en waar mogelijk wordt al een doorkijkje naar 2025 gegeven. Daar waar geen cijfers van het jaar 2024 beschikbaar zijn, worden de meest recente beschikbare cijfers gebruikt. De datasets waarmee de figuren, tabellen en infographics in deze hoofdstukken tot stand zijn gekomen, zijn dermate omvangrijk dat ze niet volledig in de publicatie opgenomen zijn. Deze zijn wel te downloaden op de landingspagina van deze publicatie.

Zoals gebruikelijk begint de publicatie met een dashboard met infographics, dat een overzicht geeft van enkele belangrijke resultaten uit de hoofdstukken. In de daaropvolgende hoofdstukken staan de volgende vragen centraal:

- In deze editie zoomen we in op drie actuele ontwikkelingen op het gebied van internationale handel (hoofdstuk 2). In hoeverre is er sprake van zogenaamde anticipatie-effecten in de goederenhandel met de VS? Hoe presteert de EU op verschillende vlakken ten opzichte van enkele andere economische en/of militaire grootmachten in de wereld? En, hoe ontwikkelt de Nederlandse handel in militaire en dual-use goederen zich?
- Hoeveel en welke goederen verhandelt Nederland en met welke landen (hoofdstuk 3)?
- Hoeveel en welke diensten verhandelt Nederland en met welke landen (hoofdstuk 4)?
- Hoeveel wordt er internationaal door Nederland en in Nederland geïnvesteerd? En wat is de rol van multinationals? (hoofdstuk 5)?
- Wat verdient Nederland aan de export en hoeveel werkgelegenheid is hiermee gemoeid (hoofdstuk 6)?
- Hoe sijpelt de invoer van goederen en diensten door in de Nederlandse economie (hoofdstuk 7)?
- Hoe groot is de Nederlandse voetafdruk door invoer (hoofdstuk 8)?

Literatuur

Baker, R. (2025, 17 januari). [A Geopolitical Review of 2024](#). *RANE*. Geraadpleegd op 30 juni 2025.

Borges de Castro, R., Chihaia, M., di Carlo, I., Garcia Rodriguez, A., Hahn, H., Kuiper, E., Lavrelashvili, T., López Domènech, B., Maisuradze, I., Paul, A., Taran, S., Torchio, G., & Villegas, R. (2024). [Europe in the world in 2024: From voting to geopolitics](#). EPC Outlook Paper. European Policy Centre.

UNCTAD (2024). [Trade and development report 2024: Rethinking development in the age of discontent](#). United Nations Conference on Trade and Development.

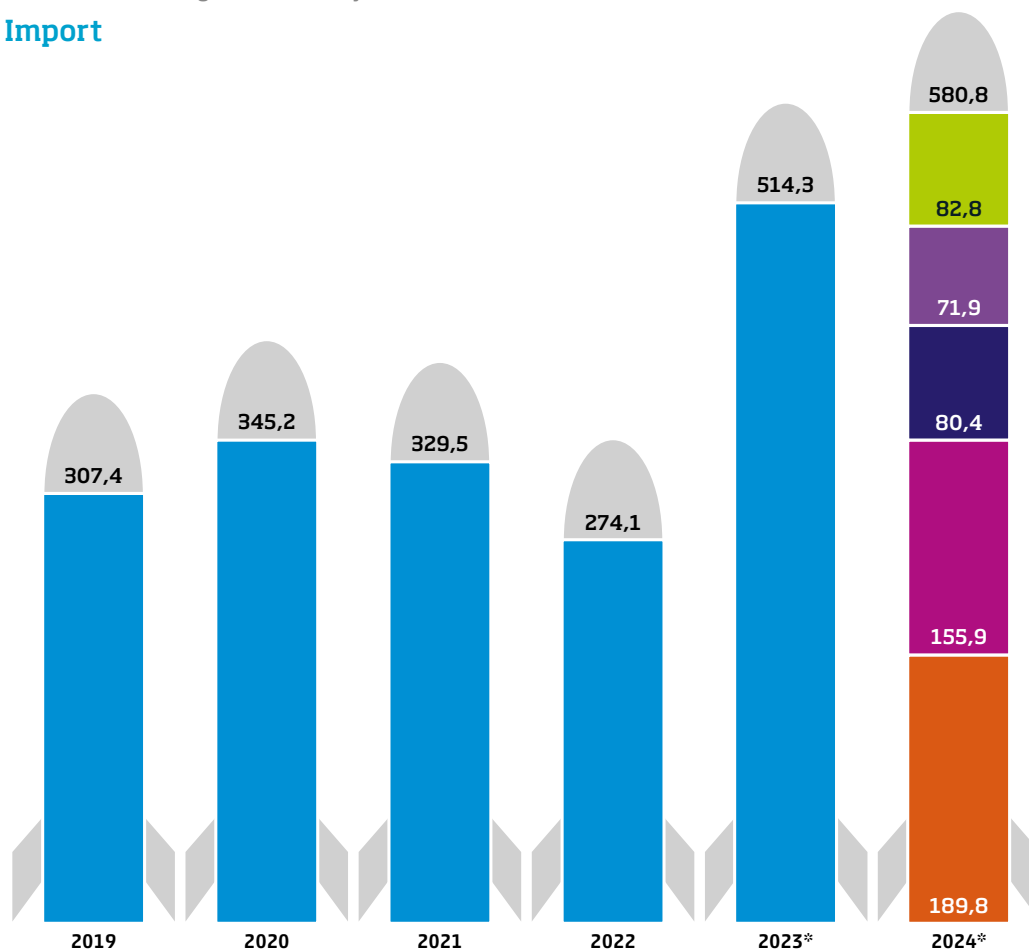
Van IJzendoorn, P. (2022, 1 november). [Crisis? Permacrisis! Het Britse woord van het \(niet vrolijke\) jaar](#). *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 1 juli 2025.

1 Dashboard

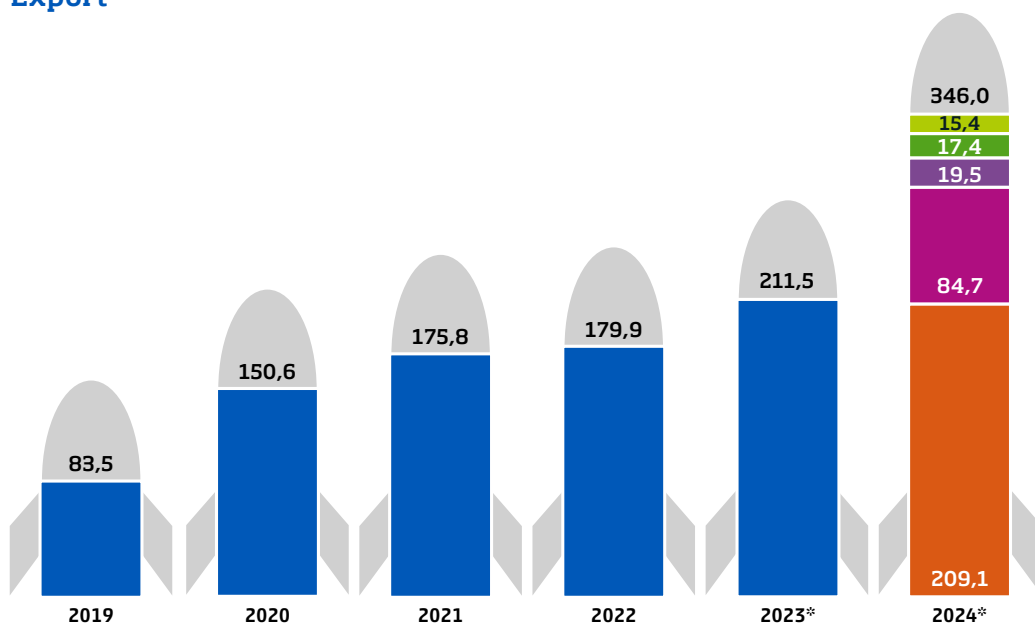
Hoofdstuk 2

Handel in militaire goederen in miljoenen euro's

Import

Export

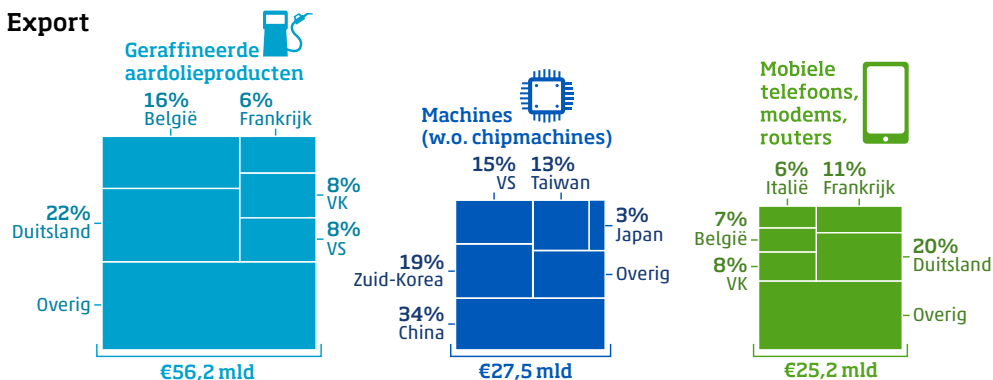

- Gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen
- Oorlogsmunitie
- Andere patronen en delen daarvan
- Wapenonderdelen
- Militaire wapens
- Overige

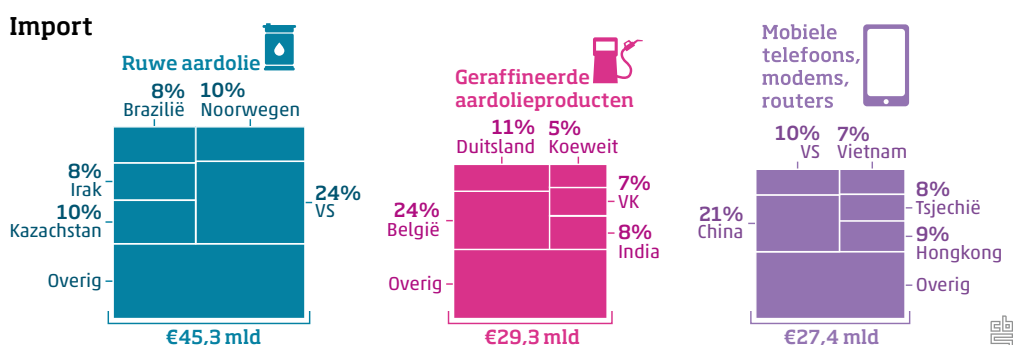
Hoofdstuk 3

Wat wordt er aan goederen verhandeld en met wie? (2024*)

Export

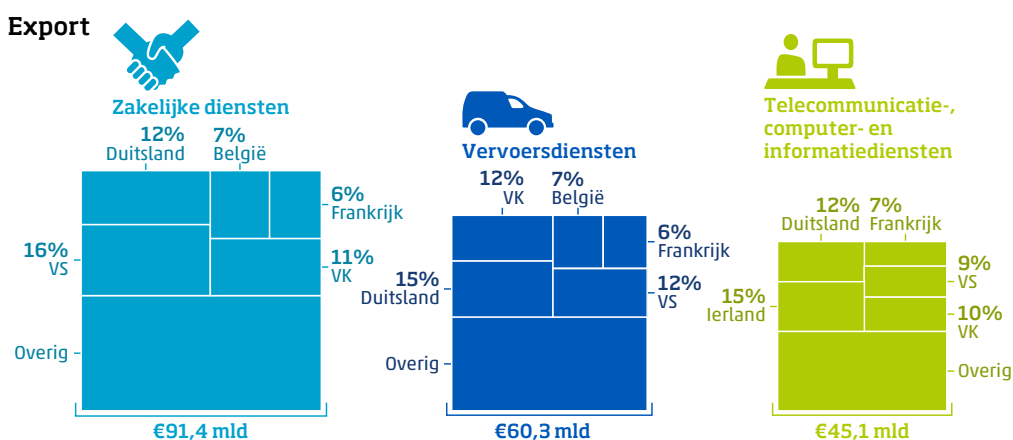
Import

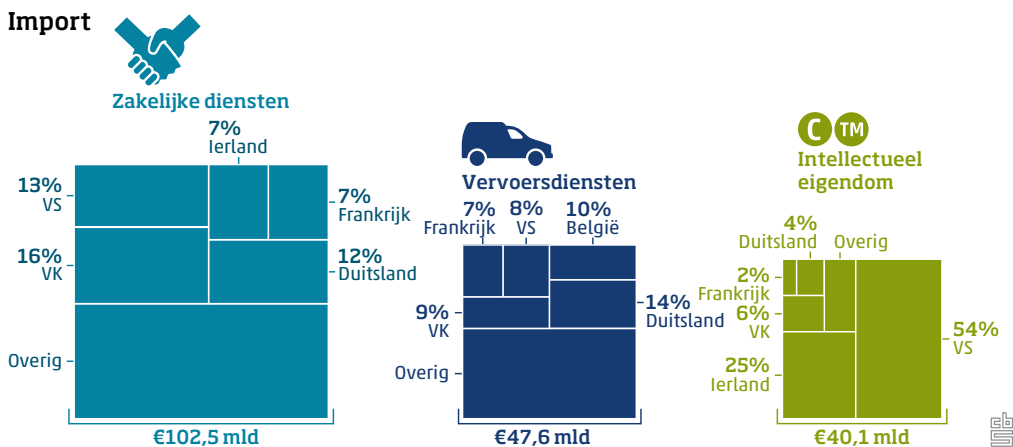
Hoofdstuk 4

Wat wordt er aan diensten verhandeld en met wie? (2024*)

Export

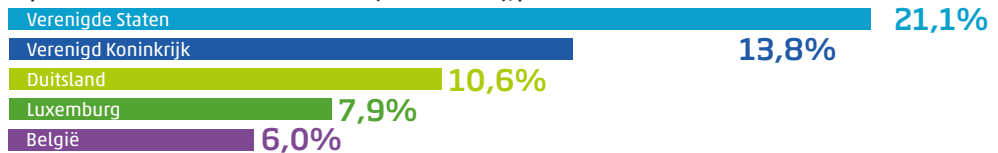
Import

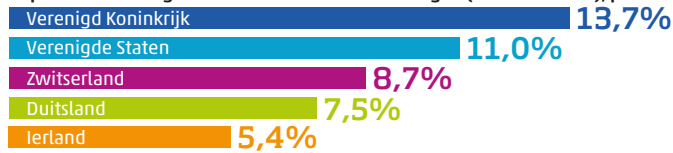
Hoofdstuk 5

Hoeveel wordt internationaal geïnvesteerd?

Top 5: Grootste investeerders in Nederland (exclusief SPE's), posities in 2024

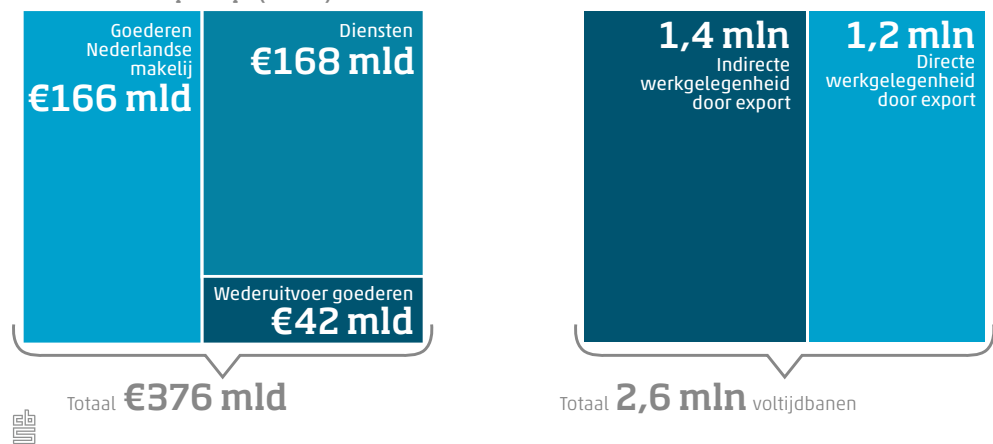
Top 5: Bestemmingen van Nederlandse investeringen (exclusief SPE's), posities in 2024

Bron: DNB

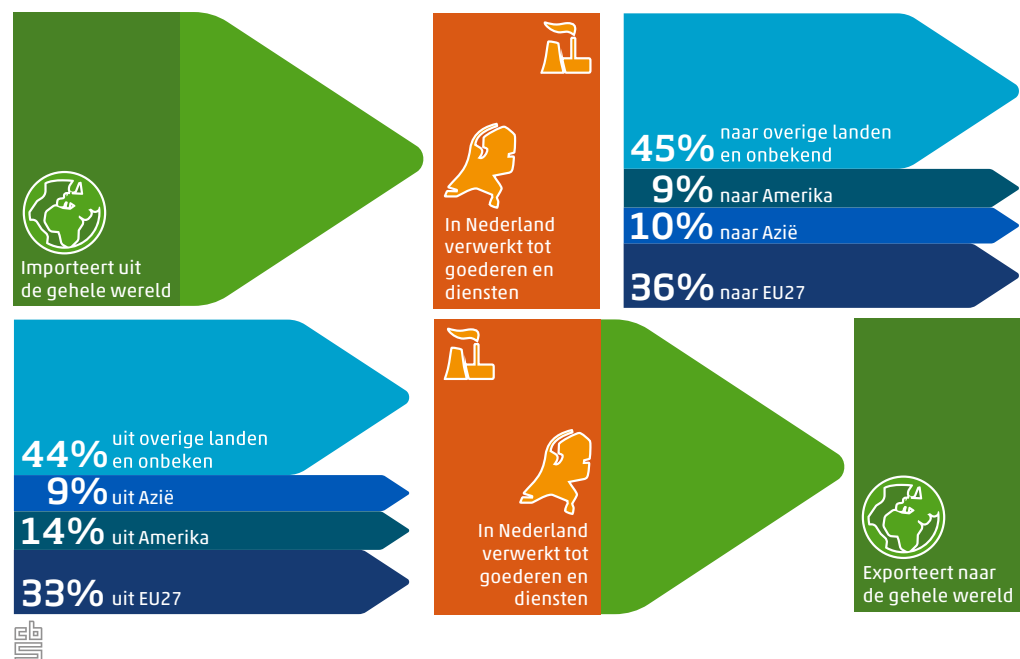
Hoofdstuk 6

Wat levert de export op? (2023*)

Hoofdstuk 7

Bestemming en herkomst van inputs die Nederland verwerkt in exportproductie (2023*)

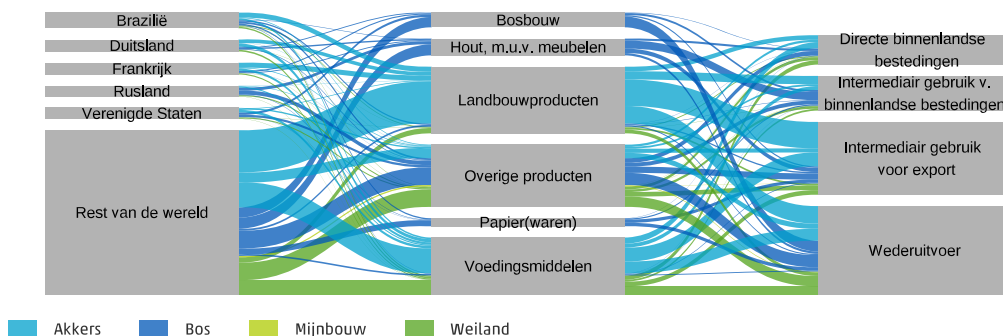

Hoofdstuk 8

Voetafdruk van de Nederlandse invoer (2021)

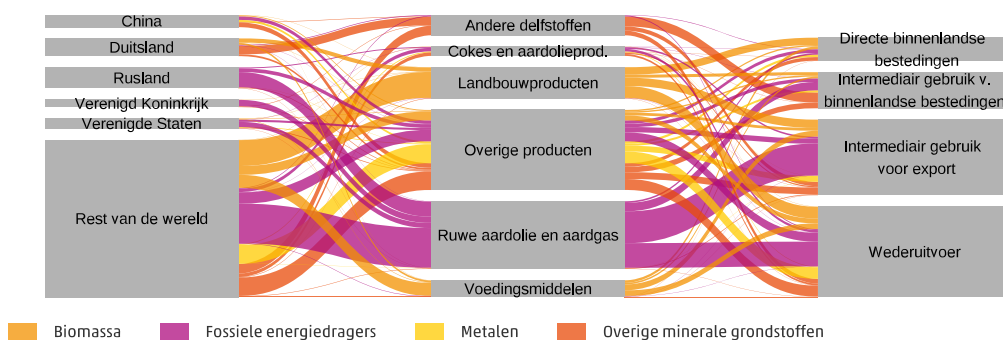
Landgebruik

41 miljoen hectare; >12 x landoppervlakte Nederland

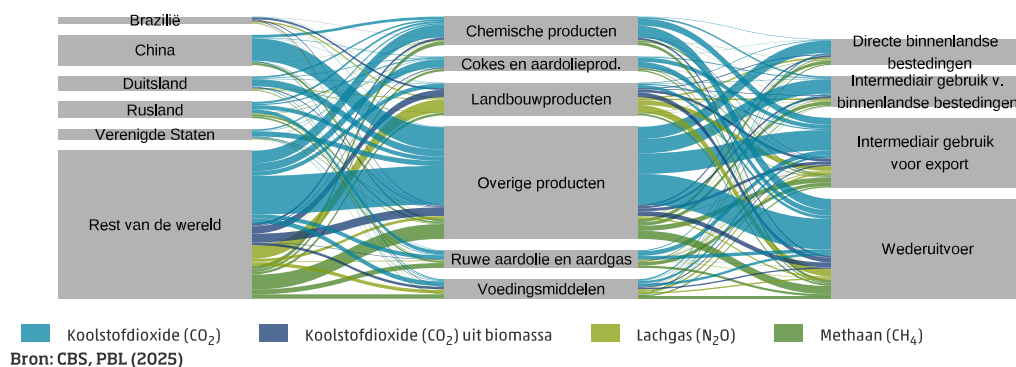
Grondstofgebruik

1631 megaton; > 161 duizend x gewicht Eiffeltoren

Broeikasgassen

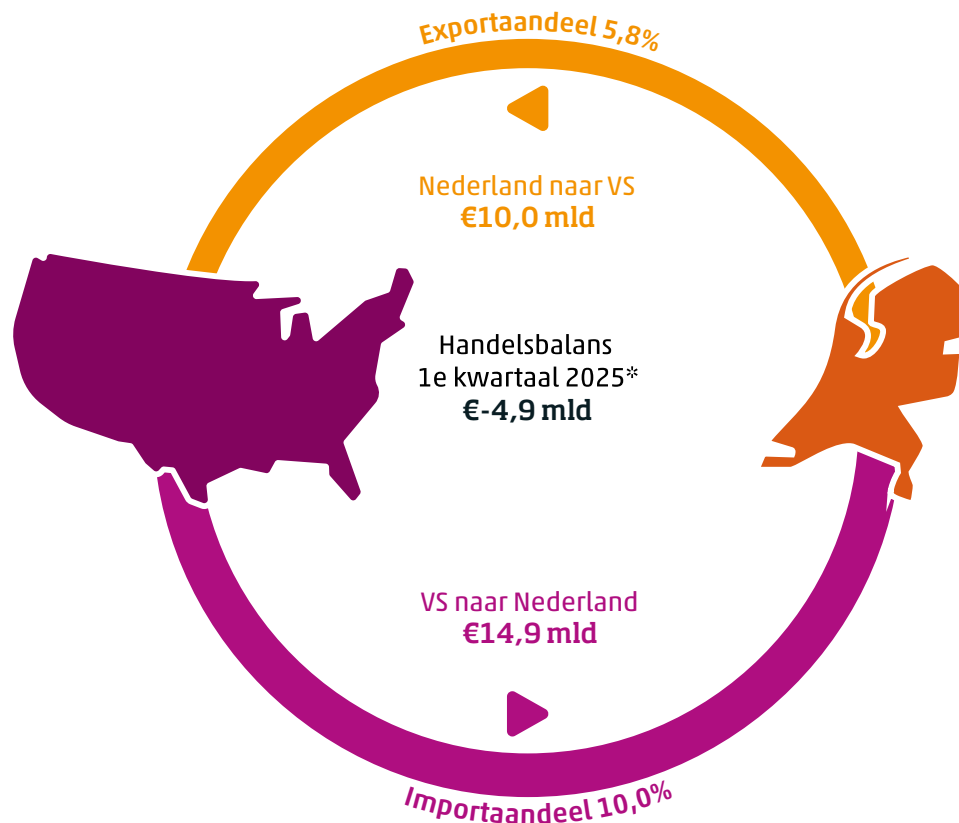
501 megaton CO₂-eq.; 2 miljoen volle retourvluchten Amsterdam-New York

2 Belangrijke ontwikkelingen in 2024 en 2025

Auteurs: Sarah Creemers, Shalane Pijnenburg, Mauro Pinna, Pascal Ramaekers, Christiaan Visser

Nederlandse goederenhandel¹⁾ met de VS, 1e kwartaal 2025*

¹⁾ Volgens het concept grensoverschrijding inclusief wederuitvoer, maar zonder quasi-doorvoer.

In dit hoofdstuk staan enkele belangrijke actuele ontwikkelingen centraal: gebeurtenissen of trends in de wereld die invloed hebben op de Nederlandse economie en samenleving. Nederland is als handelsland gevoelig voor ontwikkelingen in het buitenland. In de tweede paragraaf van dit hoofdstuk richten we ons op dreigende invoerheffingen. De recent ontketende handelsoorlog door de VS waarbij president Trump voor vrijwel alle landen invoerheffingen aankondigde of oplegde, zorgt wereldwijd voor veel onzekerheid over wat er precies zal gebeuren en over de mogelijke gevolgen. Leidt dit tot een tijdelijke toename van de handel met de VS, vooruitlopend op hogere heffingen? In de derde paragraaf staan de VS, de EU, China, Rusland en India centraal – belangrijke machtsblokken in de wereld. Wat zijn de economische overeenkomsten en verschillen tussen deze grootmachten, en welke rol spelen zij op

mondiaal niveau? Daarnaast verdient in de vierde paragraaf ook een specifiek en gevoelig aspect van internationale handel aandacht: de handel in militaire goederen zoals wapens en munitie. Wat zijn de belangrijkste herkomst- en bestemmingslanden voor de Nederlandse handel? Hoe zit het met zogeheten dual-use-goederen, goederen die ook militair kunnen worden ingezet, zoals drones? Dit hoofdstuk geeft antwoord op deze en vele andere vragen.

2.1 Belangrijkste bevindingen

Trump 2.0: anticiperen op de dreigende invoerheffingen

- In tegenstelling tot de grote EU-landen, heeft Nederland een handelstekort van goederen met de VS. Nederland had in 2023 een tekort van 10,3 miljard euro op de goederen-handelsbalans, wanneer we naast quasi-doorvoer ook wederuitvoerstromen bij import en export buiten beschouwing laten. Er werd vooral voor een hoge waarde aan Amerikaanse ruwe aardolie en aardgas ingevoerd. Als we niet corrigeren voor wederuitvoerstromen is de balans met de VS nog meer negatief.
- In het eerste kwartaal van 2025 nam de Amerikaanse import van goederen fors toe. De totale invoerwaarde steeg met 25 procent ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder, wat wijst op een mogelijk anticipatie-effect in aanloop naar de dreigende invoerheffingen.
- De sterke groei van de Amerikaanse import werd voornamelijk veroorzaakt door een flinke toename van goederen uit de EU. Dit werd met name gedreven door een aanzienlijke stijging in de invoer van organische chemicaliën en farmaceutische producten, waarbij Ierland de belangrijkste leverancier was.
- Ondanks alle onzekerheden ontwikkelde de Nederlandse export zich positief. De totale export naar alle landen samen nam toe in het vierde kwartaal van 2024 en het eerste kwartaal van 2025, maar minder hard dan die naar de VS.
- De Nederlandse export naar de VS was in het vierde kwartaal van 2024 10,0 procent hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Voor het eerste kwartaal van 2025 zien we een groei van 16,6 procent. Er werd vooral voor een hogere waarde aan chipmachines en geneesmiddelen uitgevoerd naar de VS.
- Ook de Nederlandse export van goederen naar Duitsland kende een forse groei, vooral in het eerste kwartaal van 2025 ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder.

Hoe presteert de EU in vergelijking met de VS, China, Rusland en India?

- De VS, de EU, China, Rusland en India zijn belangrijke machtsblokken in de wereld en zijn samen goed voor twee derde van het wereldwijde bbp.
- India is de enige van de vijf met een sterk groeiende beroepsbevolking richting 2050.
- Economisch is de VS de grootste macht en kent de EU de laatste jaren (2021–2024) de laagste economische groei van de vijf machtsblokken.
- De EU is wereldwijd de grootste handelaar in goederen en diensten en tevens de grootste investeerder in andere regio's.

- Op het vlak van innovatie presteert de VS het beste op enige afstand gevolgd door China, dan de EU en op grote afstand Rusland en India.
- De EU scoort het beste als het gaat om levenskwaliteit en levenstevredenheid. Daarna volgt de VS en op grote afstand de andere drie.
- Op het vlak van duurzaamheid is het ook de EU met de beste prestaties. Vanwege relatief veel armoede heeft India de kleinste ecologische voetafdruk.
- Geopolitiek gezien is de VS het machtigste land, terwijl Rusland qua waarde de grootste bodemschatten bezit.

Handel in militaire goederen en dual-use goederen

- Nederland voerde in 2024 voor 580,8 miljoen euro aan militaire goederen in, terwijl ons land voor 346 miljoen euro uitvoerde. Voor zowel import als export ging het om een record, sinds de meting startte in 2015. In het eerste kwartaal van 2025 zette deze trend zich voort. Zo werd er voor 148 miljoen euro aan militaire goederen ingevoerd; bijna even veel als in het gehele jaar 2019. Sinds de metingen in 2015 begonnen, zijn er in geen enkel eerste kwartaal zoveel van deze goederen in- en uitgevoerd als in het eerste kwartaal van 2025.
- De forse groei in de invoerwaarde van militaire goederen begon in 2023, toen er voor 87,6 procent meer werd ingevoerd ten opzichte van het jaar ervoor. In 2024 steeg ook de uitvoerwaarde, met 63,6 procent ten opzichte van 2023.
- Duitsland was in 2024 met een aandeel van 40 procent verreweg het belangrijkste land van herkomst voor militaire goederen die naar Nederland kwamen.
- Gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen waren de meest ingevoerde goederen in 2024 met een invoerwaarde van 189,9 miljoen euro. Daarnaast werd er voor 155,9 miljoen euro aan oorlogsmunitie ingevoerd. De invoerwaarde van deze twee goederensoorten was goed voor 60 procent van de invoerwaarde van militaire goederen.
- Eenzelfde beeld is zichtbaar bij de uitvoer; in 2024 werden met name (onderdelen van) gemotoriseerde voertuigen en oorlogsmunitie uitgevoerd.
- Naast militaire goederen werd ook gehandeld in zogeheten dual-use goederen. Dit zijn goederen die voor zowel civiele als militaire doeleinden gebruikt kunnen worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan drones. De import- en exportwaarde van deze goederen volgde eenzelfde patroon als de niet-dual-use goederen. Zo piekte de invoerwaarde van dual-use goederen in 2022 op 201 miljard euro. De exportwaarde piekte in datzelfde jaar op 228 miljard euro.
- Duitsland was de belangrijkste afnemer voor de Nederlandse export van dual-use goederen; in 2024 ging er voor 36,7 miljard euro aan deze goederen naar Duitsland. Kijken we alleen naar de uitvoer van Nederlandse makelij, dan was de VS de belangrijkste afnemer. Naar Duitsland werd namelijk relatief veel wederuitgevoerd.
- In 2024 was de VS bovendien het belangrijkste herkomstland voor de Nederlandse import van dual-use goederen, op korte afstand gevolgd door Duitsland en China.

Leeswijzer

In paragraaf 2.2 brengen we de mogelijke anticipatie-effecten in de export naar de VS in kaart. Hiervoor kijken we enerzijds naar de Amerikaanse import op basis van handelsdata van het U.S. Census Bureau, en anderzijds naar de Nederlandse export op basis van handelsdata van het CBS. Daarna volgt in paragraaf 2.3 een vergelijking tussen economische en/of

militaire grootmachten in de wereld: de VS, China, de EU, Rusland en India. De Nederlandse handel in militaire goederen en dual-use goederen komt aan bod in paragraaf 2.4.

2.2 Trump 2.0: anticiperen op de dreigende invoerheffingen

In november 2024 werd Donald Trump opnieuw verkozen tot president van de Verenigde Staten. Tijdens zijn eerste presidentschap voerde hij een uitgesproken protectionistisch handelsbeleid onder het motto *America First*. In maart 2018 kondigde hij forse invoerheffingen aan op staal en aluminium van respectievelijk 25 en 10 procent¹⁾, met als doel de Amerikaanse industrie te beschermen (The White House, 2018). Niet lang daarna escaleerde de situatie tot wereldwijde handelsconflicten, met als belangrijkste voorbeelden de handelsoorlogen tussen de VS en China en tussen de VS en de EU. De spanningen met China leidden tot wederzijdse importheffingen ter waarde van honderden miljarden US dollars (Fajgelbaum & Khandelwal, 2021). De heffingen op de Chinese import werden voor het eerst opgelegd door president Trump en werden gehandhaafd door president Biden (Tankersley, 2024). Tegelijkertijd legde de VS ook heffingen op Europees staal op om de binnenlandse staalindustrie te beschermen, waarop de EU reageerde met vergeldingsheffingen op uiteenlopende Amerikaanse producten zoals whisky, sinaasappelsap, vlees, en staal- en aluminiumproducten (Franssen et al., 2020; Van de hei et al., 2018). Deze handelsmaatregelen hadden een negatief effect op de wereldhandel en droegen bij aan een afzwakking van de wereldwijde economische groei (IMF, 2019). In 2021 schortten de VS en de EU de maatregelen op na een akkoord onder president Joe Biden (Evofenedex, 2025).

De herverkiezing van Trump wordt vaak als breekpunt genoemd (Nelson, 2024; Walsh, 2024). President Trump dreigt al sinds zijn aantreden met importheffingen op alle goederen uit alle landen. Zo tekende hij op 10 februari 2025 een decreet waarmee per 12 maart de importheffingen op staal en aluminium zouden worden verhoogd naar 25 procent. Deze heffingen waren bedoeld voor alle landen en omvatten ook bijna 300 afgeleide producten (Evofenedex, 2025; Executive Office of the President, 2025a en 2025b). Eind februari kondigde hij bovendien een belasting van 25 procent aan op alle goederen uit de Europese Unie, wat leidde tot nervositeit op de internationale markten (Pogue, 2024; Van Rijkswijk, 2025). Op 2 april 2025 werden deze plannen concreet toen president Trump bekendmaakte een basisheffing van 10 procent te zullen invoeren op alle goederen die de VS binnenkomen. Deze heffing zou van toepassing zijn op vrijwel alle landen, inclusief de EU (De Lemos Peixoto et al., 2025). Daarnaast werd een aanvullende heffing aangekondigd dat afhankelijk is van de bilaterale handelsbalans van goederen, waarbij landen met wie de Verenigde Staten een groot handelstekort hebben zwaarder zouden worden belast. Voor de EU betekende dit in eerste instantie een invoerheffing van 20 procent. Aanvankelijk zou deze verhoogde heffing op 9 april 2025 in werking treden. Op diezelfde dag kondigde president Trump echter aan de invoering met 90 dagen uit te stellen. Daarmee bleef voorlopig alleen de basisheffing van 10 procent van kracht, waarvan de inwerkingtreding destijds voor 6 juli 2025 was gepland (Da Rocha et al., 2025).

1) In de eerste ambtsperiode van Trump werden er voor specifieke, hoogwaardige staalproducten die de VS niet goed kon missen uitzonderingen gemaakt, waardoor de impact van de heffing op staal uiteindelijk meeviel (NOS, 2025a).

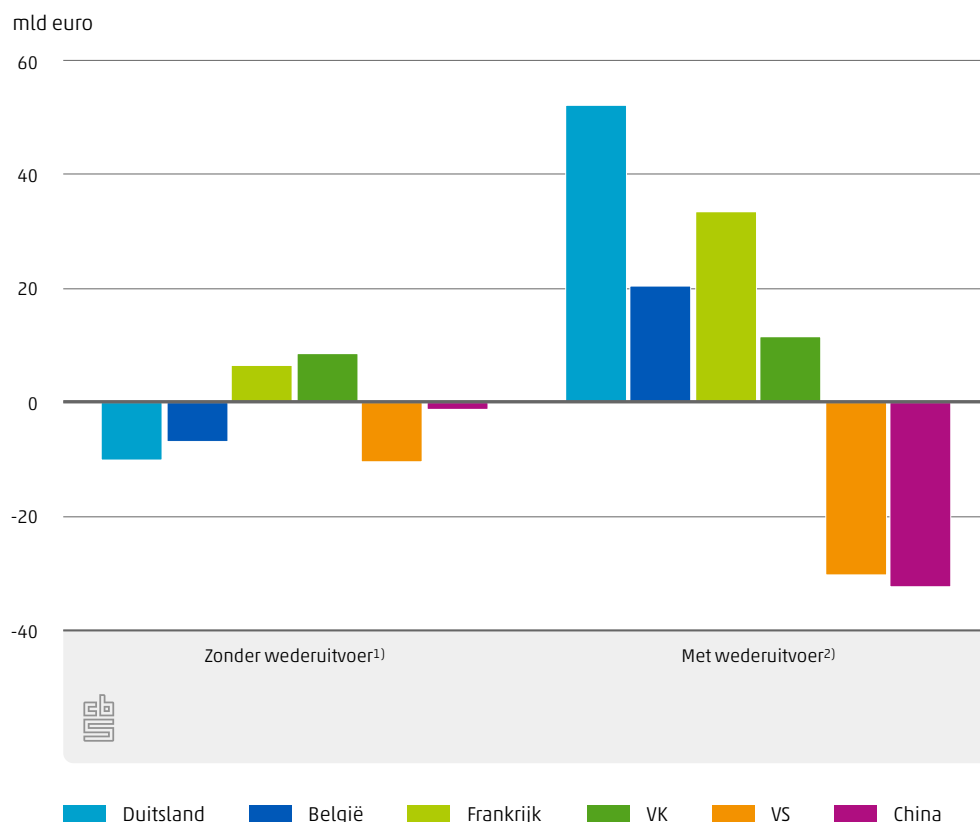
Een mogelijk gevolg van deze dreigende invoerheffingen is dat handelspartners hun export naar de VS eerder afhandelen om toekomstige invoerheffingen voor te zijn. Dit fenomeen wordt aangeduid als anticipatie-effect, en verwijst naar het naar voren halen van handelsstromen in afwachting van beleidsveranderingen om toekomstige kostenstijgingen te vermijden. Daar lijkt ook sprake van. In maart 2025 nam de Amerikaanse importwaarde immers met 32,2 procent toe ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder. Ook in januari en februari groeide de Amerikaanse importwaarde fors (U.S. Census Bureau, 2025). In China leidde het versneld vershippen van goederen naar de VS om mogelijke invoerheffingen voor te blijven tot een exportgroei in november en december 2024 en januari 2025 (BNR, 2024; U.S. Census Bureau, 2025). De Chinese export naar de VS daalde fors in april 2025, toen de VS nieuwe importheffingen invoerde (Bao, 2025a; Feingold & Botwright, 2025). Ook binnen de EU lijkt geanticipeerd te worden op het handelsbeleid van president Trump. Zo groeide de export vanuit de EU naar de VS in februari en maart 2025 aanzienlijk in aanloop naar de aangekondigde invoerheffingen (Dulaney, 2025; Reuters, 2025). Zo probeerden Vlaamse brouwerijen bijvoorbeeld hun voorraden bier zo snel mogelijk de Amerikaanse grens over te krijgen voordat eventuele accijnzen of invoerheffingen ingaan (Segers, 2025). Bedrijven in Nederland volgden dezelfde strategie en schroefden hun export naar de VS op zolang de nieuwe invoerheffingen nog niet van kracht waren (Van Rijswijk 2025).

Ook zonder wederuitvoer heeft Nederland groot handelstekort met de VS

De groeiende goederenhandelskloof tussen de VS en de EU wakkert president Trumps dreiging met invoerheffingen verder aan. President Trump hekelt geregeld het goederenhandelstekort dat de VS heeft met veel handelspartners, waaronder de EU (Verhaeghe, 2025). In tegenstelling tot de belangrijkste economieën in de EU, heeft Nederland juist een handelstekort met de VS (CBS, 2025a). Nederland importeerde in 2023 een hogere waarde aan goederen uit de VS dan het daarheen exporteerde, zie figuur 2.2.1.²⁾ Er was dus een tekort van 10,3 miljard euro op de goederenhandelsbalans, waarbij we naast quasi-doorvoer ook wederuitvoerstromen bij import en export buiten beschouwing laten. Kijkend naar de belangrijkste handelspartners, had Nederland in 2023 het grootste tekort met de VS. Vanuit Amerikaans perspectief was er dus sprake van een handelsoverschot met Nederland. Nederland voerde vooral voor een hoge waarde aan Amerikaanse ruwe aardolie en aardgas in. Als we niet corrigeren voor wederuitvoerstromen, loopt het tekort op de Nederlandse goederenhandelsbalans op tot 30,2 miljard euro.

2) We gebruiken twee verschillende concepten in figuur 2.2.1. De traditionele Internationale Handel in Goederen statistiek geeft enkel inzicht in de directe handel tussen landen. Als we de wederuitvoerstromen aan import- én exportzijde willen uitsluiten, bieden de traditionele handelsstatistieken geen oplossing. Daarom gebruiken we ook de cijfers van de Nationale Rekeningen. Hiermee is het mogelijk de invoer uit te sluiten die niet in Nederland verwerkt of geconsumeerd wordt.

2.2.1 Nederlandse balans goederenhandel met belangrijkste handelspartners zonder quasi-doorvoer, 2023*

Amerikaanse invoer piekt in aanloop naar invoerheffingen

In het eerste kwartaal van 2025 nam de Amerikaanse import van goederen in waarde fors toe. Ten opzichte van dezelfde periode in 2024 steeg de invoerwaarde met 25 procent, terwijl er vergeleken met het laatste kwartaal van 2024 sprake was van een stijging van 12 procent (U.S. Census Bureau, 2025). Deze sterke groei wijst mogelijk op een anticipatie-effect, waarbij bedrijven in de VS hun invoer naar voren hebben gehaald om extra kosten te vermijden in aanloop naar de dreigende invoerheffingen. Aansluitend hierop werd in april 2025 een duidelijke terugval zichtbaar: ten opzichte van een maand eerder daalde de invoerwaarde met 19 procent. Vergeleken met april 2024 was er daarentegen nog wel sprake van een bescheiden stijging van 2 procent, maar deze beperkte toename steekt scherp af tegen de aanzienlijke groei in het eerste kwartaal. De terugval in april 2025 ten opzichte van een maand eerder viel gelijktijdig met de aankondiging van de nieuwe invoerheffingen op 2 april 2025³⁾, die vanaf 5 april 2025 al in werking zouden treden, en betreft de grootste maandelijkse importdaling ooit (McCormick & Wells, 2025). De timing en omvang van deze

³⁾ 2 april 2025 is de dag die de Amerikaanse president Trump heeft uitgeroepen tot 'Liberation Day'. Dit is de dag waarop hij een minimale invoerheffing van 10 procent aankondigde op alle ingevoerde goederen. Bepaalde handelspartners, die volgens functionarissen van zijn regering de VS oneerlijk zouden behandelen, werden zelfs geconfronteerd met dubbelcijferige heffingen (Swanson & Romm, 2025). De heffingen zijn een verdere uitbreiding van de handelsoorlog die president Trump voert met zijn handelspartners, waar de EU dus ook niet aan ontkomt.

afname versterken het vermoeden dat bedrijven hun invoer eerder in het jaar hebben opgevoerd om de nieuwe heffingen voor te zijn, wat wijst op een mogelijk anticipatie-effect.

Amerikaanse importgroei vooral toe te schrijven aan de EU

Figuur 2.2.2 toont de procentuele verandering in de importwaarde van goederen uit de belangrijkste handelspartners van de VS, per maand gemeten ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder. Opvallend is de sterke stijging van de import uit de EU. In maart 2025 bedroeg deze 83,7 miljard US dollar, wat 33,2 miljard meer is dan in maart 2024. Dit komt neer op een toename van 66 procent. Daarmee leverde de EU de grootste bijdrage aan de totale stijging van de Amerikaanse goederenimport in deze periode. Vergeleken met februari 2025 steeg de import uit de EU in maart met 54 procent. Vooruitlopend op mogelijke tariefverhogingen importeerden bedrijven in de VS extra goederen uit de EU. In april daalde de import met 35 procent ten opzichte van maart, waarmee het niveau gelijk kwam te liggen met dat van april 2024.

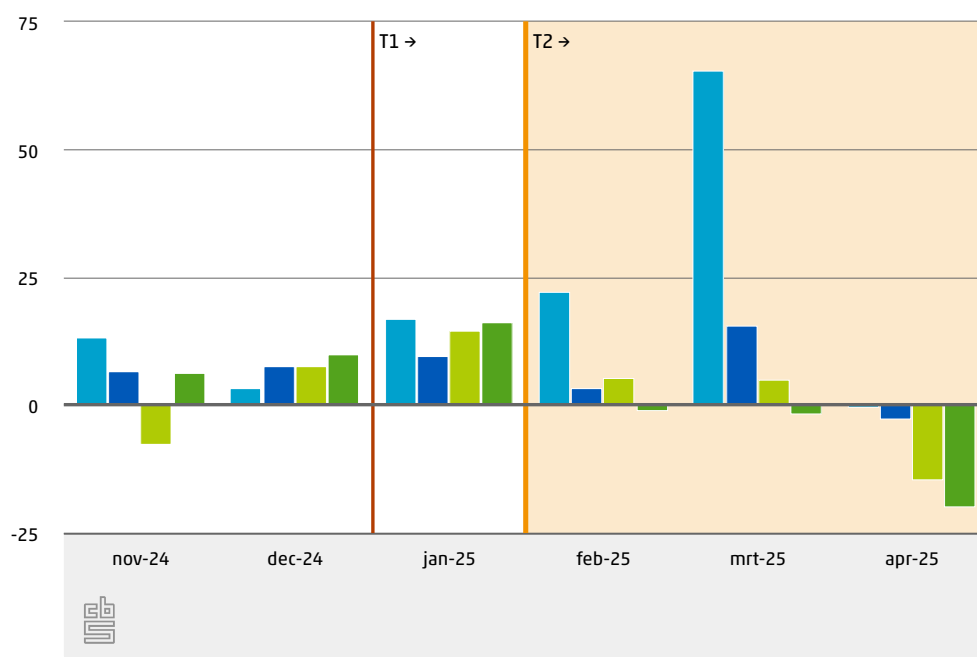
Ook de import uit Mexico en Canada nam in maart 2025 toe vergeleken met dezelfde maand een jaar eerder, met een stijging van respectievelijk 16 en 5 procent. In april 2025 nam de invoer juist af ten opzichte van een jaar eerder, met 3 procent voor Mexico en 15 procent voor Canada. Dit wijst ook hier mogelijk op een anticipatie-effect, al lijkt dit effect minder sterk aanwezig dan bij de EU. In november 2024 dreigde president Trump voor het eerst met invoerheffingen van 25 procent op alle goederen uit Mexico en Canada (Colvin & Gillies, 2024). Deze invoerheffingen zouden oorspronkelijk op 4 februari 2025 ingaan, maar dit is aanvankelijk met 30 dagen uitgesteld (Philips et al., 2025). Op 4 maart gingen de tarieven vervolgens in, maar twee dagen later werden ze tot 2 april 2025 opgeschort voor goederen die voldoen aan de bepalingen van de United States-Mexico-Canada Agreement, ofwel USMCA (Becker et al., 2025). Deze tijdelijke opschorting heeft mogelijk bijgedragen aan het anticipatie-effect, doordat importeurs nog snel USMCA-goederen wilden invoeren voordat de heffingen definitief zouden ingaan. Dat slechts de helft van de goederensoorten uit Mexico en iets meer dan een derde van de goederensoorten uit Canada onder de USMCA vallen, kan verklaren waarom het anticipatie-effect in deze landen minder sterk was (Li, 2025). Voor de overige goederen golden de invoerheffingen immers wel al in maart, wat de invoer daarvan mogelijk heeft afgeremd.

De import uit China vertoonde een afwijkend patroon. Al in november 2024 waren daar tekenen van anticipatiegedrag zichtbaar. Amerikaanse importeurs haalden leveringen uit China naar voren om invoerheffingen voor te zijn, waardoor de import uit China in die maand piekte tot het hoogste niveau in meer dan twee jaar (BNR, 2024). Deze vroege stijging kan mogelijk worden verklaard doordat president Trump tijdens zijn campagne aankondigde tarieven van meer dan 60 procent op Chinese goederen in te zullen voeren als hij opnieuw werd verkozen, waardoor bedrijven hun bestellingen al in het najaar van 2024 naar voren haalden (Hoskins, 2024). Hoewel de invoer uit China in december 2024 nog 10 procent hoger lag dan in dezelfde maand een jaar eerder – en in januari 2025 zelfs 16 procent hoger uitkwam – sloeg deze trend vanaf februari om. Ten opzichte van februari 2024 daalde de invoer in februari 2025 met 1 procent, gevolgd door een verdere afname van 2 procent in maart. In april versnelde de daling aanzienlijk, waarbij de invoer met 20 procent afnam vergeleken met april 2024. In mei werd de scherpste daling in meer dan vijf jaar vastgesteld in vergelijking met dezelfde maand een jaar eerder, met een terugval van bijna 35 procent (Bao, 2025b). De omslag vanaf februari viel gelijktijdig met de invoering van algemene

invoerheffingen van 10 procent op Chinese goederen op 4 februari 2025 (Ross et al., 2025). In reactie daarop stelde China kort daarna vergeldingsheffingen in van 10 tot 15 procent op een reeks Amerikaanse goederen (Hawkins, 2025).

2.2.2 Amerikaanse import per handelspartner

% verandering t.o.v. een jaar eerder

- EU27
- Mexico
- Canada
- China
- T1: Tarieven EU
- T2: Tarieven China, oorspr. Canada/ Mexico¹⁾
- Uitloop Canada/ Mexico¹⁾

¹⁾ De tarieven voor Mexico en Canada zouden in eerste instantie ingaan op 4 februari 2025, maar dit is uitgesteld tot 4 maart 2025 voor reguliere goederen en tot 2 april 2025 voor USMCA-goederen.

Bron: U.S. Census Bureau (2025)

Exceptionele groei zichtbaar in Amerikaanse import van organische chemicaliën

De forse toename in de Amerikaanse import uit de EU in het eerste kwartaal van 2025 komt met name door een sterke stijging in de invoerwaarde van organische chemicaliën en farmaceutische producten. Vooral de invoer van organische chemicaliën nam fors toe: waar de importwaarde uit de EU in het eerste kwartaal van 2024 nog 6,8 miljard US dollar bedroeg, steeg dit in hetzelfde kwartaal een jaar later naar 41,0 miljard US dollar. Dit komt neer op een stijging van maar liefst 503 procent. Deze stijging komt voornamelijk door een groei in leveringen van chemische producten aan de VS (Eurostat, 2025a) en is met name toe te schrijven aan een grote absolute toename in de importwaarde van hormonen. Hiermee

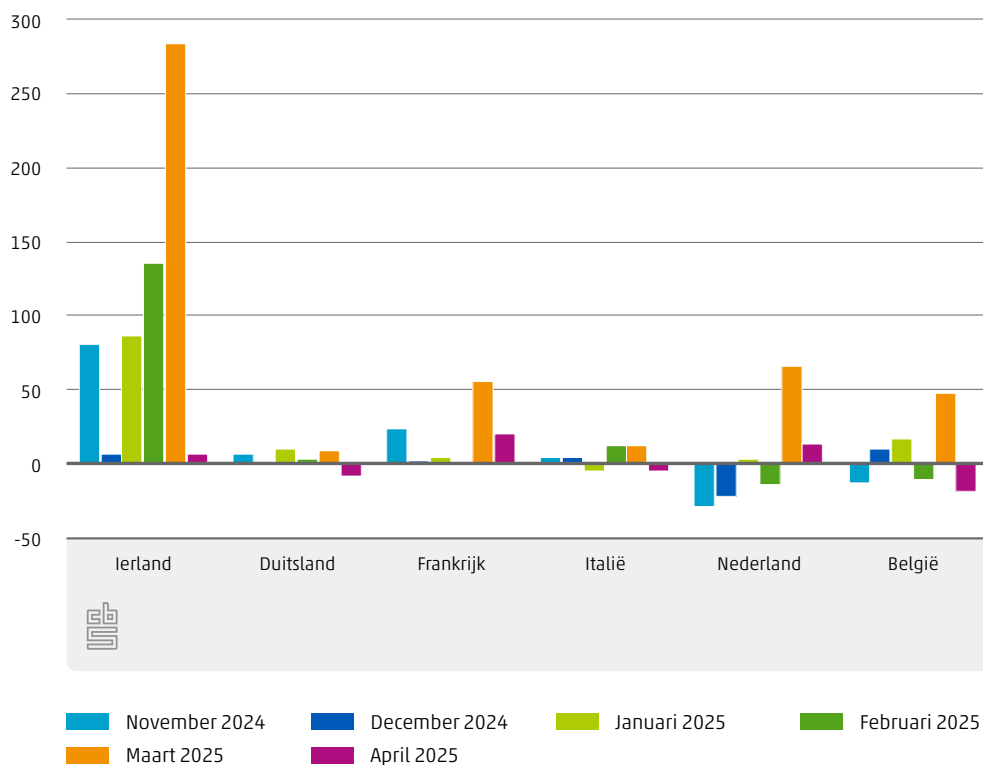
schoof deze productgroep op naar de tweede plaats van meest geïmporteerde goederen uit de EU. Farmaceutische producten waren gedurende heel 2024 de meest geïmporteerde productgroep uit de EU. In het eerste kwartaal van dat jaar kwam de importwaarde uit op 29,3 miljard US dollar, wat in het eerste kwartaal van 2025 is gestegen met 42 procent tot 41,5 miljard US dollar. Hoewel farmaceutische producten daarmee hun positie als meest geïmporteerde productgroep behouden, is het verschil met organische chemicaliën inmiddels nog maar 0,5 miljard US dollar.

VS importeert aanzienlijk meer uit Ierland

Figuur 2.2.3 toont de procentuele verandering in de importwaarde van goederen uit de grootste EU-handelspartners van de VS, per maand gemeten ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder. De Amerikaanse import vanuit Ierland bereikte in maart 2025 een uitzonderlijk hoog niveau. In januari en februari was al sprake van aanzienlijke groei, met stijgingen van respectievelijk 86 en 135 procent ten opzichte van dezelfde maanden een jaar eerder. Die opwaartse trend zette zich in maart sterk voort, toen de invoer met maar liefst 284 procent toenam ten opzichte van maart 2024. Dit betrof vooral organische chemicaliën, de productgroep met de grootste absolute groei, gevolgd door farmaceutische producten. Deze aanzienlijke toename lijkt samen te hangen met het bewust naar voren halen van leveringen door Amerikaanse importeurs, die vanwege de sterke handelsrelatie met Ierland kwetsbaar zijn voor nieuwe invoerheffingen en daarom hun voorraden tijdig over de grens wilden krijgen (Burke-Kennedy, 2025). Dit lijkt vooral het gevolg van een sterke stijging van de invoer vanuit farmaceutische bedrijven in Ierland, die leveringen versneld hebben uitgevoerd in aanloop naar de aangekondigde invoerheffingen (Curran, 2025). Ook de Amerikaanse import vanuit Nederland nam toe in maart 2025 vergeleken met dezelfde maand een jaar eerder. De VS voerde toen 67 procent meer goederen in ten opzichte van maart 2024, waarbij de grootste absolute stijging werd gerealiseerd in farmaceutische producten.

2.2.3 Amerikaanse import per EU27-handelspartner

% verandering t.o.v. een jaar eerder

Bron: U.S. Census Bureau (2025)

16,6% hogere
exportwaarde naar de VS in 1^e kwartaal
van 2025

Export naar de VS groeit het hardst

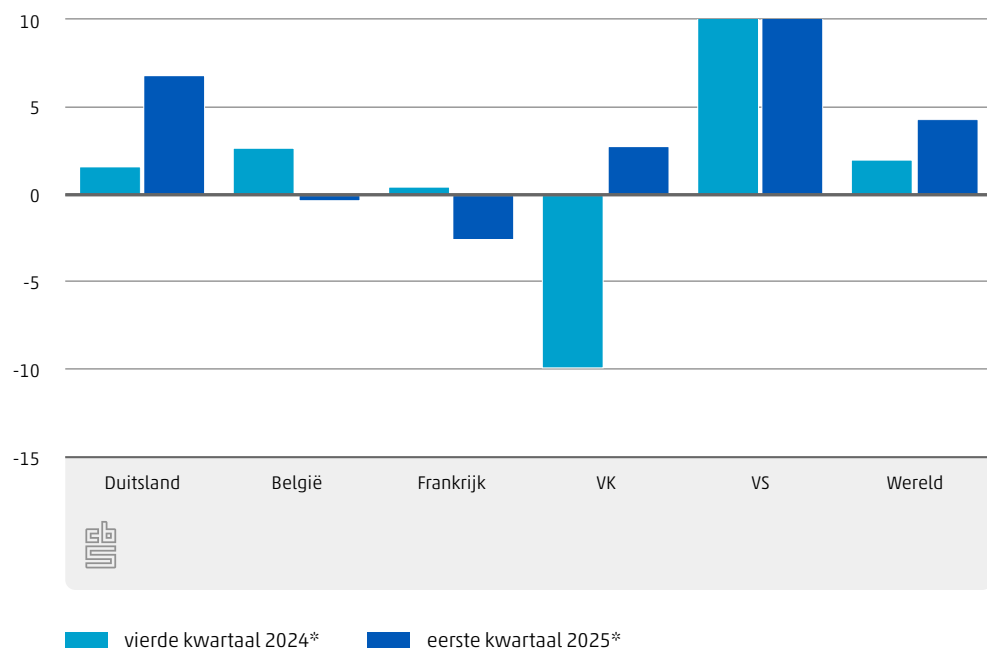
In figuur 2.2.4 worden de vijf belangrijkste bestemmingen voor de totale Nederlandse export in 2024 getoond. De totale export naar alle landen samen nam toe in het vierde kwartaal van 2024 met 2,0 procent en met 4,3 procent in het eerste kwartaal van 2025. Daarmee nam de totale export minder hard toe dan die naar de VS. Ondanks alle onzekerheden was de Nederlandse export naar de VS in het vierde kwartaal van 2024 10,0 procent hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Die trend zette zich door in de eerste drie maanden van 2025: bedrijven in Nederland exporteerden 16,6 procent meer naar de VS in het eerste kwartaal van 2025 ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder.

Er werd in het vierde kwartaal van 2024 vooral voor een hogere waarde aan chipmachines en geneesmiddelen uitgevoerd naar de VS. De export van geneesmiddelen naar de VS had te kampen met forse prijsstijgingen.

De groei in het eerste kwartaal van 2025 is onder meer te danken aan een hogere exportwaarde van geneesmiddelen, chipmachines, en medicinale en farmaceutische producten. De geneesmiddelen naar de VS waren in het eerste kwartaal van 2025 fors duurder dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. De exportstijging van medicinale en farmaceutische producten kwam met name door een volumestijging. In april 2025 kondigde president Trump aan dat hij een invoerheffing op farmaceutische producten wil invoeren (Hagan & Shukia, 2025; Lucas, 2025). Dit effect zien we mogelijk terug in de Nederlandse exportcijfers vanaf april 2025. De uitvoer van geraffineerde aardolieproducten naar de VS daalde fors, door met name een lager exportvolume. Ook de exportprijzen daalden, weliswaar minder fors dan het volume.

2.2.4 Export naar top 5 exportbestemmingen van 2024 en wereld

% verandering t.o.v. een jaar eerder

Ook een plus voor export naar Duitsland

De Nederlandse export van goederen naar Duitsland kende een forse groei, vooral in het eerste kwartaal van 2025 ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Voor Duitsland zien we een toename van 6,8 procent. We zien voor veel verschillende goederen een hogere exportwaarde naar Duitsland, waaronder schoeisel, cacao, aardgas en geneesmiddelen. Ook de export naar het VK nam toe, namelijk met 2,8 procent. De lagere Nederlandse export naar het VK in het vierde kwartaal van 2024 is toe te schrijven aan een lagere uitvoerwaarde aan geraffineerde aardolieproducten. Deze producten zijn ook verantwoordelijk voor de daling in Nederlandse export naar Frankrijk in het eerste kwartaal van 2025.

2.3 Hoe presteert de EU in vergelijking met de VS, China, Rusland en India?

De opkomst van China als economische grootmacht, de invasie van Rusland in Oekraïne, het tweede presidentschap van president Trump in de Verenigde Staten en de voortdurende onrust in het Midden-Oosten hebben de geopolitieke situatie in de wereld tot een kookpunt gebracht. De wereld wordt steeds meer gezien als een strijdtoneel tussen grootmachten in een steeds meer fragmenterende wereldorde waarbij Nederland een kleine speler is die niet langer de wind mee heeft (WRR, 2024). Geopolitiek expert Khanna wijst op een chaotische wereldorde met bijna twintig landen die een economie van meer dan 1 biljoen US dollar hebben, een wereld waarin landen niet meer hoeven te kiezen voor één grootmacht zoals ten tijde van de Koude Oorlog het geval was. Landen die het geopolitieke spel het slimst spelen, met investeringsdeals, handelsafspraken of tech-samenwerkingen, komen volgens Katawazi (2025) als winnaars uit de bus. Vanwege de explosieve situatie in de wereld en de daarmee gepaard gaande groeiende onzekerheid over de eigen veiligheid, heeft de EU begin 2025 besloten om 800 miljard euro te investeren in herbewapening (Europese Commissie, 2025a), een stap die een jaar geleden nog onvoorstelbaar was (Giesen, 2025).

In deze paragraaf wordt gekeken waar de EU⁴⁾ op dit moment staat door middel van een analyse van belangrijke indicatoren op het vlak van demografie, economie, globalisering, innovatie, kwaliteit van leven, duurzaamheid en geopolitiek. Daarbij wordt voor alle indicatoren een vergelijking gemaakt met vier andere grote machtsblokken in de wereld: de VS, China, Rusland en India.⁵⁾ De uitkomsten van de analyse geven inzichten in de sterke en zwakkere plekken van de EU. Voordat deze analyse wordt gemaakt, schetsen we eerst de historische context door de prestaties van de machtsblokken in de goederenhandel met de rest van de wereld te belichten.

Historische context: goederenhandel sinds 1995

Figuur 2.3.1 toont hoe de goederenexport van de huidige grote machtsblokken zich heeft ontwikkeld sinds 1995. Daarbij zijn de cijfers uitgedrukt in percentages. Zo had de VS in 1995 bijvoorbeeld een aandeel van 14 procent in de totale wereldexport naar Azië en is dat gezakt naar 7 procent in 2023.

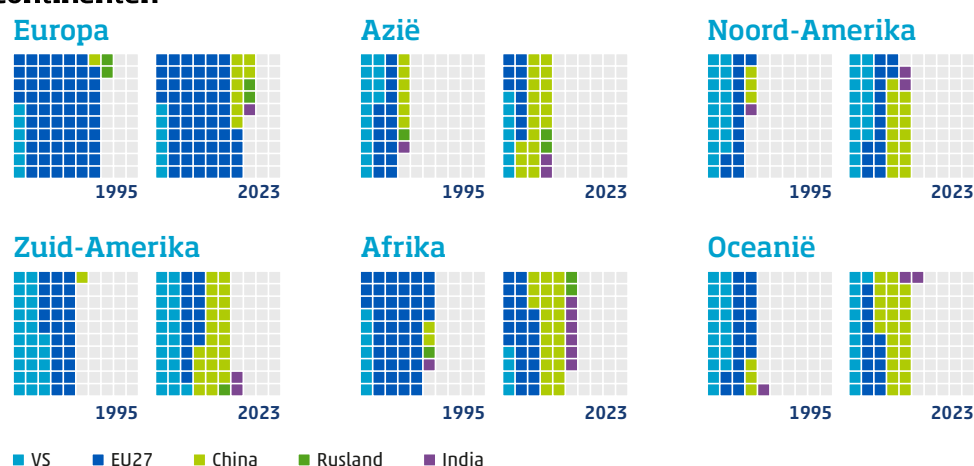
⁴⁾ Waar geen data van de EU beschikbaar waren, is een gewogen gemiddelde berekend van de 27 huidige EU-landen op basis van het bbp per EU-land (Duitsland telt bijvoorbeeld het zwaarste mee). In de wereldwijde rangschikkingen, zoals gebruikt in deze paragraaf, is de EU toegevoegd aan de individuele landen en ligt het aantal waarnemingen daarmee 1 hoger dan gerapporteerd door de bronnen. Landen die lager scoren dan de EU (gemiddeld) zakken daarmee 1 plek in de wereldwijde rangschikking. Cijfers over Nederland zijn te vinden in hoofdstuk 1 van de Internationaliseringsmonitor van april 2025 waarin Nederland wordt vergeleken met de VS op vele gebieden (CBS, 2025b).

⁵⁾ Deze selectie komt overeen met de selectie van andere publicaties zoals Bolhuis (2025). Behalve India zijn al deze regio's permanent vertegenwoordigd in de VN-veiligheidsraad (EU alleen met Frankrijk). De EU, de VS, China, India en Rusland zijn samen goed voor twee derde van het wereldwijde bbp.

Daarbij vallen de volgende zaken op:

- De EU exporteerde in 1995 het meest naar Europa, Azië en Afrika en samen met de VS ook het meeste naar Zuid-Amerika en Oceanië. Daarna is het EU-aandeel in vrijwel alle regio's afgenomen, maar nog steeds is de EU een belangrijke speler in alle regio's. Met name de export van de EU naar Afrika is sterk in belang afgenomen.
- De VS was van de grote machtsblokken de tweede goederenexporteur in 1995, maar is inmiddels voorbijgestreefd door China. Net als bij de EU is het belang van de VS als exporteur in vrijwel alle regio's afgenomen.
- China heeft als exporteur, zoals algemeen bekend, een spectaculaire groei doorgemaakt en zijn marktaandeel vergroot in alle regio's, met relatief de sterkste toename in Zuid-Amerika, Afrika en Oceanië. Rusland en India waren en blijven bescheiden als goederenexporteurs, maar beide hebben wel in vrijwel alle regio's hun marktaandeel zien groeien.

2.3.1 Aandelen van machtsblokken in de wereldwijde export naar continenten

Bron: UNCTAD (2024a)

De machtsblokken versturen niet alleen goederen naar de rest van de wereld, maar ontvangen deze ook. Tabel 2.3.2 laat zien dat de goederenimport qua globale trends nauwelijks afwijkt van de geobserveerde trends bij de export. In de tabel zien we het aandeel van de machtsblokken (in de rijen) in de totale import uit continenten (in de kolommen).

2.3.2 Aandelen van machtsblokken in de wereldwijde import uit continenten

Aandelen van machtsblokken		Europa	Azië	Noord-Amerika	Zuid-Amerika	Afrika	Oceanië
	%						
VS							
1995		7	21	24	23	14	7
2023		9	7	17	21	4	11
Vershil		2	-15	-7	-2	-10	3
EU							
1995		59	15	15	23	50	10
2023		54	10	15	15	23	14
Vershil		-5	-5	0	-8	-27	4

2.3.2 Aandelen van machtsblokken in de wereldwijde import uit continenten (vervolg)

Aandelen van machtsblokken

	Europa	Azië	Noord-Amerika	Zuid-Amerika	Afrika	Oceanië
China						
1995	1	5	2	2	1	4
2023	6	19	15	23	23	24
Vershil	5	14	13	21	22	20
Rusland						
1995	2	1	0	1	0	0
2023	1	2	0	1	2	0
Vershil	0	1	0	1	2	0
India						
1995	1	1	0	0	2	1
2023	2	2	2	2	6	2
Vershil	1	1	2	2	4	1

Bron: UNCTAD (2024a)

2x meer handel tussen VS en EU dan
tussen VS en China

Een diepere analyse laat zien welke machtsblokken met elkaar handelen. Omdat het over recente data uit 2023 gaat, is het mogelijk om de goederenhandel te combineren met data over de dienstenhandel. Het gaat hier dus om de handel in zowel goederen als diensten. De resultaten geven context bij de lopende handelsoorlog waarbij vooral de VS en China elkaar in de eerste helft van 2025 hebben bestreden met hoge invoerheffingen (Van der Spek, 2025). In tabel 2.3.3 is inderdaad te zien dat beide blokken veel met elkaar handelen en de VS (gemeten in US dollars) twee keer meer goederen en diensten uit China haalt dan andersom. Verreweg de meeste handel vindt echter plaats tussen de VS en de EU, ruim twee keer meer dan tussen China en de VS. Er is zelfs meer handel tussen de EU en China dan tussen de VS en China. Alle overige handel tussen de verschillende blokken is kleiner van omvang.

Uit tabel 2.3.3 is verder te halen dat voor zowel de VS als China de EU de belangrijkste afzetmarkt is. Voor de EU en India is de VS de belangrijkste exportbestemming. De belangrijkste afzetmarkt voor Rusland is China. Rusland zelf is voor alle andere machtsblokken de minst belangrijke bestemming voor de export. Dat komt, naast dat Rusland de kleinste economie heeft, mede door de Westerse sancties tegen Rusland vanwege de inval in Oekraïne. In mei 2025 heeft de EU een 17^e sanctiepakket tegen Rusland aangenomen om de Russische oorlogsindustrie verder af te remmen (Rijksoverheid, 2025a) en wil het de import van Russisch gas volledig afbouwen (NOS, 2025b).

China heeft met afstand het grootste overschot in de handel met de andere machtsblokken. Dit komt vooral door de handel met de VS en de EU. Rusland heeft ook een handelsoverschot door handel met India. Daarnaast hebben de VS, de EU en India allemaal een tekort in de handel met de overige blokken. Daarbij is het handelstekort van de VS met de overige vier machtsblokken bijna net zo groot als het handelsoverschot van China met de overige vier machtsblokken. In maart 2025 noteerde de VS, door anticipatie van een naderende handelsoorlog, nog een ongeëvenaard hoog handelstekort van 179 miljard US dollar (Kopack, 2025).

2.3.3 Internationale handel in goederen en diensten tussen de machtsblokken, 2023 (miljard US dollar)

	Naar				
	VS	EU	China	Rusland	India
Van					
VS		574	196	3	75
EU	729		335	52	81
China	448	530		116	126
Rusland	6	59	126		64
India	120	96	25	6	

Bron: Eurostat (2025a), OESO (2025), OESO-WTO (2025)

Demografie: India heeft de toekomst

Na het tonen van een historische context met cijfers over de handel met de rest van de wereld volgt nu de kern van deze paragraaf met een vergelijking van de vijf machtsblokken op verschillende onderwerpen. Een eerste vergelijking betreft demografie, zie tabel 2.3.4. In april 2023 ging India buurland China voorbij als land met het meeste aantal inwoners (Kleinhuis, 2023). India en China zijn de landen waar op dit moment met grote voorsprong de meeste mensen wonen. Op dit moment is ruim 1 op de 3 wereldburgers Indiaas (17 procent) of Chinees (ook 17 procent). Daarna volgen van deze machtsblokken de EU (6 procent van de wereldbevolking), de VS (4 procent) en Rusland (2 procent). Een groot inwoneraantal zorgt voor voldoende arbeidskrachten en economische groei, en maakt het land een belangrijke afzetmarkt voor andere landen.

Tegelijk legt een groot inwoneraantal druk op schaarse middelen en is het lastig om armoede en werkloosheid onder controle te houden. Zo heeft India het grootste aantal extreem armen ter wereld en is er een hoge mate van inkomensongelijkheid (Goris, 2023). Een groot verschil tussen China en India betreft de verwachte bevolkingsgroei tot het jaar 2050.⁶⁾ Deze is sterk negatief voor China en sterk positief voor India. China heeft te maken met een vergrijsde bevolking – de mediane leeftijd ligt ruim 10 jaar hoger dan in India – waarbij het aantal overlijdens onvoldoende wordt gecompenseerd door geboortes of immigratie. Daar komt bij dat de levensverwachting in India een stuk lager is dan in China waardoor China te maken heeft met een relatief grotere groep inactieven op de arbeidsmarkt. Dit verklaart dat de ontwikkeling van de beroepsbevolking – economisch relevanter dan de totale bevolking – nog meer verschilt tussen beide landen. De omvang van de Chinese beroepsbevolking steeg tot 2015, maar sindsdien niet meer. De verwachting is

6) De *Population Division* van de VN (2024) houdt nauwgezet bij wat de verwachtingen zijn voor de demografische ontwikkelingen per land tot het jaar 2100. Hier wordt uitgegaan van een gemiddeld scenario, de ‘medium fertility variant’.

dat de Chinese beroepsbevolking vanaf 2027 behoorlijk zal dalen en in 2050 22 procent lager zal liggen dan in 2025 (De Jong, 2024). Zie CBS (2020) en CBS (2023a) voor meer details over de Chinese en Indiase economie.

Net als China hebben ook de EU en Rusland te maken met een verouderde en krimpende bevolking en een nog sterkere krimp van de beroepsbevolking. De beroepsbevolking in de EU zal naar verwachting door migratiestromen minder krimpen dan in China, maar ook hier gaat het om een forse krimp van naar verwachting 17 procent tot 2050 (VN, 2024). De VS kan door verwachte migratie en een jongere bevolking een krimp van het inwoneraantal voorkomen en zal naar verwachting in 2050 een 5 procent grotere beroepsbevolking hebben dan in 2025 (VN, 2024). Zie CBS (2025b) voor meer details over de Amerikaanse economie.

Op demografisch vlak kan worden geconcludeerd dat de EU zonder actie aan economisch belang en politieke invloed kan inboeten door een vergrijzing die hard toeslaat. Dat geldt ook voor China, maar dat land heeft wel een veel grotere bevolking (Bolhuis, 2025). Tegen het einde van de 21^e eeuw wordt, als gevolg van de grote demografische verschillen, een inkomensverschuiving verwacht vanuit Europa, Noord-Amerika – met name de VS – en China richting Zuid-Azië – met name India – en Afrika (Brakman et al., 2024).

In 2050 zullen er volgens de VN nog steeds drie keer meer Chinese inwoners zijn dan inwoners van de EU. Daar staat weer tegenover dat veel Chinezen niet de opleiding hebben om de veranderende economie bij te benen (Nieuwsuur, 2025). India heeft van de vijf machtsblokken demografisch de beste papieren met een grote bevolking die blijft groeien, en een nog sterkere groei van de beroepsbevolking. Met een relatief jonge bevolking kan India goed inspelen op technologie en innovatie. Zo kan de Indiase demografie bijdragen aan economische groei. Tegelijkertijd zijn er ook zorgen over een hoge jeugdwerkloosheid en een mogelijk tekort aan banen (Kleinhuis, 2023). Verder is er sprake van kinderarbeid (Rijksoverheid, 2021) en werkt nog meer dan de helft van de mensen in de landbouw en heeft India niet zoals China een draai gemaakt naar grote, productie-verhogende industrialisatie (Boerema, 2025).

2.3.4 Verschillen in demografie en demografische ontwikkelingen

	Jaar	VS	EU	China	Rusland	India
Mediane leeftijd (jaren)	2024	38,9	44,7	40,2	41,9	29,8
Aantal inwoners per 1 juli (mln)	2025	347	449	1 416	144	1 464
Aantal inwoners per 1 juli (mln)	2050	381	421	1 260	136	1 680
Groei bevolking (%)	2025–2050	10	–6	–11	–6	15
Groei beroepsbevolking (%)	2025–2050	5	–17	–22	–12	17
Levensverwachting bij geboorte (jaren)	2023	78,4	81,4	78,0	73,3	72,0

Bron: CIA (2025), Eurostat (2025b), VN (2024), Wereldbank (2025a en b)

EU laagste economische groei

Op economisch vlak is de VS de grootste wereldmacht met een bbp van ruim 29 biljoen US dollar, zie tabel 2.3.5. Op grote afstand volgen de EU en China, en op nog veel grotere afstand India en Rusland. Het grote verschil tussen India en China is geheel te verklaren door een veel lager inkomen per hoofd van de bevolking. Qua bevolkingsaantal is er namelijk nauwelijks een verschil. India is gemiddeld genomen dus veel armer dan China.

Het Russische bbp per hoofd van de bevolking is iets groter dan dat van China, en de EU zit precies tussen de VS en Rusland in.

De EU laat de laagste economische groei zien. In de periode 2021–2024 was die gemiddeld 2,8 procent en dat is lager dan we zien bij de VS en Rusland, en veel lager dan India en China. De EU heeft daarbij ook te kampen met een relatief hoge werkloosheid en relatief weinig arbeidsuren per werkweek. De arbeidsproductiviteit ligt wel veel hoger dan in China, Rusland en India, maar is dan weer beduidend lager dan in de VS.

Diverse internationale indexen – zie voor een toelichting de bijlage in paragraaf 2.5 – kunnen de onderlinge economische verhoudingen verder inkleuren. De VS en China scoren hoog op kwaliteit van (handels)infrastructuur en het ondernemersklimaat – en de EU gemiddeld wat lager. Op het vlak van logistieke prestaties zijn de onderlinge verschillen minimaal. De EU scoort juist duidelijk beter in de 'open for business index' en heeft daarmee een beter vestigingsklimaat dan de overige machtsblokken.

2.3.5 Economische verschillen

	Jaar	VS	EU	China	Rusland	India
Bbp (mld US dollar)	2024	29 185	19 413	18 748	2 161	3 909
Bbp per hoofd (US dollar)	2024	85 812	43 050	13 313	14 795	2 711
Economische groei (% , gemiddelde)	2021–2024	3,6	2,8	5,5	3,2	8,3
Arbeidsproductiviteit (bbp per uur, prijzen 2021)	2025	81,8	71,3	19,8	44,3	10,7
Werklast per werknemer (uren per week)	2024	36,1	32,1	44,8	38,2	45,8
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	2023	3,6	6,0	4,7	3,1	4,2
Logistics Performance Index (ranking; n= 140)	2023	19	17	20	96	39
Global Quality Infrastructure Index 2023 (ranking; n= 186)	2023	3	13	2	51	10
Entrepreneurship index (ranking; n= 90)	2024	2	16	8	27	28
Open for business index (ranking; n= 90)	2024	53	26	54	90	47

Bron: ILO (2024 en 2025), IMF (2025a-c), Mesopartner & Analyticar (2023), US News et al. (2025), Wereldbank (2025c en d)

EU grootste handelaar en investeerder

Hoewel de economische groei van de EU aan de lage kant zit, presteert de EU al decennia uitstekend op het vlak van internationale economische relaties, zoals we eerder zagen in het begin van deze paragraaf. Zo is de EU de grootste handelaar van goederen en diensten met andere landen⁷⁾ en is met afstand de grootste investeerder in het buitenland, zie tabel 2.3.6. Ook de VS en China handelen zeer veel met het buitenland, maar het is relatief weinig in verhouding tot het bbp van de VS of tot het aantal inwoners van China. Rusland en India dragen veel minder dan de VS, de EU of China bij aan activiteiten op het gebied van globalisering. Toch zijn de verschillen minder groot indien we het saldo op de lopende rekening van elk land afzetten tegen het eigen bbp. De EU en Rusland hebben dan met

7) Het gaat hier, voor een eerlijke vergelijking, om de extra-EU-handel, dus de landen van de EU met andere landen en regio's, en dus exclusief de handel binnen de EU (intra-EU-handel).

3 procent van het bbp het grootste overschot, China zit op 2 procent, India heeft een tekort van 1 procent en de VS een tekort van 4 procent.

2.3.6 Verschillen op het vlak van internationale economische betrekkingen

	Jaar	VS	EU	China	Rusland	India
Import van goederen (mld US dollar)	2024	3 359	2 634	2 587	295	702
Export van goederen (mld US dollar)	2024	2 065	2 796	3 577	417	443
Import van diensten (mld US dollar)	2024	812	1 441	611	81	269
Export van diensten (mld US dollar)	2024	1 107	1 642	446	42	375
Saldo lopende rekening (% van bbp)	2024	-4	3	2	3	-1
Openheid tot handel (% van bbp)	2023	25	96	37	42	46
Inkomende investeringspositie (mld US dollar)	2023	5 394	15 863	3 650	498	729
Uitgaande investeringspositie (mld US dollar)	2023	6 676	18 742	2 955	375	118

Bron: IMF (2025d en e), Wereldbank (2025e), WTO (2025)

VS koploper innovatie

Op innovatief vlak zijn de Verenigde Staten duidelijk koploper in vergelijking met de andere vier machtsblokken, zie tabel 2.3.7. De 'global innovation index' rangschikt de VS op een derde plek na Zwitserland en Zweden. Het land scoort vooral hoog op het vlak van het functioneren van bedrijven (netwerken, strategie), het functioneren van de markt (concurrentie), kennis en innovatieresultaten. In een andere ranglijst, de 'global talent competitiveness index', staat de VS ook derde, na Zwitserland en Singapore. De index meet in hoeverre landen in staat zijn om talent te ontwikkelen, aan te trekken en te binden. Met de huidige onzekerheid rondom het verkrijgen van studentenvisa's voor studie in de VS (RTL, 2025) kan de VS in de nabije toekomst zakken in deze rangschikking, maar dit effect zit nog niet in de huidige cijfers. In een derde ranking, de 'world digital competitiveness ranking' staat de VS vierde na Singapore, Zwitserland en Denemarken. De EU en China staan op de drie innovatieranglijsten beduidend lager dan de VS, maar wel duidelijk hoger dan Rusland en India.

Als het gaat om de uitgaven aan R&D, dan zien we dezelfde patronen; de VS besteedt het meest aan R&D, gevolgd door de EU en China, en op grote afstand Rusland en India. De VS exporteert wel veel minder hightech-goederen dan de EU en China. Wat betreft internetgebruik heeft vrijwel de gehele bevolking van de VS, de EU en Rusland toegang tot internet, terwijl China en vooral India, met hun relatief grote plattelandsbevolking, achterblijven (Wereldbank, 2025f).

2.3.7 Verschillen op het vlak van innovatie

	Jaar	VS	EU	China	Rusland	India
Global Innovation Index (ranking; n= 134)	2024	3	17	11	59	39
Global Talent Competitiveness Index (ranking; n= 135)	2023	3	20	40	52	103
World Digital Competitiveness Index (ranking; n= 68)	2024	4	26	14	45	53
Uitgaven aan R&D (% bbp)	2022	3,6	2,2	2,6	0,9	0,6
Hightech export (mld US dollar)	2023	209	922	825	11	41
Internetgebruik (% van inwoners)	2023	93	91	78	92	56

Bron: IMD (2024), INSEAD (2023), Wereldbank (2025f-h), WIPO (2024)

EU hoogste kwaliteit van leven

Een vijfde vergelijking die we in deze paragraaf maken betreft kwaliteit van leven, zie tabel 2.3.8. Daarvoor is gekeken naar een negental indexen die landen in de wereld rangschikken op het vlak van levenstevredenheid en levenskwaliteit van mensen.

Hoewel de negen indexen elk verschillende aspecten van welzijn meten, van genderongelijkheid tot levensgeluk en van democratie tot corruptie, zijn de uitkomsten opvallend eensgezind. Voor alle negen indexen geldt dat de VS en de EU een duidelijk hogere positie hebben dan China, Rusland en India. Tussen de VS en de EU zijn de verschillen relatief klein, maar wel duidelijk in het voordeel van de EU: 7 keer scoort de EU beter en 2 keer de VS. Zo scoort de EU beter op het vlak van gender- en inkomensgelijkheid, onderwijs, democratie, persvrijheid, kansen op vooruitgang, goed bestuur en corruptiebestrijding. De Scandinavische landen en Nederland zitten stevast in de top bij vrijwel alle rangschikkingen ten aanzien van levenskwaliteit.

China zit rond het wereldgemiddelde op het vlak van corruptie, sociale progressie, tevredenheid en human development en scoort laag op het vlak van inclusiviteit, democratie, persvrijheid en bestuur. India scoort op alle vlakken laag, behalve democratie, maar scoort gemiddeld ongeveer even laag als Rusland dat afwisselend presteert.

2.3.8 Positie in de wereld op het vlak van levenskwaliteit

	Jaar	VS	EU	China	Rusland	India
Global Gender Gap index (n= 147)	2025	43	29	106	81	129
Human Development Index (n= 194)	2025	17	21	79	65	131
Inequality adjusted HDI (n= 194)	2025	30	17	69	48	121
World Happiness Report (n=148)	2025	24	26	69	67	119
Democracy Index (n= 168)	2025	28	21	145	150	41
World Press Freedom Index (n= 181)	2025	58	22	179	172	152
Social Progress Index (n= 171)	2025	32	19	73	78	112
Worldwide Governance Indicators (n= 216)	2023	35	29	135	191	112
Corruption Perception Index (n= 181)	2025	28	28	77	154	97

Bron: EIU (2025), RSF (2025), SPI (2025), Transparency (2025), UNDP (2025), WEF (2024), Wereldbank (2025i), WHR (2025)

EU scoort ook het beste met duurzaamheid

Op het vlak van duurzaamheid presteert de EU relatief goed, zie tabel 2.3.9. Zo zijn de eerste zes landen op de 'Sustainable Development Goals Index' van de Verenigde Naties allemaal EU-landen (Finland, Zweden, Denemarken, Duitsland, Frankrijk en Oostenrijk) en is de EU als geheel 10^e. Dat is veel hoger dan de VS, China, Rusland en India. De 'Environmental Performance Index' van Block et al. (2024) laat een vergelijkbaar beeld zien, maar zet China en India beduidend lager in de rangschikking.

Een derde duurzaamheidsindex, de 'Climate Change Performance Index', laat vergelijkbare verhoudingen zien in vergelijking met de Sustainable Development Goals Index, maar India staat juist bijzonder hoog op deze lijst, zelfs nog hoger dan de EU. India scoort hier hoog omdat het bijvoorbeeld heel zuinig omgaat met energie. Dit is niet zo zeer een gevolg van eigen beleid, maar meer een manifestatie van relatief veel armoede en relatief weinig

luxe.⁸⁾ Die relatieve zuinigheid zien we ook terug in de absolute cijfers waarbij India 3 keer minder fossiele CO₂-uitstoot per inwoner heeft dan de EU en ruim 2 keer minder materiaal gebruikt (Crippa et al., 2024). De VS scoort op alle genoemde duurzaamheidsindicatoren slechter dan de EU.

2.3.9 Verschillen wat betreft duurzaamheidsprestaties

	Jaar	VS	EU	China	Rusland	India
Sustainable Development Goals Report (ranking; n= 168)	2025	45	10	50	52	100
Environmental Performance Index (ranking; n= 181)	2024	35	11	156	83	176
Climate Change Performance Index (ranking; n= 63)	2025	54	14	52	61	7
CO ₂ -uitstoot (fossiel) per hoofd (ton CO ₂)	2023	14	6	9	14	2
Broeikasgasuitstoot per hoofd (ton CO ₂ -eq.)	2023	18	7	11	19	3
Binnenlandse materiaalconsumptie per hoofd (ton goed)	2024	23	13	27	12	6
Watergebruik per hoofd (m ³ water)	2020	1 342	423	395	444	551

Bron: Block et al. (2024), Burck et al. (2025), Crippa et al. (2024), FAO (2025), VN & IRP (2025)

VS sterkste geopolitieke macht, Rusland heeft grootste bodemschatten

Deze paragraaf sluit af met een geopolitieke machtsvergelijking, zie tabel 2.3.10. De Wharton School van de universiteit van Pennsylvania heeft samen met andere partijen een power-rangschikking opgesteld waarbij het gaat om mondiaal leiderschap, economische invloed, export, politieke invloed, internationale allianties en militaire kracht (US News et al., 2025). In deze ranking staat de VS op 1, gevolgd door China en Rusland. Daarnaast beschikt de VS over een uniek en nog onaangevochten monetair voordeel dankzij de positie van de US dollar als wereldwijde reservevaluta (Kersten, 2025). Dit geeft de VS extra invloed op handel, geopolitiek en financiële markten. India komt in de power-rangschikking niet hoger uit dan een 12^e plek. Voor de EU als geheel is geen score vastgesteld en in deze context is er ook geen score te bepalen op basis van de scores van individuele EU-landen. Individueel hebben Duitsland (5^e in de wereld) en Frankrijk (7^e) de hoogste scores van alle EU-landen. Nederland staat in deze rangschikking op een 24^e positie.

Op militair vlak zijn er ook kwantitatieve data beschikbaar. Zo zijn defensie-uitgaven als percentage van het bbp mondiaal een veel genoemde indicator als proxy voor bereidwilligheid om de eigen defensie op orde te brengen en te houden. Op een grote NAVO-top in Den Haag in juni 2025 is besloten om de norm voor defensie-uitgaven te verhogen naar 5 procent van het bbp in (uiterlijk) 2035 (NATO, 2025). Van die 5 procent betreft 3,5 procentpunt kerndefensie en 1,5 procentpunt succesvoorwaarden zoals infrastructuur, militaire innovatie en cyberdefensie. In 2024 gaven van de vijf machtsblokken enkel Rusland (met 7,1 procent van het bbp) en de VS (met 3,4 procent) significant veel uit aan defensie.

Volgens de 'Global fire power' index zijn de VS, Rusland, China en India – in deze volgorde – de landen in de wereld met de grootste militaire en geopolitieke kracht. Ook nu is het lastig om een score voor de EU vast te stellen. Wel is het mogelijk om het aantal militairen in dienst

8) Er is een groot verband tussen rijkdom en broeikasgasemissies. Zo hebben de rijkste 10 procent van de wereldbevolking maar liefst twee derde van de klimaatopwarming sinds 1990 veroorzaakt (Schöngart et al., 2025).

van de EU op te tellen en dat ligt op een vergelijkbaar niveau als dat van de VS, Rusland en India. Alleen China zit wat hoger. Het aantal gevechtsvliegtuigen in de EU is wat hoger dan in China, Rusland en India maar flink lager dan in de VS. Het aantal tanks in de EU is vergelijkbaar met de VS en India, maar ligt lager dan in China en Rusland. Maritiem is het juist de EU dat dominant is. De VS en Rusland hebben met afstand de meeste kernwapens en de andere volgen op grote afstand. In de EU is het enkel Frankrijk dat kernwapens heeft (Ummels, 2025).

Een ander geopolitiek aspect waarover data beschikbaar zijn, betreft de aanwezigheid van natuurlijke hulpbronnen. Bij geopolitieke spanningen kan een land met een dominante positie aangaande een specifieke grondstof dreigen met exportrestricties, iets dat bijvoorbeeld China eerder heeft gedaan met de kritieke materialen gallium, germanium, antimoon en zeldzame aardmetalen. Een tekort aan zeldzame aardmetalen door exportrestricties zorgde begin 2025 voor problemen in de wereldwijde industrie (Van Coevorden, 2025). De EU worstelt al langere tijd met zowel een relatief hoge importafhankelijkheid van kritieke materialen als van fossiele brandstoffen. Sinds het uitbreken van de oorlog in Oekraïne zijn er oplopende zorgen over dreigende aardgas-tekorten in de EU, met name omdat de EU niet meer kan en wil vertrouwen op een aanvoer uit Rusland (Rijksoverheid, 2025b; NOS, 2025b). In 2022 importeerde de EU 62,5 procent van de energie die het consumeerde, het hoogste percentage sinds 1990 (Wettengel, 2024). In Nederland is de energieafhankelijkheid van andere landen zelfs toegenomen van 70 procent in 2015 tot 78 procent in 2024 (CBS, 2025c).

In de cijfers in tabel 2.3.10 is de situatie van de EU terug te zien. De EU heeft minder oliereserves, minder gasreserves, minder kolenreserves en minder kritieke materialen dan alle andere machtsblokken. De waarde van natuurlijke hulpbronnen ligt lager dan 5 biljoen US dollar en dat steekt schril af bij de natuurlijke eigendommen van Rusland (75 biljoen US dollar), de VS (45 biljoen US dollar) of China (23 biljoen US dollar). China heeft minder fossiele brandstoffen dan Rusland en de VS, maar heeft wel een dominante positie binnen heel veel waardeketens van kritieke materialen. China is niet alleen de grootste producent van veertien kritieke materialen, maar is ook toonaangevend verderop in de keten als verwerker van gemijnd materiaal en als fabrikant van eindproducten, zoals telefoons, laptops, batterijen en zonnepanelen (CBS, 2023b).

2.3.10 Verschillen wat betreft geopolitieke macht

	Jaar	VS	EU	China	Rusland	India
Power Index (ranking; n= 90)	2024	1	.	2	3	12
Defensie-uitgaven (% van het bbp)	2024	3,4	1,9	1,7	7,1	2,3
Global Fire Power Index (ranking; n= 146)	2025	1	.	3	2	4
Militairen in dienst (mln)	2025	1,3	1,5	2,0	1,3	1,5
Gevechtseenheden in de lucht	2025	13 043	5 228	3 309	4 292	2 229
Aantal tanks	2025	4 640	4 262	6 800	5 750	4 201
Gevechtseenheden op zee	2025	440	1 817	754	419	293
Kernwapens	2025	3 700	290	600	4 299	180
Oliereserves (mld barrels)	2025	38,0	2,0	26,0	80,0	5,0
Gasreserves (biljoen m³)	2025	13,4	0,5	6,7	47,8	1,4
Steenkoolreserves (mld ton)	2025	249	86	143	162	111

2.3.10 Verschillen wat betreft geopolitieke macht (vervolg)

	Jaar	VS	EU	China	Rusland	India
Grootste producent van kritieke materialen (aantal)	2022	2	0	14	1	2
Waarde van natuurlijke bronnen (biljoen US dollar)	2025	45	<5	23	75	5

Bron: GFP (2025), SIPRI (2025), USGS (2025), US News et al. (2025), Worldostats (2025)

Tot slot

We hebben gezien dat de EU op het vlak van kwaliteit van leven, handel en duurzaamheid het beste scoort en ook de VS heeft drie hoogste scores: voor economie, innovatie en geopolitiek. Van de overige drie landen is het enkel India dat een hoogste score heeft, voor demografische ontwikkelingen (groeierende beroepsbevolking). De VS heeft duidelijk de hoogste totaalscore gevolgd door respectievelijk de EU, China, Rusland en India. Op geen enkel vlak scoort de VS het laagst, terwijl dat wel voor de overige regio's geldt.

De EU presteert gemiddeld genomen dus goed in vergelijking met de andere machtsblokken in de wereld. Wel is het zo dat de EU juist wat minder scoort op vier terreinen die in de toekomst, en zelfs al op de korte termijn, van belang zijn: demografie (de EU heeft een krimpende beroepsbevolking), economie (met onder andere een lage economische groei), innovatie (achterstand op de VS en China) en geopolitiek (weinig bodemschatten). In het rapport 'The future of European competitiveness' (Draghi, 2024) worden vergelijkbare conclusies getrokken: de EU is te weinig innovatief en de VS en China zijn competitiever en groeien economisch gezien harder. Daarbij wordt ook een ander aandachtspunt genoemd: het proces om tot nieuwe wetgeving in de EU te komen is gemiddeld 19 maanden. Bij diverse onderwerpen, zoals buitenlandbeleid, defensie, uitbreiding van de EU, financiën en wijzigingen van verdragen kunnen EU-landen daarnaast dwarsliggen met een vetorecht (Hollander, 2024).

Ten aanzien van het verlagen van de afhankelijkheid van kritieke materialen van andere regio's, zoals China, zijn de Europese ambities in ieder geval hoog met de totstandkoming van de Critical Raw Materials Act (Europese Commissie, 2025b) en ook zijn er hoge Europese ambities met ReArm Europe (Europese Commissie, 2025c). De totstandkoming van een Europese defensie industrie kan een nieuwe stap voor de EU zijn (Zandee, 2025) en hetzelfde geldt voor initiatieven om de EU minder bureaucratisch te maken zoals het stemmen met een gekwalificeerde meerderheid bij belangrijke besluiten (Csaky & Grant, 2025). Ook kan het perfectioneren van de tot nu toe imperfecte interne markt veel extra welvaart opleveren (Beunderman, 2025). Ten slotte is het zo dat de duurzaamheidsagenda van de EU op de lange termijn concurrerender is dan een beleid gericht op fossiele brandstoffen zoals op dit moment in de VS. De Clean Industrial Deal, de opvolger van de Europese Green Deal, legt daarbij eerst de focus op het vergroenen van Europa's industrie (Boone, 2025).

2.4 Handel in militaire goederen en dual-use goederen

Sinds de Russische invasie in Oekraïne in 2022 is de wereldwijde aandacht voor defensie-uitgaven en de handel in militaire goederen sterk toegenomen (SIPRI, 2024). Deze ontwikkeling is ook zichtbaar binnen de Europese Unie en meer specifiek in Nederland: de import van militaire goederen en zogenoemde *dual-use* goederen – producten die zowel civiel als militair inzetbaar zijn – is sindsdien merkbaar toegenomen. Voorbeelden van dual-use goederen zijn vliegtuigen binnen bepaalde gewichtsklassen. De Verenigde Staten blijven wereldwijd dominant als wapenleverancier. Ook voor de komende tijd heeft het land lopende wapencontracten verdeeld over meer dan 16 duizend projecten wereldwijd. Daaronder vallen ook grote Europese bestellingen, zoals het onderhoud en de assemblage van F35 gevechtsvliegtuigen waarvan ook Nederland er tientallen afneemt (US Department of State, 2025).

Tegelijkertijd groeit binnen de EU het besef dat meer strategische autonomie nodig is. Samenwerkingsverbanden zoals PESCO (Permanent Structured Cooperation, sinds 2017) en EDF (Europees Defensiefonds, sinds 2021) zijn initiatieven waarmee wordt gewerkt aan een versterkte Europese defensie-industrie en gezamenlijke capaciteiten (Europese Raad, 2025; RVO, 2025). In 2024 lanceerde de Europese Commissie het meest recente initiatief 'ReArm Europe Plan/Readiness 2030'. Het doel is het snel opschalen van defensie-investeringen. Via onder meer het nieuwe SAFE-instrument en het mobiliseren van publieke én private financiering willen EU-lidstaten gezamenlijk tot 800 miljard euro vrijmaken voor defensie (Europese Commissie, 2025a). Ondanks deze belangrijke stappen richting autonomie, gaat de ambitie gepaard met de nodige obstakels. Europese samenwerkingsprojecten worden bijvoorbeeld vaak als omslachtig en tijdrovend ervaren, wat lidstaten ertoe aanzet om op korte termijn voor individuele oplossingen te kiezen. En ondanks een stijging in EU-uitgaven voor R&D omtrent defensie, blijven we nog steeds ver achter bij landen als de VS en China (EDA, 2025).

Militaire goederen

Militaire goederen zijn specifiek ontworpen of aangepast voor militaire doeleinden. Ze omvatten een breed scala aan producten, van wapens en munitie tot geavanceerde technologieën die door gewapende strijdkrachten worden gebruikt. De goederen in kwestie staan vermeld op de Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen (Europese Unie, 2024). De controle op de uitvoer en overdracht van de goederen op deze lijst is geïmplementeerd in het Besluit strategische goederen en de Uitvoeringsregeling strategische goederen 2012 (Overheid.nl, 2025).

Let op

De analyses over militaire goederen zijn gebaseerd op de beschikbare cijfers uit de CBS-statistiek Internationale Handel in Goederen. Vanwege militaire geheimhouding kunnen gegevens over de handel in strategische goederen onvolledig zijn. Lidstaten zijn op basis van de EU-verordening 2020/1197 vrijgesteld van volledige rapportage over vertrouwelijke militaire transacties. De cijfers in deze paragraaf dienen dus als een ondergrens beschouwd te worden.

Hiernaast brengt het Ministerie van Buitenlandse Zaken maandelijks en jaarlijkse rapportages uit over de omvang van afgegeven vergunningen voor de uitvoer van dual-use en militaire goederen (Rijksoverheid, 2025d). Ondanks dat deze paragraaf raakvlakken heeft met deze rapportages, ligt de focus van deze paragraaf op de data van de Internationale Handel in Goederen van het CBS.

Dual-use goederen

Dual-use goederen, of goederen voor tweëerlei gebruik, zijn producten en technologieën die voor zowel civiele als militaire doeleinden kunnen dienen. Dit betekent dat ze ingezet kunnen worden voor normale, vreedzame doeleinden, maar ook voor de productie van wapens, nucleaire technologie of andere militaire toepassingen. Om te voorkomen dat ze worden gebruikt voor ongewenste doeleinden, zoals de ontwikkeling van massavernietigingswapens, zijn deze onderhevig aan strenge controlemaatregelen.

Hoewel de EU meer investeert in defensie en strategische onafhankelijkheid, profiteren vooral grote bedrijven in Nederland van deze ontwikkeling. Nederlandse middelgrote, en vooral ook kleinere bedrijven zoals start ups, actief in de defensie-industrie blijken kwetsbaar (Persson, 2025). Waar de omzet van Nederlandse defensiebedrijven tussen 2021 en 2024 is verdubbeld van 4,7 naar 9,3 miljard euro, hebben deze bedrijven te maken met uitblijvende orders, nauwelijks garanties of voorfinanciering vanuit de overheid en de afhankelijkheid van één opdrachtgever (Oh et al., 2024). In het vervolg van deze paragraaf verkennen we hoe Nederland zich binnen dit bredere defensievraagstuk positioneert – niet alleen als producent, maar ook als exporteur van militaire en dual-use goederen.

Van Koude Oorlog tot Oekraïne: hoe geopolitiek de defensiebudgetten aanjaagt

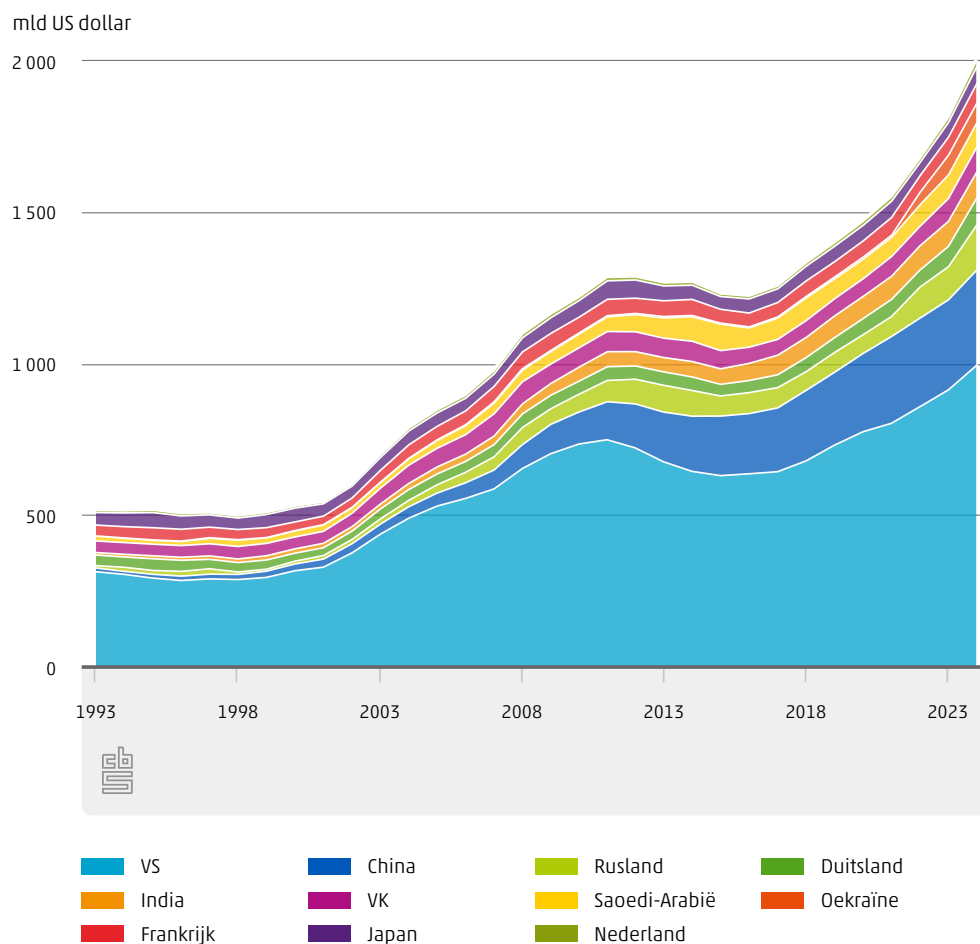
De wereldwijde militaire uitgaven volgen geen willekeurig patroon, maar weerspiegelen de geopolitieke spanningen van hun tijd. Na het einde van de Koude Oorlog daalden de uitgaven: van 1989 tot eind jaren '90 daalden de wereldwijde uitgaven met bijna een derde, van 1 729 naar 1 183 miljard US dollar. Deze daling kantelde abrupt in 2001. De aanslagen van 11 september brachten grootschalige militaire operaties in Afghanistan en Irak met zich mee. Dit leidde, vooral voor de VS, tot een structurele verhoging van de defensiebudgetten (USAFacts, 2024). Sindsdien is wereldwijd sprake van een gestage opwaartse trend. De oorlog in Oekraïne zorgde er mede voor dat de wereldwijde militaire uitgaven een recordhoogte van 2 677 miljard US dollar bereikten in 2024 (SIPRI, 2025).

Dit patroon is ook te zien in figuur 2.4.1 waar we kijken naar de ontwikkeling van militaire uitgaven van de tien landen met de grootste defensiebudgetten, aangevuld met Nederland, in de periode van 1993 tot en met 2024. De uitgaven zijn weergegeven in constante US dollars (prijspeil 2024), waardoor de cijfers zijn gecorrigeerd voor inflatie en over de tijd vergelijkbaar zijn. De Verenigde Staten domineren het beeld, met militaire uitgaven die aanzienlijk hoger liggen dan die van andere landen. In 2024 was de VS goed voor 37 procent van de wereldwijde militaire uitgaven. China volgt op afstand, maar heeft in korte tijd een enorme groei doorgemaakt en was in 2024 goed voor 12 procent van het wereldwijde totaal.

Ook Oekraïne valt op in de recente cijfers. Door de grootschalige oorlogsinspanningen tegen Rusland zijn de defensie-uitgaven van het land sinds 2022 explosief gestegen. In 2024 gaf Oekraïne naar schatting 65 miljard US dollar uit aan defensie, ruim 9 keer zoveel als in 2021. Dit was goed voor bijna 35 procent van het bbp. Daarmee heeft het land, mede dankzij zijn relatief beperkte economie, het hoogste defensiebudget als aandeel van het bbp wereldwijd. Rusland zag de defensie-uitgaven in 2024 stijgen met 125 procent ten opzichte van 2021: van 66 miljard US dollar in 2021 naar 149 miljard US dollar in 2024. Goed voor 7,1 procent van het bbp.

De militaire uitgaven van andere Europese NAVO-lidstaten, waaronder het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duitsland en Nederland, laten eveneens een lichte toename zien als reactie op de geopolitieke spanningen door de oorlog in Oekraïne. De meeste lidstaten blijven echter nog wel onder de huidige NAVO-norm van 2 procent (SIPRI, 2025). Nederland, met 23 miljard US dollar aan defensie-uitgaven, voldoet volgens de SIPRI meting met 1,9 procent van het bbp net niet aan de norm in 2024. Denemarken, Frankrijk, Griekenland, Finland, Noorwegen, Zweden en het VK zaten boven de NAVO-norm (SIPRI, 2025). Op 13 juni 2025 heeft het demissionaire kabinet, dat eerder die maand viel, aangekondigd dat de NAVO-landen ermee hebben ingestemd om de defensie-uitgaven per land te verhogen naar 5 procent van het bbp (NOS, 2025c). Deze 5 procent zou voor 3,5 procentpunt uit directe militaire uitgaven bestaan en voor 1,5 procentpunt uit indirecte uitgaven die bijdragen aan weerbaarheid zoals voor cyberbeveiliging en infrastructuur, zoals bruggen waar tanks over kunnen rijden. Het voorstel past binnen de Europese en nationale ambities om kritieke capaciteitstekorten versneld weg te werken. Naast het borgen van de nationale en Europese veiligheid, dragen de Europese NAVO-landen hiermee bij aan versterking van de Europese pijler van de NAVO (*burden shifting*) (NOS, 2025d). Tot slot wordt hiermee de kans vergroot dat de VS in de NAVO blijft, gezien president Trump meermaals heeft aangekaart dat de lidstaten meer geld moeten uitgeven aan defensie (The Guardian, 2025).

2.4.1 Ontwikkeling van militaire uitgaven in de tien grootste spenderende landen en Nederland

Bron: SIPRI (2025)

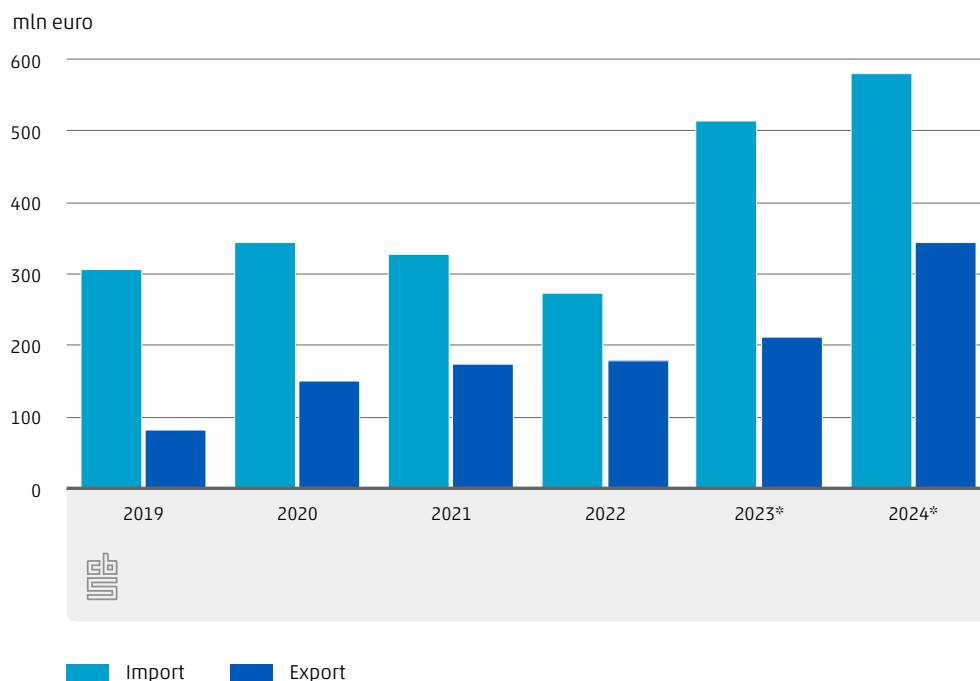
Invoerwaarde in 2024 ruim verdubbeld vergeleken met 2022

Figuur 2.4.2 toont de Nederlandse in- en uitvoerwaarde van militaire goederen tussen 2019 en 2024. In 2023 en 2024 werd er fors meer gehandeld in militaire goederen dan in de jaren daarvoor. In 2024 werd er voor 580,8 miljoen euro aan deze goederen ingevoerd, terwijl de uitvoerwaarde 346 miljoen euro betrof. Van deze invoer was slechts een klein deel direct bestemd voor het buitenland. Met een groei van 63,6 procent steeg met name de uitvoer van militaire goederen ten opzichte van 2023. Die invoerwaarde steeg een jaar eerder al fors, toen de groei 87,6 procent betrof vergeleken met 2022. De hogere uitvoerwaarde kwam vooral door gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen. Zo was de uitvoerwaarde van deze goederen 127 miljoen euro hoger dan in 2023, goed voor 94,4 procent van de totale groei.

De afgelopen jaren heeft Nederland standaard een negatieve handelsbalans als het gaat om militaire goederen. Tussen 2019 en 2022 kromp dat tekort elk jaar meer richting een gelijke in- en uitvoerwaarde. Deze trend werd door de forse groei van de import in 2023 echter onderbroken met een record handelstekort in deze goederen van 302,8 miljoen euro. Door de hogere uitvoerwaarde in 2024 daalde het tekort echter weer naar 234,7 miljoen euro. Deze cijfers zijn exclusief quasi-doorvoer, wat in de afgelopen jaren ook niet vaak voorkwam

bij deze goederen. Daarentegen kwam wederuitvoer wél vaak voor; tussen 2019 en 2024 lag het aandeel van wederuitvoer tussen 59 en 74 procent.

2.4.2 Handel in militaire goederen

In het eerste kwartaal van 2025 voerde Nederland voor 148 miljoen euro aan militaire goederen in. Dat was het hoogste van alle eerste kwartalen sinds de huidige meting die startte in 2015. De uitvoer van deze goederen was met een waarde van 79 miljoen euro tevens record-hoog. Daarmee is de uitvoer in het eerste kwartaal van 2025 bijna net zo hoog als in het hele jaar 2019.

4 op de 10 militaire goederen kwam in 2024 uit Duitsland

Duitsland verreweg het belangrijkste land van herkomst voor de Nederlandse invoer van militaire goederen

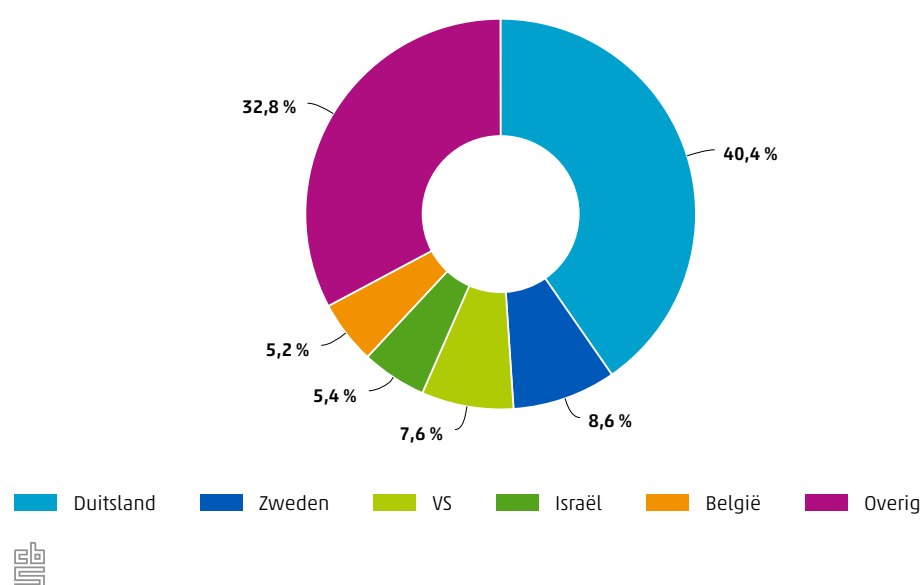
Figuur 2.4.3 toont de aandelen per land van herkomst van militaire goederen voor de Nederlandse import in 2024. Duitsland is, net als voor vele andere goederen, het belangrijkste land van herkomst voor militaire goederen. Met een invoerwaarde van 234,7 miljoen euro betrof het aandeel van onze oosterburen 40,4 procent in 2024. Het aandeel van het tweede land van herkomst, Zweden, was met 8,6 procent, bijna 5 keer zo klein. Het Scandinavische land liet hiermee de VS en Zwitserland, respectievelijk het tweede en derde belangrijkste land in 2023, achter zich. Deze stijging is vooral toe te schrijven aan een toename in de invoerwaarde ten opzichte van 2023: er werd voor

16,4 miljoen euro meer ingevoerd vanuit Zweden, voornamelijk bestaande uit gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen daarvan.

Verder voerde Nederland voor 31 miljoen euro aan militaire goederen in vanuit Israël in 2024; ruim 100 keer zoveel als een jaar eerder. Volgens een brief van de tweede kamer der Staten-Generaal (2024) gaat het om een bestelling van Israëlische Spike LR2-raketten.

Tevens werd er in 2024 voor 33,4 miljoen euro minder aan militaire goederen uit de VS ingevoerd. Het ging hierbij voor 54 procent om een lagere invoer van wapenonderdelen. Tevens werd er voor 14,9 miljoen euro minder aan bommen, granaten, torpedo's, mijnen, raketten en andere projectielen ingevoerd.

2.4.3 Invoerwaarde van militaire goederen naar land, 2024*

Tot slot kwam ruim een derde van de militaire invoer in het eerste kwartaal van 2025 uit Duitsland. Brazilië, de VS, Israël en Zweden hadden elk een aandeel van 8 procent. Brazilië is daarvan het enige land dat niet voorkwam in de top 5 belangrijkste importpartners in 2024. Het Zuid-Amerikaanse land is een belangrijke handelspartner voor patronen; bijna een kwart van de tussen 2019 en het eerste kwartaal van 2025 ingevoerde patronen, kwam uit Brazilië. Nagenoeg de gehele importwaarde uit Brazilië betrof patronen.

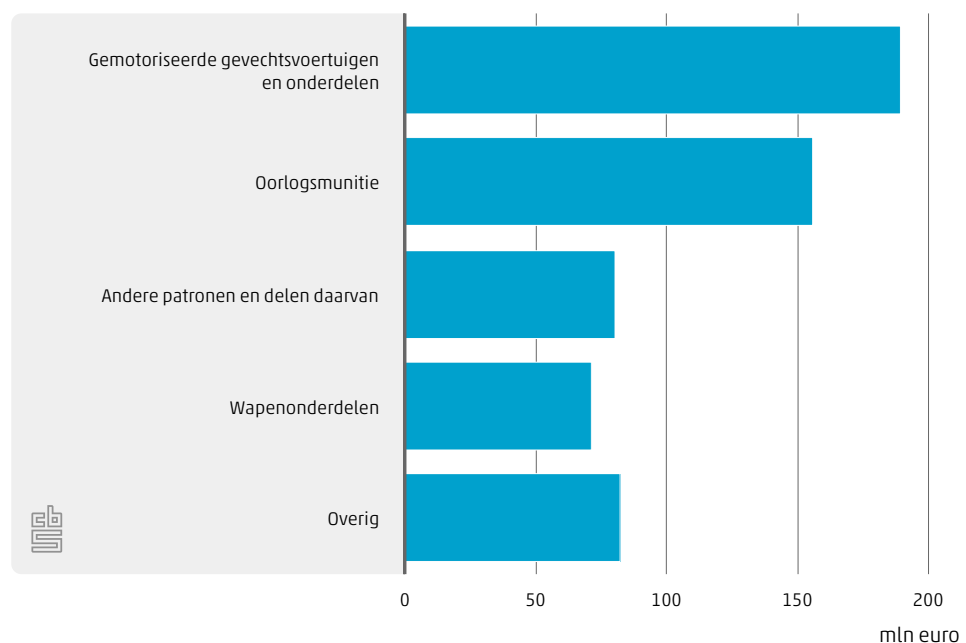
Import bestond in 2024 met name uit gevechtsvoertuigen en oorlogsmunitie

Figuur 2.4.4 toont welke militaire goederen met name zijn ingevoerd in 2024. Gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen werden met een waarde van 189,8 miljoen euro het meest ingevoerd. Dat was 60,1 miljoen euro meer dan een jaar eerder. Ondanks dat de invoerwaarde van Zweedse gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen met 51,3 procent groeide ten opzichte van 2023, kwamen deze goederen met een invoerwaarde van 99,8 miljoen euro vooral uit Duitsland.

Daarnaast werd er voor 155,9 miljoen euro aan oorlogsmunitie ingevoerd; een daling van 15,9 miljoen euro vergeleken met 2023. Ook van deze goederen was Duitsland met een aandeel van 46,3 procent het belangrijkste land van herkomst. In 2023 kwamen deze goederen nog relatief vaak uit Zwitserland, Tsjechië, de VS en Italië. Een jaar later zijn diens aandelen fors gekrompen; de invoerwaarde van oorlogsmunitie uit Zwitserland, Tsjechië en de VS kromp respectievelijk met 64, 89 en 79 procent. Voor Italië betekende een krimp van 98 procent dat er nagenoeg geen oorlogsmunitie meer uit het land werd ingevoerd in 2024. De krimp van Zwitserland, de VS en Italië gaat hand in hand met de verschuiving van het land van herkomst voor de invoer van bommen, granaten, torpedo's, mijnen, raketten en andere projectielen naar Israël. De invoerwaarde van oorlogsmunitie uit Israël betrof 30,5 miljoen euro, waarmee het een aandeel had van 20 procent.

Verder werd er voor 80,4 miljoen euro aan andere patronen en delen daarvan ingevoerd. Hiervan kwam een derde uit zowel Duitsland als Brazilië. De 71,9 miljoen euro aan wapenonderdelen kwam in 2024 met name uit Duitsland, Luxemburg (beide 21 procent), de VS (15 procent) en België (13 procent).

2.4.4 Import van militaire goederen, 2024*

De drie meest ingevoerde goederen bleven in het eerste kwartaal van 2025 onveranderd ten opzichte van het gehele jaar 2024. Zo waren gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen de meest ingevoerde goederen met een importwaarde van 50,7 miljoen euro. Daarnaast werd er voor 33,9 miljoen euro aan oorlogsmunitie ingevoerd. De top 3 werd in het eerste kwartaal van 2025 wederom vervolledigd door andere patronen en delen daarvan. De verhouding is daarentegen licht veranderd; laatstgenoemde is iets belangrijker geworden ten opzichte van de andere twee.

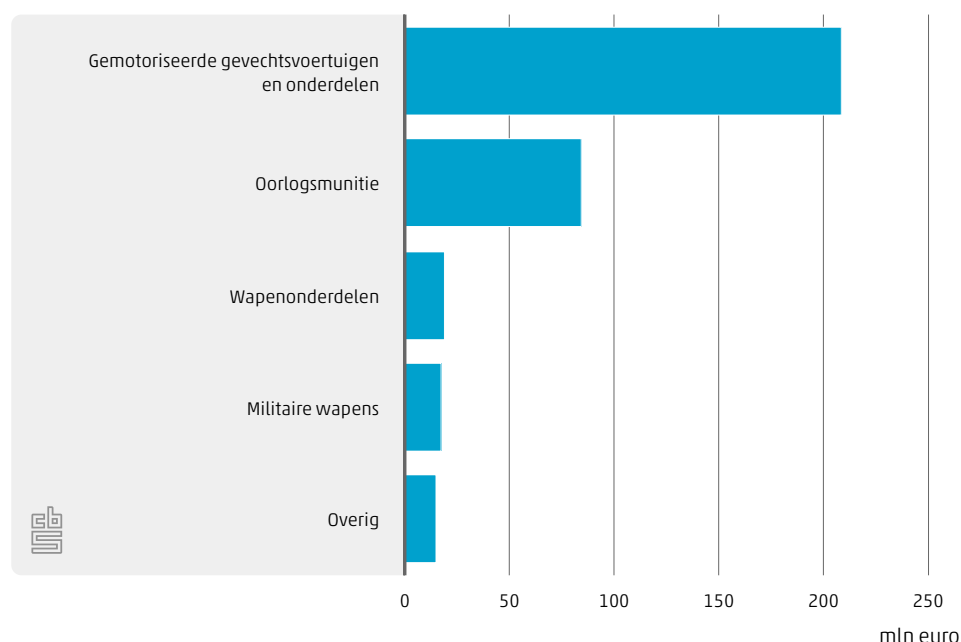
Uitvoer militaire goederen bestond in 2024 voor ruim een derde uit gevechtsvoertuigen en onderdelen

Figuur 2.4.5 toont de meest door Nederland uitgevoerde militaire goederen in 2024. Het ging hierbij met een uitvoerwaarde van 209,1 miljoen euro, net als bij de import, met name om gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen. Dat was 60,4 procent van de totale uitvoerwaarde van militaire goederen. De helft van deze goederen werd afgenomen door Zweden, gevolgd door Duitsland dat een aandeel van een derde in de uitvoerwaarde had. Ook werd er voor 84,7 miljoen euro aan oorlogsmunitie uitgevoerd. Driekwart hiervan werd uitgevoerd naar Luxemburg. Bij beide goederensoorten ging het voor 80 procent om wederuitvoer.

De top 4 van de meest door Nederland uitgevoerde militaire goederen werd vervuld door wapenonderdelen en militaire wapens, met een uitvoerwaarde van respectievelijk 19,5 en 17,4 miljoen euro. De Nederlandse wapenonderdelen werden met name naar de VS uitgevoerd; 77 procent van deze goederen had de VS als bestemming. Van de uitgevoerde militaire wapens ging 85 procent naar Noorwegen. De uitvoer van militaire wapens bestond voor 87 procent uit raketwerpers, vlammenwerpers, granaatwerpers en lanceerbuizen. Bij zowel de militaire wapens als de wapenonderdelen ging het met name om Nederlandse makelij.

Door de uitvoer van gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen naar Zweden, was het Scandinavische land de populairste bestemming van militaire goederen voor de Nederlandse export; 30 procent van de uitvoerwaarde werd uitgevoerd naar Zweden. Hierna volgden Duitsland (20 procent) en Luxemburg (19 procent).

2.4.5 Export van militaire goederen, 2024*

In het eerste kwartaal van 2025 werd de uitvoer wederom gedomineerd door gemotoriseerde gevechtsvoertuigen en onderdelen; met een uitvoerwaarde van 58,6 miljoen euro bestond driekwart van de uitvoer uit deze goederen. De top 3 werd, net als

in 2024, vervuldigd door de uitvoer van oorlogsmunitie (9 procent) en wapenonderdelen (6 procent).

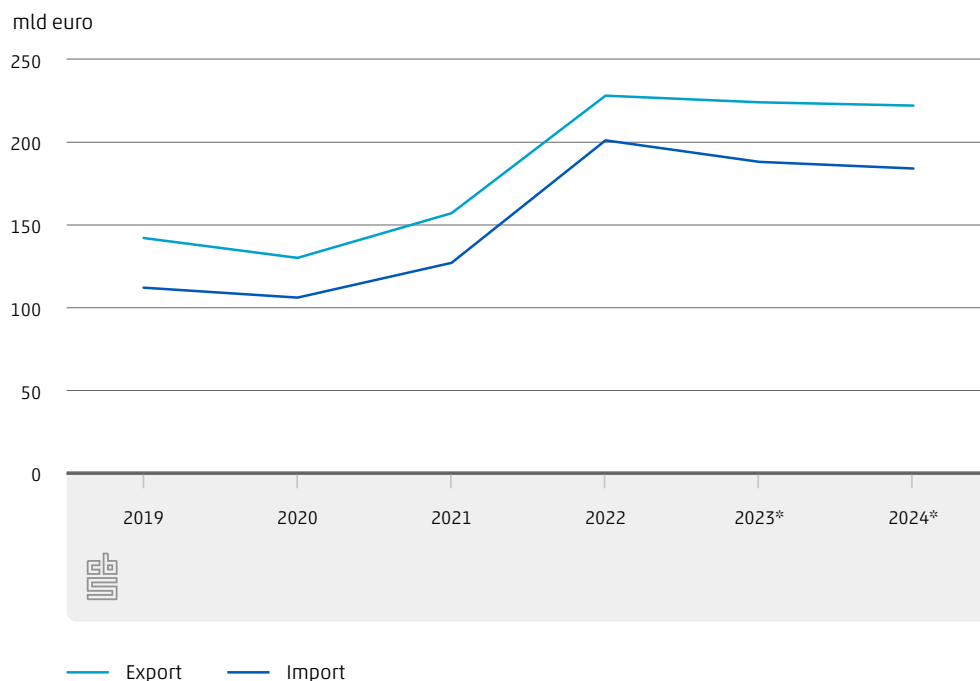
Handel in dual-use goederen steeg tot recordhoogte in 2022, maar Nederland en EU scherpen toezicht aan

Sommige goederen kunnen zowel civiele als militaire toepassingen hebben – de zogeheten dual-use goederen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan drones, maar ook aan vliegtuigen; er is namelijk geen specifieke code voor straaljagers. De handel in deze dual-use goederen is strikt gereguleerd. Zo geldt voor EU-landen de verordening 2021/821 (Europese Unie, 2021), die verplicht dat exporterende handelaren in veel gevallen in het bezit moeten zijn van een vergunning voor het exporteren van zulke goederen naar landen buiten de EU; voor de uitvoer naar landen binnen de EU geldt deze verplichting niet. Door de toenemende geopolitieke spanningen komen de dual-use goederen onder nog scherpere controles te staan. In 2024 en begin 2025 zagen we in zowel de EU als in individuele lidstaten, waaronder Nederland, een duidelijke trend: het verscherpen van exportregels middels sancties (Europese Raad, 2024; Rijksoverheid, 2025). Zo heeft de EU eind 2024 een verbod ingesteld op de export van goederen die gebruikt kunnen worden voor de productie van raketten en UAVs (onbemande luchtvaartuigen) naar Iran. Ook mag er niet meer gehandeld worden met havens en sluizen die beheerd worden door gesanctioneerde partijen zoals het geval is bij de haven van Amirabad. Dit verbod is ingesteld vanwege de militaire steun die Iran verleent aan Rusland en enkele militante groeperingen in het Midden-Oosten (Europese Raad, 2024).

Tussen 2019 en 2024 is de Nederlandse handel in dual-use goederen zowel aan de export- als importzijde sterk toegenomen, met een duidelijke piek in 2022 en een lichte daling daarna, te zien in figuur 2.4.6. Waar de export in 2019 nog rond de 142 miljard euro lag, piekte de exportwaarde in 2022 tot ruim 228 miljard euro. Voor zowel de in- als de uitvoer van dual-use goederen werd de stijging tussen 2019 en 2024 voor de helft veroorzaakt door de handel in machines. Met name chipmachines werden met een 10 miljard euro hogere uitvoerwaarde, meer uitgevoerd. Deze toename is echter niet uniek voor dual-use goederen; ook andere goederen kenden in 2022 een piek voor wat betreft de import- en exportwaarde. Zo was de inflatie in 2022 aan de hand van de consumentenprijsindex 10 procent (CBS, 2023c). Vanaf 2023 stabiliseerde de exportwaarde. Net als bij de wereldwijde goederenhandel lijkt vraag en aanbod van dual-use goederen meer in balans te komen, waarmee ook de inflatiepieken van 2022 afvlakten (UNCTAD, 2024a).

De import volgde een vergelijkbaar patroon met een relatief stabiel niveau in 2019 en 2020 gevolgd door een sterke stijging met een piek in 2022. Ten opzichte van 2019, was de importwaarde van dual-use goederen 80 procent hoger in 2022: van 112 miljard euro in 2019 naar 201 miljard euro in 2022. Voor zowel de import als de export geldt dat de handel in dual-use goederen tussen 2019 en 2024 rond de 30 procent van de totale handel in goederen uitmaakte.

2.4.6 Handelswaarde dual-use goederen

Duitsland blijft belangrijkste exportbestemming voor dual-use goederen, VS belangrijkste land van herkomst

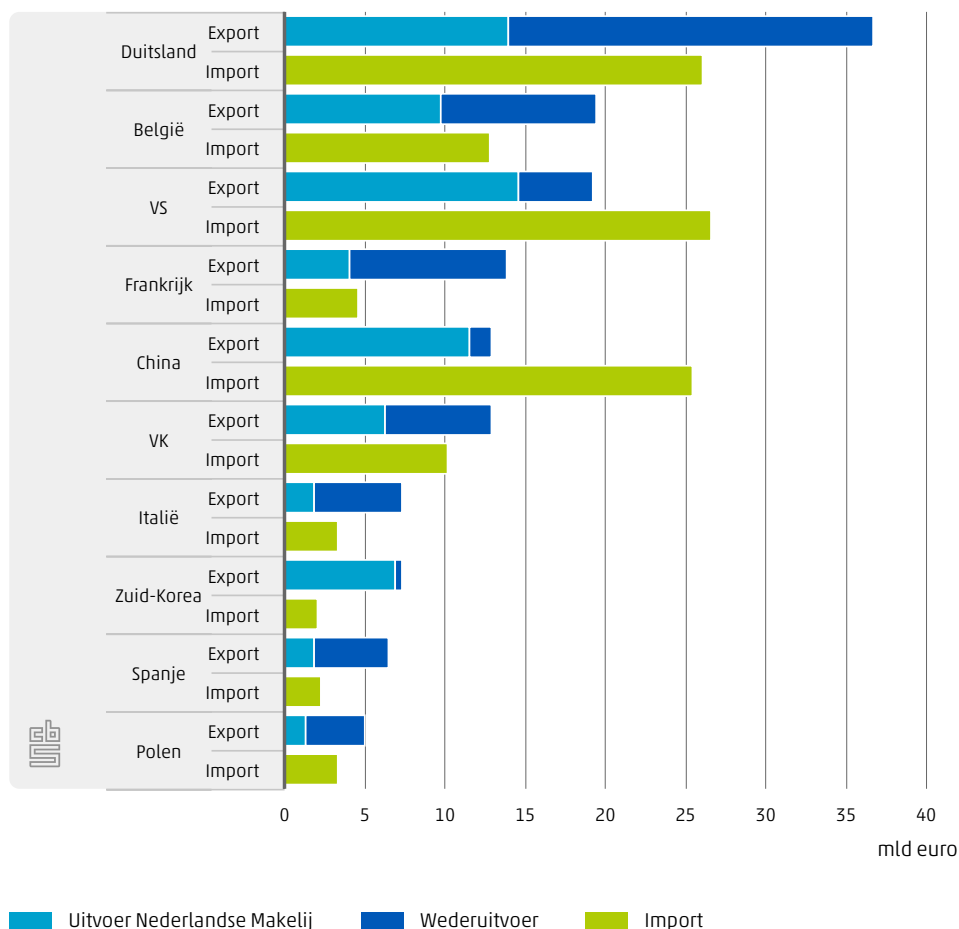
Duitsland, België, de VS en Frankrijk zijn de vier belangrijkste bestemmingen van de Nederlandse export van dual-use goederen. Figuur 2.4.7 toont de onderlinge handelsstromen van Nederland met de tien grootste exportpartners uitgesplitst naar uitvoer van Nederlandse makelij, wederuitvoer en invoer.

Duitsland is verreweg de belangrijkste exportpartner. In 2024 exporteerde Nederland voor 36,7 miljard euro – 14,0 miljard euro aan Nederlandse makelij en voor 22,7 miljard euro aan wederuitvoer – aan dual-use goederen naar onze oosterburen. Het aandeel daalde echter wel ten opzichte van 2023: van 18,4 procent in 2023 naar 17,5 procent in 2024. Naast Duitsland laat Frankrijk ook een lichte daling van het aandeel zien van 0,1 procentpunt in 2024 ten opzichte van 2023. De overige landen in de top 5 laten allemaal een stijging van het aandeel zien over diezelfde periode: China steeg met 1,5 procentpunt het meest en stootte zo het VK uit de top 5. Wanneer we wederuitvoer niet meerekenen dan is de VS de belangrijkste exportpartner. In 2024 exporteerde Nederland voor 19,3 miljard euro naar de VS, waarvan 14,6 miljard euro aan Nederlandse makelij. Daarmee haalt de VS Duitsland in als belangrijkste exportbestemming van Nederlandse makelij. Dit ging met name om machines (45 procent) en minerale brandstoffen (26 procent). Denk hierbij met name aan chipmachines en geraffineerde aardolieproducten.

Vanuit de VS en China importeerden we juist meer dual-use goederen dan dat we ernaartoe exporteerden. Uit de VS importeerden we in 2024 voor 26,6 miljard euro aan dual-use goederen, 4 miljard euro minder dan het jaar ervoor. Hierdoor daalde het aandeel van dual-use goederen dat uit de VS kwam naar 14 procent in 2024. Ook uit Duitsland en China, die de top 3 vervolledigen, importeerden we minder: de Duitse invoer daalde met 3 procent en uit China haalden we 2 procent minder dual-use goederen. Beide landen zijn goed voor een

aandeel van 14 procent in de totale invoer van dual-use goederen. Nederland importeerde in 2024, net zoals bij de export, vooral machines (56 procent).

2.4.7 Top 10 exportpartners voor de Nederlandse handel in dual-use goederen, 2024*

2.5 Bijlage

Toelichting internationale indexen

Economie

- *Logistics Performance Index*. Deze index van de Wereldbank meet hoe snel en betrouwbaar landen goederen vervoeren. Er wordt specifiek gekeken naar het gemak om betrouwbare waardeketens op te zetten en de factoren die dat mogelijk maken zoals de kwaliteit van logistieke diensten, infrastructuur voor handel en transport en grenscontroles (Wereldbank, 2025d).
- *Global Quality Infrastructure Index*. Deze index van Mesopartner en Analyticar kijkt naar het internationale systeem van metrologie, standaardisatie, accreditatie en kwaliteitsgerichte diensten (zoals inspectie) dat vertrouwen geeft in internationale handel en bijdraagt aan de bescherming van mensen en milieu (Mesopartner & Analyticar, 2023).

- *Entrepreneurship Index*. Deze ranking is onderdeel van de 'best countries ranking' van US News, WPP en de universiteit van Philadelphia. De index laat zien welke landen het meest aantrekkelijk zijn voor ondernemers op basis van 11 factoren: verbondenheid met de rest van de wereld, opleiding van de bevolking, ondernemerschap, innovatie, toegang tot financiering, werkvaardigheden, transparantie van bedrijfsvoering, fysieke infrastructuur, digitale infrastructuur en juridisch raamwerk (US News et al., 2025).
- *Open for Business Index*. Deze ranking is onderdeel van de 'best countries ranking' van US News, WPP en de universiteit van Philadelphia. De 'open for business index' meet welke landen het meest aantrekkelijk zijn voor bedrijven om zich er te vestigen op basis van vijf factoren: bureaucratie, productiekosten, corruptie, belastingklimaat en transparantie van de overheid (US News et al., 2025).

Innovatie

- *Global Innovation Index*. Deze index van het WIPO (World Intellectual Property Organisation), een agentschap van de Verenigde Naties, rangschikt de meest innovatieve landen in de wereld en kijkt naar zowel innovatie-input (instituties, menselijk kapitaal, infrastructuur, functioneren van de markt en functioneren van bedrijven) als innovatie-output (kennis, technologie, creatieve goederen en diensten), (WIPO, 2024).
- *Global Talent Competitiveness Index*. Deze index van INSEAD Business School, het Descartes Institute for the Future en het Human Capital Leadership Institute meet in hoeverre landen in staat zijn om talent te ontwikkelen, aan te trekken en te binden (INSEAD, 2023).
- *World Digital Competitiveness Index*. Deze index van IMD Business School meet de capaciteit en gereedheid van economieën om digitale technologie te adopteren en te verkennen voor economische sociale transitie (IMD, 2024).

Kwaliteit van Leven

- *Global Gender Gap Index*. Deze index van het World Economic Forum kijkt jaarlijks naar het niveau en de ontwikkeling van inclusiviteit, specifiek op de terreinen economische participatie en mogelijkheden, onderwijs, gezondheid en overleving en politieke machtiging (WEF, 2024).
- *Human Development Index (HDI)*. De HDI is samengesteld door het ontwikkelprogramma van de Verenigde Naties (UNDP) en toont de prestaties op het vlak van een lang en gezond leven (levensverwachting bij geboorte), een deskundig leven (jaren van schoolonderwijs) en een voldoende welvarend leven (inkomen per hoofd van de bevolking) (UNDP, 2025).
- *Inequality adjusted HDI*. Dit betreft de HDI gecorrigeerd voor inkomensongelijkheid per land (UNDP, 2025).
- *World Happiness Report*. Dit jaarlijkse rapport van de Universiteit van Oxford, Gallup en de Verenigde Naties toont de perceptie van de bevolking van het eigen land op het vlak van sociale steun, welvaart, gezondheid, vrijheid, vrijgevigheid en corruptie. Er wordt apart gekeken naar de emoties en de welwillendheid van de bevolking zelf (WHR, 2025).
- *Democracy Index*. Deze index van The Economist meet de staat van de democratie in bijna alle landen op basis van onderzoek naar verkiezingsprocessen, openbaar bestuur, politieke participatie, politieke cultuur en burgervrijheden (EIU, 2025).
- *Word Press Freedom Index*. Deze index van de Reporters without borders (RSF – Reporters sans Frontières) laat zien welke landen de grootste persvrijheid hebben. De scores zijn gebaseerd op kwantitatieve analyses (onrechtmatige daden tegen journalisten) en kwalitatieve analyses (vragenlijsten) (RSF, 2025).

- *Social Progress Index*. Deze index van Social Progress Imperative en ALTi Tiedemann Global meet de mate waarin landen voorzien in de sociale en ecologische behoeften van hun burgers. 54 indicatoren op het gebied van fundamentele menselijke behoeften, fundamentele van welzijn en kansen op vooruitgang tonen de relatieve prestaties van naties (SPI, 2025).
- *Worldwide Governance indicators*. Deze data van de Wereldbank zijn gebaseerd op bronnen van meer dan 30 denktanks, internationale organisaties, NGO's en private bedrijven en gaan over de mate van goed bestuur van landen, een belangrijke factor voor economische groei, onderwijs en sociale cohesie (Wereldbank, 2025i).
- *Corruption Perception Index*. Deze index van Transparency International scoort bijna alle landen ter wereld op het vlak van corruptie in de publieke sector gebaseerd op de perceptie van experts, zakenmensen en 13 onafhankelijke databronnen (Transparency, 2025).

Duurzaamheid

- *Sustainable Development Goals Report*. Dit jaarlijkse rapport van de Verenigde Naties laat de progressie van landen zien ten aanzien van het behalen van de Sustainable Development Goals (VN, 2025).
- *Environmental Performance Index*. Deze index van Yale en andere universiteiten in de VS meet de wereldwijde duurzaamheidsambities op basis van 58 indicatoren. Daarbij wordt gekeken naar de ambities op het vlak van het tegengaan van klimaatverandering, het gezond houden van het milieu en het vitaal houden van ecosystemen (Block et al., 2024).
- *Climate Change Performance Index*. Deze index van diverse onderzoeksinstituten in Duitsland (Germanwatch, New Climate Institute, Climate Action Network International) kijkt naar de feitelijke prestaties van landen op het vlak van het tegengaan van klimaatverandering (Burck et al., 2025).

Geopolitiek

- *Power Index*. Deze ranking is onderdeel van de 'best countries ranking' van US News, WPP en de universiteit van Philadelphia. De index laat zien welke landen in geopolitiek opzicht domineren en invloed hebben op het wereldpodium op basis van zes factoren: leiderschap, economische invloed, export, politieke invloed, internationale allianties en militaire kracht (US News et al., 2025).
- *Global Fire Power Index*. Deze index van de gelijknamige organisatie meet het aantal militaire eenheden per land, kijkt naar financiële en logistieke capaciteiten en geografische voordelen en vertaalt dit naar militaire kracht (GFP, 2025).

2.6 Literatuur

Bao, A. (2025a, 8 mei). [China's exports surge as shipments to Southeast Asian countries offset plunge in U.S. trade](#). *CNBC*. Geraadpleegd op 30 juni 2025.

Bao, A. (2025b, 8 juni). [China's exports to the U.S. clock their sharpest drop in more than 5 years – down over 34% in May](#). *CNBC*. Geraadpleegd op 11 juni 2025.

Becker, S. E., Fischer, N. A., Hutman, A. R., Hafeez, S. J., Beach, J. M., Akiner, A. A., Kim, B. E., Franks, S., & Burden, M. (2025) [U.S. Tariffs on Non-USMCA-Compliant Products Take Effect; Increased Tariff Rate on China Imposed](#). Pillsbury Winthrop Shaw Pittman LLP.

Beunderman, M. (2025, 9 april). [Klaas Knot: EU moet nu snel interne handelsbarrières wegnemen](#). *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

Block, S., Emerson, J., Esty, D., de Sherbinin, A., & Wendling, Z. (2024). [Environment Performance Index](#). Yale Center for Environmental Law & Policy.

BNR (2024, 10 december). [Chinese bedrijven exporteren massaal goederen om beleid Trump voor te zijn](#). Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Boerema, D. (2025, 17 april). [India ziet kans om fabriek van de wereld worden, maar stuit op eigen obstakels](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 23 juni 2025.

Bolhuis, W. (2025). [Nu Amerika zich richt op China, neemt de innovatiedruk op Europa toe](#). TNO Vector.

Brakman, S., Kohl, T., & Van Marrewijk, C. (2025). [Demography and income in the 21st century: a long-run perspective](#). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 18(1), 25–40.

Boone, A. (2025, 26 januari). [De EU ziet in groen een competitief wapen nu Trump fossiel verkiest – NRC](#). *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

Burck, J., Uhlich, T., Bals, C., Höhne, N., Nascimento, L., Wong, J., Beaucamp, L., Weinreich, L., & Ruf, L. (2025). [2025 CCPI Climate Change Performance Index. Results](#). Germanwatch, NewClimate Institute & Climate Action Network.

Burke-Kennedy, E. (2025, 15 april). [Irish exports to US surge threefold in February ahead of tariff deadline](#). *The Irish Times*. Geraadpleegd op 10 juni 2025.

CBS (2020). [Internationaliseringsmonitor 2020, tweede kwartaal: China](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2023a). [Internationaliseringsmonitor 2023, eerste editie: India](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2023b, 28 november). [China grootste leverancier van producten met kritieke grondstoffen](#). Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 1 juli 2025.

CBS (2023c, 10 januari). [Inflatie 10 procent in 2022](#). Geraadpleegd op 12 juni 2025.

CBS (2025a, 24 februari). [Handelstekort met VS door invoer minerale brandstoffen](#). Centraal Planbureau. Geraadpleegd op 2 juni 2025.

CBS (2025b). [Internationaliseringsmonitor 2025, eerste editie: VS](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CIA (2025). [Country Comparisons – Median age](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Colvin, J., & Gillies, R. (2024, 26 november). [Trump threatens China, Mexico and Canada with new tariffs](#). *AP News*. Geraadpleegd op 16 mei 2025.

CPB (2025). [Ook in maart neemt de invoer van de VS verder toe](#). Centraal Planbureau. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Creemers, S., Pinna, M., Rooyakkers, J., & Peeters, T. (2025). [Goederenhandel tussen Nederland en de VS](#). In S. Creemers & R. Voncken (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2025 eerste editie: Verenigde Staten*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Crippa, M., Guizzardi, D., Pagani, F., Banja, M., Muntean, M., Schaaf, E., Monforti-Ferrario, F., Becker, W., Quadrelli, R., Risquez Martin, A., Taghavi-Moharamli, P., Köykkä, J., Grassi, G., Rossi, S., Melo, J., Oom, D., Branco, A., San-Miguel, J., Manca, G., Pisoni, E., Vignati, E., Csaky, Z., & Grant, C. (2025, 9 mei). [Does EU enlargement require voting reform?](#) Centre for European Reform. Geraadpleegd op 26 juni 2025.

Curran, I. (2025, 15 mei). [Irish exports surged ahead of Trump's 'liberation day' tariffs](#). *The Irish Times*. Geraadpleegd op 1 juli 2025.

Da Rocha, M. B., Boivin, N., & Poitiers, N. (2025). [The Economic Impact of Trump's Tariffs on Europa: An Initial Assessment](#). Bruegel. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Defensie (2022). [Prinsjesdag 2022: extra investeringen in Defensie](#). Geraadpleegd op 15 mei 2025.

De Jong, H. (2024, 13 februari). [Chinese economie in het slop: 'Kat in het nauw'](#). *BNR Nieuwsradio*. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

De Lemos Peixoto, S., Sabol, M., & Spitzer, K. G. (2025). [US Tariffs: Economic, Financial, and Monetary Repercussions](#). European Parliament. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Draghi, M. (2024). [The Draghi report on EU competitiveness](#). Europese Commissie.

Dulaney, C. (2025, 16 mei). [EU Exports to the U.S. Jumped 56% in March](#). *The Wall Street Journal*. Geraadpleegd op 20 mei 2025

EDA (2025). [Defence data 2023–2024](#). European Defence Agency. Geraadpleegd op 15 mei 2025.

EIU (2025). [Democracy Index 2024](#). Economist Intelligence.

Europese Commissie (2025a). [Commission unveils the White Paper for European Defense and ReArm Europe Plan/Readiness 2030](#). Press Release.

Europese Commissie (2025b). [Commission selects 47 Strategic Projects to secure and diversify access to raw materials in the EU](#). Press Release.

Europese Commissie (2025c). [European Defence – Readiness 2030](#). Geraadpleegd op 21 mei 2025.

Europese Raad (2024). [EU verbreedt sancties wegens Iraanse steun aan Ruslands aanvalsoorlog tegen Oekraïne](#). Geraadpleegd op 5 mei 2025.

- Europese Raad (2025). [*Permanente gestructureerde samenwerking \(PESCO\)*](#). Geraadpleegd op 15 mei 2025.
- Europese Unie (2021). [*Verordening \(EU\) 2021/821 van het Europees Parlement en de raad*](#). Geraadpleegd op 11 juni 2025.
- Europese Unie (2024). [*Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen*](#). Geraadpleegd 14 mei 2025.
- Eurostat (2025a). [*EU international trade in goods – latest developments*](#).
- Eurostat (2025b). [*International trade in goods*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.
- Eurostat (2025c). [*Median age in the EU increased by 2.2 years since 2014*](#). Geraadpleegd op 14 mei 2025.
- Eurostat (2025d). [*Raw material consumption \(RMC\)*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.
- Evofenedex (2025, 12 februari). [*Hervatting Amerikaanse staal- en aluminiumheffingen*](#). Geraadpleegd op 4 maart 2025.
- Executive Office of the President (2025a). [*Adjusting imports of aluminum into the United States \(Proclamation 10895\)*](#). *Federal Register*, 90(30), 9807–9812. Geraadpleegd op 12 maart 2025.
- Executive Office of the President (2025b). [*Adjusting imports of steel into the United States \(Proclamation 10896\)*](#). *Federal Register*, 90(30), 9817–9822. Geraadpleegd op 12 maart 2025.
- Fajgelbaum, P., & Khandelwal, A. (2021). [*The Economic Impacts of the US-China Trade War*](#). National Bureau of Economic Research. Geraadpleegd op 28 mei 2025.
- FAO (2025). [*AQUASTAT – FAO's Global Information System on Water and Agriculture*](#). [Dataset]. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Geraadpleegd op 14 mei 2025.
- Feingold, S., & Botwright, K. (2025, 26 juni). [*Tracking tariffs: Key moments in the US-China trade dispute*](#). World Economic Forum. Geraadpleegd op 30 juni 2025.
- Franssen, L., Rud, I., & Van den Berg, M. (2020). [*Amerikaanse importtarieven en de gevolgen hiervan voor Nederlandse exporteurs*](#). In M. Jaarsma & A. Lammertsma (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2020 vierde kwartaal: Handelsbeleid: Tarieven & verdragen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Giesen (2025, 7 maart). [*Europa likt zijn wonden en aanvaardt de realiteit: het is een kwetsbare provincie tussen grootmachten*](#). *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 14 mei 2025.
- Goris, G. (2023). [*Dit is India's ongelijkheidsmachine: elke dag 70 miljonairs en 43.200 armen erbij*](#). *MO**. Geraadpleegd op 14 mei 2025.
- GFP (2025). [*Global Firepower – 2025 World Military Strength Rankings*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Hagan, R., & Shukia, A. (2025, 9 april). [Trump threatens to end pharmaceuticals tariff exemption](#). *BBC*. Geraadpleegd op 12 juni 2025.

Hawkins, A. (2025, 4 februari). [China has reacted in kind to Trump's tariffs, but a deal may still emerge](#). *The Guardian*. Geraadpleegd op 12 juni 2025.

HLN (2025). [Amerikaanse import gekelderde in april: "Grootste maandelijkse daling van invoer ooit"](#). *Het Laatste Nieuws*. Geraadpleegd op 10 juni 2025.

Hollander, S. (2024). [Publieksvraag: Hoe het vetorecht in de EU te vermijden?](#) Clingendael.

Hoskins, P. (2024, 5 februari). [More China tariffs if re-elected, Donald Trump says](#). *BBC*. Geraadpleegd op 25 mei 2025.

ILO (2024a). [Output per hour worked \(GDP constant 2021 international \\$ at PPP\)](#). [Dataset]. International Labour Organization. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

ILO (2024b). [Mean weekly hours actually worked per employed person by seks](#). [Dataset]. International Labour Organization. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

IMD (2024). [IMD World Digital Competitiveness Ranking 2024. The digital divide: risks and opportunities](#). Institute for Management Development.

IMF (2019). [World Economic Outlook: Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers](#). International Monetary Fund. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

IMF (2025a). [World Economic Outlook database: NGDPD \(nominal GDP\)](#). [Dataset]. Internationaal Monetair Fonds. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

IMF (2025b). [World Economic Outlook database: GDP per capita, current prices](#). [Dataset]. Internationaal Monetair Fonds. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

IMF (2025c). [Real GDP growth](#). [Dataset]. Internationaal Monetair Fonds. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

IMF (2025d). [Coordinated Direct Investment Survey \(CDIS\)](#). [Dataset]. Internationaal Monetair Fonds. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

IMF (2025e). [Current account balance, percent of GDP](#). [Dataset]. Internationaal Monetair Fonds. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

INSEAD (2023). [The Global Talent Competitiveness Index](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Katawazi, G. (2025, 5 maart). [De wereldorde verandert – en dat hoeft geen ramp te zijn](#). *De Correspondent*. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

Kersten, K. (2025, 23 april). [Dollar: munt van de wereld? Semmie](#). Geraadpleegd op 25 juni 2025.

Kopack, S. (2025, 6 mei). [U.S. trade deficit jumps to record high on pre-tariff import rush](#). *NBC News*. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

Kleinhuis, F. (2023, 30 april). [India nu land met grootste inwonertal: sociale voorzieningen moeilijker te regelen](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Li, Y. (2025, 7 maart). [Trump tariffs: U.S. pauses tariffs on some Canadian, Mexican imports until April 2](#). *CNBC*. Geraadpleegd op 11 juni 2025.

Lucas, J. (2025, 9 april). ['Beschikbaarheid geneesmiddelen in geding door Amerikaanse heffingen'](#). *BNR Nieuwsradio*. Geraadpleegd op 12 juni 2025.

Mesopartner & Analyticar (2023). [Global Quality Infrastructure Index](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

NATO (2025, 27 juni). [NATO – Topic: Defence expenditures and NATO's 5% commitment](#). North Atlantic Trade Organization. Geraadpleegd op 27 juni 2025.

Nelson, D. (2024, 20 december). [Trump Trade 2.0](#). Center for Strategic and International Studies.

Nieuwsuur (2025, 5 januari). [Xi wil van China hightech-economie maken, maar Chinezen missen de opleiding](#). *Nieuwsuur*. Geraadpleegd op 23 juni 2025.

NOS (2025a, 10 februari). [Tata Steel bezorgd om staalheffingen Trump: 'Bereiden ons voor op alle mogelijke scenario's'](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 30 juni 2025.

NOS (2025b, 6 mei). [EU wil einde aan import van Russisch gas, maar wel geleidelijk afbouwen](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

NOS (2025c, 13 juni). [Demissionair kabinet: NAVO-norm naar 3,5 procent, miljarden euro's extra voor defensie](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 13 juni 2025.

NOS (2025d, mei 2). [NAVO-chef Rutte wil norm defensie-uitgaven verhogen naar 5 procent](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 8 mei 2025.

OESO-WTO (2025). [OECD-WTO Balanced Trade in Services database \(BATIS\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

OESO (2025). [OECD Balanced International Merchandise Trade Dataset \(BIMTS\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Oh, L., Hageraats, N., & Schotel, H. (2024). [Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde technologische industriële basis](#). *Ministerie van Economische Zaken en Klimaat*. Berenschot. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

Overheid.nl (2025). [Uitvoeringsregeling strategische goederen 2012](#). Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Pekar, F. (2024). GHG emissions of all world countries. [Dataset]. Europese Commissie, JRC138862. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Persson, M. (2025). Vechten om te overleven: middelgrote defensiebedrijven in Nederland dreigen ten onder te gaan. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

Philips, T., Partington, R., & Jones, C. (2025, 3 februari). Trump agrees to postpone Canada and Mexico tariffs by one month. *The Guardian*. Geraadpleegd op 10 juni 2025.

Pogue, D. (2024, 8 december). Who would pay for Trump's promised tariffs? You will! *CBS News*. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Reuters (2025, 23 april). EU exports to US surge by 22.4% in February. Geraadpleegd op 16 mei 2025.

Rijksoverheid (2021, 11 juni). 'Onaanvaardbaar: helft 160 miljoen kindarbeiders is zeer jong'. Geraadpleegd op 23 juni 2025.

Rijksoverheid (2025a, 20 mei). Europese Unie (EU) neemt 17e sanctiepakket aan tegen Rusland. Geraadpleegd op 23 juni 2025.

Rijksoverheid (2025b). Maatregelen om tekort aan gas te voorkomen. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Rijksoverheid (2025c, 15 januari). Klever: aanscherping exportcontrole op geavanceerde productieapparatuur voor halfgeleiders. Geraadpleegd op 5 mei 2025.

Ross, D. J., Ross, L., Shenai, N., Mandell, L., & Laband, J. A. (2025, 7 februari). The US and China Trade Opening Barbs. WilmerHale. Geraadpleegd op 10 juni 2025.

RSF (2024). Index RSF. [Dataset]. Reporters Without Borders. Geraadpleegd op 17 maart 2025.

RTL (2025, 28 mei). Internationale studenten in VS in onzekerheid om visumregels. *RTL Nieuws*. Geraadpleegd op 4 juli 2025.

RVO (2025). Europees Defensie Fonds (EDF). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Geraadpleegd op 15 mei 2025.

Schöngart, S., Nicholls, Z., Hoffmann, R., Pelz, S., & Schleussner, C. (2025). High-income groups disproportionately contribute to climate extremes worldwide. *Nature Climate Change*, 15, 627–633.

Segers, B. (2025, 14 maart). Vlaamse brouwerijen haasten zich met bierexport naar VS: "Trump is onvoorspelbaar". *VRT nws*. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

SIPRI (2024). Trends in world military expenditure, 2023. Stockholm International Peace Research Institute. Geraadpleegd op 15 mei 2025.

SIPRI (2025). SIPRI Military Expenditure Database. [Dataset]. Stockholm International Peace Research Institute. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

SPI (2025). [*ALTi Global Social Progress Index*](#). Social Progress Imperative. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Swanson, A., & Romm, T. (2025, 2 april). [*Trump Unveils Expansive Global Tariffs*](#). *The New York Times*. Geraadpleegd op 8 april 2025.

Tankersley, J. (2024, 14 mei). [*How Biden's Trade War With China Differs From Trump's*](#). *The New York Times*. Geraadpleegd op 30 juni 2025.

The Guardian (2025, 6 maart). [*Trump casts doubt on willingness to defend Nato allies 'if they don't pay'*](#). Geraadpleegd op 12 juni 2025.

The White House (2018). [*Presidential Proclamation Adjusting Imports of Steel into the United States*](#). Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Transparency (2025). [*Corruption Perceptions Index 2024*](#). Transparency International. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Ummels, J. (2025, 14 mei). [*Europa mag schuilen onder Franse atoomparaplu, maar Macron wil het laatste woord houden*](#). *BNR Nieuwsradio*. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

UNCTAD (2024a). [*Merchandise trade matrix, annual \(analytical\)*](#). [Dataset]. United Nations Trade and Development. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

UNCTAD (2024b). [*Key statistics and trends in international trade 2023*](#). United Nations Conference on Trade and Development.

UNDP (2025). [*Human Development Index \(HDI\)*](#). United Nations Development Programme.

USAFacts (2024). [*How much does the US spend on the military*](#). Geraadpleegd op 21 mei 2025.

U.S. Bureau of Labor Statistics (2025). [*Import/Export Price Indexes*](#). Geraadpleegd op 1 juli 2025.

U.S. Census Bureau (2025). [*HS Port-level Data: Imports*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 11 juni 2025.

US Department of State (2025). [*Fiscal year 2024 US arms transfers and defense trade*](#). Bureau of political-military affairs. Geraadpleegd op 15 mei 2025.

USGS (2025). [*National Minerals Information Center*](#). [Dataset]. United States Geological Survey. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

US News, WPP en de universiteit van Philadelphia (2025). [*Best countries to live*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Van Coevorden (2025). [*Tekort aan Chinese zeldzame aardmetalen brengt wereldwijde industrie in gevaar*](#). *BNR Nieuwsradio*. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Van de hei, L., Prins, C., & Erken, H. (2018, 21 juni). [Impact op Nederland van handelsconflict met de VS](#). RaboResearch. Geraadpleegd op 30 juni 2025.

Van der Spek, T. (2025, 11 juni). [China en VS bereiken akkoord over handelsraamwerk](#). *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd op 4 juli 2025.

Van Rijswijk, B. (2025, 14 maart). [Angst voor handelsoorlog Trump leidt tot piek in Nederlandse export](#). *BNR Nieuwsradio*. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Verhaeghe, O. (2025, 18 februari). [Europees handelsoverschot met VS klimt naar record](#). *De Tijd*. Geraadpleegd op 2 juni 2025.

VN (2024). [Population Division, Department of Economic and Social Affairs](#). [Dataset]. World Population Prospects 2024. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

VN (2025). [Sustainable Development Report 2025](#). Verenigde Naties.

VN & IRP (2025). [Global Material Flows Database](#). [Dataset]. Verenigde Naties en International Resource Panel Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Walsh, N. (2024, 9 november). [Trump's second term could bring chaos around the world. Will it work?](#) *CNN*. Geraadpleegd op 4 juli 2025.

WEF (2024). [Global Gender Gap Report 2024](#). World Economic Forum.

Wereldbank (2025a). [Rural population as % of total population](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wereldbank (2025b). [Life expectancy at birth, total \(years\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wereldbank (2025c). [Unemployment, total \(% of total labor force\) \(modeled ILO estimate\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wereldbank (2025d). [Logistics Performance Index](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wereldbank (2025e). [Trade \(% of GDP\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wereldbank (2025f). [Individuals using the Internet \(% of population\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wereldbank (2025g). [Research and development expenditure \(% of GDP\)](#) [Dataset]. UNESCO Institute for Statistics. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wereldbank (2025h). [High-technology exports \(current US\\$\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wereldbank (2025i). [Worldwide Governance Indicators](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Wettengel, J. (2024). [Germany, EU remain heavily dependent on imported fossil fuels](#). *Clean Energy Wire*. Geraadpleegd op 23 juni 2025.

WHR (2025). [The World Happiness Report Dashboard](#). World Happiness Report.

WIPO (2024). [Global Innovation Index 2024. Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship](#). World International Property Organization.

Worldostats (2025). [Richest Countries in the World by Natural Resources \(2025 Rankings\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

WRR (2024). [Nederland in een fragmenterende wereldorde](#). Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

WTO (2025). [International trade statistics](#). [Dataset]. World Trade Organization. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Zandee, D. (2025, 7 mei). [Europese defensie-industrie: Trump dwingt EU tot actie](#). Clingendael. Geraadpleegd op 21 mei 2025.

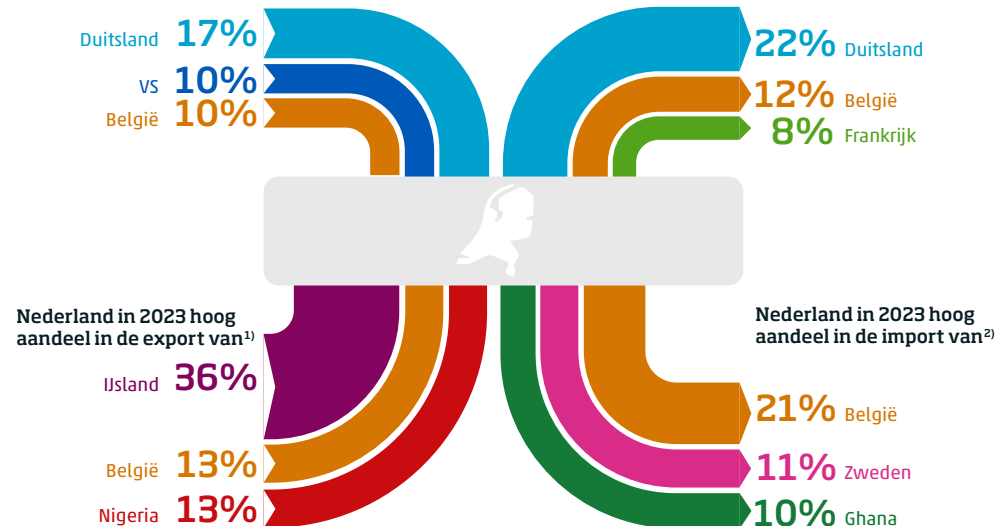
3 Internationale handel in goederen

Auteurs: Sarah Creemers, Mauro Pinna, Janneke Rooyakkers

Nederland in de internationale goederenhandel

Belangrijkste herkomstpartners
Nederlandse import 2024*

Belangrijkste bestemmingen
Nederlandse export 2024*

¹⁾ Enkel handelspartners die ≥ 1 miljard US dollar aan goederen exporteerden naar Nederland in 2023.

²⁾ Enkel handelspartners die ≥ 1 miljard US dollar aan goederen importeerden uit Nederland in 2023.

Bron: CBS, VN Comtrade (2025)

In dit hoofdstuk staat de internationale goederenhandel centraal. Hoe zag de Nederlandse goederenhandel eruit in 2024? Welke producten werden meer in- of uitgevoerd dan een jaar eerder, en welke juist minder? Wat waren de belangrijkste landen van herkomst en bestemming voor de Nederlandse handel in goederen? Hoe ontwikkelde het Nederlandse aandeel in de wereldhandel zich? Hoe belangrijk was Nederland voor de goederenhandel van andere landen wereldwijd? Dit hoofdstuk geeft antwoord op deze en vele andere vragen door de samenstelling en geografische dimensie van de Nederlandse goederenexport en -import te analyseren.

3.1 Belangrijkste bevindingen

Nederlandse goederenexport in 2024

- De Nederlandse goederenexport daalde in 2024 met 1,8 procent tot 666,5 miljard euro. De krimp in uitvoerwaarde was vooral terug te vinden in de uitvoer van goederen van Nederlandse makelij.
- Die waardedaling van de goederenexport werd grotendeels verklaard door lagere prijzen. De exportprijzen lagen 1,7 procent onder die van 2023; voor volume zien we een daling van 0,1 procent. De volumedaling bij minerale brandstoffen en vervoermaterieel (waaronder personenauto's en bussen) werd gecompenseerd door een hoger volume bij chemische producten (waaronder geneesmiddelen) en fabricaten.
- Europa bleef zoals in voorgaande jaren de belangrijkste exportbestemming; 76,5 procent van alle Nederlandse exportwaarde kwam terecht in een van de Europese landen.
- Van alle door Nederland geëxporteerde goederen ging twee derde naar de andere EU27-landen. Dit was 439,9 miljard euro. Ook in 2024 waren Duitsland, België en Frankrijk de belangrijkste handelspartners voor de Nederlandse export.
- Machines en apparaten werden in 2024 het meest uitgevoerd, gevolgd door fabricaten en chemische producten.
- Van de totale Nederlandse goederenexport ging 53,8 procent naar de vijf belangrijkste handelspartners: Duitsland, België, Frankrijk, het VK en de VS.
- Er zijn duidelijk verschillen in wederuitvoer en Nederlandse makelij tussen productgroepen. Vervoermaterieel had met een aandeel van 72 procent veel export van Nederlandse makelij. Ook grondstoffen en natuurproducten – denk aan bloemen en planten – en voeding en dranken omvatten veel export van Nederlandse makelij. Bij fabricaten en machines en apparaten was dan weer veel sprake van wederuitvoer.
- Hoe dichter het land van bestemming bij Nederland, hoe vaker er sprake is van wederuitvoer. Buurlanden als Duitsland (60 procent) en België (55 procent) ontvingen meer wederuitvoer dan andere belangrijke handelspartners zoals het VK (38 procent), de VS (30 procent) of China (16 procent).
- Geraffineerde aardolieproducten, gespecialiseerde machines en onderdelen, en telefoons, modems en routers waren qua waarde de belangrijkste drie exportproducten van Nederland in 2024.
- De exportwaarde van geraffineerde aardolieproducten daalde fors door zowel prijs- als volumedalingen. De groei van de exportwaarde van gespecialiseerde machines was te danken aan een lichte prijsstijging. Telefoons, modems en routers werden qua waarde net iets meer uitgevoerd dan in 2023. De prijzen van deze goederen namen gemiddeld genomen iets af, maar de uitvoervolumes namen wat toe.
- De uitvoerwaardes van geneesmiddelen en farmaceutische producten waren in 2024 fors hoger dan een jaar eerder. Die waardegroei kwam in beide gevallen door een groei in exportvolume, bij de geneesmiddelen nam de prijs ook toe.

Nederlandse goederenimport in 2024

- De Nederlandse goederenimport daalde in 2024 met 3,3 procent harder dan de goederenexport. De import kwam hiermee uit op 585,8 miljard euro.
- De daling van importwaarde kwam met name door een prijsdaling (–3,6 procent); bij het volume zien we een kleine stijging (+0,3 procent). De volumedaling bij minerale brandstoffen en vervoermaterieel werd gecompenseerd door een hoger volume bij chemische producten en fabricaten.
- Circa 58 procent van alle geïmporteerde goederen kwam uit een Europees land. Enkel de importwaarde uit Azië was in 2024 hoger dan in 2023.
- Van alle door Nederland geïmporteerde goederen kwam 48 procent uit de andere EU27-landen. Dit was 279 miljard euro. In 2024 waren Duitsland, de VS en België de belangrijkste handelspartners voor de Nederlandse import.
- Machines en fabricaten waren, net als in 2023, de meest ingevoerde productcategorieën.
- Van de totale Nederlandse import kwam de helft uit de vijf belangrijkste handelspartners: Duitsland, de VS, België, China en het VK. De import van chemische producten, vervoermaterieel en machines was het meest geconcentreerd bij deze vijf importpartners.
- Ruwe aardolie, geraffineerde aardolieproducten, en telefoons, modems en routers waren de belangrijkste drie importproducten van Nederland in 2024.
- De importdaling van ruwe aardolie wordt grotendeels verklaard door een volume afname, maar deels ook door lagere prijzen. Geïmporteerde geraffineerde aardolieproducten kenden juist een volumestijging met een prijsdaling, net als telefoons, modems en routers.
- De invoerwaardes van computers en farmaceutische producten waren in 2024 fors hoger dan een jaar eerder. Die waardegroei kwam in beide gevallen door een groei in importvolume, al nam de prijs ook toe.
- Aardgas kende een forse daling in de importprijs. Ook in volume importeerde Nederland in 2024 minder aardgas. In totaal daalde de importwaarde van aardgas met bijna 56 procent ten opzichte van een jaar eerder.

Nederland als goederenleverancier voor andere landen in 2023

- Nederland was in 2023 verantwoordelijk voor 3,3 procent van de wereldwijde goederenexport. In rangorde was Nederland in 2023 na China (15,0 procent), de VS en Duitsland het 4e exportland ter wereld voor wat betreft goederen.
- Het Nederlandse aandeel in de Belgische import bedroeg in 2023 ruim 21 procent, waarmee Nederland het belangrijkste herkomstland voor de Belgische goederenimport was. Voor Duitsland was Nederland de op één na belangrijkste goederenleverancier.
- Van alle door de EU27 geïmporteerde goederen kwam in 2023 zo'n 6,4 procent uit ons land. Daarmee was Nederland de 3e belangrijkste leverancier van goederen voor de EU27-import.

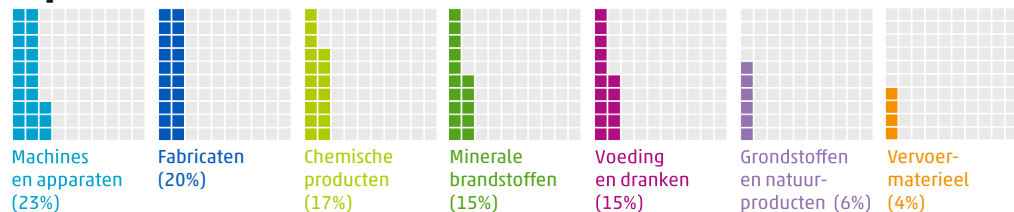
- Nederland had in 2023 een groter aandeel in onder andere de Ghanese en Franse goederenimport dan in 2015. Ghana importeerde vooral een hogere waarde aan geraffineerde aardolieproducten uit ons land. Voor Frankrijk ging het met name om mobiele telefoons en medicinale en farmaceutische producten.
- Het Nederlandse aandeel in de Duitse en Nigeriaanse goederenimport was juist lager. Nederland was in 2023 minder belangrijk als leverancier van farmaceutische producten aan Duitsland ten opzichte van 2015. Voor Nigeria ging het om geraffineerde aardolieproducten.

Nederland als goederenafnemer van andere landen in 2023

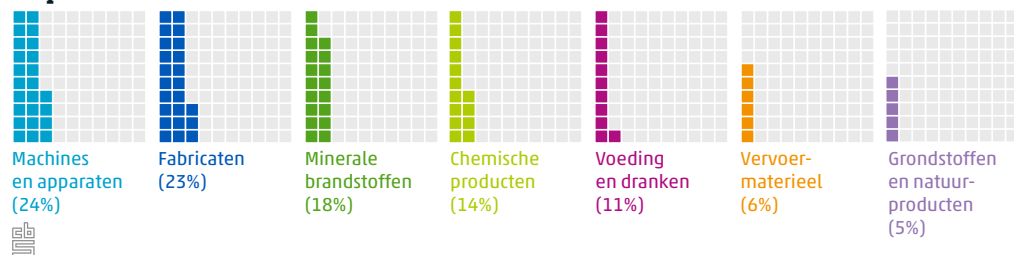
- Wereldwijd was Nederland in 2023 de 8^e goederenimporteur, na de VS (13,7 procent), China, Duitsland, het VK, Frankrijk, Japan en India. Nederland droeg in 2023 voor 2,9 procent bij aan de wereldwijde import van goederen.
- Voor IJsland, Nigeria en Ivoorkust was Nederland in 2023 de belangrijkste export-bestemming. In 2023 was bijna 36 procent van alle IJslandse goederenexport bestemd voor Nederland.
- Van alle door de EU27 geëxporteerde goederen kwam in 2023 zo'n 4,8 procent naar ons land. Daarmee was Nederland de 6^e belangrijkste afnemer van goederen voor de EU27-export.
- Nederland had in 2023 een groter aandeel in onder andere de Guyaanse en Ierse goederenexport dan in 2015. Guyana exporteerde vooral een hogere waarde aan ruwe aardolie naar ons land. Voor Ierland ging het met name om medicinale en farmaceutische producten.

3.1.1 Internationale handel in goederen, 2024*

Export

Import

Databronnen

- De cijfers vanuit het Nederlands perspectief zijn gebaseerd op de data van het CBS en volgen het concept van grensoverschrijding. Dit zijn goederenbewegingen waarbij de goederen fysiek de Nederlandse landsgrens passeren, zonder dat hierbij altijd sprake is

- van economische eigendomsoverdracht. De quasi-doorvoer wordt niet meegenomen in deze cijfers. De meest recente cijfers zijn van 2024.
- De cijfers vanuit het internationale perspectief zijn gebaseerd op de data van VN Comtrade (2025). De meest recente cijfers zijn van 2023.

Leeswijzer

Dit hoofdstuk behandelt zowel de samenstelling als de geografische dimensie van de Nederlandse goederenhandel. In paragraaf 3.2 tot en met 3.4 kijken we vanuit een Nederlands perspectief. In paragraaf 3.2 beschrijven we de belangrijkste ontwikkelingen in de Nederlandse goederenhandel en de prijsontwikkelingen van die handel. De goederenexport wordt in paragraaf 3.3 in meer detail besproken. Hoe is de Nederlandse export samengesteld? Hoe belangrijk zijn andere landen voor de Nederlandse goederenexport? Details over de goederenimport staan in paragraaf 3.4. In dit hoofdstuk gebruiken we de CBS-cijfers op basis van het grensoverschrijdingsconcept, exclusief quasi-doorvoer. In paragraaf 3.5 en 3.6 draaien we de rollen om en kijken we vanuit het perspectief van de rest van de wereld. Hoe belangrijk is Nederland als goederenleverancier en -afnemer voor andere landen? Hierbij wordt data gebruikt van VN Comtrade (2025). Informatie over specifieke goederen is hier ook beschikbaar.

3.2 Belangrijkste ontwikkelingen Nederlandse goederenhandel in 2024

2024 was een bewogen jaar. De conflicten in het Midden-Oosten duurden voort, evenals de oorlog in Oekraïne. Het aantal BRICS-lidstaten nam verder toe, de groei van de Chinese economie vertraagde en verschillende landen probeerden hun afhankelijkheid van Chinese producten te verkleinen (Eigenraam, 2025; Smid, 2025). Ook won Donald Trump in november 2024 de Amerikaanse presidentsverkiezingen, waardoor de angst voor een grootschalige handelsoorlog toenam en in 2025 ook werkelijkheid is geworden.

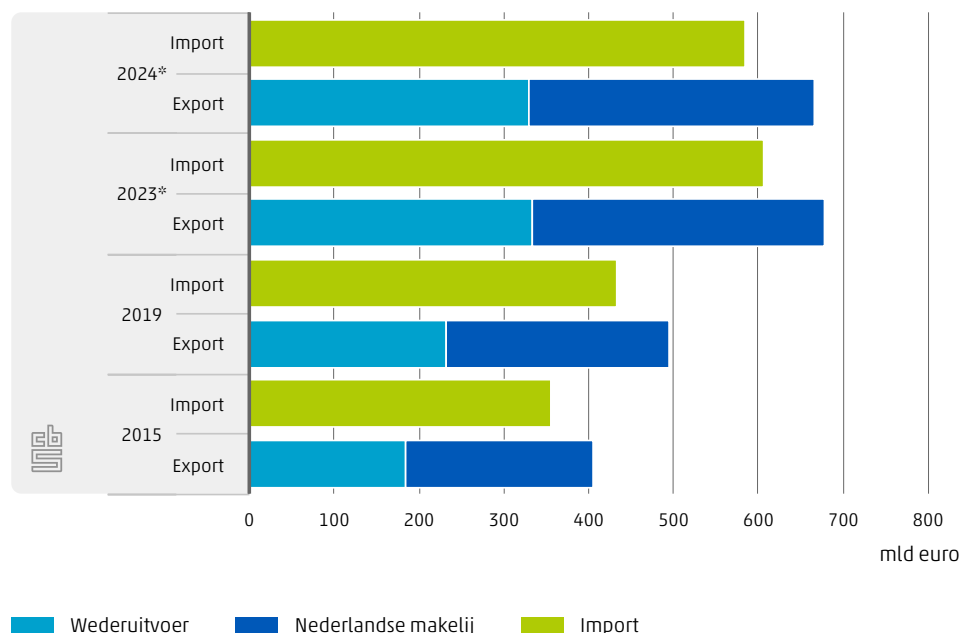
Waarde goederenexport en -import lager dan in 2023

Figuur 3.2.1 toont de export- en importwaarde van de Nederlandse goederenhandel. Nederland exporteerde in 2024 voor 666,5 miljard euro aan goederen naar het buitenland. Dat was 1,8 procent minder dan een jaar eerder, toen Nederland voor 678,8 miljard euro aan goederen uitvoerde. Daarnaast voerde Nederland voor 585,8 miljard euro aan goederen in vanuit het buitenland. Hiermee lag de Nederlandse invoerwaarde van goederen 20,2 miljard euro – of 3,3 procent – lager dan in 2023.

Naast de totale export- en importwaarde van de Nederlandse goederenhandel, toont figuur 3.2.1 tevens een uitsplitsing van de export naar wederuitvoer en Nederlandse makelij. Bij wederuitvoer worden de producten wel eigendom van een bedrijf of persoon gevestigd in Nederland, maar vindt er geen substantiële bewerking plaats alvorens ze verder worden uitgevoerd. Aan de export van een product van Nederlandse makelij wordt per euro export meer verdiend dan aan wederuitvoer. In hoofdstuk 6 van deze publicatie wordt verder ingegaan op de verdiensten aan de export.

In 2024 waren de wederuitvoer en uitvoer van Nederlandse makelij allebei goed voor ongeveer de helft van de totale exportwaarde van goederen, waarbij de uitvoer van goederen van Nederlandse makelij met 50,3 procent nog net wat groter was. De wederuitvoer daalde met 4,0 miljard euro ten opzichte van 2023, de uitvoer van producten van Nederlandse makelij met 8,2 miljard euro. De krimp in uitvoerwaarde betrof dus vooral de uitvoer van goederen van Nederlandse makelij. Dit kwam met name door minder uitvoer van minerale brandstoffen – die ook nog eens in prijs zijn gedaald – en een lagere uitvoerwaarde aan vervoermaterieel van Nederlandse makelij. Tegelijkertijd nam de uitvoerwaarde van voeding en dranken, en fabricaten van Nederlandse makelij toe, waardoor de daling wat afzwakte.

3.2.1 Exportwaarde naar exportcategorie en importwaarde

3,6% goedkopere import
in 2024 t.o.v. 2023, én 0,3% hoger volume

De afgelopen jaren hebben consumenten te maken gehad met sterke prijsveranderingen (CBS, 2025). Ook de internationale handel in goederen was onderhevig aan sterk fluctuerende prijzen: door de coronacrisis en de daarmee gepaard gaande afnemende vraag, onenigheid tussen de olieproducerende landen en economische onzekerheid daalden de prijzen van veel goederen in 2020. Vanaf eind 2020, maar vooral in 2021 en 2022, nam de vraag naar goederen weer toe. Tegelijkertijd hadden veel producenten logistieke problemen en andere verstoringen van internationale handel vanwege onder meer de oorlog in Oekraïne en lockdowns in China. Doordat het aanbod in veel gevallen niet aan de vraag kon voldoen, stegen prijzen in 2021 en 2022 enorm. In 2023 werden de (handels)prijzen lager en in 2024 zette deze trend door en daalden de in- en uitvoerprijzen nog verder. In figuur 3.2.2

wordt de waarde-, prijs- en volumeontwikkeling van de totale Nederlandse internationale handel voor de jaren 2020–2024 weergegeven.

Prijs- en volumeontwikkeling internationale goederenhandel bij het CBS

Het CBS kent twee statistische concepten als het gaat om het meten van de Nederlandse internationale handel: op basis van eigendom of op basis van grensoverschrijding. Dit hoofdstuk neemt grensoverschrijding als uitgangspunt. In de Nationale Rekeningen van het CBS staat eigendomsoverdracht van goederen tussen een ingezetene en een niet-ingezetene centraal. De in- en uitvoercijfers op basis van het eigendomsprincipe worden gedefleerd, oftewel gecorrigeerd voor prijsstijgingen. Dit biedt inzicht in de volumeontwikkeling van de totale Nederlandse goederenhandel (CBS, 2024a). Dit defleren gebeurt echter niet voor de in- en uitvoercijfers volgens grensoverschrijding, die gebruikt worden voor trends op land- en productniveau. Er zijn daarom nieuwe prijs- en volumecijfers ontwikkeld op basis van het concept van grensoverschrijding, die in dit hoofdstuk aan bod komen. De methode is nog in ontwikkeling, waardoor de hier getoonde cijfers een voorlopige status hebben.

3.2.2 Waarde-, prijs- en volumeontwikkeling Nederlandse import en export

Volume internationale handel stabiel in 2024 t.o.v. 2023

De invoerprijzen lagen in 2024 gemiddeld 3,6 procent lager dan in 2023; de gemiddelde prijs van uitgevoerde goederen lag zo'n 1,7 procent lager. Het verschil tussen de invoer- en uitvoerprijzen kwam met name door een groter aandeel minerale brandstoffen in de invoer, en deze namen relatief sterk af in prijs. Door de waardeontwikkeling van de internationale handel in goederen in 2024 te corrigeren voor de prijsontwikkeling, houden we de volumeontwikkeling van de internationale handel over. Die was na twee jaar met krimp vrijwel stabiel: het volume van de invoer nam met 0,3 procent toe t.o.v. 2023, en dat van de uitvoer daalde met 0,1 procent. De daling in export- en importwaarde wordt gemiddeld genomen dus grotendeels veroorzaakt door lagere prijzen en niet door lagere handelsvolumes.

Door de grote prijsfluctuaties de afgelopen jaren is het moeilijk om een goed beeld van de totale ontwikkeling van de internationale handel te krijgen. Wanneer we de handelsvolumes in 2024 vergelijken met die van vóór de coronacrisis (2019), blijkt dat de invoer zo'n 0,7 procent lager ligt, en het uitvoervolume ligt circa 2,3 procent hoger dan vijf jaar eerder. We voerden in 2024 qua volume dus wat meer uit dan in 2019, en we importeerden wat minder. Het import- en exportvolume lag in 2024 wel nog lager dan in 2021 en 2022.

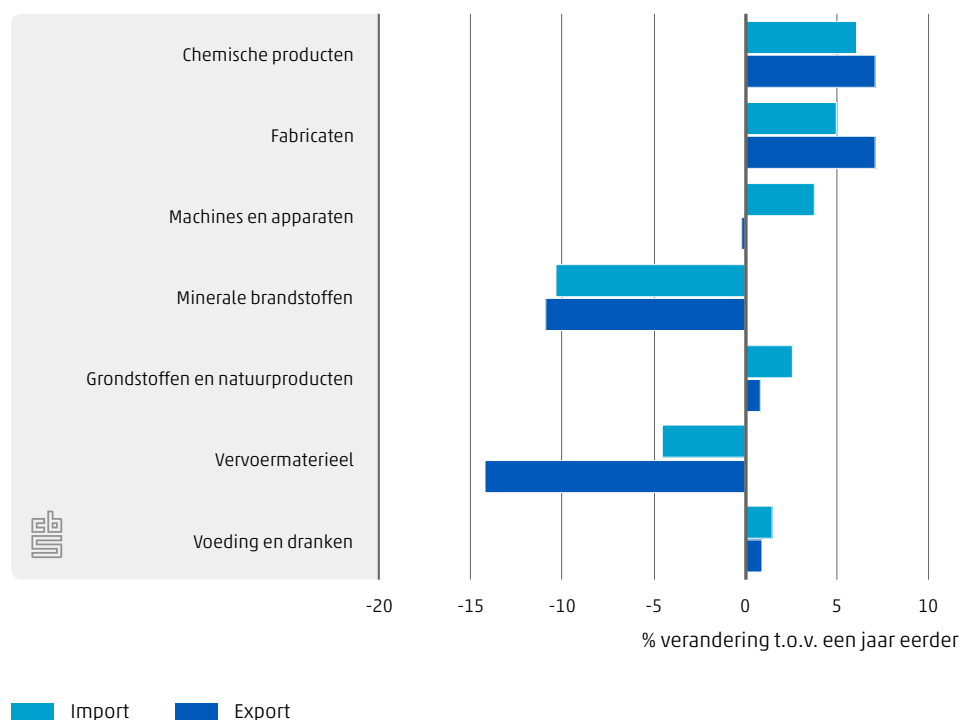
Forse volumedalingen bij minerale brandstoffen en vervoermaterieel...

Die volumeontwikkeling kunnen we ook naar de verschillende productcategorieën uitsplitsen, en in figuur 3.2.3 staat dat voor zowel de export als de import in 2024. Opvallend zijn de sterke volumedalingen bij de minerale brandstoffen en het vervoermaterieel. Het volume van de export en import van minerale brandstoffen daalde in 2024 met respectievelijk 11 en 10 procent. Bij de export van vervoermaterieel zien we met name een sterke volumedaling van ruim 14 procent. De import hiervan daalde met bijna 5 procent. De exportdaling kwam met name door minder (weder)uitvoer van personenauto's en bussen.

...maar volumestijgingen bij fabricaten en chemische producten

Het volume van de export van chemische producten en fabricaten nam beide met 7 procent toe. Het importvolume van deze producten nam met respectievelijk 6 en 5 procent toe. De volumegroei bij handel in chemische producten kwam met name door meer import en export van geneesmiddelen en farmaceutische producten. Het import- en exportvolume van voeding en dranken nam met respectievelijk 2 en 1 procent toe. Natuurproducten (waaronder oliehoudende zaden en grondstoffen) en machines en apparaten kenden ook een volumetoename bij de import; het exportvolume van de machines en apparaten bleef stabiel met een lichte daling van 0,2 procent. In de volgende paragrafen wordt de volumeontwikkeling van de belangrijkste export- en importproducten in meer detail uitgelicht.

3.2.3 Volumeontwikkeling Nederlandse import en export naar productcategorie, 2024*

Europa blijft belangrijkste afzetmarkt, maar aandeel krimpt licht

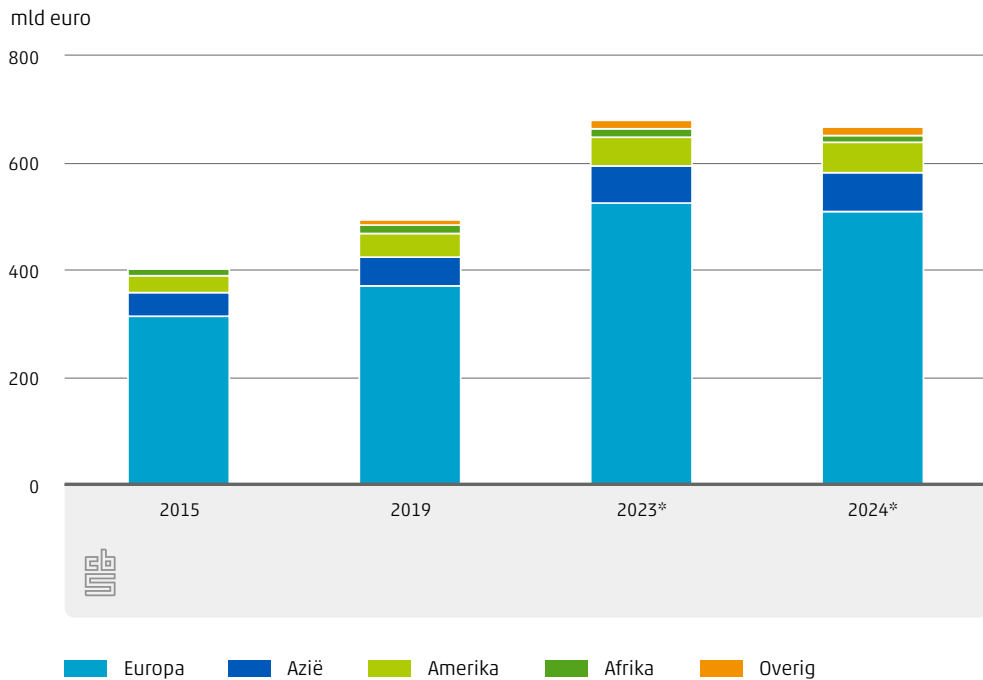
In 2024 bleef Europa, met een aandeel van 76,5 procent, veruit de belangrijkste afzetmarkt voor de Nederlandse goederenexport. Figuur 3.2.4 toont aan dat 510,1 miljard euro van de uitvoerwaarde Europa als bestemming had. Dit was 3 procent minder dan in 2023. De daling in uitvoerwaarde werd volledig veroorzaakt door minerale brandstoffen. Indien minerale brandstoffen uitgesloten worden, was de uitvoerwaarde naar Europa niet 15,6 miljard euro lager, maar 3,3 miljard euro hoger dan in 2023. Ook het aandeel van Europa als bestemming van Nederlandse goederen daalde.

Met name de aandelen van Amerika en Azië in de uitvoerwaarde van Nederlandse goederen groeiden licht. Met een uitvoerwaarde van 72,3 miljard euro aan goederen was Azië in 2024 tevens de tweede belangrijkste bestemming voor Nederlandse goederen, gevolgd door Amerika met 56,6 miljard euro. Waar de verdeling van het exportpakket van goederen naar Europese landen bestond uit 56 procent wederuitvoer en 44 procent Nederlandse makelij, was de verdeling bij de andere regio's en continenten asymmetrischer; het aandeel Nederlandse makelij lag daar rond de 70 procent. Dit verschil komt mede door de Europese interne markt, waardoor relatief makkelijk goederen afgezet kunnen worden in een groot aantal EU-landen. Nederland – en de Rotterdamse haven – vormen een belangrijke hub functie voor het wederuitvoeren van goederen voor het Europese achterland.

In 2024 ging 66 procent van de uitvoer naar landen die deel uitmaken van de Europese Unie. Dat was goed voor 439,9 miljard euro. Landen buiten de EU werden in 2024 iets belangrijker als exportbestemming voor de Nederlandse export ten opzichte van een jaar eerder. Zo was

34 procent van de exportwaarde bestemd voor landen buiten de EU; 0,6 procentpunt meer dan in 2023.

3.2.4 Exportwaarde naar regio

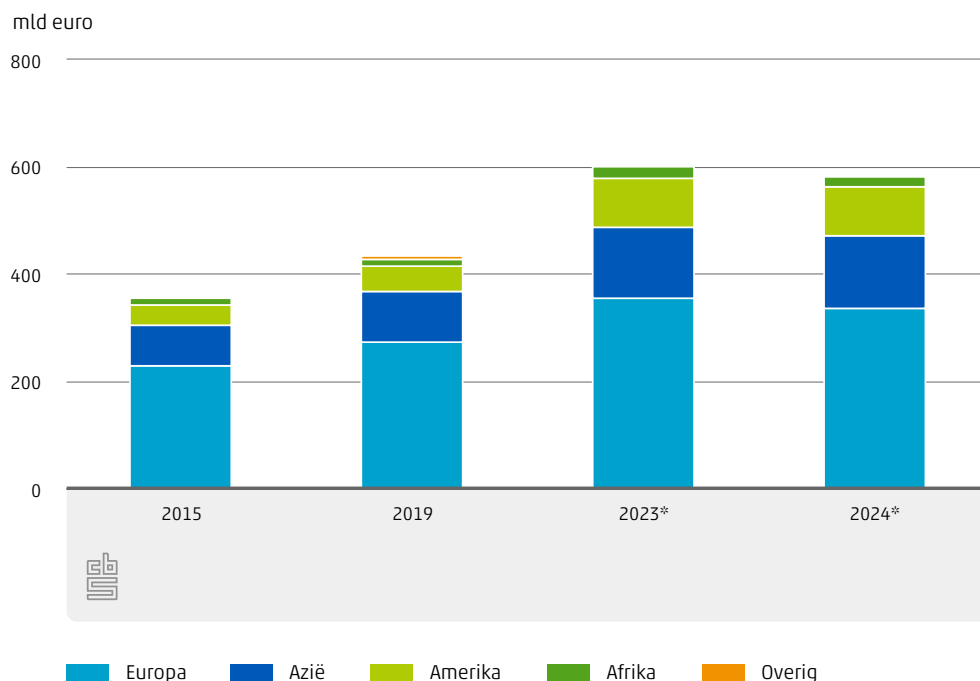
Invoer in 2024 lager vanuit alle regio's behalve Azië

Figuur 3.2.5 toont dat van de 585,8 miljard euro aan goederen die in 2024 ingevoerd werden door Nederland, 57,6 procent uit een Europees land kwam. Dat was 19,7 miljard euro minder dan een jaar eerder. Mede hierdoor daalde het aandeel van goederen uit Europa met 1,3 procentpunt. Ook bij de invoer speelde de handel in minerale brandstoffen een grote rol in de jaarlijkse waardeveranderingen. Als de invoer van minerale brandstoffen buiten beschouwing wordt gelaten, dan is de Nederlandse invoerwaarde van goederen uit Europa in 2024 slechts 2,5 miljard euro lager dan in 2023.

In tegenstelling tot bij de uitvoer, was de EU in 2024 iets belangrijker voor de invoer van goederen dan in 2023. Waar 47,7 procent van de invoerwaarde goederen betrof uit EU-landen, was dit een jaar eerder nog 0,3 procentpunt lager.

De trend van de afgelopen jaren, waarbij Amerika een steeds belangrijkere regio van herkomst werd ten opzichte van de andere regio's, zette voort met een lichte groei van 0,3 procentpunt. Dit kwam doordat de importwaarde van goederen uit Amerika minder hard daalde dan vanuit andere regio's. Azië was de enige regio waar Nederland in 2024 meer uit importeerde dan in 2023. De invoerwaarde van goederen uit deze regio lag 5,1 miljard euro hoger. Daarmee steeg ook het Aziatische importaandeel met 1,6 procentpunt. Deze groei kwam met name door een hogere invoerwaarde van fabricaten en machines.

3.2.5 Importwaarde naar regio

3.3 Nederlandse export van goederen in detail

Exportwaarde voeding en dranken stijgt het hardst

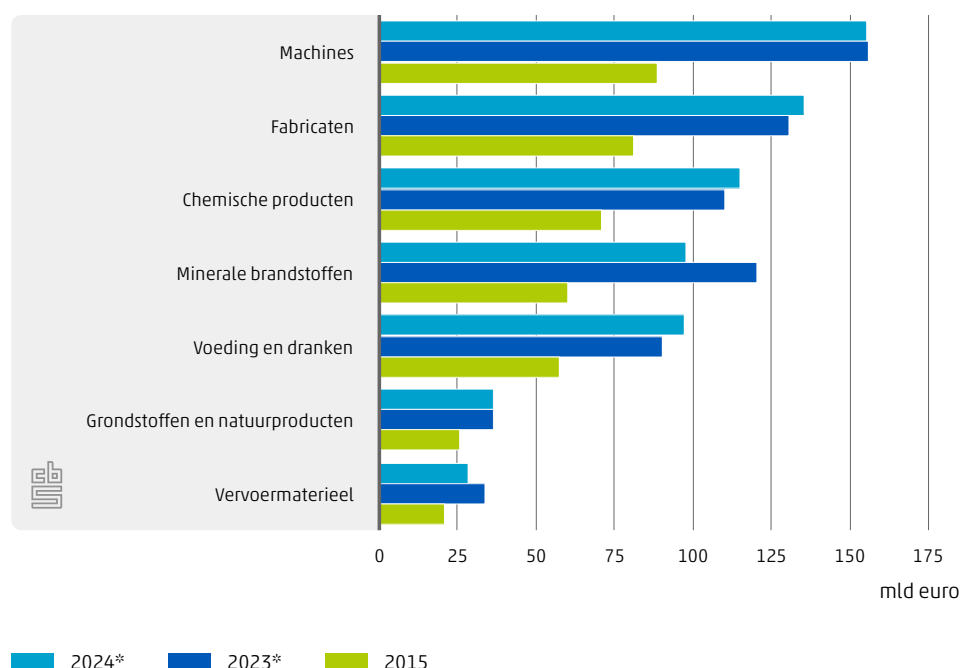
In 2024 exporteerden bedrijven in Nederland voor 666,5 miljard euro aan goederen naar het buitenland. Dat was 12,3 miljard euro lager dan in 2023. Figuur 3.3.1 toont dat deze daling met name door de lagere uitvoerwaarde van minerale brandstoffen komt. Gemiddeld genomen daalden zowel de prijs als het volume van deze productcategorie. De uitvoerwaarde van minerale brandstoffen bedroeg in 2023 nog 120,4 miljard euro; een jaar later was dit 18,7 procent minder. Dit betrof met name de uitvoer van geraffineerde aardolieproducten. Ook de uitvoerwaarde van vervoermaterieel was met 15,7 procent fors lager in vergelijking met een jaar eerder. Dat kwam voornamelijk door een sterke volumedaling bij de export van personenauto's en bussen.

Van voeding en dranken, fabricaten en chemische producten werd een fors hogere waarde uitgevoerd. De grootste stijger van deze drie categorieën was voeding en dranken. Van deze productcategorie lag de uitvoerwaarde 6,8 miljard euro – ofwel 7,5 procent – hoger dan in 2023. Deze stijging was met name te danken aan een verdubbeling in de exportwaarde van cacao(producten): grotendeels veroorzaakt door een prijsstijging van cacao van ruim 80 procent. De mondiale cacaoprijzen stegen hard door mislukte oogsten in Ivoorkust en Ghana, waar de meeste cacao vandaan komt (RVO, 2024). Nederland is Europa's grootste cacao-exporteur, waardoor een stijging in de prijzen al snel kan resulteren in grote veranderingen in de uitvoerwaarde (Eurostat, 2025).

Van fabricaten werd in 2024 voor 4,9 miljard euro meer uitgevoerd dan in 2023. Deze stijging is voor bijna een derde te verklaren door een hogere exportwaarde van diverse gefabriceerde goederen (+1,4 miljard euro). Hiertoe behoren met name fabricaten voor medische doeleinden zoals prothesen. Verder was ook de uitvoerwaarde van stalen en ijzeren constructies (+0,8 miljard euro) en juwelen, goud- en zilvermidswerken (+0,6 miljard euro) fors hoger dan in 2023. Tot slot steeg de uitvoerwaarde van chemische producten (+4,6 miljard euro), met name vanwege de uitvoer van geneesmiddelen en farmaceutische producten. Dit is voornamelijk te verklaren door een toegenomen exportvolume.

Ondanks de kleine daling in de exportwaarde van machines, werden deze goederen – met een exportwaarde van 155,3 miljard euro – wederom het meest uitgevoerd.

3.3.1 Export naar productcategorie

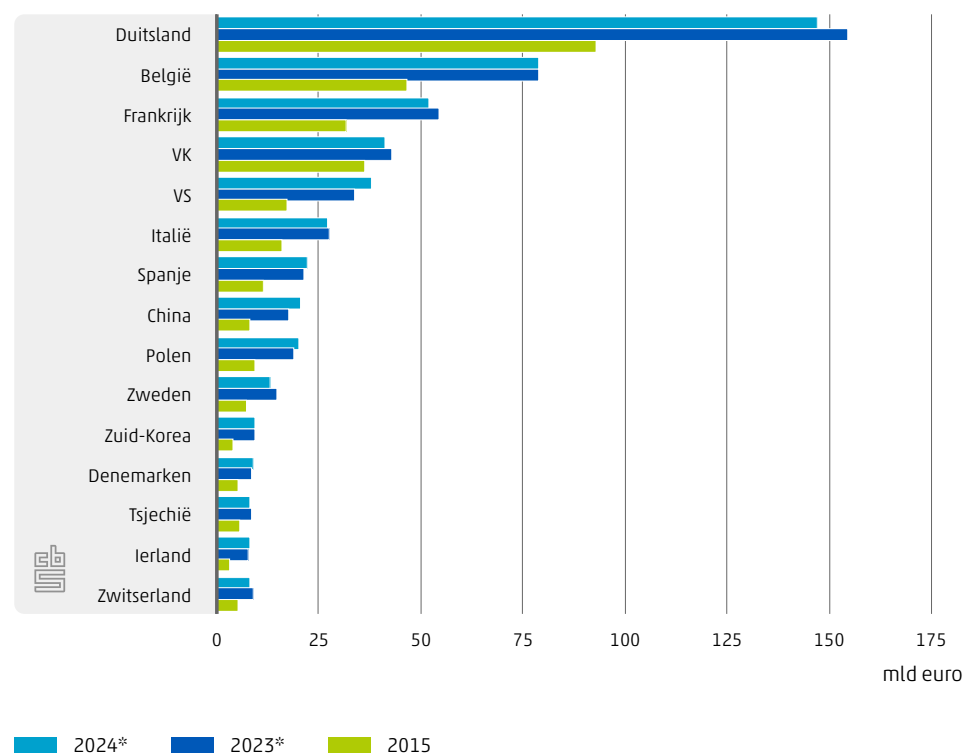

Buurlanden nog steeds belangrijkste bestemmingen voor goederen uit Nederland

De vier belangrijkste handelspartners voor de Nederlandse goederenexport waren in 2024 Duitsland, België, Frankrijk en het VK. De exportwaarde naar deze landen nam in 2024 af, al bleef de daling in de uitvoerwaarde naar België beperkt tot 14 duizend euro. Duitsland verloor het grootste aandeel met een afname van 0,7 procentpunt ten opzichte van 2023. Figuur 3.3.2 toont de Nederlandse uitvoerwaarde naar de vijftien belangrijkste bestemmingen voor de goederenexport. De gemene deler in de daling in exportwaarde naar de vier belangrijkste bestemmingen is een fors lagere exportwaarde van minerale brandstoffen. Indien deze goederen worden uitgesloten, is het beeld anders. In dat geval groeit de export naar Duitsland en België, terwijl de daling in de uitvoerwaarde naar Frankrijk en het VK beperkt blijft tot een daling van respectievelijk 1 en 3 procent in plaats van 5 en 4 procent.

De VS was in 2024 de vijfde exportbestemming. Tevens was de VS – met 4,4 miljard euro meer aan exportwaarde ten opzichte van 2023 – de bestemming die de grootste groei kende. Deze stijging kwam grotendeels door meer Nederlandse uitvoer van chemische producten, die ter waarde van 9,2 miljard euro richting de VS gingen. In 2023 was dit nog 6,4 miljard euro. De uitvoer van geneesmiddelen en farmaceutische producten was goed voor 1,8 miljard euro van de 2,8 miljard euro exportgroei van chemische producten naar de VS. Naast de VS steeg ook de uitvoerwaarde naar China (+2,6 miljard euro) en Polen (+1,1 miljard euro) fors. Hierdoor nam China de achtste positie over van Polen. Bij China kwam dat met name door een hogere exportwaarde van machines, terwijl de exportgroei naar Polen relatief gelijk verdeeld was over fabricaten, machines, en voeding en dranken.

3.3.2 Export naar handelspartner

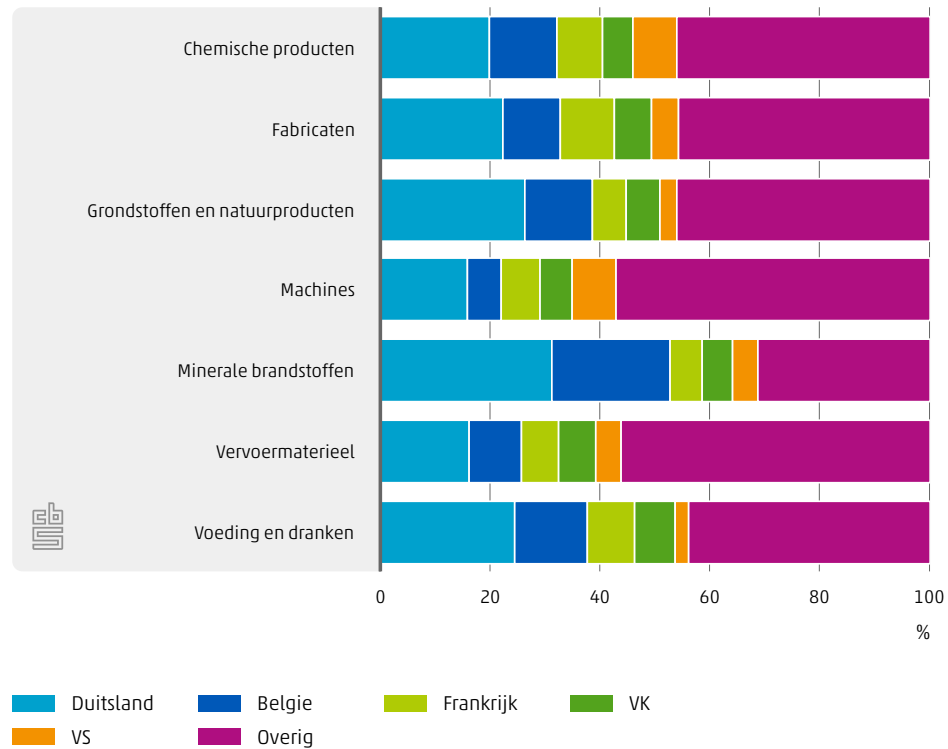
Top 5 exportbestemmingen ontvangen nog steeds de meeste minerale brandstoffen...

In 2024 was 53,8 procent van de uitvoer bestemd voor onze vijf belangrijkste exportbestemmingen: Duitsland, België, Frankrijk, het VK en de VS. Een jaar eerder was dit ook zo. Net als in 2023 was de concentratie van de export die naar de top 5 bestemmingen ging het sterkst bij minerale brandstoffen; 68,9 procent van de uitvoerwaarde van minerale brandstoffen ging naar een van deze landen. Daarentegen was de concentratie bij machines en vervoermaterieel het laagst met aandelen van 43,2 en 44,1 procent.

...maar fors minder machines naar Taiwan

Buiten de top 5 bestemmingen werden machines met name uitgevoerd naar China (12,4 miljard euro), Zuid-Korea (6,3 miljard euro) en Spanje (5,2 miljard euro). Taiwan was in 2024 onze elfde exportbestemming voor machines, terwijl dat in 2022 nog de vierde exportbestemming was. Voor vervoermaterieel waren de belangrijkste bestemmingen Polen (1,4 miljard euro), de Kaaimaneilanden en Spanje (beide 0,9 miljard euro).

3.3.3 Top 5 exportlanden en productcategorieën, 2024*

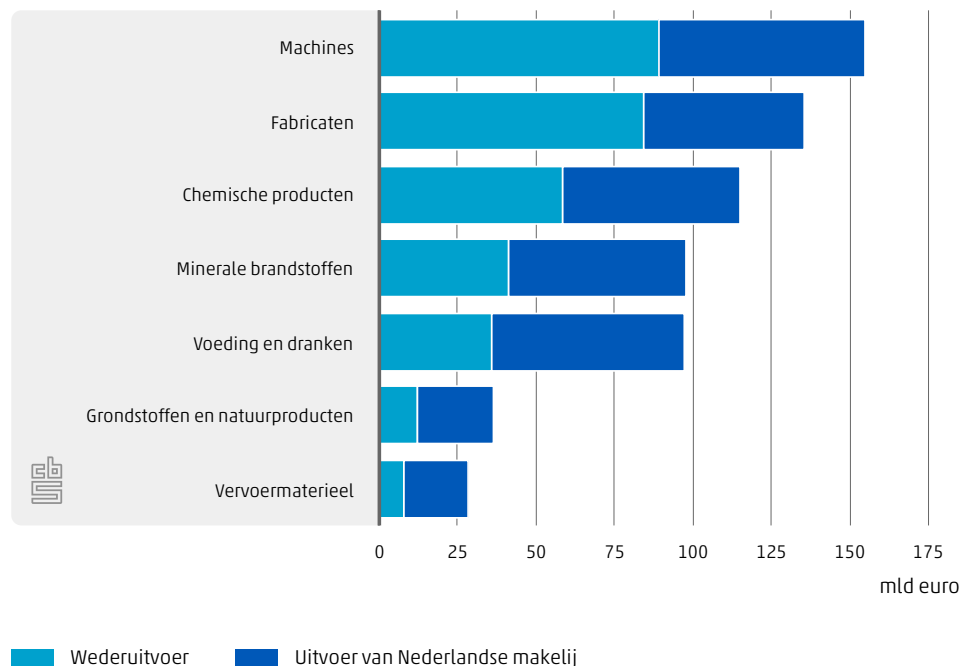
Verdeling Nederlandse makelij en wederuitvoer blijft nagenoeg gelijk

Met grote internationale knooppunten als de haven van Rotterdam en Schiphol speelt Nederland een sleutelrol in de wederuitvoer. Tussen verschillende productcategorieën zijn er grote verschillen in de aandelen wederuitvoer¹⁾ en export van Nederlandse makelij, zie figuur 3.3.4. Zo worden fabricaten relatief vaak wederuitgevoerd; slechts 37,6 procent van de uitvoerwaarde betrof Nederlandse makelij in 2024. Onder fabricaten die bij wederuitvoer voorkomen, vielen goederen als medische instrumenten en prothesen. De uitvoer van grondstoffen en natuurproducten bestond daarentegen voor twee derde uit in Nederland geproduceerde goederen.

¹⁾ In hoofdstukken 6 en 7 van deze publicatie maken we gebruik van de cijfers van de Nationale Rekeningen van het CBS. Bij de Nationale Rekeningen staat het concept van eigendomsoverdracht centraal. Mede hierdoor verschillen de cijfers in hoofdstukken 6 en 7 van de cijfers die gerapporteerd zijn in hoofdstuk 2 en 3, waarbij er wordt uitgegaan van het concept van grensoverschrijding.

Vanwege de forse afname in de exportwaarde van minerale brandstoffen, nam zowel de wederuitvoer als de uitvoer van Nederlandse makelij af in 2024. Het verwerken van ingevoerde ruwe aardolie tot verschillende producten is een activiteit die grootschalig in en rondom de Rotterdamse haven plaatsvindt (De Correspondent, 2024). Daarmee was het grootste deel van de uitvoer van minerale brandstoffen van Nederlandse makelij en nam dit type export meer af dan de wederuitvoer. Het ging hier om een daling van 12,9 miljard euro ten opzichte van 2023, terwijl de daling van wederuitvoer ongeveer drie kwart hiervan betrof. Vervoermaterieel was de andere productcategorie waarvan beide types export daalden. Machines was de enige categorie waarvan alléén de wederuitvoer daalde (-1,7 miljard euro), terwijl de Nederlandse makelij groeide (+0,9 miljard euro).

3.3.4 Export productcategorieën naar type export, 2024*

88 procent van uitvoerwaarde naar Zuid-Korea betrof Nederlandse makelij

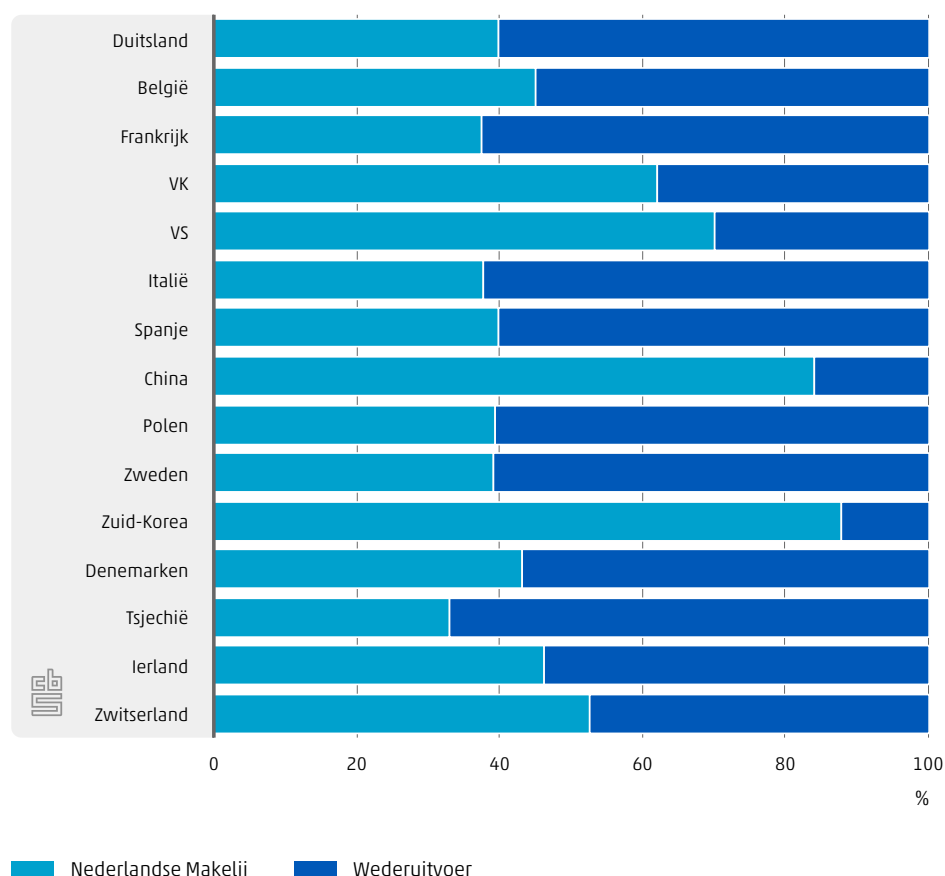
In figuur 3.3.5 is de verhouding tussen export van Nederlandse makelij en wederuitvoer van goederen naar de vijftien belangrijkste bestemmingen van de Nederlandse export te zien. Zo was 60 procent van de uitvoerwaarde naar Duitsland wederuitvoer. Ook de uitvoer naar België en Frankrijk wordt gekenmerkt door een relatief hoog aandeel wederuitvoer.

Landen buiten de EU, zoals het VK, de VS en China kennen juist een hoog aandeel Nederlandse makelij met respectievelijk 62, 70 en 84 procent. Door de Europese interne markt kunnen goederen, diensten, personen en kapitaal vrijwel net zo gemakkelijk circuleren binnen de EU als binnen één land. Naast de EU-landen gaat het hier ook om landen die deelnemen aan de Europese Economische Ruimte (EER) – Noorwegen, IJsland en Liechtenstein – en deels om Zwitserland met wie de EU bilaterale overeenkomsten heeft (Europese Raad, 2023). De trend waarbij het VK de laatste jaren steeds meer Nederlandse makelij ontvangt ten opzichte van goederen die vanuit Nederland wederuitgevoerd worden (zie ook Creemers et al., 2022; Ramaekers & Houben-van Herten, 2024), zette zich in 2024

voort. Het VK verliet op 31 januari 2020 de EU waarna er een overgangsperiode volgde waarin het VK zich nog aan de Europese handelsregels hield. Een jaar later volgde ook het uittreden uit de interne markt. Dit houdt in dat sinds 1 januari 2021 het VK voor wat betreft de handel voor Nederland een 'derde land' is: een land buiten de EU. De handel tussen de EU en het VK – exclusief Noord-Ierland – verloopt tegenwoordig via de douane. In 2020, het laatste jaar waarin het VK deelnam aan de EER, was het aandeel van wederuitvoer nog 49 procent. In 2024 lag dit aandeel 11 procentpunt lager.

De hoge aandelen van Nederlandse makelij van 88 en 84 procent, van respectievelijk Zuid-Korea en China, zijn te verklaren door de export van Nederlandse machines. Zweden kende in 2024 een daling van 5 procentpunt in het aandeel Nederlandse makelij. De wederuitvoer naar Zweden was weliswaar 0,1 miljard euro lager, maar de uitvoer van Nederlandse makelij daalde fors, met 1,2 miljard euro. Dit kwam met name door minder uitvoer van minerale brandstoffen. De daling van deze exportcategorie gold voor meer Europese landen, maar is bij Zweden beter zichtbaar vanwege het relatief grote exportaandeel van minerale brandstoffen naar dat land.

3.3.5 Top 15 exportbestemmingen ¹⁾ naar aandeel Nederlandse makelij en wederuitvoer, 2024*

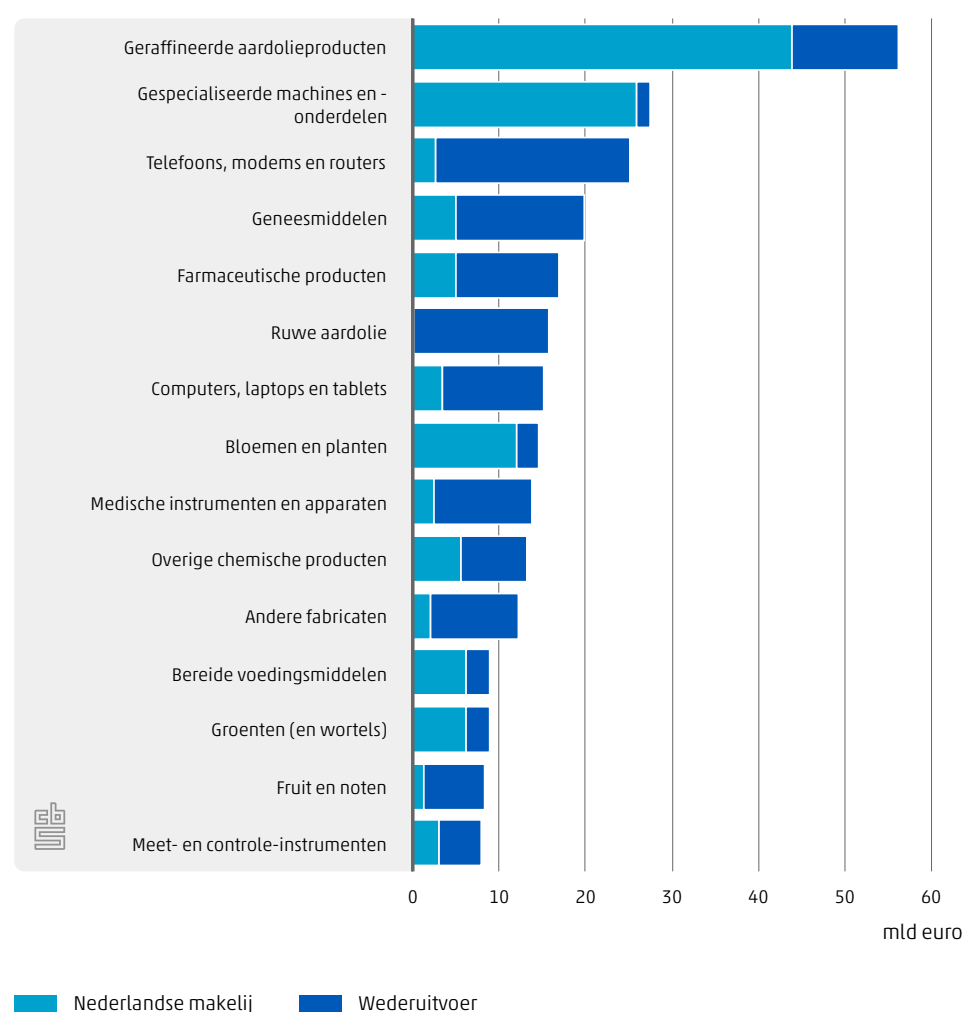
¹⁾ Boordprovisie is niet meegenomen als land. Tot boordprovisie behoren verbruiks- en consumptiegoederen die geleverd worden aan schepen en vliegtuigen ten behoeve van de reis. Door het internationale karakter is het land van bestemming niet vast te stellen.

Uitvoerwaarde geraffineerde aardolieproducten gedaald met 16 procent

Figuur 3.3.6 toont de vijftien belangrijkste goederen voor de Nederlandse export in 2024 qua waarde, uitgesplitst naar Nederlandse makelij en wederuitvoer. Net als in 2023 kende geraffineerde aardolieproducten de hoogste uitvoerwaarde. Hiervan was 78 procent van Nederlandse makelij. Voorbeelden hiervan zijn benzine en diesel. De uitvoerwaarde van geraffineerde aardolieproducten daalde met 10,4 miljard euro ten opzichte van 2023.

Van de vijftien belangrijkste goederen voor de Nederlandse export was het aandeel Nederlandse makelij bij gespecialiseerde machines en -onderdelen nog hoger dan bij geraffineerde aardolieproducten; 94 procent van de uitvoerwaarde betrof uitvoer van Nederlandse komaf. Aan de andere kant was ruwe aardolie het product van de vijftien belangrijkste exportgoederen met het hoogste aandeel van wederuitvoer; 99 procent van de uitvoerwaarde ging om wederuitvoer. Van de vijftien meest uitgevoerde goederen in 2024 kwamen alleen fruit en noten, en meet- en controle-instrumenten niet voor in de lijst van 2023. De twee goederengroepen die uit de lijst verdwenen zijn, zijn aardgas en residuen van aardolie. Dat had niet noodzakelijkerwijs met de waarde van deze goederen te maken. Er was in 2024 namelijk sprake van geheimhouding bij deze goederen.

3.3.6 Belangrijkste goederen voor de export, 2024*

5,3 miljard euro hogere exportwaarde aan geneesmiddelen en farmaceutische producten

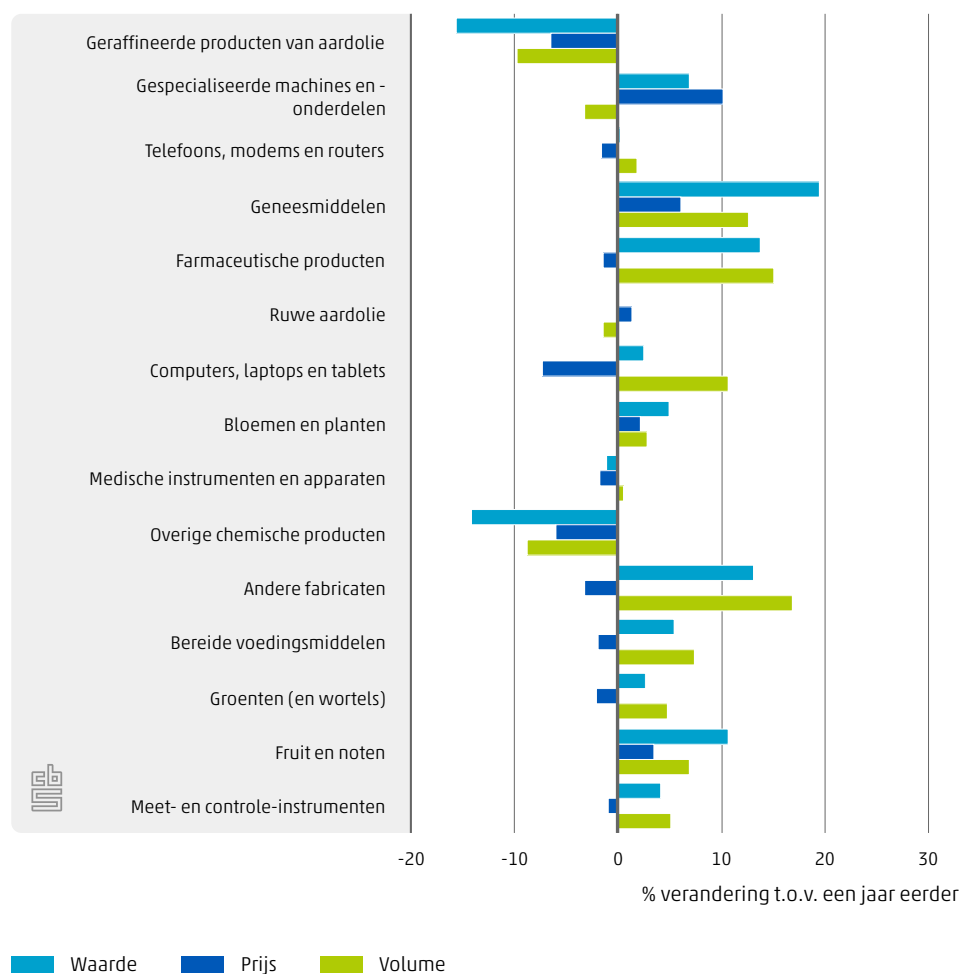

Toename uitvoerwaarde geneesmiddelen en farmaceutische producten komt met name door stijging exportvolume

In figuur 3.3.7 staat de waardeontwikkeling van de vijftien belangrijkste goederen voor de Nederlandse export in 2024 ten opzichte van 2023. Daarbij staat ook de prijs- en volumeontwikkeling ten opzichte van een jaar eerder, zodat we kunnen zien waardoor de waardeontwikkeling wordt gedreven. Het algemene beeld bij de vijftien grootste exportproducten van Nederland is dat de volumeontwikkeling een meer bepalende rol speelde in de waardeontwikkeling dan de prijzen. Na enorme prijsontwikkelingen in de afgelopen jaren, waren de prijzen in 2024 relatief stabiel ten opzichte van een jaar eerder. En dus speelden verschuivingen in handelsvolumes in 2024 een grotere rol.

De exportwaarde van aardolieproducten daalde fors door zowel prijs- als volumedalingen. De exportgroei van gespecialiseerde machines was te danken aan een lichte prijsgroei. Telefoons, modems en routers werden qua waarde net iets meer uitgevoerd dan in 2023. De prijzen van deze goederen namen gemiddeld genomen iets af, maar de uitvoervolumes namen wat toe. De uitvoerwaardes van de vierde en vijfde meest uitgevoerde goederen – geneesmiddelen en farmaceutische producten – waren in 2024 fors hoger dan een jaar eerder. Eerstgenoemde groeide met 19,5 procent, terwijl laatstgenoemde met 13,8 procent groeide. Dat resulteerde in een gezamenlijke groei van 5,3 miljard euro. Die waardegroei kwam in beide gevallen door een groei in exportvolume, bij de geneesmiddelen nam de prijs ook toe.

3.3.7 Waarde-, prijs- en volumeontwikkeling Nederlandse export naar product, 2024*

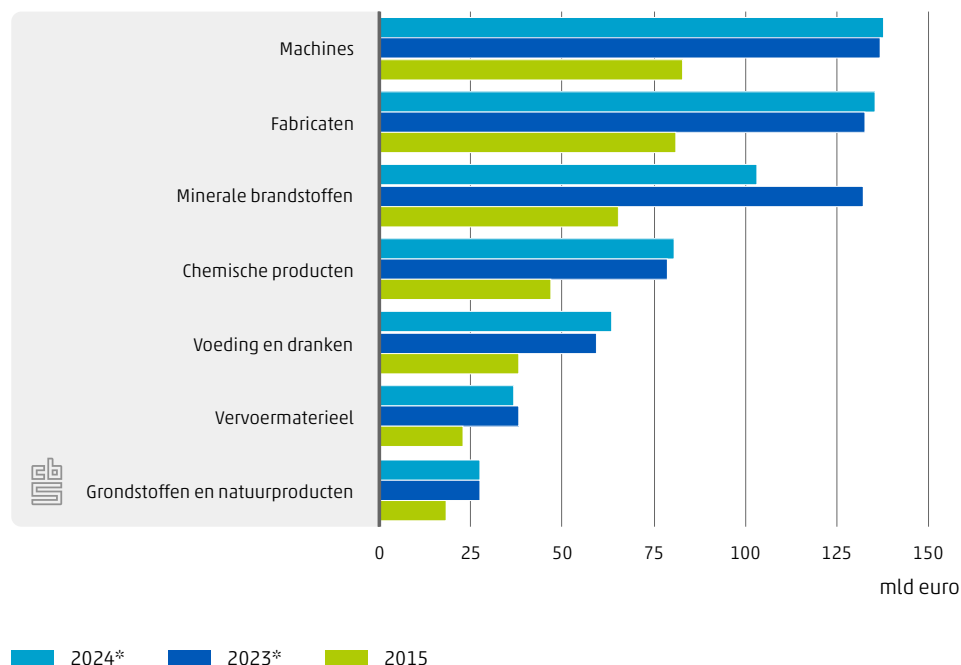
3.4 Nederlandse import van goederen in detail

Invoer in beweging door goedkopere minerale brandstoffen en duurdere cacao

In 2024 werd er voor 585,8 miljard euro aan goederen ingevoerd. Dat was 20,2 miljard euro minder dan een jaar eerder. Figuur 3.4.1 toont de Nederlandse invoerwaarde van goederen, uitgesplitst naar productcategorie. Machines en fabricaten waren, net als in 2023, de twee meest ingevoerde productcategorieën. Opvallend is dat de invoerwaarde van minerale brandstoffen 29,0 miljard euro lager was dan in 2023, nadat de invoerwaarde in 2023 ook al fors lager was dan het jaar daarvoor. Net als bij de export van minerale brandstoffen kwam de afname in de waarde door zowel prijs- als volumedalingen.

Net als bij de export was de invoer van voeding en dranken de categorie waarvan de invoerwaarde absoluut gezien het hardst steeg. Ook hier kwam de groei met name door duurdere cacao; 65 procent van de groei was hierdoor te verklaren. Bij de invoer ging het echter niet om cacao-producten – zoals bij de export – maar vooral om cacaobonen die hier vervolgens verder verwerkt worden.

3.4.1 Import naar productcategorie

17% van Nederlandse import kwam in 2024 uit Duitsland

Invoerwaarde van goederen uit Ierland stijgt met 2,1 miljard euro

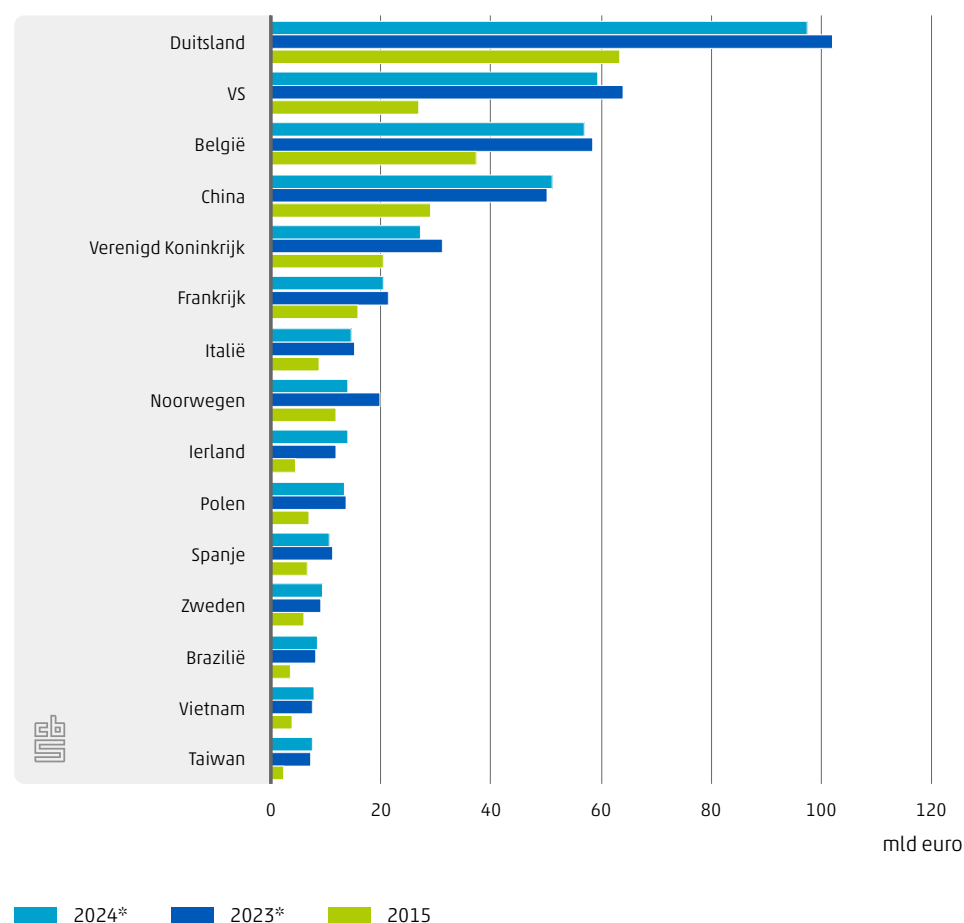
Figuur 3.4.2 toont de invoerwaarde van goederen per handelspartner. In 2024 was Duitsland wederom de belangrijkste handelspartner voor de Nederlandse import; de invoerwaarde van goederen uit Duitsland betrof 97,6 miljard euro. De zes landen waar Nederland het meest uit importeerde, bleven ongewijzigd ten opzichte van 2023. Ondanks dat de invoerwaarde van goederen uit Italië met 0,4 miljard euro daalde, werd het land toch een iets belangrijkere handelspartner. Door een daling van goederen uit Noorwegen van 5,8 miljard euro, was Italië in 2024 de zevende handelspartner voor de import, in plaats van de achtste. De forse daling van import uit Noorwegen kwam door 5,9 miljard euro minder invoer van minerale brandstoffen. Hiervan was twee derde te verklaren door lagere prijzen, maar ook het importvolume daalde. Ook Ierland en Polen wisselden van plek. Waar de invoerwaarde van goederen uit Polen heel licht daalde (-0,1 miljard euro), groeide de invoerwaarde van

goederen uit Ierland met 18 procent. Dit kwam met name door een hogere importwaarde van geneesmiddelen en farmaceutische producten (+1,3 miljard euro), en medische instrumenten en apparaten (+0,8 miljard euro).

De invoerwaarde van goederen uit Thailand steeg nog harder dan de invoerwaarde van goederen uit Ierland. In 2024 kwam voor 6,2 miljard euro aan goederen uit het Zuidoost-Aziatische land; een groei van 66 procent. Hiermee werd Thailand de 20^e goederenleverancier van Nederland. Een jaar eerder was het nog de 34^e. Hierbij ging het, met een aandeel van 72,5 procent, met name om machines. De grootste stijging kwam door een hogere invoerwaarde van processoren. Ook de importwaarde van goederen uit de Aziatische landen Kazachstan, India, China groeide in 2024 met meer dan 1 miljard euro in vergelijking met een jaar eerder.

Japan en Tsjechië verdwenen uit de top 15 grootste handelspartners wat betreft de invoer van goederen. In plaats van deze landen behoorden Vietnam en Taiwan in 2024 tot de vijftien landen waaruit Nederland de hoogste waarde aan goederen heeft ingevoerd.

3.4.2 Import naar handelspartner

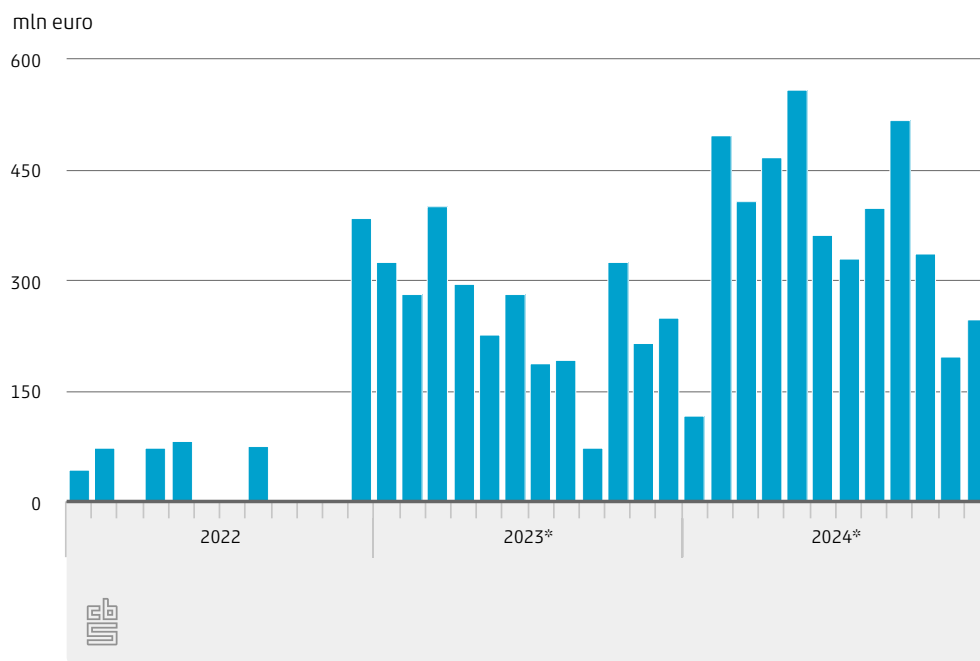

Kazachstan klimt 46 plekken op de ranglijst van belangrijkste handelspartners voor de Nederlandse import in twee jaar tijd

Kazachstan was, met een invoerwaarde van 4,5 miljard euro in 2024, de 26^e goederenleverancier voor Nederland. In 2022 was het Centraal-Aziatische land nog de 72^e handelspartner. Ruwe aardolie vormde maar liefst 97 procent van de Nederlandse importwaarde uit het land in 2024. Daarmee kwam 10 procent van de door Nederland ingevoerde ruwe aardolie in 2024 uit Kazachstan. Vanaf december 2022 geldt een verbod op de import van Russische ruwe aardolie (Rijksoverheid, 2022). De vraag naar ruwe aardolie werd vanaf dat moment deels opgevangen door Kazachse ruwe aardolie, waarvan het effect terug te zien is in figuur 3.4.3.

In 2022 kwam, met een invoerwaarde van 9,3 miljard euro, 17 procent van de Nederlandse import van ruwe aardolie nog uit Rusland; het grootste aandeel van alle landen. Ook uit de VS werd voor een relatief hoge waarde ingevoerd; in 2022 betrof de invoerwaarde van ruwe aardolie uit de VS 8,0 miljard euro. In 2024 was de VS de belangrijkste leverancier van ruwe aardolie, met een aandeel van 25 procent. Kazachstan was met een invoerwaarde van 4,4 miljard euro het derde belangrijkste land van herkomst voor ruwe aardolie in 2024, vlak achter Noorwegen.

3.4.3 Import van minerale brandstoffen uit Kazachstan

Helft van importwaarde kwam uit de vijf belangrijkste handelspartners

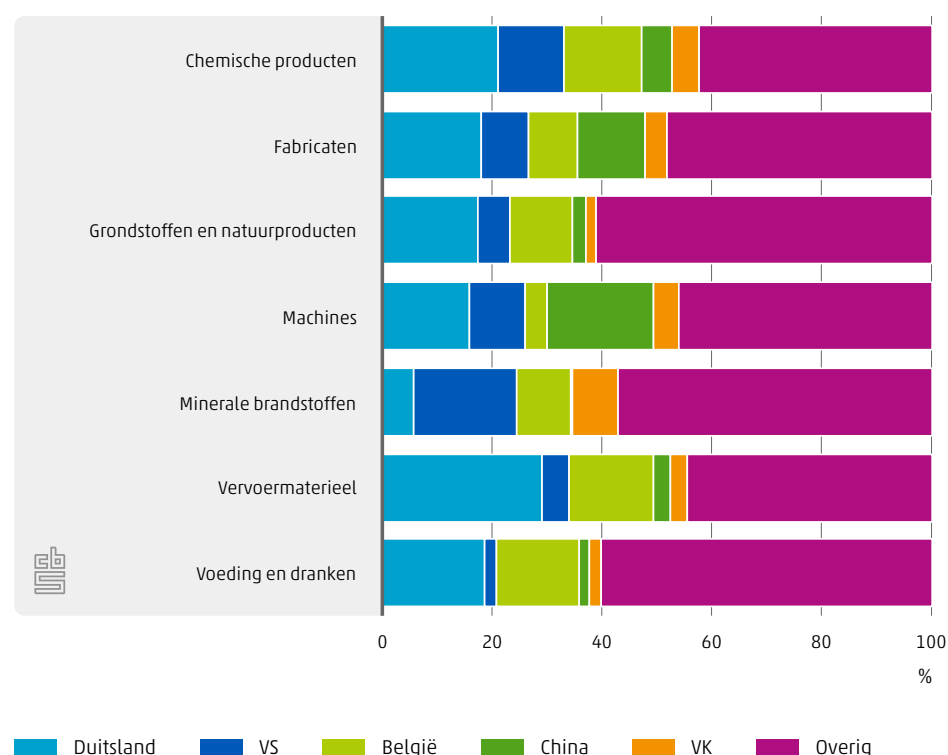
Van de 585,8 miljard euro aan invoer in 2024, kwam 293,1 miljard euro uit de vijf belangrijkste importpartners. De samenstelling van deze landen – Duitsland, de VS, België, China en het VK – is onveranderd gebleven ten opzichte van 2023. Exact 50 procent van de

totale Nederlandse invoerwaarde kwam in 2024 uit deze landen. Hiermee is de concentratie bij de vijf belangrijkste handelspartners met 0,6 procentpunt gegroeid ten opzichte van 2023.

Top 5 importpartners leveren de meeste chemische producten

De import van chemische producten (58,0 procent), vervoermaterieel (55,7 procent) en machines (54,2 procent) was het meest geconcentreerd bij de top 5 importpartners, zie figuur 3.4.4. Aan de andere kant werden er relatief veel grondstoffen en natuurproducten, voeding en dranken, en minerale brandstoffen vanuit overige landen ingevoerd. Voor grondstoffen en natuurproducten waren de landen van herkomst fors verdeeld, waarbij Zweden, Brazilië, Maleisië en Frankrijk – elk met een aandeel van 4 procent – de belangrijkste landen waren van buiten de top 5. Buiten Duitsland en België was Frankrijk de belangrijkste handelspartner voor de invoer van voeding en dranken. Zo werd er in 2024 voor 0,5 miljard euro aan Franse alcoholische dranken ingevoerd. Hierbij ging het voor ruim vier vijfde om de invoer van (mousserende) wijnen. Voor de import van minerale brandstoffen was Noorwegen de belangrijkste handelspartner buiten de VS.

3.4.4 Top 5 importlanden en productcategorieën, 2024*

Ruwe aardolie opnieuw meest geïmporteerde product, maar invoerwaarde gedaald

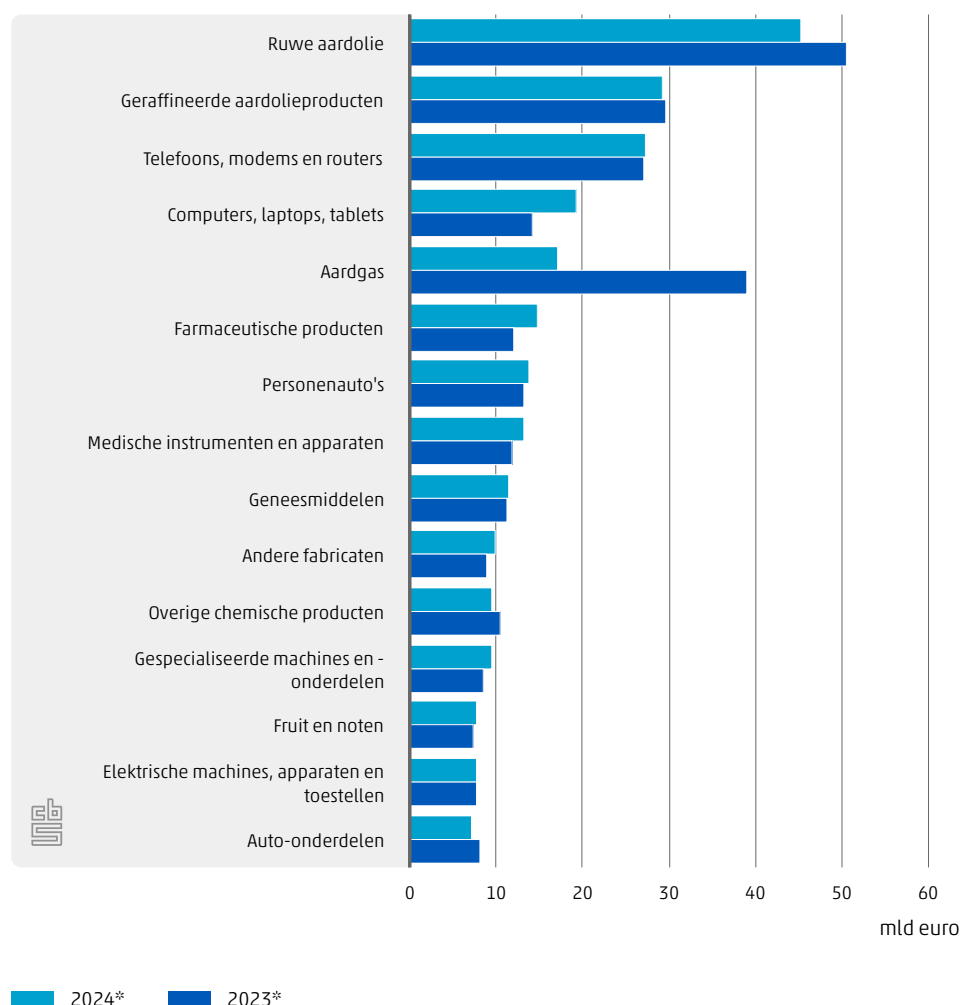
In 2024 was ruwe aardolie, evenals in 2023, het meest geïmporteerde goed door bedrijven in Nederland. De invoerwaarde van ruwe aardolie, en van de veertien andere belangrijkste goederen, is te zien in figuur 3.4.5. Ondanks dat ruwe aardolie het belangrijkste product voor

de import bleef, daalde de invoerwaarde met 5,4 miljard euro in 2024 ten opzichte van een jaar eerder. Geraffineerde aardolieproducten en telefoons, modems en routers vervulden de top 3 van belangrijkste importgoederen. Opvallend is dat het op-een-na belangrijkste importgoed van 2023, aardgas, in 2024 terug te vinden was op plek 5. De importwaarde van aardgas lag 21,9 miljard euro lager dan in 2023, waarmee de dalende trend werd voortgezet na historisch hoge prijzen in 2022.

Van de top 15 belangrijkste importgoederen groeide de invoer van computers, laptops en tablets het hardst; in 2024 was deze invoerwaarde 5,0 miljard euro hoger dan een jaar eerder. Hiervan kwam ruim twee derde door een groei van de invoer van andere automatisch gegevensverwerkende machines. Denk bij deze goederen aan desktop computers en losse processoren, die verantwoordelijk waren voor het grootste deel van de stijging door laatstgenoemde producten. Verder kwam bijna 30 procent van de groei door een hogere invoerwaarde van laptops. Daarnaast was er ook een opvallende groei in de invoerwaarde van farmaceutische producten van 2,6 miljard euro. Tevens kwam de op een na grootste stijging niet uit een van de vijftien belangrijkste goederen; de invoerwaarde van cacao lag, met een stijging van 2,8 miljard euro, 86,9 procent hoger dan in 2023. Dit was vooral het gevolg van gestegen cacaoprijzen (RVO, 2024).

Tot slot behoren halfgeleiders – goederen die vorig jaar nog als een van de vijftien belangrijkste goederengroepen werden geclassificeerd – niet meer tot de top 15; de invoerwaarde daalde met 2,2 miljard euro. Daar is de goederengroep fruit en noten voor in de plaats gekomen.

3.4.5 Belangrijkste goederengroepen voor de import

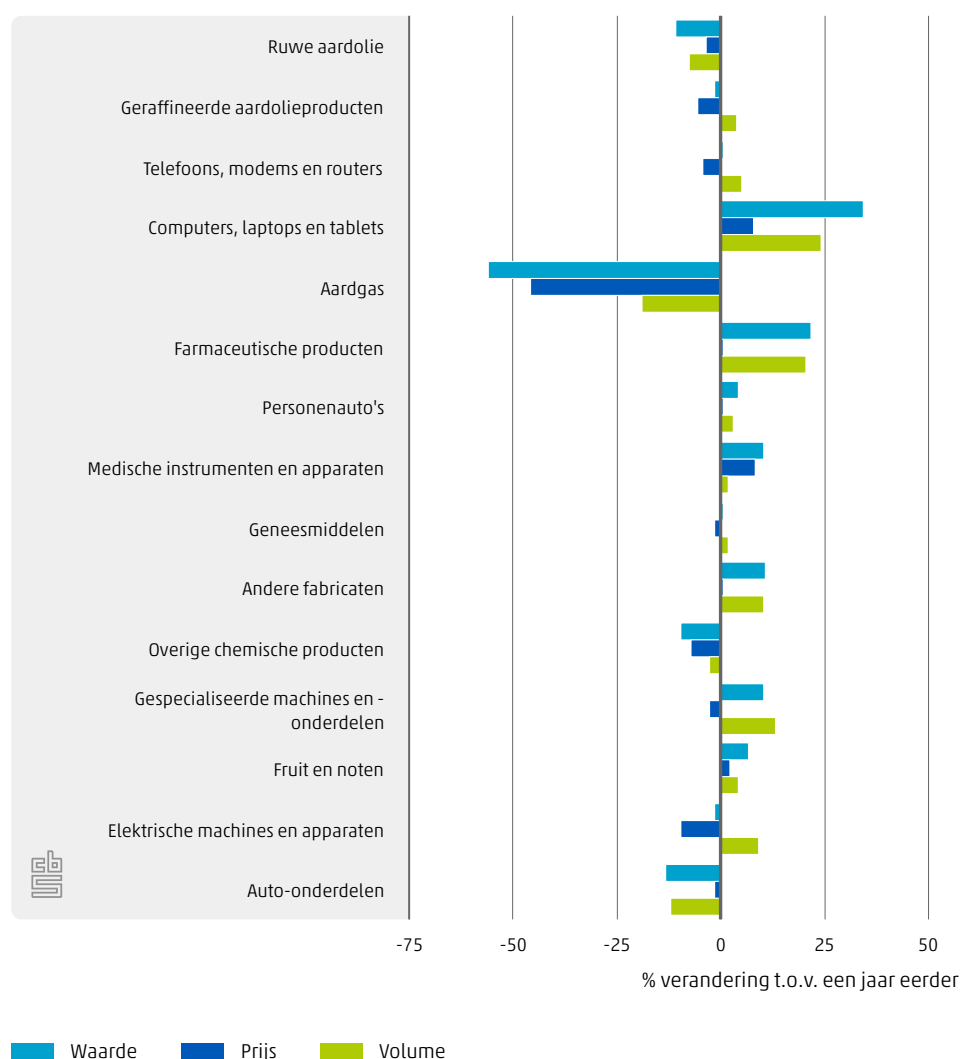

Hogere invoerwaarde farmaceutische producten door hoger volume

In figuur 3.4.6 staat nogmaals de waardeontwikkeling van de belangrijkste producten voor de Nederlandse import weergegeven in 2024 ten opzichte van een jaar eerder, met de prijs- en volumeontwikkeling erbij. Voor de meeste producten geldt dat de prijsontwikkeling gematigd was: de waardeontwikkeling werd voor een groter deel bepaald door de volumeontwikkeling.

We zien dat de importdaling van ruwe aardolie grotendeels werd verklaard door een daling in het importvolume, en deels ook door lagere prijzen. Geïmporteerde geraffineerde aardolieproducten kenden gemiddeld genomen juist een volumestijging met een prijsdaling, net als telefoons, modems en routers. De grote stijging in invoerwaarde van computers, laptops en tablets wordt vooral verklaard door een forse volumestijging, maar ook de prijzen namen toe. De import van aardgas nam in zowel prijs als volume enorm af. Hoewel de prijzen in 2023 al fors lager waren dan een jaar eerder, daalde de aardgasprijs in 2024 nog verder. De grote waardestijging van de import van farmaceutische producten, tot slot, was te verklaren door een grote toename in importvolume.

3.4.6 Waarde-, prijs- en volumeontwikkeling Nederlandse import naar product, 2024*

3.5 Belang van Nederland als goederenleverancier voor andere landen

In deze paragraaf beantwoorden we de vraag welk aandeel Nederland heeft in de goederenimport van andere landen. Naast het belang en aandeel kijken we ook naar de positie van Nederland op de ranglijst van belangrijkste partners voor andere economieën.

VN Comtrade data

In voorgaande edities van *Nederland Handelsland* gebruikten we de *CHELEM International Trade database* van het Franse instituut *Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales* (CEPII) om de Nederlandse goederenhandel in internationaal perspectief

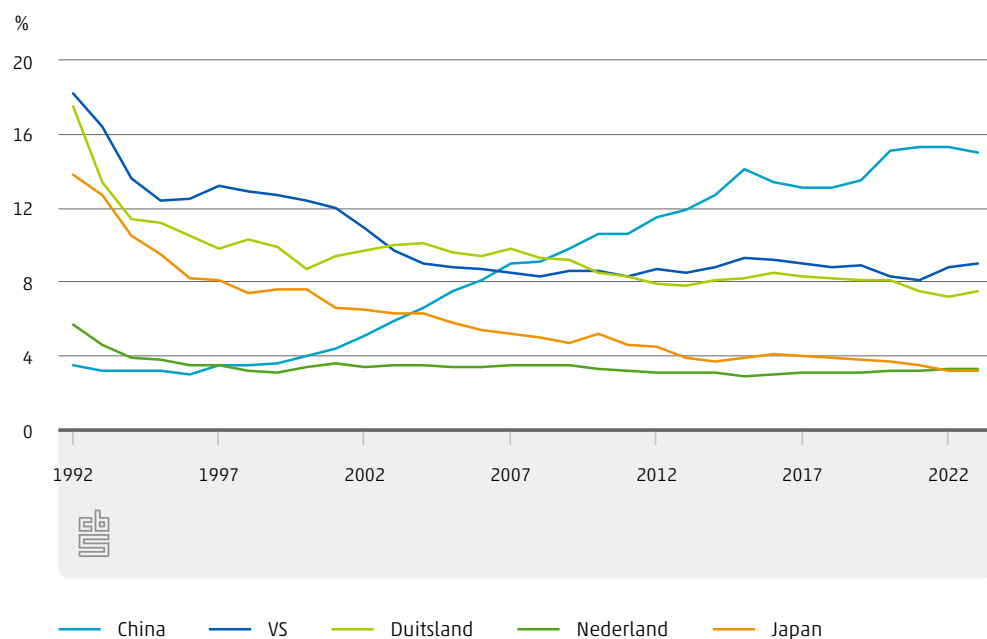
te plaatsen. Een nieuwe editie van die dataset is op het moment van het schrijven van dit hoofdstuk niet beschikbaar. Om toch informatie te kunnen geven over een recenter jaar baseren we in deze editie de resultaten in paragraaf 3.5 en 3.6 op de data van VN Comtrade (2025). Deze database beschikt over de meest recente bilaterale handelsdata (t/m 2023) voor alle rapporterende partnerlanden. Daarnaast beschikt deze dataset over veel goederendetail. In de Nederlandse handelscijfers wordt quasi-doorvoer niet meegeteld. Voor andere landen weten we niet of er al dan niet quasi-doorvoer in de VN Comtrade cijfers zit.

Nederland steekt Japan voorbij als 4^e goederenexporteur wereldwijd

Sinds 2010 behoort Nederland steevast tot de tien grootste goederenexporteurs ter wereld. Figuur 3.5.1 laat zien dat Nederland in 2023 verantwoordelijk was voor 3,3 procent van de exportwaarde van goederen wereldwijd. Daarmee deed Nederland het beter dan in 2015. Toen had Nederland een aandeel van 2,9 procent in de mondiale goederenexport. In rangorde was Nederland in 2023 na China, de VS en Duitsland de vierde exporteur van goederen wereldwijd. Ten opzichte van 2015 liet ons land economieën zoals Japan, Zuid-Korea en Frankrijk achter zich. De Japanse economie groeide fors sinds de Tweede Wereldoorlog tot in de jaren '80. De voorbije dertig jaar is de groei er echter veel beperkter. Dit komt mede door toenemende vergrijzing en aanhoudende prijsstijgingen (Lecluyse, 2024).

China, de VS en Duitsland bleven ook in 2023 de grootsten qua exportwaarde. Het Chinese exportaandeel is sterk gestegen sinds de toetreding van het land tot de Wereldhandelsorganisatie in 2001. Daarvoor waren de Verenigde Staten en Duitsland de absolute nummer 1 en 2 in de wereldexport van goederen.

3.5.1 Bijdrage in de wereldexport van goederen

Bron: VN Comtrade (2025)

3^e belangrijkste leverancier van goederen was Nederland in 2023 voor de EU

Ruim een vijfde van de Belgische goederenimport afkomstig uit Nederland

Voor alle handelspartners in figuur 3.5.2 behoorde Nederland in 2023 qua waarde tot de acht belangrijkste goederenleveranciers. Ons land was voor België met een aandeel van 21,2 procent de belangrijkste leverancier van goederen in 2023. Minerale brandstoffen, waaronder ruwe aardolie en geraffineerde aardolieproducten, domineerden de Belgische import uit Nederland. Zie ook CBS (2024b) voor meer details over de Belgische economie en de handelsrelatie tussen Nederland en België.

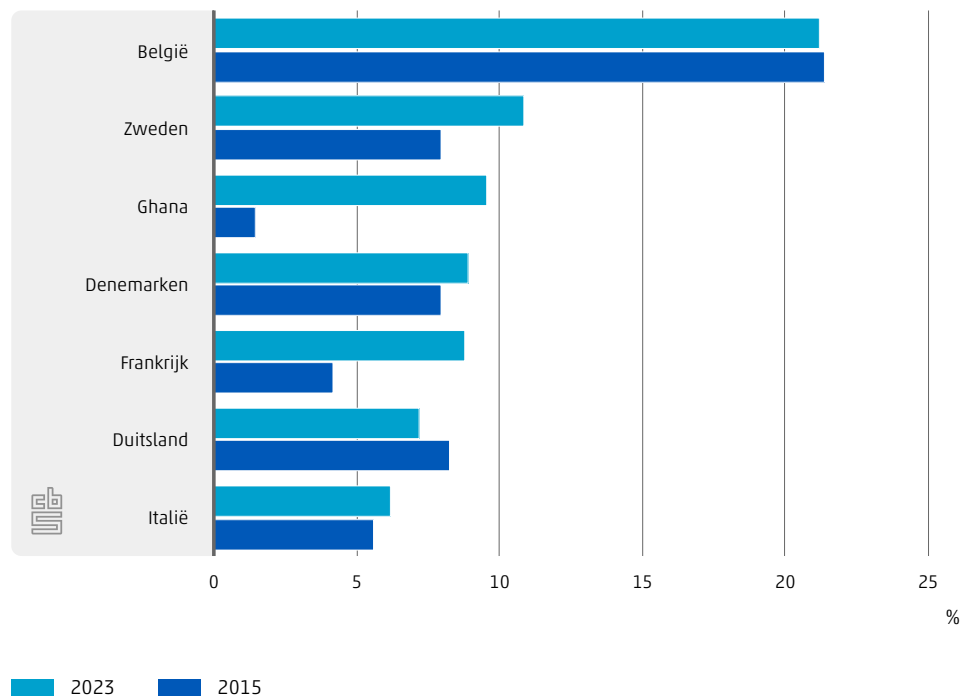
Als we kijken naar de volledige EU27, dan was Nederland de 3^e belangrijkste goederenleverancier. Duitsland en China waren de belangrijkste herkomstlanden voor de EU27-import. Van alle door de EU27 geïmporteerde goederen kwam in 2023 zo'n 6,4 procent uit ons land.

Nederland belangrijkste herkomstland voor Ghanese import van geraffineerde aardolieproducten

Ghana importeerde in 2023 bijna 10 procent van haar goederen uit Nederland. Daarmee stond Nederland, na China, op de tweede plaats als belangrijkste goederenleverancier van Ghana in 2023. In 2015 stond Nederland nog op plek 20. Ghana importeerde vooral een hogere waarde aan geraffineerde aardolieproducten uit ons land in 2023 ten opzichte van 2015. Ook voor Frankrijk werd Nederland een (nog) belangrijkere importpartner. In 2015 stond ons land nog op plek 6, maar in 2023 klom het op naar plek 3. Dit kwam met name door een hogere importwaarde aan (mobiele) telefoons, modems en routers, en medicinale en farmaceutische producten. Voor beide productgroepen was ons land in 2023 de belangrijkste leverancier voor bedrijven in Frankrijk.

Ruim een tiende van de Zweedse goederenimport kwam in 2023 uit Nederland. Hiermee waren we na Duitsland de belangrijkste handelspartner voor Zweden; in 2015 was het Nederlandse aandeel 8,0 procent. Zweden haalde in 2023 vooral een hogere waarde aan (mobiele) telefoons, modems en routers, computers, laptops en tablets, en geraffineerde aardolieproducten uit Nederland ten opzichte van 2015.

3.5.2 Aandeel Nederland in goederenimport¹⁾

Bron: VN Comtrade (2025)

¹⁾ Enkel handelspartners met een Nederland aandeel $\geq 6\%$ én die ≥ 1 miljard US dollar aan goederen uit Nederland importeerden in 2023.

Nederland minder belangrijk als leverancier van farmaceutische producten aan Duitsland

De totale Duitse importwaarde uit Nederland nam toe, maar die uit andere landen steeg harder. Vooral de Duitse import uit China en Polen steeg fors, en dan met name van elektrische machines, apparaten en toestellen. Nederland was voor Duitsland in 2023 de tweede belangrijkste goederenleverancier, na China. Duitsland haalde in 2023 7,2 procent van alle geïmporteerde goederen uit ons land. Dat is 1,1 procentpunt minder dan in 2015. Duitsland haalde een lagere waarde aan medicinale en farmaceutische producten uit ons land. In 2015 was Nederland nog hoofdleverancier voor deze goederen, terwijl het in 2023 terugviel naar plek 3 – achter de VS en Zwitserland.

In tabel 3.5.3 staan enkel de handelspartners die in 2023 minstens 1 miljard US dollar aan goederen uit Nederland importeerden, maar waarvan het Nederlandse aandeel minder dan 6 procent was. Deze tabel is dus een aanvulling op de handelspartners getoond in figuur 3.5.2.

3.5.3 Belang van Nederland als goederenleverancier per handelspartner¹⁾

	2010	2015	2022	2023	Ranking Nederland 2023
	%				
Griekenland	5,2	5,5	4,7	5,9	5
Litouwen	4,4	5,1	4,5	5,4	5
Portugal	5,2	5,1	5,0	5,3	4
Hongarije	4,5	4,5	4,9	5,0	8
Nigeria	0,8	6,2	10,4	5,0	6
Noorwegen	3,7	3,6	4,2	4,8	4
Finland	5,4	5,3	4,6	4,7	6
Luxemburg	4,1	3,5	5,3	4,7	4
Spanje	4,4	4,2	4,1	4,5	6
Letland	4,0	3,7	4,0	4,4	6
Polen	3,7	3,8	3,8	4,1	5
Ierland	4,6	3,8	3,4	4,0	7
Kroatië	2,1	3,8	3,3	4,0	7
VK	6,7	7,5	3,5	3,4	7
Zwitserland	4,5	2,1	1,6	1,8	14
Oekraïne	1,4	1,2	2,0	1,6	17
Zuid-Afrika	1,7	1,5	1,4	1,5	15
Slowakije	1,0	1,4	1,3	1,4	15
Zuid-Korea	1,0	1,0	1,1	1,3	17
Egypte	1,6	1,7	1,5	1,3	20
VS	1,0	0,8	1,1	1,2	18
Turkije	1,7	1,4	1,2	1,2	15
Brazilië	1,0	1,4	1,0	1,2	19
Australië	0,6	0,8	0,7	0,8	21
Singapore	1,7	1,3	0,6	0,7	22
China	0,5	0,5	0,5	0,7	33
Canada	0,4	0,6	0,7	0,6	18
Maleisië	0,6	1,3	0,5	0,4	24
VAE	0,7	0,5	0,5	0,4	41
Japan	0,6	0,4	0,4	0,4	31
Thailand	0,5	0,5	0,4	0,4	30

Bron: VN Comtrade (2025)

¹⁾ Enkel handelspartners met een Nederlands aandeel <6% én die ≥1 miljard US dollar aan goederen importeerden uit Nederland in 2023.

Nederland groter aandeel in Noorse goederenimport...

Nederland nam voor Noorwegen, met een aandeel van 4,8 procent, een relatief belangrijke positie als goederenleverancier in. In 2015 was het Nederlandse aandeel in de Noorse goederenimport nog 1,1 procentpunt kleiner. In 2023 passeerde Nederland het VK, Denemarken en Zuid-Korea en werd zo de 5^e belangrijkste goederenleverancier voor bedrijven in Noorwegen. Nederland werd belangrijker voor de Noorse import van onder andere vrachtwagens en chemische producten. Ook het Nederlandse aandeel in de Luxemburgse import nam toe: van 3,5 procent in 2015 naar 4,7 procent in 2023. Nederland werd met name belangrijker voor de Luxemburgse import van aluminium.

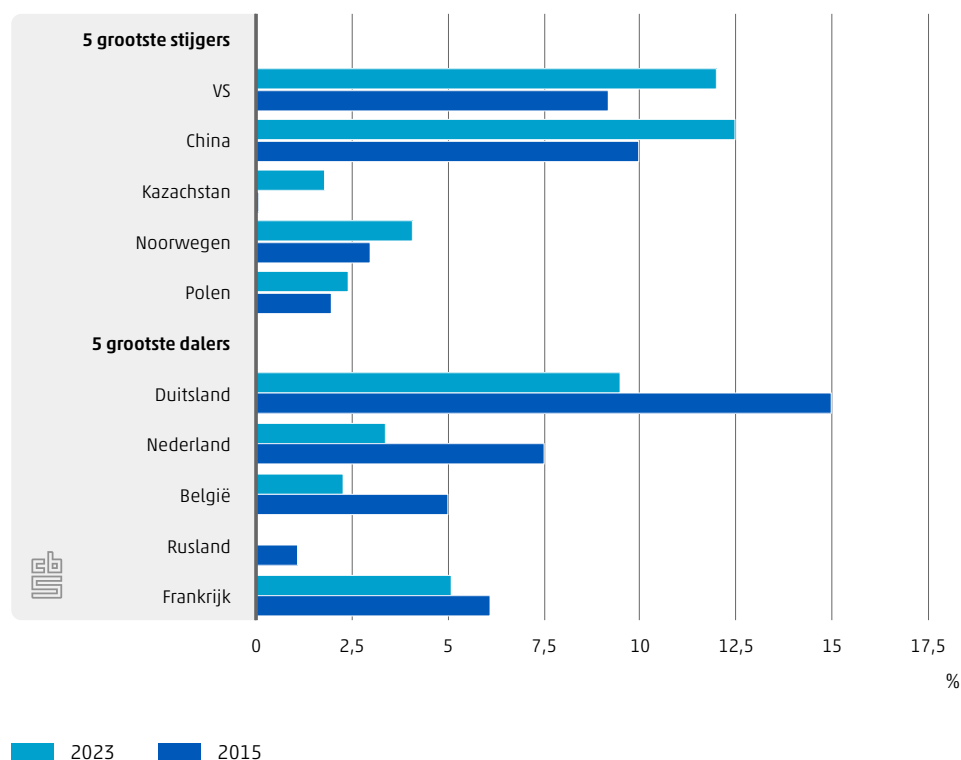
...maar kleiner in Maleisische en Nigeriaanse goederenimport

In 2015 was 1,3 procent van de Maleisische import afkomstig uit Nederland. In 2023 was dat afgenomen naar een aandeel van 0,4 procent. Met name residuen van aardolie en nikkel werden door bedrijven in Maleisië minder uit Nederland geïmporteerd ten opzichte van 2015. Nederland was in 2015 voor Maleisië de belangrijkste leverancier van residuen van aardolie; in 2023 stond ons land op plek 21. Nederland werd ook voor de Nigeriaanse import minder belangrijk in 2023 ten opzichte van 2015. We zien dat bedrijven in Nigeria met name geraffineerde aardolieproducten relatief vaker uit andere landen, zoals India, Noorwegen en Rusland, zijn gaan importeren. Mede daardoor daalde het Nederlandse aandeel in de Nigeriaanse import van 6,2 procent naar 5,0 procent.

Brexit zorgt mede voor kleiner aandeel in Britse import

Figuur 3.5.4 laat voor de Britse goederenimport de grootste stijgers en dalers zien. Dit zijn handelspartners waarvan het aandeel in de Britse goederenimport het hardst gestegen of gedaald is in 2023 ten opzichte van 2015. Nederland behoort – net zoals andere EU-landen Duitsland, België en Frankrijk – tot de vijf goederenleveranciers met het grootste afgenomen aandeel. In 2015 haalden bedrijven in het VK zo'n 7,5 procent van hun importwaarde uit ons land. In 2023 liep dit aandeel terug tot 3,4 procent. Brexit speelt hierbij een rol. Sinds de Brexit is de handel met het VK ingrijpend veranderd: de goederenhandel met het VK is duurder en ingewikkelder geworden, omdat extra douaneformaliteiten en grensprocedures vereist zijn (Van Teutem, 2024). Ook Rusland werd minder belangrijk als leverancier van goederen voor het VK, terwijl we voor Kazachstan juist een grote toename zien. Dit kan mogelijk verklaard worden door de sancties, opgelegd na de Russische inval in Oekraïne (GOV.UK, 2025; NOS Nieuws, 2024; Wilson, 2025). De Britse import van Russische ruwe aardolie droogde volledig op in 2023. Tegelijkertijd zien we dat er wel import van ruwe aardolie uit bijvoorbeeld Kazachstan was in 2023, terwijl dit in 2015 niet het geval was.

3.5.4 Aandeel in Britse goederenimport: grootste stijgers en dalers in 2023 t.o.v. 2015

Bron: VN Comtrade (2025)

Nederland belangrijkste leverancier van geneesmiddelen voor Aruba

Voor landen met een importstroom van minder dan 1 miljard US dollar uit Nederland, importeerden Aruba en Suriname in 2023 een relatief groot deel van hun importwaarde uit Nederland. Voor Aruba is Nederland, met een aandeel van 12,7 procent, de 2^e belangrijkste importpartner, enkel voorafgegaan door de VS. Aruba haalde met name geneesmiddelen en alcoholhoudende dranken uit Nederland. Nederland is dan ook de belangrijkste leverancier van geneesmiddelen voor het land. Suriname importeerde 12,4 procent van alle goederen uit Nederland in 2023, waarmee Nederland voor Suriname de 2^e grootste goederenleverancier was. Nederland leverde Suriname in 2023 vooral graafmachines, bereide voedingsmiddelen, en groenten en wortels.

3.6 Belang van Nederland als afnemer van goederen voor andere landen

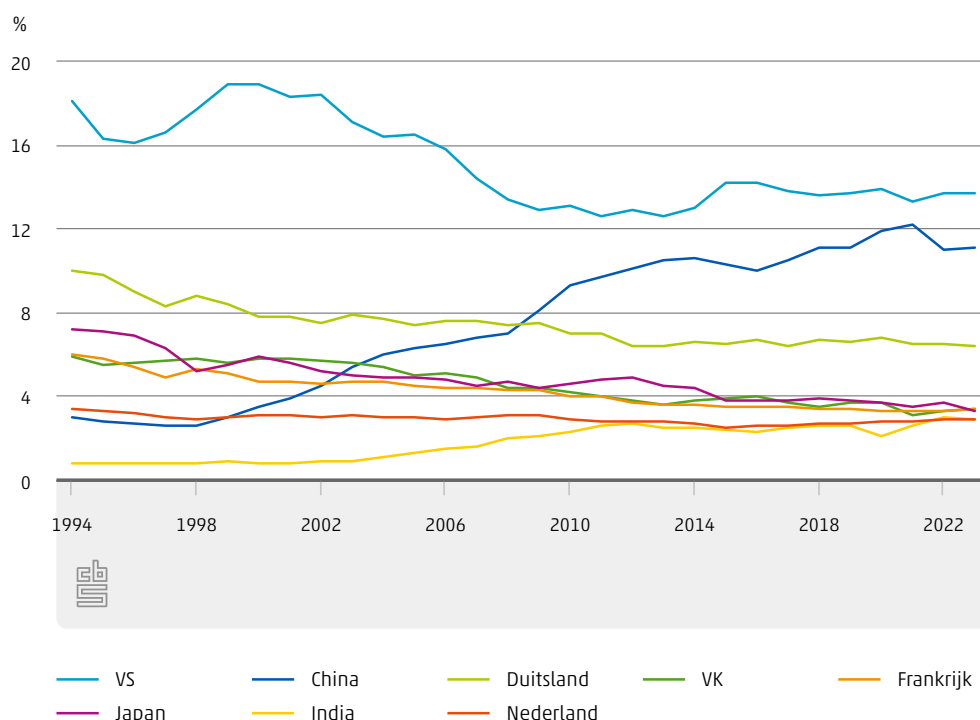
In deze paragraaf beantwoorden we de vraag welk aandeel Nederland heeft in de goederenexport van andere landen. Naast het Nederlandse belang in de export van andere economieën voor wat betreft handelswaarde, kijken we ook naar de positie van Nederland op de ranglijst van belangrijkste bestemmingen voor andere economieën.

8^e importeur van goederen wereldwijd was Nederland in 2023

Figuur 3.6.1 laat zien dat Nederland in 2023 goed was voor 2,9 procent van de wereldimport van goederen, wat betreft waarde. In rangorde was Nederland in 2023 na de VS, China, Duitsland, het VK, Frankrijk, Japan en India, de 8^e importeur wereldwijd. Een jaar eerder stond ons land nog op plek 9, en moest het Zuid-Korea voor laten gaan. De VS en China waren ook in 2023 de grootste importeurs, met een aandeel van respectievelijk 13,7 en 11,1 procent in de totale wereldimport van goederen.

3.6.1 Bijdrage in de wereldimport van goederen

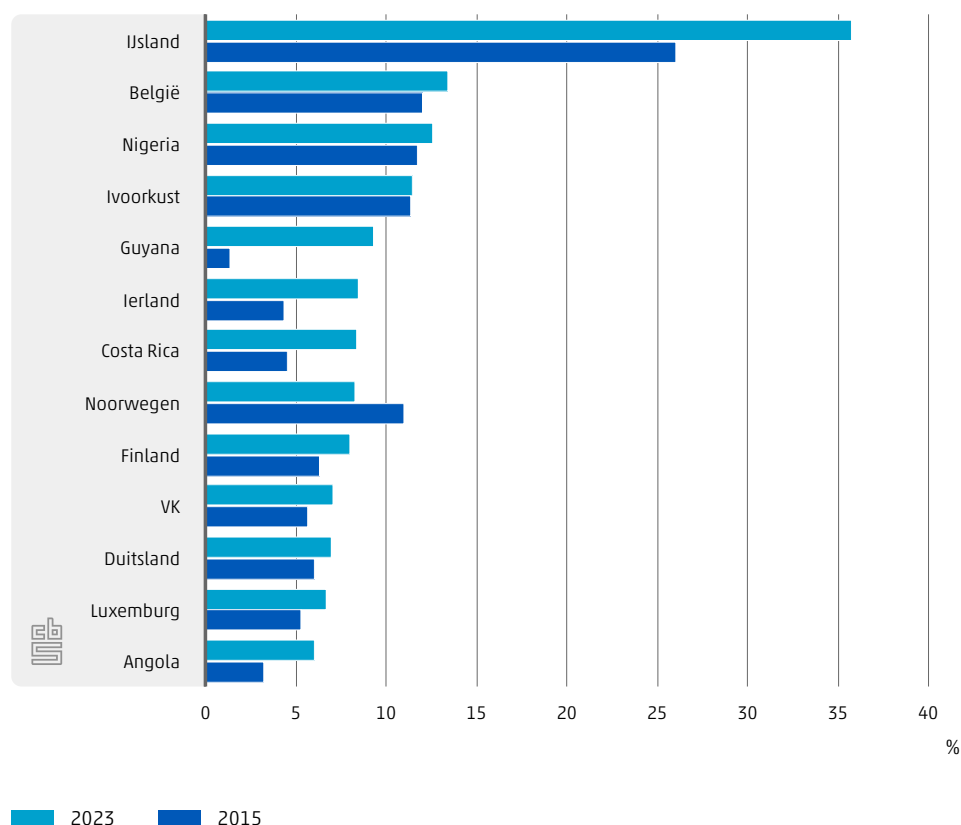
Bron: VN Comtrade (2025)

Nederland belangrijkste klant voor IJslandse aluminium en ruwe aardolie uit Nigeria

Nederland behoorde voor alle handelspartners uit figuur 3.6.2 tot de vijf belangrijkste goederenafnemers voor 2023. Voor IJsland, Nigeria en Ivoorkust was Nederland qua exportwaarde de grootste afzetmarkt in 2023. Zo was in 2023 35,8 procent van alle IJslandse goederenexport bestemd voor Nederland. In 2015 was het Nederlandse aandeel in de IJslandse export bijna 10 procentpunt lager. Dit kwam met name door een hogere exportwaarde aan aluminium. Nederland was voor IJsland dan ook de belangrijkste afzetmarkt voor dit product. Nigeria leverde ons land in 2023 vooral ruwe aardolie. Voor export uit Ivoorkust was dit met name cacao en ruwe aardolie.

Ons land was voor Guyana met een aandeel van 9,3 procent de vierde grootste afnemer van goederen in 2023. Guyana exporteerde een hogere waarde aan goederen naar Trinidad en Tobago, de VS en Singapore. In 2015 was Nederland goed voor 1,4 procent van de Guyaanse exportwaarde. De groei in exportaandeel kan worden toegeschreven aan een hogere exportwaarde van ruwe aardolie. Ierland stuurde in 2023 zo'n 8,5 procent van haar goederenexport naar ons land, vooral medicinale en farmaceutische producten. Voor Ierland was Nederland dan ook, na de VS en België, de derde belangrijkste klant voor deze producten. In 2015 stond ons land nog op de zevende plek. Ook het Nederlandse aandeel in de export van Costa Rica was sterk toegenomen. Dit kwam met name door een hogere uitvoerwaarde aan medische instrumenten en apparaten richting Nederland.

3.6.2 Aandeel Nederland in goederenexport¹⁾

Bron: VN Comtrade (2025)

¹⁾ Enkel handelspartners met een Nederland aandeel $\geq 6\%$ én die ≥ 1 miljard US dollar aan goederen naar Nederland exporteerden in 2023.

Nederland minder belangrijk als afnemer van producten uit Noorwegen

Het Nederlandse aandeel in de Noorse export nam af: van 11,0 procent in 2015 naar 8,3 procent in 2023. De totale Noorse exportwaarde naar Nederland nam wel toe, maar die naar andere landen steeg harder. Vooral de Noorse export naar Zweden en Polen steeg fors. Dit kwam met name door een hogere exportwaarde aan ruwe aardolie. Ook Nederland importeerde een hoge waarde aan ruwe aardolie uit Noorwegen. In 2023 was Nederland de 2^e belangrijkste afzetmarkt, na het VK, voor Noorse ruwe aardolie.

Als we kijken naar de volledige EU27, dan was Nederland de 6^e belangrijkste afnemer van goederen. Duitsland, de VS en Frankrijk waren de belangrijkste klanten voor de EU27-export. Van alle door de EU27 geëxporteerde goederen kwam in 2023 zo'n 4,8 procent naar ons land.

In tabel 3.6.3 staan enkel de handelspartners die in 2023 voor minstens 1 miljard US dollar aan goederen naar Nederland exporteerden, maar waarvan het Nederlandse aandeel minder dan 6 procent was. Deze tabel is dus een aanvulling op de handelspartners getoond in figuur 3.6.2.

3.6.3 Belang van Nederland als klant per handelspartner¹⁾

	2010	2015	2022	2023	Ranking Nederland 2023
	%				
Litouwen	5,5	4,0	5,4	5,9	4
Denemarken	4,1	3,9	5,5	5,5	3
Zweden	4,8	5,1	4,8	5,4	6
India	3,0	1,8	4,1	5,4	3
Kazachstan	7,3	10,8	7,0	5,2	4
Pakistan	1,9	3,0	5,8	5,0	5
Polen	4,4	4,4	4,6	4,5	6
Filipijnen	4,7	3,0	3,7	4,2	7
Israël	3,1	3,4	3,4	4,2	4
Oekraïne	1,1	2,4	3,5	4,1	8
Colombia	4,1	4,2	4,7	4,1	5
VS	2,9	2,7	3,5	4,1	4
Zuid-Afrika	2,7	2,5	4,9	3,9	8
Frankrijk	4,2	3,9	4,2	3,8	8
Brazilië	4,5	4,2	3,6	3,6	4
Portugal	3,9	4,0	4,0	3,5	7
Tsjechië	3,7	2,8	3,6	3,4	9
Roemenië	2,8	2,5	3,5	3,4	7
Hongarije	3,2	3,3	3,6	3,2	11
Spanje	3,1	3,2	3,7	3,1	8
Turkije	2,2	2,2	3,2	3,1	10
China	3,2	2,6	3,3	3,0	9
Italië	2,5	2,3	3,0	3,0	10
Vietnam	2,3	2,9	2,8	2,9	5
Peru	2,2	2,8	3,0	2,8	9
Maleisië	3,2	3,0	2,7	2,5	12
Griekenland	2,1	2,0	2,2	2,5	14
Argentinië	3,5	2,1	4,0	2,3	9
Thailand	1,9	2,0	2,0	2,0	14
Slowakije	2,9	2,4	2,1	2,0	13
Japan	2,1	1,9	1,7	1,9	13
Oostenrijk	1,6	1,6	1,9	1,8	15
Singapore	1,7	1,7	2,2	1,8	13
Hongkong	1,4	1,3	1,7	1,7	8
Zwitserland	2,8	1,7	1,8	1,7	16
Chili	3,7	2,6	1,9	1,7	7
Indonesië	2,4	2,3	1,8	1,5	11
Saoedi-Arabië	0,2	0,2	0,2	1,4	17
Zuid-Korea	1,1	0,8	1,2	1,1	18
Canada	0,8	0,7	0,8	1,0	6
Australië	1,1	0,9	1,3	0,9	14

3.6.3 Belang van Nederland als klant per handelspartner¹⁾ (vervolg)

	2010	2015	2022	2023	Ranking Nederland 2023
	%				
VAE	0,2	0,4	0,5	0,7	18
Mexico	0,6	0,5	0,4	0,4	12

Bron: VN Comtrade (2025)

¹⁾ Enkel handelspartners met een Nederlands aandeel <6% én die ≥1 miljard US dollar aan goederen exporteerden naar Nederland in 2023.

Nederland groter aandeel in Indiase en Pakistaanse goederenexport...

Nederland ontving in 2023 5,4 procent van de Indiase goederenexport. Het betrof hier hoofdzakelijk geraffineerde aardolieproducten. Nederland was dan ook de belangrijkste afzetmarkt voor geraffineerde aardolieproducten uit India. In 2015 stond Nederland nog op plek 6. Het Nederlandse marktaandeel in de Indiase export lag in 2023 3,5 procentpunt hoger dan in 2015. De VS, VAE en daarna Nederland waren in 2023 vanuit Indiaas oogpunt de belangrijkste afnemers van goederen. In 2015 moest Nederland nog 13 andere landen voor laten gaan. Zie ook CBS (2023) voor meer details over de Indiase economie en de handelsrelatie tussen Nederland en India.

Het aandeel van Nederland in de Pakistaanse goederenexport steeg van 3,0 procent in 2015 naar 5,0 procent in 2023. In 2023 was Nederland de 5e exportpartner van Pakistan, en was het Afghanistan, VAE, Spanje en Bangladesh voorbijgestoken. Het Pakistaanse exportpakket bestemd voor Nederland bestond hoofdzakelijk uit kleding.

Nederland belangrijkste afnemer van cacao uit Sao Tomé en Principe

Voor landen met een exportstroom van minder dan 1 miljard US dollar naar Nederland, exporteerde het West-Afrikaanse Sao Tomé en Principe een relatief groot deel van de exportwaarde naar Nederland. Voor Sao Tomé en Principe was Nederland met een aandeel van 60,3 procent de belangrijkste exportbestemming in 2023. Het land leverde met name cacao en palmolie aan Nederland. Nederland was voor beide producten de belangrijkste klant voor Sao Tomé en Principe.

3.7 Literatuur

CBS (2023). [Internationaliseringsmonitor 2023, eerste editie: India](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2024a). [Invoer en uitvoer volgens eigendomsoverdracht; volumeontwikkelingen](#). [Dataset]. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

CBS (2024b). [Internationaliseringsmonitor 2024, eerste editie: België](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2025). [Consumentenprijzen; prijsindex 2015=100](#). [Dataset]. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 8 mei 2025.

Creemers, S., Jaarsma, M., & Rooyakkers, J. (2022). [Vooraf minder door- en wederuitvoer naar het VK sinds Brexit](#). *Economisch Statistische Berichten*, 107(4816), 545–547.

De Correspondent. (2024). [Nederland is een oliestaat en blijft dat voorlopig ook](#). *De correspondent*. Geraadpleegd op 27 juni 2025.

Eigenraam, A. (2025, 17 januari). [China haalt niet geheel onverwacht officieel groeidoel van 5% over 2024](#). *Het Financieele Dagblad*. Geraadpleegd op 16 mei 2025.

Europese Raad (2023). [30 jaar eengemaakte markt](#). Geraadpleegd op 1 mei 2025.

GOV.UK (2025, 7 mei). [UK sanctions relating to Russia](#). Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Lecluyse, W. (2024, 15 februari). [Vergrijzing kost Japan plek bij allergrootste economieën](#). *De Standaard*. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

NOS Nieuws (2024, 23 februari). [VS en VK komen met nieuwe sancties tegen Rusland](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

Ramaekers, P., & Houben-van Herten, M. (2024). Belangrijke ontwikkelingen in 2023 en 2024. In S. Creemers, M. Houben-van Herten & R. Voncken (Reds.), *Nederland Handelsland 2024: Export, import & investeringen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Rijksoverheid (2022). [Verbod op Russische ruwe aardolie en aardolieproducten](#). Geraadpleegd op 9 mei 2025.

RVO (2024, 25 april). [Ghana: ontdek uw kansen in de cacaoverwerking](#). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Geraadpleegd op 6 mei 2025.

Smid, R. (2025, 18 maart). [China's positie als fabriek van de wereld wordt aan alle kanten bedreigd](#). *Het Financieele Dagblad*. Geraadpleegd op 16 mei 2025.

Van Teutem, S. (2024, 29 januari). [De harde realiteit na vier jaar Brexit: alle beloftes naar de gallemeizen](#). *De Correspondent*. Geraadpleegd op 1 november 2024.

VN Comtrade (2025). [Trade data](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 9 mei 2025.

Wilson, T. (2025, 9 mei). [UK hits key figures in Russian oil trade with sanctions](#). *Financial Times*. Geraadpleegd op 14 mei 2025.

4 Internationale handel in diensten

Auteurs: Sarah Creemers, Dio Limpens, Shalane Pijnenburg, Roger Voncken

Nederland in de internationale dienstenhandel

Belangrijkste herkomstpartners
Nederlandse import 2024*

vs 18%
VK 13%
Duitsland 12%

Belangrijkste bestemmingen
Nederlandse export 2024*

14% Duitsland
11% vs
10% VK

Nederland in 2023 hoog
aandeel in de export van

Barbados 21%
België 16%
Roemenië 7%

Nederland in 2023 hoog
aandeel in de import van

14% België
7% Roemenië
7% Polen

Bron: CBS, OESO-WTO (2025a)

In dit hoofdstuk staat de internationale handel in diensten centraal. Hoe ontwikkelde de Nederlandse dienstenhandel zich in 2024? Welke diensten voerde Nederland meer of juist minder in en uit? Met welke landen werd het meest gehandeld? En hoe belangrijk was Nederland voor de wereldwijde dienstenhandel? Hoe belangrijk was Nederland voor de dienstenhandel van andere landen? Door de samenstelling en geografische spreiding van de dienstenexport en -import te analyseren, geven we antwoord op deze en andere vragen.

4.1 Belangrijkste bevindingen

Nederlandse dienstenexport in 2024

- In 2024 exporteerde Nederland volgens de statistiek Internationale Handel in Diensten ter waarde van 306,6 miljard euro aan diensten naar het buitenland. Dat is 4,3 procent meer dan in 2023.
- Wanneer we uitgaan van de dienstenhandel volgens de Nationale Rekeningen – waarin onder andere de brievenbusmaatschappijen (SPE's) buiten beschouwing worden gelaten – is er sprake van een stijging van 6,5 procent. Het exportvolume nam naar schatting toe met 2,5 procent ten opzichte van 2023, terwijl de exportprijzen naar

schatting stegen met 4,0 procent. Dit betekent dat de groei in exportwaarde toe te schrijven is aan zowel hogere exportprijzen als -volumes.

- Met een aandeel van 30 procent waren zakelijke diensten in 2024 opnieuw de grootste dienstensoort voor de Nederlandse dienstenexport qua waarde. Denk bij zakelijke diensten aan R&D, juridische of boekhoudkundige diensten, en zakelijk, technisch of aan de handel gerelateerd advies. Vervoersdiensten en telecommunicatie-, computer- en informatiediensten vervolledigen de top 3.
- Ten opzichte van 2023 groeide de export van vervoersdiensten in waarde het hardst (+3,8 miljard euro). De grootste absolute daling zien we bij de export van zakelijke diensten; in 2024 was de exportwaarde van deze dienstensoort 1 miljard euro lager dan een jaar eerder. De afname speelt zich met name af bij technische, aan de handel gerelateerde en overige diensten.
- In 2024 was maar liefst 69,4 procent van de dienstenexport bestemd voor Europa – en 51,4 procent voor de andere EU-landen – waarmee Europa veruit de belangrijkste exportbestemming blijft; 15,4 procent van de exportwaarde ging naar het Amerikaanse continent en 12,4 procent naar Azië.
- Duitsland, de VS, het VK, Ierland en Zwitserland waren in 2024 de belangrijkste bestemmingen voor de Nederlandse dienstenexport; 47,8 procent van de Nederlandse dienstenexport was bestemd voor deze vijf grootste exportpartners.
- De VS was in 2024 de belangrijkste bestemming voor zakelijke diensten uit Nederland. Voor de export van telecommunicatie-, computer- en informatiediensten was dat Ierland. Duitsland was in waarde gemeten onze grootste afnemer van vervoersdiensten in 2024.

Nederlandse dienstenimport in 2024

- De totale Nederlandse dienstenimport steeg volgens de statistiek Internationale Handel in Diensten in 2024 ten opzichte van 2023 met 5,4 procent tot 282,6 miljard euro.
- Wanneer we de internationale dienstenhandel volgens de Nationale Rekeningen nemen, is er sprake van een stijging van 5,7 procent. Het importvolume steeg tussen 2023 en 2024 met 2,2 procent; daar waar de prijsstijging 3,4 procent bedroeg.
- Zakelijke diensten domineerden in 2024 met een aandeel van ruim 36 procent de import, gevolgd door vervoersdiensten en vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom.
- De importwaarde van alle afzonderlijke dienstesoorten was in 2024 hoger dan in 2023, behalve voor diensten verbonden aan de be- en verwerking van goederen en overheidsdiensten. Van deze twee dienstesoorten kocht Nederland in 2024 minder in. De import van zakelijke diensten groeide in absolute zin het hardst, namelijk met 6,4 miljard euro.
- In 2024 kwam 68,5 procent van de Nederlandse dienstenimport uit Europese landen. In 2024 bedroeg de Nederlandse import van diensten uit Europa 193,5 miljard euro. Uit EU-landen haalden we 51,9 procent van de importwaarde. Naast Europa is ook de importwaarde uit Azië sterk toegenomen. In 2024 bedroeg de Nederlandse import van diensten afkomstig van Aziatische partners 24,4 miljard euro.

- De VS, het VK, Duitsland, Ierland en Frankrijk waren in 2024 de belangrijkste herkomstpartners voor de Nederlandse dienstenimport; 57,0 procent van de Nederlandse dienstenimport kwam van deze vijf grootste importpartners.
- Het VK was in 2024 de belangrijkste leverancier van zakelijke diensten aan Nederland. Voor de import van vervoersdiensten was dat Duitsland. De VS en Ierland waren in waarde gemeten onze grootste leveranciers van vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom in 2024.

Nederland als dienstenleverancier voor andere landen in 2023

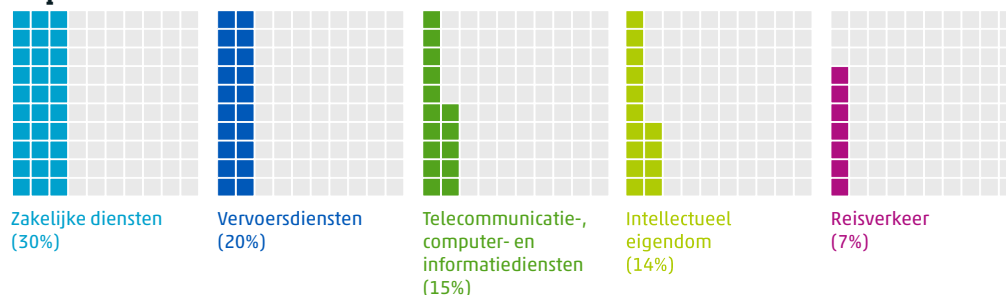
- De cijfers vanuit het internationale perspectief zijn afkomstig van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESE) en de Wereldhandelsorganisatie (WTO). De meest recente cijfers zijn van 2023.
- Nederland leverde in 2023 3,6 procent van alle geëxporteerde diensten wereldwijd, en is daarmee de zevende grootste dienstenexporteur ter wereld. De VS is verreweg de belangrijkste leverancier van diensten.
- Van alle landen importeert België naar verhouding de meeste diensten uit Nederland: in 2023 was 14,4 procent van de totale dienstimport van onze zuiderburen afkomstig uit Nederland. Het Nederlandse aandeel in de dienstenimport van Frankrijk groeide in 2023 met 0,7 procentpunt ten opzichte van 2022 relatief sterk. Het zijn voornamelijk de zakelijke diensten die vaker door Frankrijk geïmporteerd worden uit Nederland.

Nederland als dienstenafnemer van andere landen in 2023

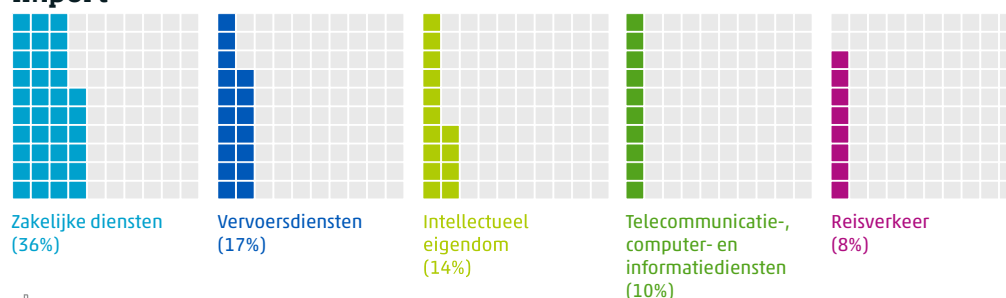
- Nederland was in 2023 verantwoordelijk voor 3,8 procent van alle geïmporteerde diensten wereldwijd, en is daarmee naar waarde de zevende dienstenimporteur ter wereld. De VS, Duitsland en het VK nemen mondiaal de meeste diensten af. Hoewel het aandeel in 2023 afnam, blijft de VS wereldwijd verreweg de belangrijkste importeur van diensten.
- Van alle landen exporteerde Barbados verhoudingsgewijs de meeste diensten naar Nederland; 21,2 procent van de totale dienstenexport van het Caraïbische eiland had Nederland als bestemming. België en Roemenië waren andere landen die relatief veel diensten exporteren naar Nederland.

4.1.1 Internationale handel in diensten, 2024*

Export

Import

Leeswijzer

Dit hoofdstuk behandelt zowel de samenstelling als de geografische dimensie van de Nederlandse dienstenhandel. In paragraaf 4.2 tot en met 4.4 kijken we vanuit een Nederlands perspectief op basis van cijfers van het CBS. In paragraaf 4.2 beschrijven we de belangrijkste ontwikkelingen in de Nederlandse dienstenhandel en de prijsontwikkelingen van die handel. Paragraaf 4.3 beschrijft de belangrijkste ontwikkelingen in de export van diensten, waarna paragraaf 4.4 ingaat op de import. In paragrafen 4.5 en 4.6 draaien we de rollen om en bekijken we Nederland door de ogen van andere landen. Hoe belangrijk is Nederland als leverancier en afnemer van diensten voor andere landen? Voor deze analyse vanuit internationaal perspectief gebruiken we gegevens van OESO-WTO. Om de bevindingen op basis van OESO-WTO te kunnen duiden, worden in paragraaf 4.5 en 4.6 – om de nodige kwaliteit van de cijfers te waarborgen – CBS-cijfers op dienstentype-niveau als spiegelbeeld van de internationale handelsstromen gebruikt.

4.2 Belangrijkste ontwikkelingen Nederlandse dienstenhandel

Er is sprake van internationale handel in diensten wanneer bedrijven of personen uit het ene land diensten inkopen van of verkopen aan bedrijven of personen gevestigd in andere landen. Er is sprake van Nederlandse dienstexport wanneer iemand in Nederland betaald wordt voor geleverde diensten aan iemand die in het buitenland gevestigd is. Bij Nederlandse dienstimport betaalt een bedrijf of persoon uit Nederland juist voor geleverde diensten door een bedrijf of persoon gevestigd in het buitenland. Ter illustratie, wanneer een Nederlands architectenbureau ontwerpen levert voor een Chinees bouwproject, dan spreken we over Nederlandse export van architectendiensten naar China.

Wanneer een bedrijf in Nederland de hulp inroept van een callcenter uit India, dan spreken we van Nederlandse import van zakelijke diensten.

Goederen zijn tastbaar. Ze zijn vaak input voor of onderdeel van een productieproces, of voor consumenten te koop in een winkel. Diensten zijn daarentegen niet tastbaar en minder zichtbaar dan goederen. Daar waar bij de internationale handel in goederen vaak de focus ligt op fysieke grensoverschrijding, gaat het bij diensten over financiële grensoverschrijding (CBS, 2017). Voor meer gedetailleerde informatie over de handel in diensten en meer voorbeelden van dienstensoorten zie CBS (2017 en 2025a).

Internationale handel in diensten mondiaal steeds belangrijker...

Diensten veranderen de wereldeconomie ingrijpend. Sinds de jaren 90 van de vorige eeuw is de dienstensector de belangrijkste bron van economische groei. En het overgrote deel van de mondiale beroepsbevolking werkt in de dienstensector (OESO, 2023). Logistiek, informatie-technologie en financiële diensten zijn simpelweg niet weg te denken uit moderne economieën (WTO & Wereldbank, 2023). En diensten zoals transport en logistiek vormen de lijm die productieketens bij elkaar houden (Low, 2013). Tegelijkertijd zijn diensten als onderzoek, distributie en marketing zelf belangrijke stappen in het productieproces en zijn hieraan verwante diensten steeds meer een onderdeel van het verdienmodel van bedrijven (Miroudot & Cadestin, 2017). In Nederland is de commerciële dienstverlening verantwoordelijk voor meer dan de helft van het bbp. Tellen we daar de quataire sector bij op – met onder meer de overheid en zorg – dan zijn de dienstverlenende sectoren in Nederland goed voor 77,3 procent van het bbp in 2023 (CBS, 2025b). Wereldwijd is de dienstensector goed voor ruim twee derde van het mondiale bbp: tweemaal het gezamenlijke aandeel van de landbouw en de industrie (Sauvé, 2023). Daarnaast laat steeds meer onderzoek zien dat de groei van de dienstensector een belangrijke impuls geeft aan de ontwikkeling van landen (Baldwin & Forslid, 2020; Nayyar et al., 2021).

Het belang van de dienstensector zien we ook terug in de groeiende handel in diensten. Tussen 2005 en 2022 verdrievoudigde de wereldwijde export van commerciële diensten bijna, mede gedreven door de ontwikkelingen in de informatie- en communicatie-technologie. De export van digitaal geleverde diensten groeide zelfs bijna vier keer zo snel. De handel in goederen groeide zeker ook in deze periode, maar duidelijk minder hard dan de dienstenhandel (WTO & Wereldbank, 2023). En daar waar de goederenhandel zijn piek bereikte in 2008, blijft de wereldwijde handel in diensten ten opzichte van het bbp groeien. Baldwin et al. (2024) laten zien dat de dienstenhandel een belangrijke pijler van de hedendaagse wereldhandel vormt; diensten zijn nu goed voor meer dan een vijfde van de wereldwijde exportverdiensten. Bovendien beargumenteren zij dat dienstenhandel het zwaartepunt van de toekomstige wereldhandel zal worden, waarbij Baldwin et al. (2024) een belangrijke rol voorspellen voor intermediaire diensten, oftewel business-to-business diensten. Voorbeelden hiervan zijn allerlei soorten backofficediensten zoals callcenterdiensten, IT-ondersteuning en het ontwikkelen van websites.

Het toenemend belang van de dienstenhandel lijkt niet slechts tijdelijk van aard, maar lijkt een structurele verandering in de wereldeconomie. De groei zit met name in digitale en zakelijke diensten – zoals IT, financiële dienstverlening en professionele consultancy – die steeds eenvoudiger grensoverschrijdend geleverd kunnen worden door technologische

voortgang, waaronder cloud computing, AI en verbeterende infrastructuur (WTO, 2019). Tegelijkertijd krijgen ook opkomende economieën een steeds belangrijkere rol als dienstverleners in de wereld (WTO & Wereldbank, 2023). Denk hierbij aan India en de Filipijnen als leveranciers van computerdiensten en zakelijke diensten.

... en het belang van de dienstenexport neemt ook toe voor Nederland

Dat toenemende belang van de internationale handel in diensten geldt ook voor Nederland. De bijdrage van de dienstenexport aan het Nederlandse bbp kwam in 2023 uit op 15,7 procent: 0,2 procentpunt meer dan een jaar eerder (CBS, 2024). In 1995 was nog 7,1 procent van het bbp te danken aan de dienstenexport (CBS, 2016). Om dit in perspectief te plaatsen: in 2023 was het belang van de dienstenexport groter voor de Nederlandse welvaart dan de export van goederen van Nederlandse makelij. Immers, de goederenexport van Nederlandse makelij was goed voor 15,5 procent van het Nederlandse bbp. Hoewel het belang van de goederenexport in het bbp afnam in 2023, bleef de goederenexport in z'n geheel nog wel belangrijker dan de dienstenexport. De wederuitvoer van goederen leverde namelijk nog een bijdrage van 3,9 procent aan het Nederlandse bbp in 2023 (CBS, 2024). Zie ook hoofdstuk 6 van deze publicatie voor meer informatie over de Nederlandse exportverdiensten.

15,7% was de bijdrage van de dienstenexport aan het Nederlandse bbp, tegenover 15,5% door de export van in Nederland bewerkte goederen

Een grotere focus op de dienstenhandel kan voor landen een bewuste keuze zijn. In sommige gevallen is er ook geen beter alternatief. China heeft zich de afgelopen decennia ontpopt als 'de fabriek van de wereld' (Baldwin, 2024). En hoewel menig land China's exportmacht wil afremmen (Smid, 2025), valt het voor landen niet mee om op dit vlak met China te concurreren (Baldwin, 2024). In het algemeen lijkt deze ontwikkeling voor Nederland niet negatief. Aan het produceren van arbeidsintensieve en laag technologische goederen verdien je relatief weinig geld. Specialiseren in de activiteiten die plaatsvinden voor en na de daadwerkelijke productie is naar verhouding lucratiever. Denk daarbij aan R&D, marketing en verkoop (Voncken et al., 2015). Een euro aan dienstenexport levert Nederland meer op dan een euro export van Nederlandse goederen of wederuitvoer, zie ook hoofdstuk 6 van deze publicatie. Een verschuiving van productieactiviteiten naar dienstverlenende activiteiten is uiteraard niet enkel een Nederlands fenomeen; eenzelfde patroon speelt zich af in veel andere geavanceerde economieën. Wel is dat patroon in Nederland sterker uitgesproken (Wache et al., 2024).

Herontwerp statistiek Internationale Handel in Diensten

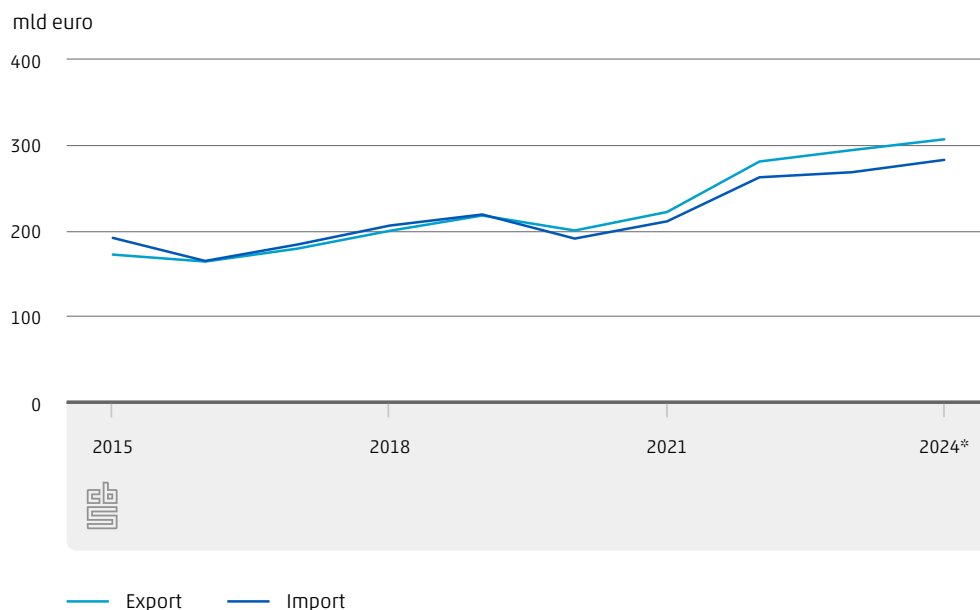
Vanwege een herontwerp van de statistiek Internationale Handel in Diensten in 2020 is er sprake van een breuk in de bestaande tijdreeksen voor de internationale dienstenhandel. Hierdoor zijn er twee afzonderlijke verzamelingen tijdreeksen ontstaan: één oorspronkelijke verzameling reeksen voor de periode 2014–2020 (CBS, 2022) en één nieuwe verzameling reeksen die start in 2020 (CBS, 2023a), het jaar waarin het herontwerp plaatsvond. Om toch ontwikkelingen over een langere tijdsperiode in kaart te kunnen brengen zijn er tijdreeksen ontwikkeld waarin trendmatige ontwikkelingen uit de oorspronkelijke reeksen worden gekoppeld aan de waarden en ontwikkelingen uit de 'nieuwe' reeksen. Hierdoor is het mogelijk om ontwikkelingen vanaf 2014 in plaats van vanaf 2020 in kaart te brengen.

Exportwaarde bijna 2x hoger dan in 2015

In 2024 exporteerde Nederland ter waarde van 306,6 miljard euro aan diensten, zie figuur 4.2.1. Omgekeerd importeerde ons land voor 282,6 miljard euro aan diensten uit het buitenland. De waarde van de dienstenexport en -import groeide met respectievelijk 4,3 en 5,4 procent ten opzichte van een jaar eerder. Daarmee bereikte zowel de export- als importwaarde een recordhoogte. In 2015 lag de exportwaarde 134,5 miljard euro lager dan in 2024. Langs de importzijde was dat 90,9 miljard euro.

De dienstenhandel viel in 2020 terug. Naast de coronacrisis werd de groei van de internationale dienstenhandel ook afgeremd door bedrijfsherstructureringen – mogelijk gedreven door een veranderend fiscaal klimaat in Nederland voor multinationals (Poulissen et al., 2022). Het jaar 2020 was ook het jaar dat het VK uit de EU stapte. Daarnaast hadden wereldwijde verstoringen in productieketens, tekorten aan microchips, hogere energiekosten – en hiermee gepaard gaande hoge inflatiecijfers – mogelijk ook hun weerslag op de internationale dienstenhandel. Dit had niet alleen betrekking op 2020, deels ook op de jaren daarna. Desondanks laat de dienstenhandel de afgelopen jaren weer een opwaartse trend zien.

4.2.1 Waarde Nederlandse dienstenhandel¹⁾

¹⁾ De cijfers tot en met 2019 zijn in verband met een methodebreuk gebaseerd op een voorlopige teruglegging.

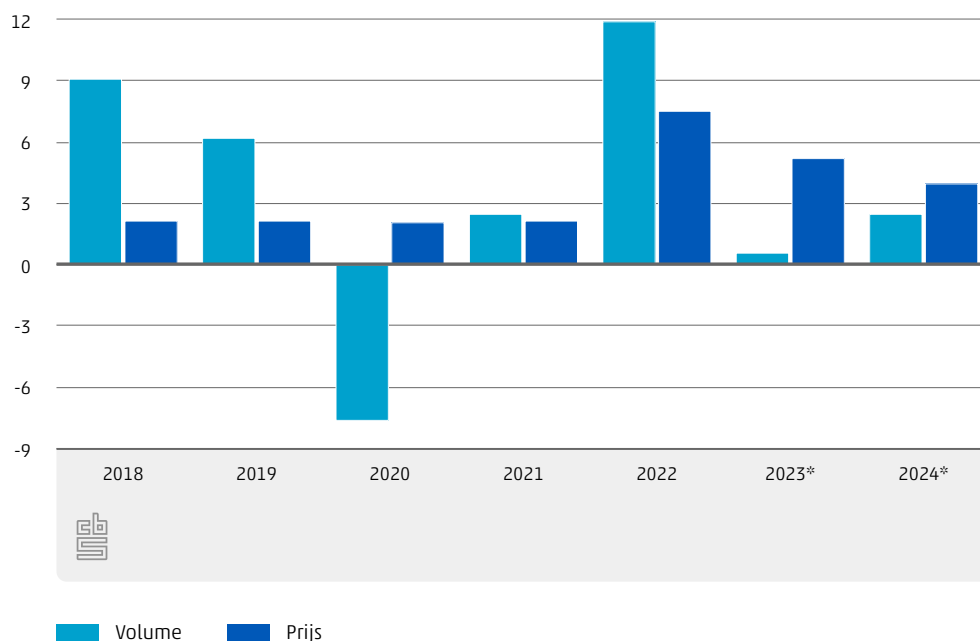
Prijzen dienstenhandel weer harder gestegen dan volume

Een toegenomen handelswaarde kan het resultaat zijn van een toegenomen dienstenvolume, een toegenomen prijs van deze diensten of een combinatie van beide. Er zijn bij het CBS geen prijsindices voorhanden die het volume- en prijseffect binnen de Internationale Handel in Diensten statistiek van elkaar onderscheiden. Wel is het mogelijk een indicatie te geven op basis van de gegevens die bekend zijn over de opbouw van het bbp vanuit de finale bestedingen, op basis van de Nationale Rekeningen van het CBS (CBS, 2025c), zie figuren 4.2.2 en 4.2.3. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat deze databronnen niet exact dezelfde principes toepassen ten aanzien van internationale dienstenhandel. Het deel van de internationale dienstenhandel dat verloopt via Special Purpose Entities (SPE's) – ook wel brievenbusmaatschappijen genoemd en in het verleden aangeduid als bijzondere financiële instellingen (BFI's) – is bijvoorbeeld niet opgenomen in de Nationale Rekeningen.

Volgens de concepten van de Nationale Rekeningen steeg de totale exportwaarde van diensten met 6,5 procent in 2024 ten opzichte van een jaar eerder. De exportprijzen stegen in 2024 met 4,0 procent ten opzichte van een jaar eerder. Figuur 4.2.2 laat zien dat ook het exportvolume in 2024 toenam, weliswaar minder hard dan de prijzen. Dit betekent dat de groei in exportwaarde toe te schrijven is aan zowel hogere exportprijzen als -volumes.

4.2.2 Nederlandse export van diensten

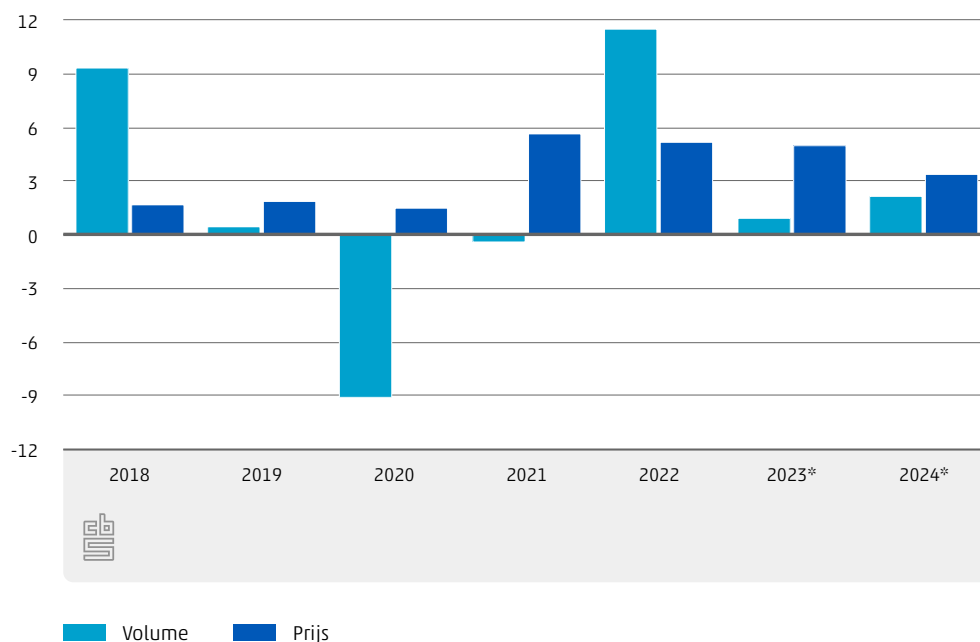
% verandering t.o.v. een jaar eerder

Volgens de concepten van de Nationale Rekeningen steeg de importwaarde in 2024 met 5,7 procent ten opzichte van 2023. Die groei werd veroorzaakt door hogere prijzen én grotere volumes, zie figuur 4.2.3. Het importvolume steeg tussen 2023 en 2024 met 2,2 procent; daar waar de prijsstijging 3,4 procent bedroeg.

4.2.3 Nederlandse import van diensten

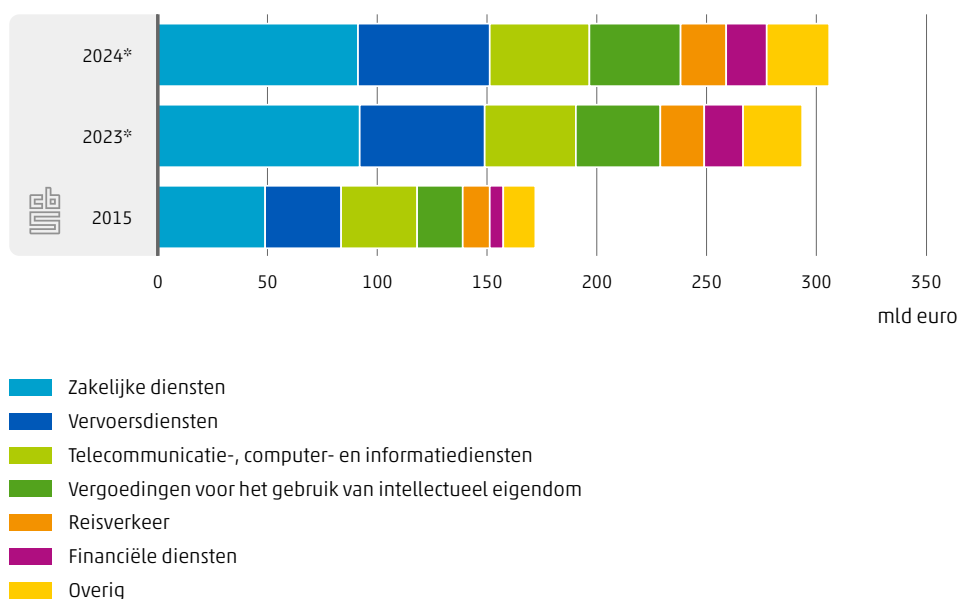
% verandering t.o.v. een jaar eerder

4.3 Nederlandse export van diensten in detail

Figuur 4.3.1 toont de samenstelling van de Nederlandse export van diensten. Net als een jaar eerder werden in 2024 voornamelijk zakelijke diensten geëxporteerd, goed voor 29,8 procent van de totale exportwaarde. Ten opzichte van 2023 nam de exportwaarde van zakelijke diensten met 1,0 procent af, terwijl voor de vijf andere grootste dienstensoorten juist een stijging is waargenomen. Na zakelijke diensten werden vervoersdiensten het meest geëxporteerd, met een aandeel van 19,7 procent, gevolgd door telecommunicatie-, computer- en informatiediensten, die 14,7 procent van de export uitmaakten.

4.3.1 Exportwaarde naar dienstensoort ¹⁾

¹⁾ De cijfers tot en met 2019 zijn in verband met een methodebreuk gebaseerd op een voorlopige teruglegging.

Grootste relatieve groei bij export van telecommunicatie-, computer- en informatiediensten

Tabel 4.3.2 toont de exportcijfers van de zes belangrijkste dienstensoorten in meer detail. De sterkste relatieve toename in de dienstenexport ten opzichte van een jaar eerder was zichtbaar binnen de telecommunicatie-, computer- en informatiediensten. Binnen deze dienstensoort blijkt dat computerdiensten het grootste aandeel van de export voor hun rekening nemen, gevolgd door informatiediensten. De groei in de export van telecommunicatie-, computer- en informatiediensten hangt mogelijk samen met toenemende investeringen in digitalisering en automatisering, gericht op het vergroten van de arbeidsproductiviteit (Volkerink et al., 2024). Vergeleken met 2023 is de export van informatiediensten in 2024 met 21,7 procent toegenomen, de grootste procentuele stijging binnen deze dienstensoort. De stijging komt deels door meer export naar Ierland, de VS en Duitsland. De export van computerdiensten laat een meer gematigde groei zien van 8,4 procent. Bij telecommunicatiediensten was daarentegen sprake van een daling ten opzichte van het voorgaande jaar.

Daling bij export van zakelijke diensten

In de export van zakelijke diensten is een lichte daling waargenomen. Vergeleken met een jaar eerder daalde de export van deze dienstesoort van 92,4 miljard naar 91,4 miljard euro, wat overeenkomt met een afname van 1,0 procent. Binnen de zakelijke diensten werden met name technische, aan de handel gerelateerde en overige diensten geëxporteerd, gevolgd door professionele- en managementadviesdiensten. R&D-diensten hadden het kleinste aandeel in de export binnen deze dienstesoort.

Herstel voor vervoersdiensten na jaar van krimp

Na een daling in 2023 is de export van vervoersdiensten in 2024 weer toegenomen. Het gaat hierbij om het vervoer van passagiers- en/of vracht, en diensten ter ondersteuning daarvan. Ten opzichte van een jaar eerder was de exportwaarde van vervoersdiensten gestegen van 56,5 miljard naar 60,3 miljard euro. In absolute termen groeiden de vervoersdiensten daarmee het hardst van alle dienstesoorten, al ligt dit nog altijd onder het niveau van 2022. De groei is vooral toe te schrijven aan een stijging van 2 miljard euro in de exportwaarde van zeevaart, waarbij een toename van 1,5 miljard euro gerelateerd aan het laten vervoeren van vracht over zee de belangrijkste bijdrage leverde. Deze toename hangt mogelijk samen met recente verstoringen in mondiale logistieke ketens. Denk daarbij aan de geopolitieke spanningen in het Midden-Oosten, waar Houthi's een bedreiging vormen voor zeevracht (The Economist, 2025), maar ook aan het instorten van een brug in de haven van Baltimore in de Verenigde Staten – waarbij ook enkele doden vielen. Hierdoor ontstonden tijdelijke knelpunten in andere havens, wat vrachttarieven op bepaalde routes verhoogde (WTO, 2024). Ook de luchtvaart laat na een eerdere terugval een duidelijke groei zien, waarbij de exportwaarde met 1 miljard euro toenam tot een recordhoogte. Daarmee deed de luchtvaartsector het in 2024 beter dan voor de coronacrisis. Deze groei kan deels worden toegeschreven aan de versoepeling van visumvereisten door verschillende economieën, gericht op het stimuleren van internationaal reizen (WTO, 2024).

Reisverkeer neemt toe

Ook het reisverkeer is toegenomen, zo laat tabel 4.3.2 zien. Ten opzichte van 2023 nam de exportwaarde in 2024 toe met 1,5 miljard euro. Reisverkeer wordt soms verward met vervoersdiensten. Vervoersdiensten omvatten het vervoer van goederen of personen en alle daarmee samenhangende diensten wanneer de leverancier en de gebruiker in verschillende landen zijn gevestigd, ongeacht de fysiek afgelegde route. Zo kan een bedrijf in Duitsland een Nederlandse vervoerder inhuren om goederen te transporteren naar het VK. Voor personen gaat het bijvoorbeeld om het vliegticket of het internationale treinkaartje dat een Nederlandse reiziger koopt van een buitenlandse vervoerder. Reisverkeer omvat juist alle uitgaven van reizigers – zowel toeristen als zakenreizigers – in het buitenland, exclusief het internationale vervoer zelf. Denk daarbij aan hotelovernachtingen, maaltijden, excursies, lokale vervoersmiddelen en andere consumptieve uitgaven tijdens een verblijf in het buitenland. Ook de uitgaven van bijvoorbeeld internationale studenten of bestedingen aan zorg – bijvoorbeeld een operatie – in een ander land, vallen onder het reisverkeer.

4.3.2 Exportwaarde top 6 dienstensoorten, in detail

	2023*	2024*
	mld euro	
Zakelijke diensten	92,4	91,4
Technische, aan de handel gerelateerde en overige diensten	47,2	46,6
Professionele en managementadviesdiensten	37,6	37,3
R&D-diensten	7,6	7,5
Vervoersdiensten	56,5	60,3
Overig vervoer	23,1	23,6
Luchtvaart	17,3	18,3
Zeevaart	14,4	16,4
Telecommunicatie-, computer- en informatiediensten	41,6	45,1
Computerdiensten	28,3	30,6
Informatiediensten	8,5	10,4
Telecommunicatiediensten	4,8	4,2
Vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom	39,0	41,4
Vergoedingen voor het gebruik van audiovisuele producten	.	.
Franchises en soortgelijke rechten	12,5	13,2
Vergoedingen voor het gebruik van R&D	.	10,0
Vergoedingen voor het gebruik van software	3,9	.
Reisverkeer	19,6	21,1
Privé reisverkeer	13,8	14,7
Zakelijk reisverkeer	5,8	6,4
Financiële diensten	18,1	18,3
Expliciet in rekening gebrachte financiële diensten	11,9	12,1
Indirect waargenomen diensten van financiële instellingen	6,2	6,2

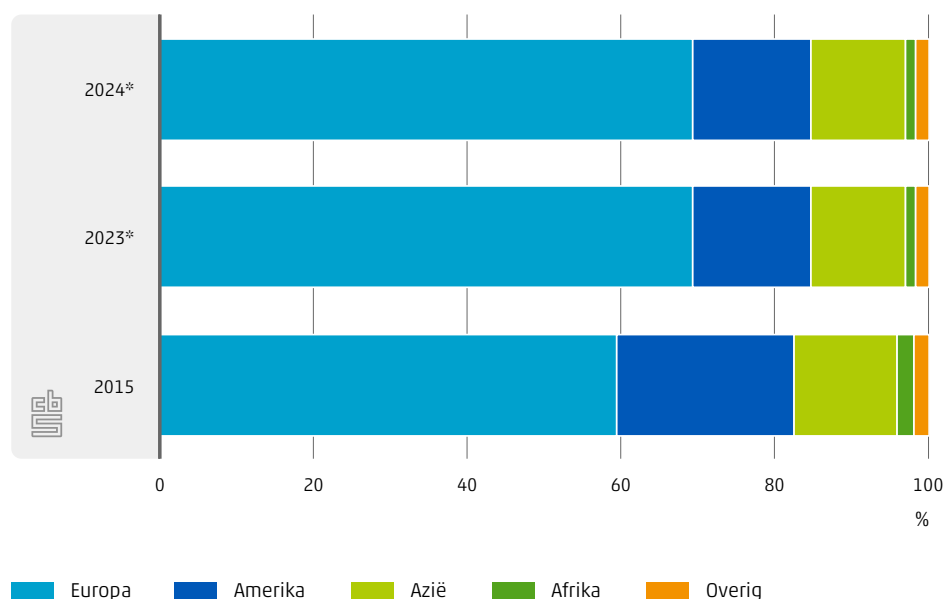
Nederlandse diensten gaan nog altijd voornamelijk naar Europese bestemmingen

Figuur 4.3.3 laat het aandeel van verschillende regio's zien in de totale exportwaarde van Nederlandse diensten. In 2024 was maar liefst 69,4 procent van de dienstenexport bestemd voor Europa, waarmee deze regio veruit de belangrijkste exportbestemming blijft. Ter vergelijking ging maar 15,4 procent van de export naar het Amerikaanse continent en 12,4 procent naar Azië. Afrika speelt slechts een kleine rol binnen de Nederlandse dienstenexport. De Europese interne markt biedt Nederlandse dienstverleners aanzienlijke voordelen door transactiekosten te verlagen en het vrije verkeer van diensten te bevorderen, waardoor dienstenexport naar Europese bestemmingen aantrekkelijker is dan naar andere regio's (Europese Commissie, 2023); 51,4 procent van de Nederlandse dienstenexport wordt geleverd aan bedrijven of personen in andere EU-landen.

In vergelijking met 2015 is het aandeel van Europa in de Nederlandse dienstenexport in 2024 met 9,7 procentpunt gestegen, wat erop wijst dat Europa in relatieve zin belangrijker is geworden als exportbestemming. Deze stijging is toe te schrijven aan een forse toename van de exportwaarde naar Europa, die is gestegen van 102,7 miljard euro in 2015 naar 212,8 miljard euro in 2024. Dit komt neer op een groei van 107,2 procent, aanzienlijk meer dan de toename richting Amerika (19,6 procent) of Azië (65,5 procent). Daarbij moet wel aangemerkt worden dat 2015 een uitzonderlijk jaar was wat betreft de export naar Amerika; de export was een stuk hoger dan de jaren ervoor of erna. Wanneer we 2016 als

uitgangspunt nemen, dan is de exportwaarde naar het Amerikaanse continent in 2024 gestegen met 76,0 procent: nog steeds lager dan de Europese groei.

4.3.3 Exportwaarde naar regio ¹⁾

¹⁾ De cijfers tot en met 2019 zijn in verband met een methodebreuk gebaseerd op een voorlopige teruglegging.

69,4% van de Nederlandse dienstenuitvoer is bestemd voor Europa

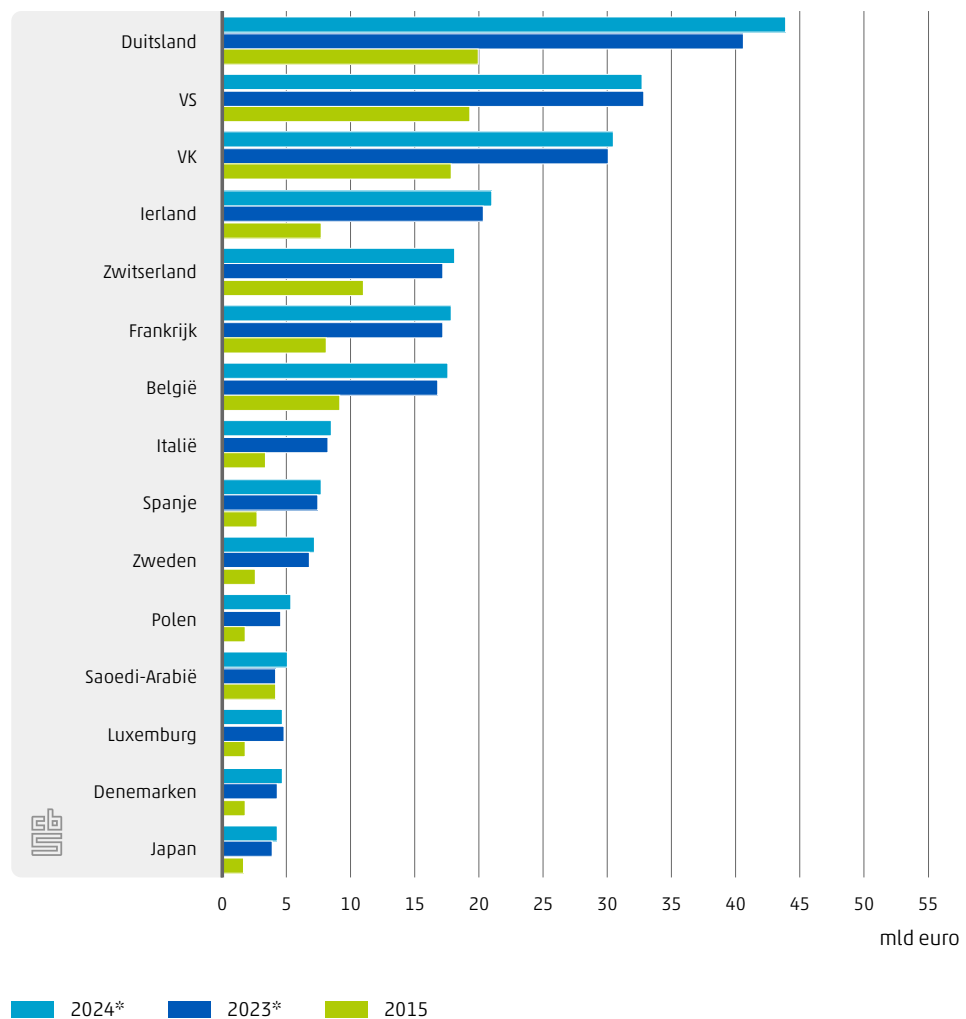

Duitsland behoudt koppositie als exportpartner

Figuur 4.3.4 toont de vijftien belangrijkste afnemers van Nederlandse diensten. Net als in 2015 en 2023 was Duitsland ook in 2024 de belangrijkste bestemming voor de Nederlandse dienstenexport. De Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk bezetten, net als in eerdere jaren, respectievelijk de tweede en derde plaats. In totaal was 14,3 procent van de export van diensten in 2024 bestemd voor Duitsland. Gezamenlijk waren Duitsland, de VS en het VK goed voor 35,0 procent van de totale exportwaarde. Zakelijke diensten vormden met 25,8 procent het grootste deel van de Nederlandse dienstenexport naar Duitsland, gevolgd door vervoersdiensten met 21,2 procent. Ook richting de VS domineren zakelijke diensten met een aandeel van 44,0 procent, terwijl vervoersdiensten hier goed zijn voor 21,2 procent. Voor het VK is een vergelijkbaar patroon zichtbaar, waarbij zakelijke diensten het grootste aandeel hebben met 33,9 procent, gevolgd door vervoersdiensten met 23,9 procent.

In 2024 is Duitsland in relatieve zin als exportpartner nog belangrijker geworden voor Nederlandse diensten dan een jaar eerder. Waar in 2023 nog 13,8 procent van de totale exportwaarde naar Duitsland ging, was dit in 2024 gestegen naar 14,3 procent. Daarmee was het aandeel van Duitsland binnen de totale export toegenomen, terwijl het omgekeerde het geval was voor de VS en het VK. Beide landen zagen hun aandeel in de Nederlandse dienstenexport dalen naar respectievelijk 10,7 en 9,9 procent. De exportwaarde naar Duitsland kwam in 2024 uit op 44,0 miljard euro, een stijging van 8,0 procent ten opzichte van een jaar eerder. Deze groei is vooral toe te schrijven aan een hogere export van vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom. Ondanks de afname in het relatieve aandeel van het VK, steeg de exportwaarde naar dit land nog wel met 1,2 procent. De waarde van de dienstenexport naar de VS liet daarentegen een lichte daling zien van 0,5 procent.

4.3.4 Exportwaarde naar partner ¹⁾

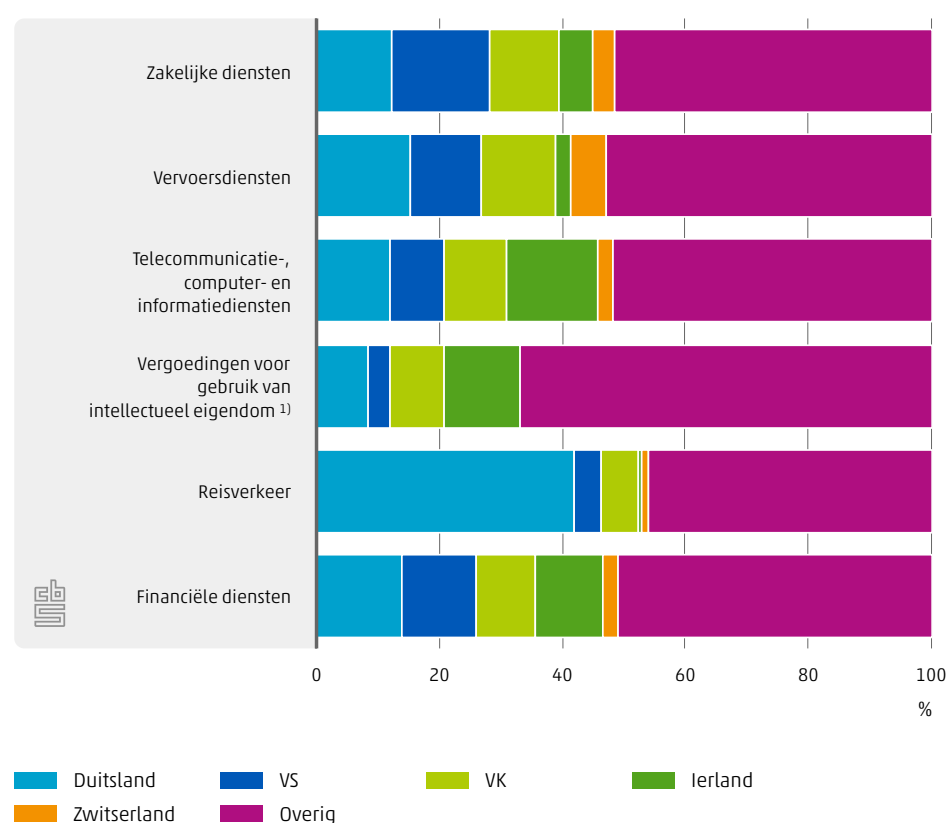

¹⁾ De cijfers tot en met 2019 zijn in verband met een methodebreuk gebaseerd op een voorlopige teruglegging.

Zwitserland weer vijfde exportpartner van Nederland

Figuur 4.3.5 laat de bestemming van de zes grootste dienstensoorten bij de export zien, waarbij we de vijf belangrijkste exportpartners en de overige bestemmingen onderscheiden. In 2024 nam Zwitserland opnieuw de vijfde plek in en verving daarmee Frankrijk, die een jaar eerder nog deel uitmaakte van de kopgroep. Daarmee is de samenstelling van de top 5 weer gelijk aan die van 2022. Er werd in 2024 voor 21,1 miljard euro aan diensten naar Ierland geëxporteerd, waardoor het op de vierde plek stond met een exportaandeel van 6,9 procent. Voor Zwitserland was dit 18,2 miljard euro met een aandeel van 5,9 procent. Gezamenlijk waren de vijf grootste exportpartners in 2024 goed voor 47,8 procent van de totale exportwaarde. Het gezamenlijke aandeel van de top 5 was met 54,2 procent het grootst bij reisverkeer, waarbij Duitsland met 42,1 procent veruit de grootste afnemer was. Ook bij financiële diensten was het gezamenlijke aandeel van de top 5 met 49,1 procent aanzienlijk. Duitsland voert hier de lijst aan met 14,0 procent, op de voet gevolgd door de VS met 12,2 procent. Voor vervoersdiensten was Duitsland in 2024 eveneens de belangrijkste bestemming. Dit aanzienlijke exportaandeel van Duitsland is mede te verklaren door de geografische nabijheid van Duitsland en de logistieke functie van de Rotterdamse haven als overslagpunt voor goederenvervoer richting Duitsland (Creemers et al., 2020). De VS ontving de meeste zakelijke diensten.

4.3.5 Top 5 exportpartners en top 6 dienstensoorten, 2024*

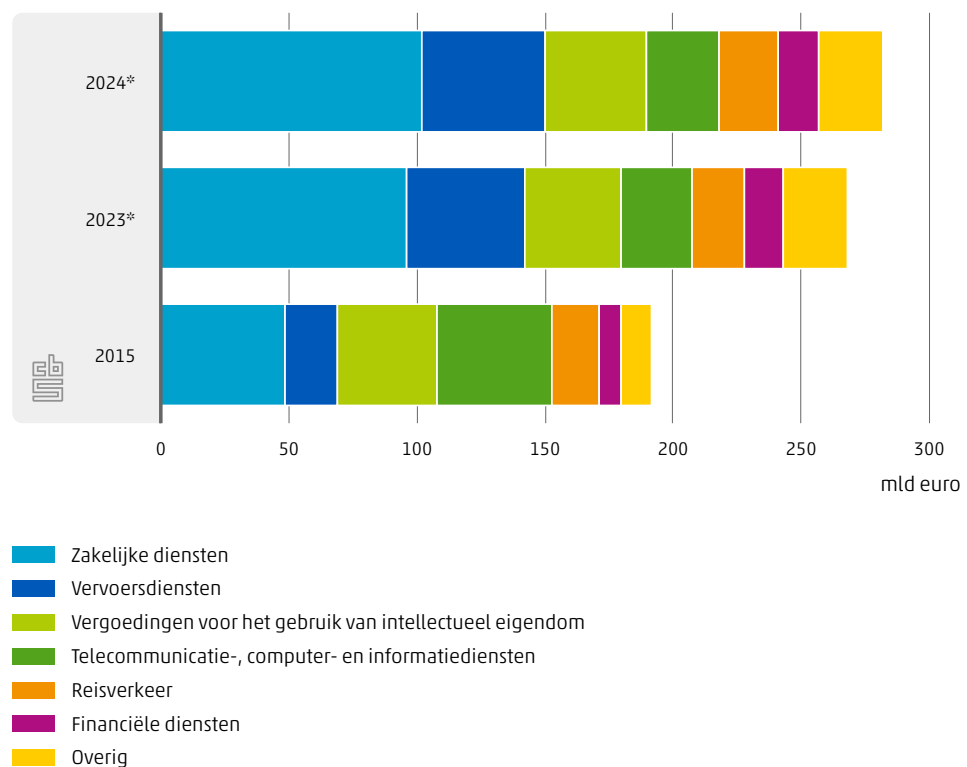

4.4 Nederlandse import van diensten in detail

Figuur 4.4.1 geeft de samenstelling van de Nederlandse import van diensten weer. De zes grootste dienstesoorten waren in 2024 goed voor 90,9 procent van de totale Nederlandse dienstenimport. De zakelijke diensten voerden de ranking aan, gevolgd door vervoersdiensten en vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom. Ruim 36 procent van de Nederlandse importwaarde bestond in 2024 uit zakelijke diensten. Voor vervoersdiensten en vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom was dat respectievelijk 16,8 en 14,2 procent. De import van de overige diensten – diensten verbonden aan de be- en verwerking van goederen, onderhouds- en reparatiediensten, bouwdiensten, verzekeringsdiensten, persoonlijke, culturele en recreatieve diensten, en overheidsdiensten – was verantwoordelijk voor slechts een klein deel van de totale Nederlandse dienstenimport.

De importwaarde van alle afzonderlijke dienstesoorten was in 2024 hoger dan in 2023, behalve voor diensten verbonden aan de be- en verwerking van goederen, en overheidsdiensten. Van deze twee dienstesoorten kocht Nederland in 2024 minder in.

4.4.1 Importwaarde naar dienstesoort¹⁾

¹⁾ De cijfers tot en met 2019 zijn in verband met een methodebreuk gebaseerd op een voorlopige teruglegging.

Grootste absolute importstijging voor zakelijke diensten

Onder meer bij de zakelijke diensten en het reisverkeer zien we een hogere importwaarde ten opzichte van een jaar eerder. In de meer gedetailleerde tabel 4.4.2 zien we een groei bij met name technische en aan de handel gerelateerde diensten, en professionele en managementadviesdiensten. De import van zakelijke diensten groeide in 2024 hard: 6,4 miljard euro meer dan in 2023. Dat is een stijging van 6,6 procent. Het aandeel van zakelijke diensten in het Nederlandse importpakket nam toe van 35,8 procent in 2023 naar 36,3 procent in 2024.

Mede dankzij het verleggen van internationale geldstromen was er enkele jaren geleden sprake van minder import van vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom (Poulissen et al., 2022). Denk hierbij aan het gebruik van licenties of de rechten voor het beginnen van een franchise. Multinationals met een Nederlandse vestiging factureren bovendien geregeld binnen de eigen onderneming – *intra-company* – royalty's voor merken, patenten, software of content. Sinds 2020 is er weer sprake van een gestage groei van deze vergoedingen, maar de import van intellectueel eigendom lag in 2024 nog onder het niveau van 2019. In 2024 was er sprake van een stijging van 2,1 miljard euro – oftewel 5,6 procent – ten opzichte van 2023. In 2023 lag de importwaarde nog 4,8 miljard euro – oftewel 11,1 procent – lager dan in 2022.

Vervoersdiensten net wat minder belangrijk in totale importpakket

De import van vervoersdiensten was in 2024 zo'n 1,6 miljard euro hoger dan in 2023. Die toename kan toegeschreven worden aan een hogere importwaarde van passagiersvervoer via de lucht. Ondanks de groeiende importwaarde hebben de vervoersdiensten aan belang ingeboet: het aandeel in de totale importwaarde nam af van 17,2 procent in 2023 naar 16,8 procent in 2024. Ook telecommunicatie-, computer- en informatiediensten en financiële diensten werden wat minder belangrijk in het totale importpakket. Het importaandeel daalde tot respectievelijk 9,9 en 5,6 procent in 2024. Beide dienstensoorten zijn wel qua waarde toegenomen.

4.4.2 Importwaarde top 6 dienstensoorten, in detail

	2023*	2024*
	mld euro	
Zakelijke diensten	96,1	102,5
Professionele en managementadviesdiensten	55,8	58,1
Technische, aan de handel gerelateerde en overige diensten	32,4	35,4
R&D diensten	8,0	9,1
Vervoersdiensten	46,0	47,6
Overig vervoer	29,0	29,2
Zeevaart	9,0	9,3
Luchtvaart	6,5	7,5

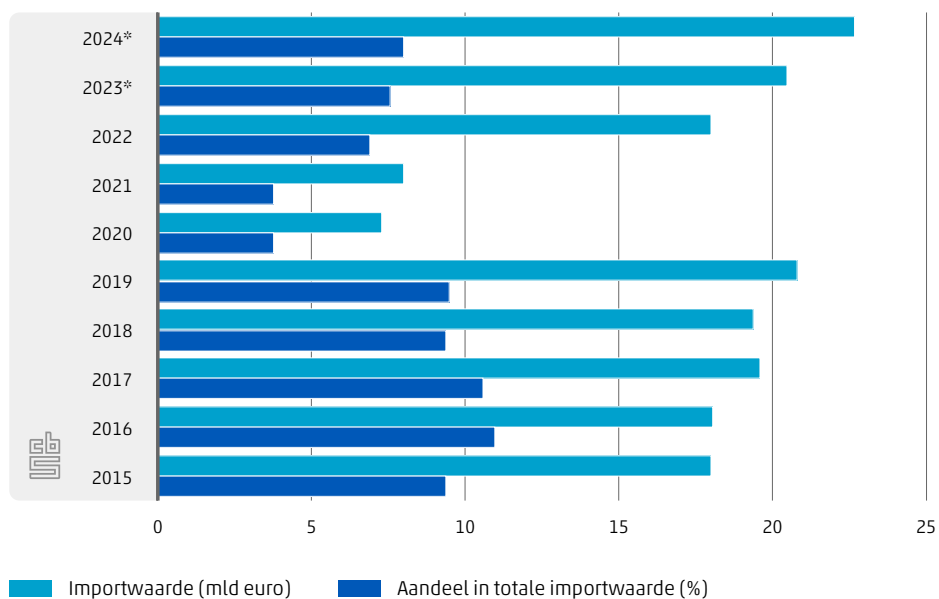
4.4.2 Importwaarde top 6 dienstesoorten, in detail (vervolg)

	2023*	2024*
	mld euro	
Vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom	38,0	40,1
Vergoedingen voor het gebruik van audiovisuele producten	.	.
Franchises en soortgelijke rechten	12,2	12,6
Vergoedingen voor het gebruik van software	10,1	.
Vergoedingen voor het gebruik van R&D	.	3,5
Telecommunicatie-, computer- en informatiediensten	27,3	28,1
Computerdiensten	20,0	20,4
Telecommunicatiediensten	4,6	4,6
Informatiediensten	2,8	3,0
Reisverkeer	20,5	22,7
Privé reisverkeer	18,1	20,1
Zakelijk reisverkeer	2,4	2,7
Financiële diensten	15,5	15,9
Expliciet in rekening gebrachte financiële diensten	12,8	13,0
Indirect waargenomen diensten van financiële instellingen	2,7	2,9

Uitgaand reisverkeer voor het eerst weer op hoger niveau dan voor corona

De uitgaven door Nederlandse reizigers tijdens hun verblijf in het buitenland – ook wel uitgaand reisverkeer genoemd – worden gezien als import van diensten. In 2024 waren de bestedingen van Nederlandse reizigers in het buitenland 9,3 procent hoger dan in 2019, zie figuur 4.4.3. Door de coronamaatregelen vielen deze fors terug in 2020 en 2021. Maar het uitgaand reisverkeer is aan een opmars bezig, en kende in 2024 een hogere waarde dan het pre-coronaniveau. In 2019 bestond 9,5 procent van de totale importwaarde uit reisverkeersdiensten. In 2020 en 2021 nam dat belang af tot 3,8 procent, waarna het in 2024 weer opliep tot 8,0 procent. Het aandeel reisverkeer in de totale importwaarde bereikte daarmee nog niet dat van voor corona.

4.4.3 Import van reisverkeer¹⁾

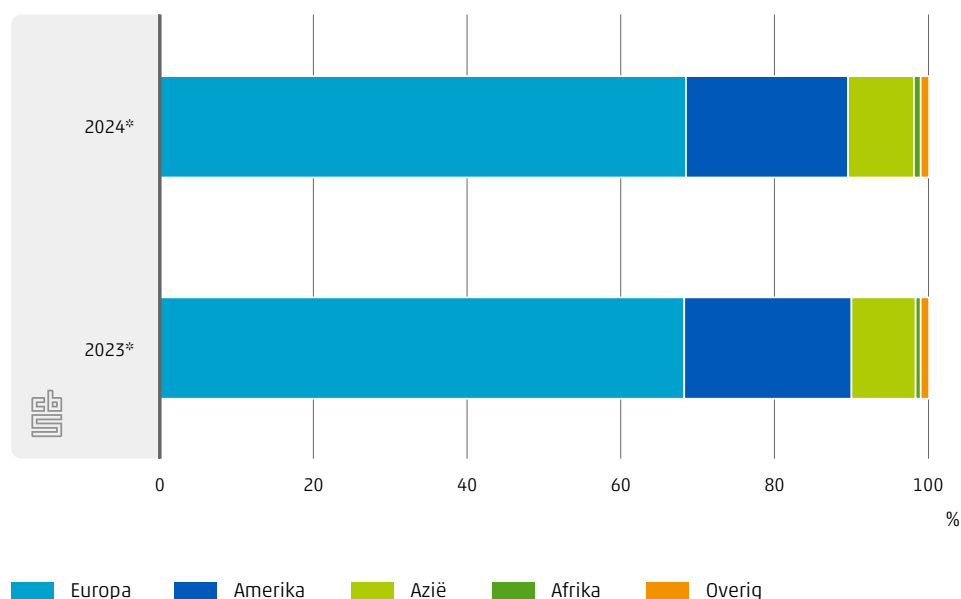

¹⁾ De cijfers tot en met 2019 zijn in verband met een methodebreuk gebaseerd op een voorlopige teruglegging.

Europa nog steeds belangrijkste dienstenleverancier

De Nederlandse dienstenimport is vooral afkomstig van het Europese continent. In 2024 kwam 68,5 procent van de Nederlandse dienstenimport uit Europese landen, zie figuur 4.4.4. In 2024 bedroeg de Nederlandse import van diensten uit Europa 193,5 miljard euro. Dat is 5,6 procent meer dan in 2023. Uit EU-landen haalden we 51,9 procent van de importwaarde. Naast Europa is ook de waarde van de geïmporteerde diensten uit Azië toegenomen. In 2024 bedroeg de Nederlandse import van diensten afkomstig van Aziatische partners 24,4 miljard euro. Dat is 9,9 procent meer dan in 2023.

4.4.4 Importwaarde naar regio¹⁾

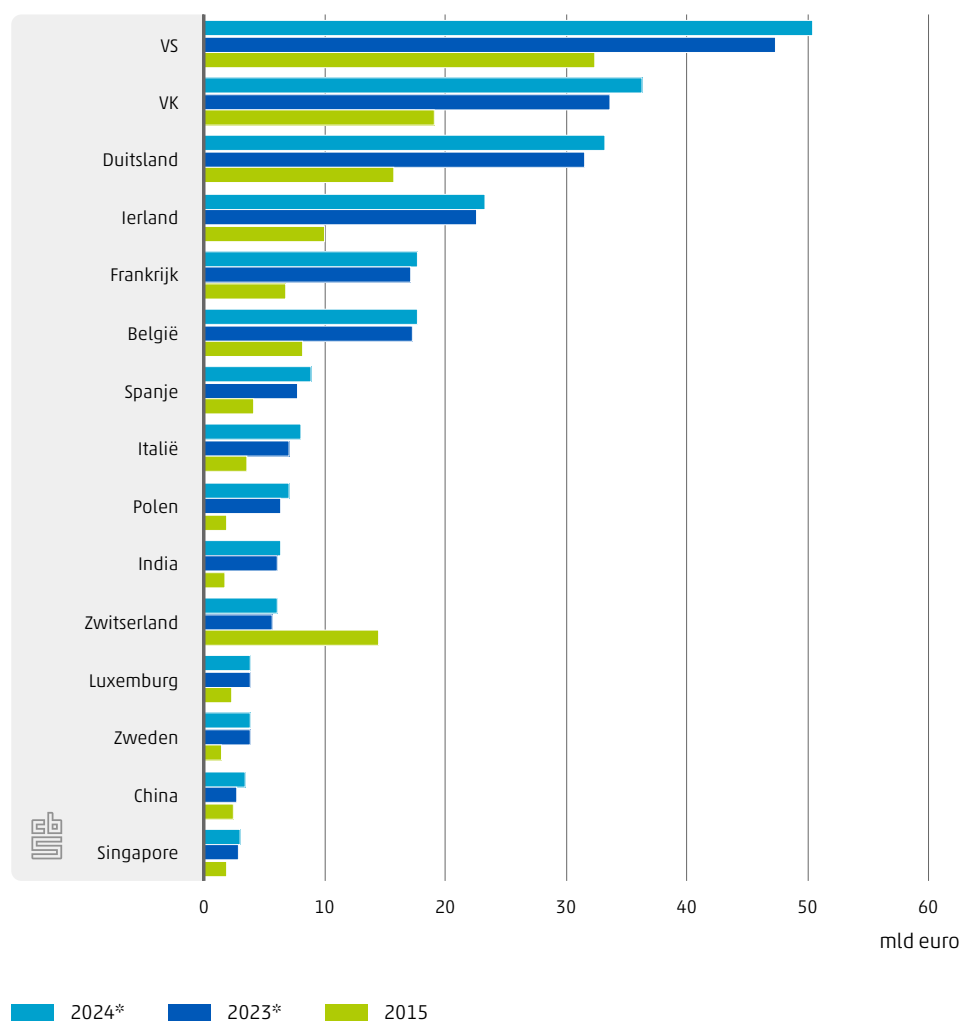
¹⁾ De cijfers tot en met 2019 zijn in verband met een methodebreuk gebaseerd op een voorlopige teruglegging.

Bijna 18 procent van de dienstenimport uit de VS

Kijken we in figuur 4.4.5 naar de individuele landen, dan werd de hoogste waarde aan diensten in 2024 uit de Verenigde Staten geïmporteerd. Dat is niet veranderd sinds 2015. De importwaarde lag in 2024 op 50,5 miljard euro. Het importpakket uit de VS bestond in 2024 voor 42,7 procent uit vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom. Ook zakelijke diensten maakten een relatief groot deel uit. De totale diensteninvoer uit de VS was in 2024 zo'n 3,1 miljard euro hoger dan in 2023. Die groei is met name toe te schrijven aan een hogere importwaarde van vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom uit de VS. Bij het gebruik van intellectueel eigendom kun je denken aan het gebruik van licenties of de rechten voor een franchise. Zie ook CBS (2025d) voor meer details over de Amerikaanse economie en de handelsrelatie tussen Nederland en de VS.

Duitsland en het Verenigd Koninkrijk vervolledigen de top 3. Zakelijke diensten domineren met een aandeel van 35,6 procent de import uit Duitsland, gevolgd door vervoers- en reisverkeersdiensten. De import uit het VK bestaat met name uit zakelijke diensten, telecommunicatie-, computer- en informatiediensten, en vervoersdiensten. Bedrijven in Nederland importeerden uit alle partners in figuur 4.4.5, behalve Luxemburg, een hogere waarde aan diensten in 2024 dan in 2023.

4.4.5 Importwaarde naar partner¹⁾

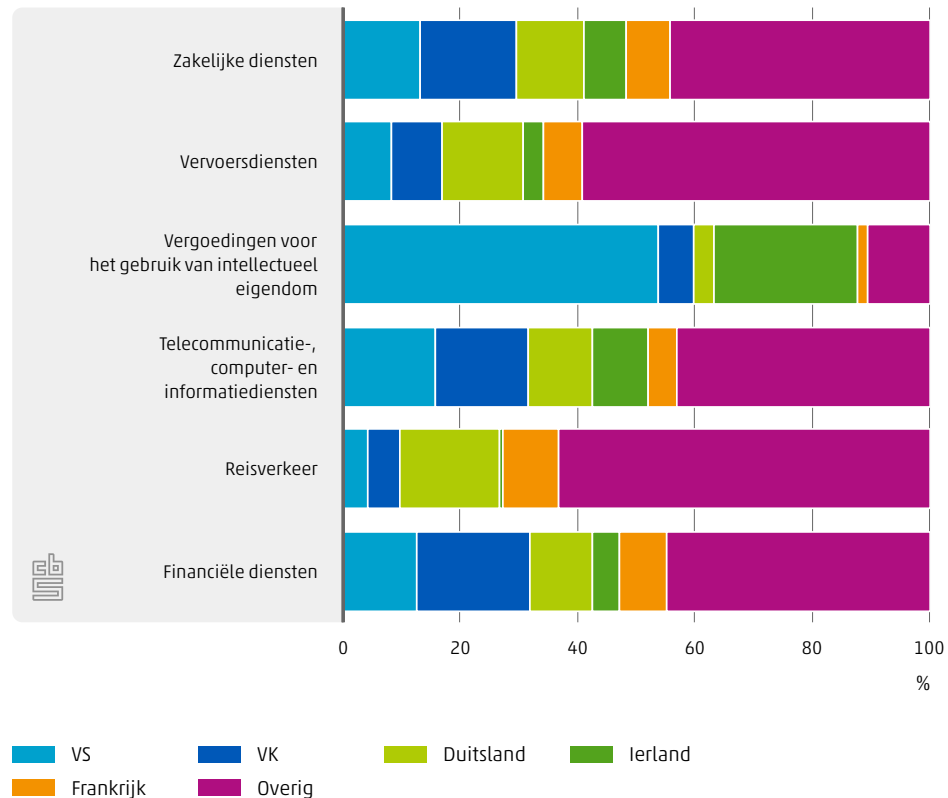
¹⁾ De cijfers tot en met 2019 zijn in verband met een methodebreuk gebaseerd op een voorlopige teruglegging.

Bijna 90 procent van de betalingen voor gebruik intellectueel eigendom gericht aan de 5 grootste importpartners

Figuur 4.4.6 geeft voor de zes belangrijkste dienstesoorten qua importwaarde weer wat het aandeel van de vijf belangrijkste herkomstlanden is. In 2024 kwam 57,0 procent van de Nederlandse dienstenimport uit de vijf grootste importpartners. Dat waren de VS, het VK, Duitsland, Ierland en Frankrijk. De import van zakelijke diensten, vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom, telecommunicatie-, computer- en informatiediensten, en financiële diensten was in 2024 geconcentreerd bij de vijf grootste importpartners. We importeerden in 2024 meer dan de helft van deze diensten uit de VS, het VK, Duitsland, Ierland en Frankrijk. Bijna 54 procent van de betalingen voor het gebruik of distributie van intellectueel eigendom werd aan de VS gedaan. De import van vervoers- en reisverkeersdiensten is minder geconcentreerd bij de vijf grootste importpartners: de vijf belangrijkste importpartners zijn samen goed voor respectievelijk 40,8 en 37,0 procent van de importwaarde van vervoers- en reisverkeersdiensten. De vervoersdiensten werden, naast de top 5 importpartners, voor een groot deel uit België, Polen, Italië, Spanje en Zwitserland

gehaald. Duitsland, Spanje, Frankrijk, België en Italië zijn de landen waar Nederlandse reizigers in 2024 het meeste geld uitgaven.

4.4.6 Top 5 importpartners en top 6 dienstensoorten, 2024*

4.5 Belang van Nederland als dienstenleverancier voor andere landen

Uit voorgaande paragrafen is duidelijk geworden wat het belang van de partnerlanden in de Nederlandse dienstenhandel is. In deze en de hierop volgende paragraaf analyseren we hoe belangrijk Nederland is voor onze partnerlanden. Dit gebeurt door te kijken vanuit een internationaal perspectief. Hiervoor wordt aanspraak gedaan op de gebalanceerde dataset BaTIS van de OESO-WTO (OESO-WTO, 2025a). In deze paragraaf zullen we het belang van Nederland als dienstenleverancier analyseren. Dit betreft vanuit Nederlands perspectief de export, maar voor de partnerlanden hun import.

Dienstenhandel in de lift

Zoals eerder aangehaald in dit hoofdstuk neemt het belang van diensten in de wereldeconomie snel toe. Dat bleek ook uit de vorige editie van Nederland Handelsland (Creemers & Voncken, 2024). Na een stevige dip rondom de coronapandemie neemt de wereldwijde handel in diensten jaar op jaar toe. Zo groeide de wereldwijde dienstenexport

met 8,3 procent in 2023 (UNCTAD, 2024). Waar de mondiale dienstenexport over de continenten ongeveer in gelijke mate toenam, vond de meeste groei in de dienstenimport plaats in Azië, Oceanië en Europa (UNCTAD, 2024). Waar landen voorheen economische groei nastreefden door middel van export van goederen uit industriële productie, zijn er steeds meer aanwijzingen dat diensten de toekomst zijn bij het realiseren van economische groei (Baldwin & Forslid, 2023; García Guzmán et al., 2024). Waarbij in ontwikkelde landen, via de komst van informatietechnologie, economische groei verkregen wordt door middel van moderne diensten, onder andere financiële, zakelijke en telecommunicatie en computerdiensten (Eichengreen & Gupta, 2013). Tevens is er een positieve relatie tussen economische groei en de uitvoer van geavanceerdere diensten, waarbij deze relatie over de jaren belangrijker wordt (Mishra et al., 2011).

Gebruik van databronnen voor het internationale perspectief

Voor het bepalen van het belang van Nederland in de dienstenhandel van andere landen, zijn we aangewezen op internationale databronnen. In deze editie van Nederland Handelsland gebruiken we hiervoor de Balanced Trade in Services (BaTis) dataset van OESO en WTO. In 2023 maakten we al gebruik van deze bron, zie CBS (2023b). Vorig jaar moesten we hier noodgedwongen van afwijken, omdat op het moment van schrijven de jaarlijkse update nog niet had plaatsgevonden. Nu er nieuwe cijfers voor de BaTIS beschikbaar zijn, keren we terug naar de BaTIS dataset vanwege de kwaliteit van de bron voor het maken van internationale vergelijkingen. Hierdoor zullen de cijfers van 2022 dit jaar verschillen van die uit de editie van 2024.

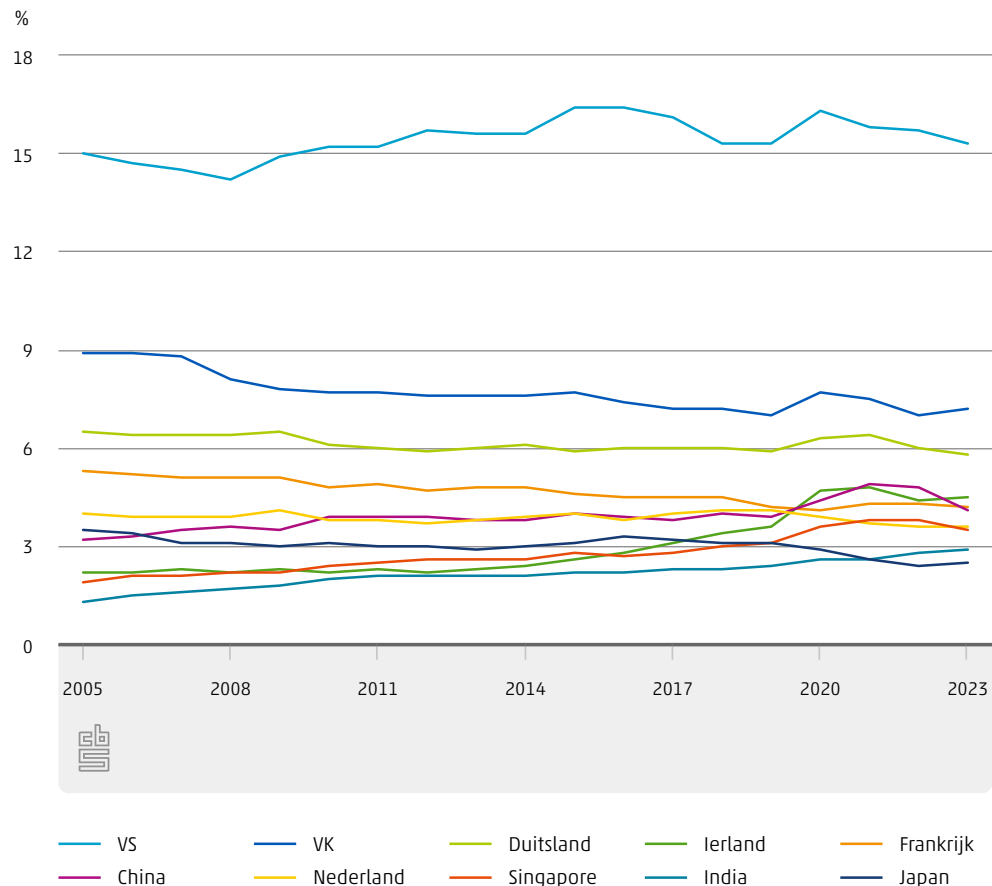
OESO-WTO verzamelen voor de BaTIS dataset gegevens bij de OESO, Eurostat, VN Comtrade, Nationaal Statistische Instituten en aanvullende nationale bronnen (OESO-WTO, 2025b). Dit resulteert in een matrix met bilaterale handelsstromen. Vervolgens worden ontbrekende stromen geschat. Tot slot wordt de asymmetrie in waarden tussen het rapporterende land en het partnerland geherwaardeerd en gebalanceerd via een asymmetrie-index. Dit resulteert in een dataset voor meer dan 200 landen en 26 dienstesoorten, waarbij de import- en exportwaarde tussen twee partnerlanden overeenkomen. Om de bevindingen op basis van OESO-WTO te kunnen duiden, worden in paragraaf 4.5 en 4.6 – om de nodige kwaliteit van de cijfers te waarborgen – CBS-cijfers op dienstesoort-niveau als spiegelbeeld van de internationale handelsstromen gebruikt.

Opkomst van gespecialiseerde dienstenhandelaren

Over de jaren heen zijn de mondiale verhoudingen in de export van diensten aardig veranderd. De constante factor is de dominantie van de VS. De VS is al lange tijd marktleider in de export van diensten, zie figuur 4.5.1. In 2023 lag het Amerikaanse aandeel op 15,3 procent, vrijwel identiek aan het aandeel in 2005. Naast de VS zijn ook het VK en Duitsland grote spelers in de dienstenexport. Wel is het aandeel van het VK, mede door Brexit (ECB, 2023) en opkomende concurrentie van onder andere buurland Ierland, met 2,7 procentpunt gedaald sinds 2005. Duitsland zag, net als Frankrijk, het aandeel in de dienstenexport over de jaren lichtjes slinken. Daarentegen is de positie van Nederland constant gebleven over de jaren: sinds 2005 schommelend rond de 4 procent, en was in 2023 3,6 procent.

Tegenover de daling van het aandeel van veel West-Europese landen stond een stijging van het aandeel van de Aziatische landen China, India en Singapore. Ook Ierland werd belangrijker als wereldwijde dienstenexporteur. China's aandeel groeide met 0,9 procentpunt sinds 2005 tot een aandeel van 4,1 procent in 2023. Hierin speelde de groei van de Chinese economie onder andere een rol. De groei van Ierland, Singapore en India werd gekenmerkt door hun specialisatie in specifieke dienstensectoren. Zo is het aandeel van Ierland sinds 2005 verdubbeld tot 4,5 procent in 2023 vanwege haar sterke digitale en zakelijke dienstensector. Relatief steeg het aandeel van India zelfs harder, namelijk van 1,3 procent in 2005 tot 2,9 procent in 2023, mede vanwege haar IT-diensten (Herbers et al., 2023).

4.5.1 Aandeel in wereldwijde dienstenexport

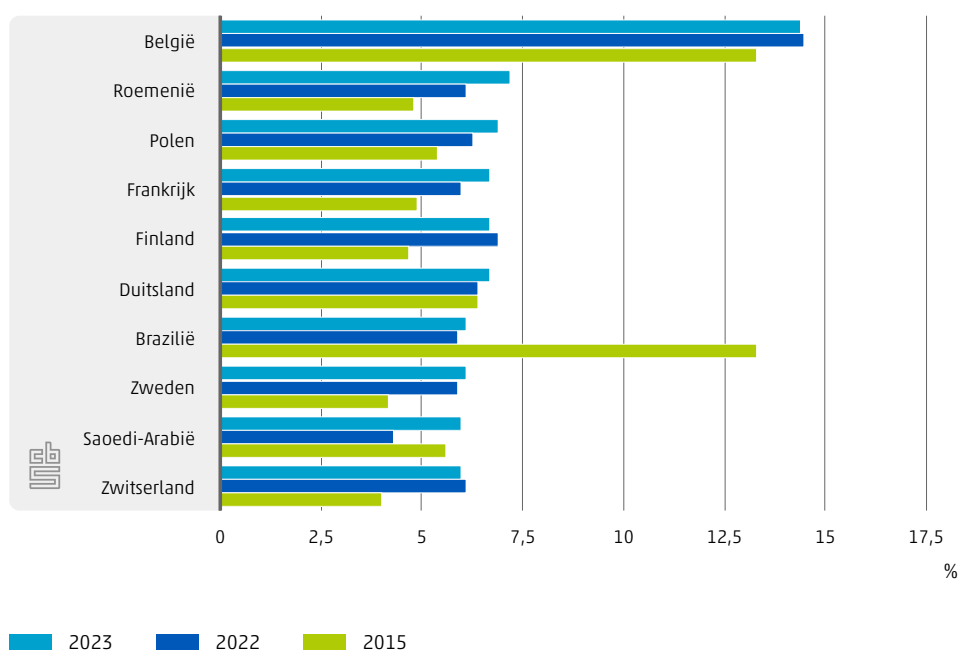
Bron: OESO-WTO (2025a)

Nederland 2^e dienstenleverancier van België

In 2023 bleef Nederland als dienstenleverancier een sterke speler in de internationale dienstenhandel, zeker binnen Europa, waar het Nederlandse aandeel in de dienstenimport van diverse landen verder toenam. Deze stijging weerspiegelde deels het herstel na de coronapandemie en een toegenomen vraag naar hoogwaardige zakelijke en digitale diensten – sectoren waarin Nederland traditioneel sterk is. Uit figuur 4.5.2 blijkt dat vanuit landen in Centraal- en Oost-Europa, zoals Polen en Roemenië de vraag naar Nederlandse diensten toenam. In deze landen bezet Nederland in 2023 de tweede plek als dienstenleverancier, waarbij het aandeel in Roemenië in 2023 met 1,1 procentpunt zelfs

sterk steeg. Dit hangt samen met een sterke toename in de Roemeense vraag naar zakelijke diensten uit Nederland. Ook in België, Frankrijk en Finland behield Nederland haar positie. Bij onze Belgische burens daalde het Nederlandse aandeel met 0,1 procentpunt; maar bleef dit het land waar Nederland veruit het grootste aandeel had in de dienstenimport (14,4 procent). Het Nederlandse aandeel in de dienstenimport van Frankrijk groeide in 2023 met 0,7 procentpunt relatief sterk en gezien de ontwikkeling sinds 2015 weten de Franse dienstenimporteurs Nederland steeds vaker te vinden. Het zijn voornamelijk de zakelijke diensten die vaker door Frankrijk geïmporteerd werden uit Nederland. In 2023 bestond een derde van de Franse dienstenimport uit Nederland uit zakelijke diensten. De grootste aandeelstijging ten opzichte van 2022 in de top 10 kwam voor rekening van Saoedi-Arabië. Met een aandeelstijging van 1,7 procentpunt in 2023, bereikte het Nederlandse aandeel de 6 procent. Het aandeel van Brazilië halveerde ten opzichte van 2015: de grootste afname vond plaats tussen 2020 en 2021 toen het aandeel van de Nederlandse diensten in de import van Brazilië afnam met ruim 7,5 procentpunt.

4.5.2 Aandeel Nederlandse diensten in import van partnerlanden¹⁾

Bron: OESO-WTO (2025a)

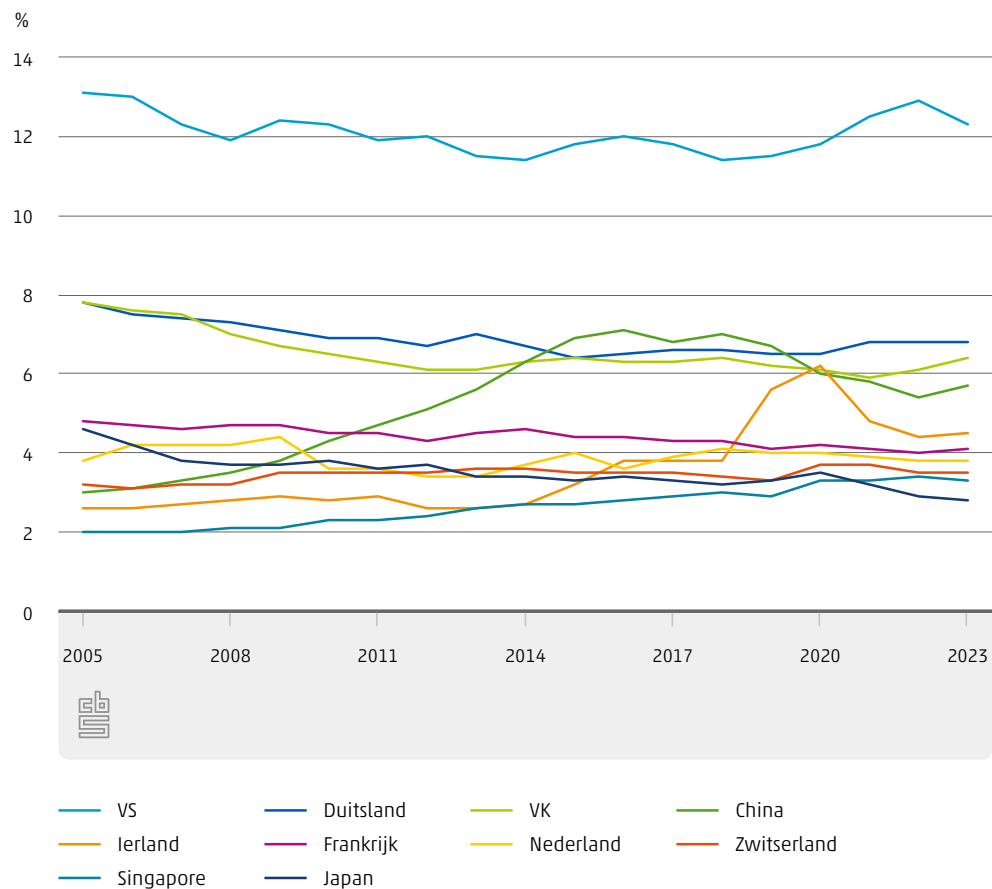
¹⁾ Landen met minimaal 1 miljard US dollar dienstenimport uit Nederland in 2023.

4.6 Belang van Nederland als dienstenaafnemer voor andere landen

In 2023 bleef, net als bij de dienstenexport, de mondiale dienstenimport grotendeels gedomineerd worden door traditionele grootmachten, met de VS als onbetwiste koploper met een aandeel van 12,3 procent, zie figuur 4.6.1. Dit aandeel lag weliswaar iets lager dan in 2022, maar de VS bleef – net als bij de mondiale dienstenexport – verreweg de belangrijkste importeur van diensten wereldwijd. Duitsland volgde op afstand en had in 2023 een aandeel van 6,8 procent, terwijl het VK met 6,4 procent herstelde van een eerdere terugval.

China – in 2023 qua waarde de 14de importpartner van Nederland – maakte een flinke opmars in de dienstenimport met hun grootste aandeel in de periode 2015–2019, maar zag het aandeel na een aantal jaar van dalen weer licht stijgen tot 5,7 procent. Ierland behoorde – net als bij de dienstenexport – ook bij de grote stijgers in de dienstenimport. Het aandeel van het smaragdgroene eiland bedroeg in 2023 4,5 procent. De forse stijging in het aandeel van Ierland hangt onder meer samen met de aanwezigheid van grote multinationals uit de IT-sector (Andersson et al., 2023). Japan verliest, net als bij de dienstenexport, al jaren terrein, ondanks dat Japan relatief weinig niet-tarifaire belemmeringen kent in de nationale wetgeving ten aanzien van internationale dienstenhandel. In de *Services Trade Restrictiveness Index* van de OESO (2025) scoort Japan zelfs het best van alle gerapporteerde landen. Het Japanse aandeel zakte in 2023 desondanks naar 2,8 procent. Daarmee sloot het de rangen van de top 10. Nederland vinden we terug op de 7^e plaats. Met een aandeel van 3,8 procent is ons land al ruim twintig jaar een stabiele dienstenimporteur.

4.6.1 Aandeel in wereldwijde dienstenimport

Bron: OESO-WTO (2025a)

Nederlandse aandeel van diensten uit Barbados verdubbeld in 2023

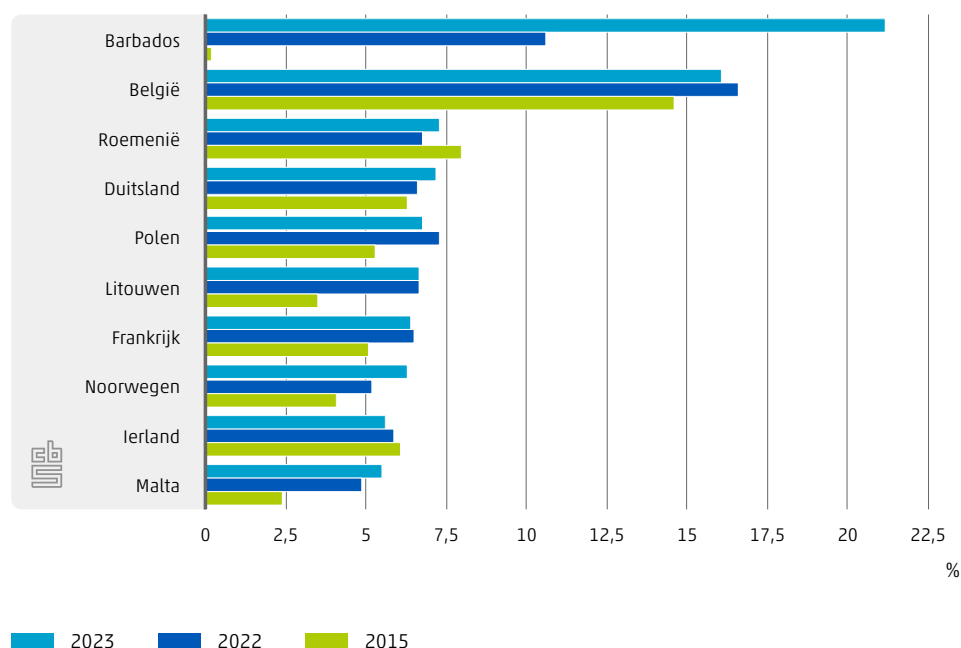
Nederland neemt ook veelvuldig diensten af en doet hierbij aanspraak op haar partnerlanden, met in sommige gevallen opvallende stijgingen in recente jaren. Het meest in het oog springend was Barbados, waar het aandeel van Nederland in de dienstenexport spectaculair steeg van slechts 0,2 procent in 2015 naar 21,2 procent in 2023. Deze toename

suggereert mogelijk een specifieke economische relatie, zoals belasting gerelateerde structuren die via Nederland lopen. Ten opzichte van 2022 verdubbelde het Nederlandse aandeel van diensten uit Barbados, tot een niveau dat ook gangbaar was in 2020 en 2021. In 2019 ging zelfs een derde van de dienstenexport van Barbados naar ons land. De groei in 2023 komt doordat Nederland met name meer professionele en managementadvies-diensten is gaan importeren uit Barbados. Hierdoor was Nederland de tweede exportbestemming van Barbados in 2023, achter de VS.

Ook voor onze buurlanden bleef Nederland een belangrijke afnemer van diensten. België exporteerde in 2023 16,1 procent van de totale dienstenexport naar Nederland, een lichte daling ten opzichte van 2022. Desondanks behoudt Nederland haar positie als voornaamste bestemming van de Belgische dienstenexport. Het Nederlandse aandeel in de Duitse dienstenexport zit sinds 2015 in de lift en steeg naar 7,2 procent in 2023. Deze groei wordt voornamelijk veroorzaakt door een groei in de Nederlandse import van financiële diensten en zakelijke diensten uit Duitsland.

Voor Centraal- en Oost-Europese landen zoals Roemenië en Polen was het beeld gemengd. Polen kende een piek van 7,3 procent in 2022, maar dit aandeel daalde licht naar 6,8 procent in 2023. Roemenië liet juist een lichte stijging zien tot 7,3 procent in 2023, waaruit Nederland voornamelijk vervoersdiensten en zakelijke diensten importeerde. De Litouwse vervoersdiensten bestemd voor Nederland zijn in 2023 sterk toegenomen in waarde en zijn goed voor 58,4 procent van de totale Nederlandse dienstenimport uit Litouwen. Daarmee is het Nederlandse aandeel in de Litouwse dienstenexport stabiel met 6,7 procent in zowel 2022 als 2023. Noorwegen is alle diensten – behalve zakelijke diensten, die fors terugliepen – meer gaan leveren aan Nederland en zag het aandeel van Nederland als exportbestemming oplopen tot 6,3 procent. Bij Malta steeg het Nederlandse aandeel tot 5,5 procent in 2023. Nederland maakte vooral gebruik van Maltese vervoersdiensten, vergoedingen voor intellectueel eigendom, zakelijke diensten en telecommunicatie-, computer- en informatiediensten.

4.6.2 Aandeel Nederlandse diensten in export van partnerlanden¹⁾

Bron: OESO-WTO (2025a)

¹⁾ Landen met minimaal 1 miljard US dollar dienstenexport naar Nederland in 2023.

4.7 Literatuur

Andersson, M., Byrne, S., Emter, L., González Pardo, B., Jarvis, V., & Zorell, N. (2023). *Intangible assets of multinational enterprises in Ireland and their impact on euro area GDP*. European Central Bank.

Baldwin, R. (2024, 17 januari). *China: The world's sole manufacturing superpower – A line sketch of the rise*. VoxEU.

Baldwin, R., Freeman, R., & Theodorakopoulos, A. (2024). *Deconstructing deglobalization: The future of trade is in intermediate services*. *Asian Economic Policy Review*, 19(1), 18–37.

Baldwin, R., & Forslid, R. (2020). *Globotics and development: When manufacturing is jobless and services are tradable*. NBER Working Paper, Nr. 26731. National Bureau of Economic Research.

CBS (2016, 13 oktober). *Export van diensten goed voor 10 procent bbp*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2017). *Internationaliseringsmonitor 2017, tweede kwartaal: Internationale handel in diensten*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2022). *Internationale handel; invoer en uitvoer van diensten 2014–2020*. [Dataset]. Geraadpleegd op 30 april 2025.

CBS (2023a). [*Internationale handel; invoer en uitvoer van diensten naar land, kwartaal*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 16 mei 2025.

CBS (2023b). [*Nederland Handelsland 2023: Export, import en investeringen*](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2024). [*Verdiensten en arbeidsvolume; uitvoerstromen*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 20 mei 2025.

CBS (2025a). [*Handleiding Internationale Handel in Diensten. Versie 2025*](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2025b). [*Opbouw binnenlands product \(bbp\); nationale rekeningen*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 18 juni 2025.

CBS (2025c). [*Bbp, productie en bestedingen; kwartalen, mutaties, nationale rekeningen*](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 16 mei 2025.

CBS (2025d). [*Internationaliseringsmonitor 2025, eerste editie: Verenigde Staten*](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

Creemers, S., Jacobs, M., Lammertsma, A., Ras, P., & Rooyakkers, J. (2020). [*Trends in de Nederlands-Duitse handel*](#). In S. Creemers, M. Jaarsma & A. Lammertsma (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2020, eerste editie: Duitsland*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Creemers, S., & Voncken, R. (2024). Internationale handel in diensten. In S. Creemers, M. Houben-van Herten & R. Voncken (Reds.), *Nederland Handelsland 2024: export, import en investeringen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Eichengreen, B., & Gupta, P. (2013). [*The two waves of service-sector growth*](#). *Oxford Economic Papers*, 65(1), 96–123.

ECB (2023). [*The impact of Brexit on UK-EU trade*](#). ECB Economic Bulletin, Issue 2/2023. Europese Centrale Bank.

Europese Commissie (2023). [*Annual Single Market Report 2023*](#). Commission Staff Working Document.

García Guzmán, P., Grahed, A., Javorcik, B., & Schweiger, H. (2024, 27 november). [*The rise of services exports: New pathways for growth*](#). VoxEU. Geraadpleegd op 15 mei 2025.

Herbers, D., Creemers, S., & Rooyakkers, J. (2023). [*De Nederlandse dienstenhandel met India*](#). In S. Creemers & D. Herbers (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2023, eerste editie: India*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Low, P. (2013). [*The role of services in global value chains*](#). In D. Elms & P. Low (Reds.), *Global value chains in a changing world*. WTO iLibrary.

Miroudot, S., & Cadestin, C. (2017). [Services In Global Value Chains: From Inputs to Value-Creating Activities](#). *OECD Trade Policy Papers*, 197. Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Mishra, S., Lundström, S., & Anand, R. (2011). [Service export sophistication and economic growth](#). *World Bank Policy Research Working Paper*, (5606). Geraadpleegd op 15 mei 2025.

Nayyar, G., Hallward-Driemeier, M., & Davies, E. (2021). [At Your Service?: The Promise of Services-Led Development](#). International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

OESO (2023). [Right here, right now? New evidence on the economic effects of services trade reform](#). Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. Geraadpleegd op 19 mei 2025.

OESO (2025). [OECD Services Trade Restrictiveness Index: Policy trends up to 2025](#). Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

OESO-WTO. (2025a). [Balanced trade in services \(BaTIS\)](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 18 februari 2025.

OESO-WTO. (2025b). [The OECD-WTO Balanced Trade in Services Database \(BaTIS\)](#). Geraadpleegd op 21 Mei 2025.

Poulissen, D., Rooyakkers, J., & Smit, R. (2022). [De internationale dienstenhandel in woelige tijden](#). In D. Herbers & J. Rooyakkers (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2022, tweede kwartaal: Dienstenhandel: Ontwikkelingen en belemmeringen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Sauvé, P. (2023, 19 september). [Services offer a springboard to jobs and growth for developing countries](#). *Wereldbank Blogs*. Geraadpleegd op 19 mei 2025.

Smid, R. (2025). [China's positie als fabriek van de wereld wordt aan alle kanten bedreigd](#). *Het Financieele Dagblad*. Geraadpleegd op 3 juni 2025.

The Economist (2019, 24 januari). [Globalisation has faltered](#). Geraadpleegd op 16 mei 2025.

The Economist (2025, 18 januari). [Inside the Houthis' moneymaking machine After a ceasefire in Gaza, they may continue their Red Sea racket](#). Geraadpleegd op 1 juli 2025.

UNCTAD (2024, september). [Trade in Services: Annual Bulletin 2023 \(UNCTAD/STAT/INF/2024/4\)](#). United Nations Conference on Trade and Development. Geraadpleegd op 15 mei 2025.

Volkerink, M., van Moock, F., & van Rooij, M. (2024). [Arbeidsmarktkrapte: het nieuwe normaal?](#) De Nederlandsche Bank.

Voncken, R., Lemmers, O., Rozendaal, L., & van Berkel, F. (2015). ['Made in the world': oorzaken en gevolgen](#). In M. Jaarsma (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2015, eerste kwartaal*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 15 mei 2025.

Wache, B., Boeters, S., Freeman, D., Meijerink, G., van 't Riet, M., & Sommer, K. (2024). [Het belang van de Nederlandse diensten in wereldwijde goederenproductie](#). Centraal Planbureau.

WTO (2019). [World Trade Report 2019: The Future of services trade](#). World Trade Organization.

WTO (2024). [Global Trade Outlook and Statistics](#). World Trade Organization. Geraadpleegd op 19 mei 2025.

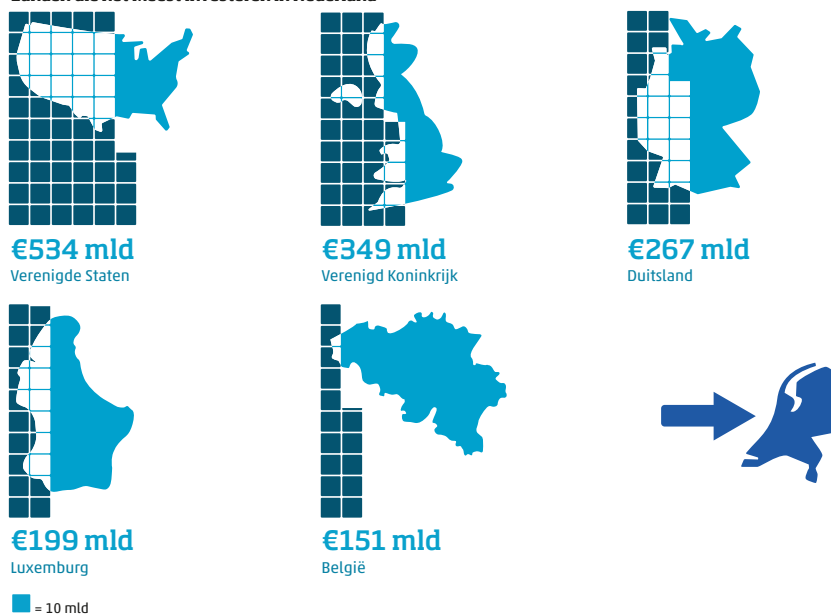
WTO & Wereldbank (2023). [Trade in services for development: fostering sustainable growth and economic diversification](#).

5 Buitenlandse investeringen en multinationals

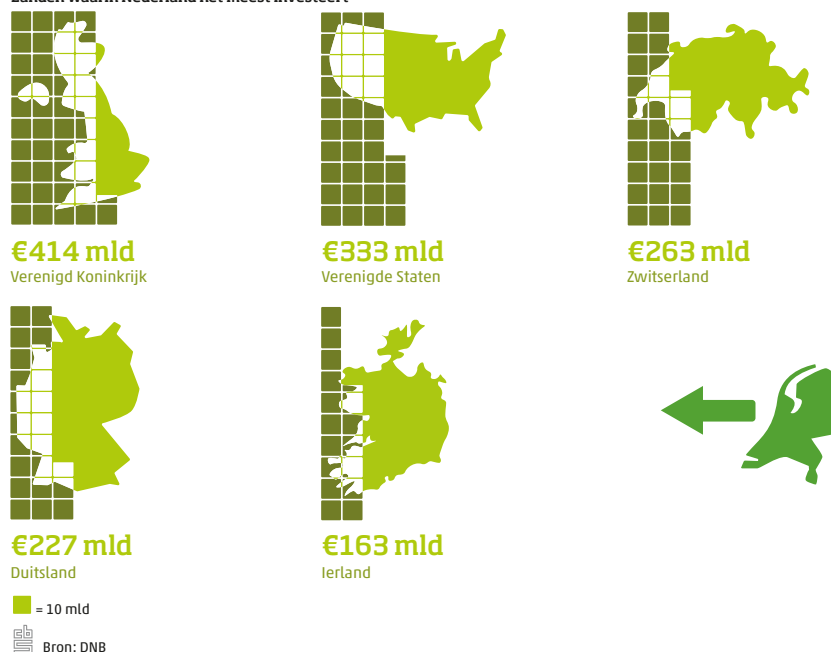
Auteurs: Manon Weusten (CBS), Jurriaan Eggelte (DNB), Anne Maaike Stienstra (DNB), Fons Verkerk (DNB), Arjen Berkenbos (DNB), Melle Bijlsma (DNB)

Inkomende en uitgaande internationale investeringen (exclusief SPE's), positie 2024

Landen die het meest investeren in Nederland

Landen waarin Nederland het meest investeert

Nederland behoort wereldwijd tot de landen met de grootste ingaande en uitgaande investeringen en kan met recht een financieel handelsland genoemd worden. Met onder andere zijn strategische ligging, sterke infrastructuur, hoogopgeleide beroepsbevolking en innovatief klimaat is Nederland aantrekkelijk voor buitenlandse investeerders. Buitenlandse bedrijven zijn ook van belang voor Nederland. Buitenlandse investeringen zorgen niet alleen voor een kapitaaloverdracht, maar ook voor een kennisoverdracht en dragen bij aan de arbeidsmarkt. Met initiatieven als 'Invest in Holland' stimuleert de Nederlandse overheid dan ook de komst van buitenlandse multinationals. Welke investeringspartners zijn belangrijk voor Nederland? Hoe gedragen buitenlandse multinationals in Nederland zich? Hoeveel werkgelegenheid genereren ze? Over welke landen gaat het? In welke bedrijfstakken zijn ze actief? Andersom zijn er ook redenen voor Nederlandse bedrijven om de grens over te steken. Wat betekenen Nederlandse multinationals voor het buitenland?

5.1 Belangrijkste bevindingen

Financiële verwevenheid met het buitenland (DNB)

- Nederland blijft een aantrekkelijk vestigingsland voor multinationals. Hoewel de afgelopen jaren een aantal van oorsprong Nederlandse multinationals naar het buitenland zijn verhuisd, denk aan Shell en Unilever, hebben nieuwe multinationals als Universal Music Group en Stellantis zich juist in Nederland gevestigd.
- De totale waarde van de Nederlandse beursgenoteerde aandelen bedroeg eind 2024 bijna 1 400 miljard euro (120 procent van het bbp). Alleen de beursomvang van Luxemburg en Ierland is omgerekend naar het bbp groter dan in ons land. Het houderschap van deze aandelen is sterk internationaal georiënteerd: slechts 10 procent is in Nederlandse handen.
- Ons land kent al jaren een overschot op de lopende rekening, over heel 2024 bedroeg het overschot 103 miljard euro. Dit is hoofdzakelijk te danken aan de internationale goederenhandel en in mindere mate aan de handel in diensten.
- Nederland heeft de afgelopen jaren een forse vermogenspositie opgebouwd in het buitenland: eind 2024 bedroeg deze positie 697 miljard euro, oftewel gelijk aan 62 procent van ons bbp. De vermogenspositie en de onderliggende zeer grote bezittingen en verplichtingen illustreren de internationale verwevenheid van de Nederlandse economie met het buitenland.
- De verwevenheid van Nederland met het buitenland komt mede door onze rol als doorstroomland voor internationaal kapitaal. De afgelopen jaren zijn er maatregelen ingevoerd om belastingontwijking door multinationals via Nederland te ontmoedigen en sindsdien neemt de balansomvang van deze 'doorstroomvennootschappen' af.
- Nederland staat ondanks de afname van doorstroomactiviteiten nog steeds in de wereldwijde top 3 van landen met de grootste directe investeringsposities. In 2024 stegen de totale inkomende investeringen met 1,7 procent tot 3 527 miljard euro en de uitgaande investeringen met 1,0 procent tot 4 340 miljard euro. Meer dan 95 procent van de directe investeringen liep via niet-financiële bedrijven en doorstroomvennootschappen; de grootste investeringspartners waren de VS, het VK en Duitsland.

Multinationals in Nederland

- Er waren in 2023 27,1 duizend multinationals in Nederland. Dit betreft 1,7 procent van het Nederlandse bedrijfsleven. Ongeveer een derde van deze bedrijven zijn Nederlandse multinationals, twee derde is een buitenlandse multinational.
- Het grootste deel van de multinationals in het Nederlandse bedrijfsleven – ruim een derde – is actief in de groot- en detailhandel. Met respectievelijk 17 en 14 procent zijn de meeste multinationals achtereenvolgens actief in de specialistische zakelijke diensten en de industrie.
- In 2023 werkten ongeveer 2,5 miljoen mensen in Nederland bij een multinational. Hiermee was ongeveer 1 op de 3 banen in het Nederlandse bedrijfsleven bij een multinational. Met 4,3 miljoen werkzame personen, werkten de meeste mensen nog steeds bij een niet-multinational.
- In 2023 stonden er gemiddeld 129 werkzame personen op de loonlijst van een Nederlandse multinational. Het gemiddeld aantal werkzame personen op de loonlijst van een buitenlandse multinational was met 73 personen haast de helft. Bij een niet-multinational staan er met gemiddeld 3 personen, heel wat minder mensen op de loonlijst.
- De meeste werkgelegenheid werd in 2023 voor zowel multinationals, als voor het Nederlandse bedrijfsleven in het algemeen, gecreëerd door de groot- en detailhandel.
- Met 3 350 bedrijven, kwamen de meeste buitenlandse multinationals in 2023 onveranderd uit de VS. Duitsland en het VK volgen op respectievelijk de tweede en derde plek.
Indien ook België, Frankrijk, Zwitserland, Zweden en Denemarken meegenomen worden, dan kunnen we stellen dat met ongeveer 52 procent, ook veel buitenlandse multinationals van dichtbij huis komen.
- Ongeveer twee derde van zowel de totale Nederlandse import- als exportwaarde van goederen in 2023 kwam voor rekening van buitenlandse multinationals. Dit betreft een importwaarde van 340,3 miljard euro en een exportwaarde van 303,1 miljard euro.
- Buitenlandse multinationals waren in 2023 goed voor ongeveer driekwart van de totale importwaarde van de dienstenhandel (172,7 miljard euro). De exportwaarde had met 173,0 miljard euro een vergelijkbare omvang.
- 70 procent van de multinationals was een two-way trader: ze importeerden én exporteerden goederen en/of diensten in 2023. Bij de niet-multinationals bedrijft ongeveer twee derde van de bedrijven juist helemaal geen internationale handel.

Nederlandse multinationals in het buitenland

- De meeste dochterondernemingen van Nederlandse multinationals worden nog steeds in Duitsland gevonden. Het aantal dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in Duitsland nam van 2022 op 2023 weliswaar met ongeveer 7 procent af tot 3 368 bedrijven, toch staat Duitsland nog steeds onovertroffen op de eerste plek.
- Het totaal aantal Nederlandse dochterondernemingen in het buitenland daalde. Waar er in 2022 wereldwijd nog 22,7 duizend Nederlandse dochterondernemingen waren, nam dit aantal in 2023 af tot 20,9 duizend.
- Met 457 duizend personen waren in 2023 de meeste personen werkzaam bij dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in de VS. Duitsland volgt op de tweede plek.

- Waar voor vrijwel alle top 10 investeringslanden een daling te zien was van 2022 op 2023 voor wat betreft het aantal werkzame personen bij dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in het buitenland, was er voor België juist een lichte stijging te zien tot een totaal van 98 duizend werkzame personen.
- Met ruim 1 miljoen euro per vte, werd de meeste omzet per vte in 2023 gegenereerd bij dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in Frankrijk. Dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in de VS en het VK volgen achtereenvolgens op de tweede en derde plek met respectievelijk 811,6 duizend en 522,5 duizend euro per vte.

Leeswijzer

In dit hoofdstuk worden de directe buitenlandse investeringen in en door Nederland belicht. Paragraaf 5.2 beschrijft de directe investeringspositie en de internationaal financiële verwevenheid van Nederland op basis van macro-cijfers van De Nederlandsche Bank (DNB). Paragraaf 5.3 biedt een uiteenzetting van de buitenlandse multinationals in Nederland op basis van de Inward Foreign Affiliates Statistics (IFATS) van het CBS, gevolgd door Nederlandse multinationals in het buitenland op basis van de Outward Foreign Affiliates Statistics (OFATS) van het CBS in paragraaf 5.4. De cijfers in paragraaf 5.2 kunnen afwijken van die in paragraaf 5.3 en 5.4. Bij de DNB-cijfers worden Nederlandse multinationals gedefinieerd op basis van vestigingsplaats. Bij de CBS-cijfers kijken we naast vestigingsplaats ook naar een aspect van controle en zeggenschap om te bepalen of het om een Nederlandse of buitenlandse multinational gaat.

5.2 Financiële verwevenheid met het buitenland (DNB)

Nederland is ook financieel een handelsland bij uitstek. We zijn de thuisbasis van veel beursgenoteerde multinationals, beleggen aanzienlijke bedragen op internationale financiële markten, en vervullen een centrale rol als doorstroomland voor internationaal kapitaal. Nederland behoort wereldwijd tot de landen met de grootste ingaande en uitgaande directe investeringen, en heeft mede door de internationale handel het nodige netto-vermogen in het buitenland opgebouwd.

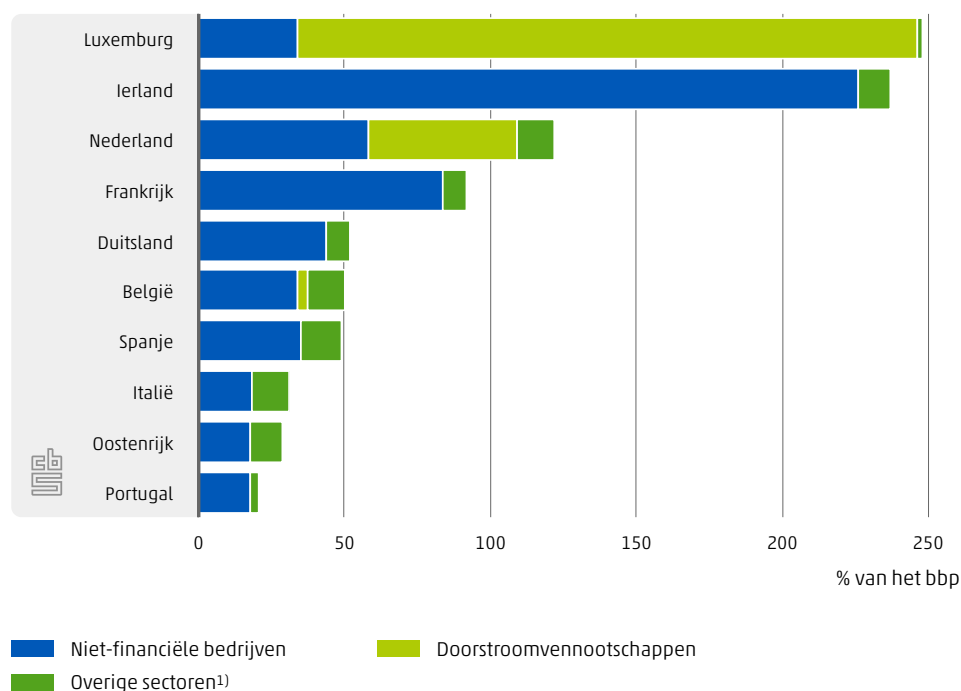
Nederland is een internationaal financieel centrum

Van oudsher speelt Nederland een belangrijke rol als internationaal financieel centrum, met een grote financiële sector, een stabiel rechtssysteem en goed gereguleerde markten. Nederland blijft een aantrekkelijk vestigingsland voor multinationals, ook in een wereld waarin deze meer dan in het verleden bereid zijn om zich in een ander land te vestigen als dat bijvoorbeeld de kosten drukt of fiscale voordelen biedt.

Eind 2024 bedroeg de totale waarde van de Nederlandse beursgenoteerde aandelen iets minder dan 1 400 miljard euro, een bedrag dat gelijk staat aan ruim 120 procent van ons bbp. In percentage van het bbp gemeten is de totale waarde van beursgenoteerde bedrijven binnen het eurogebied alleen in Luxemburg en Ierland hoger, zie figuur 5.2.1. Wel is de

totale beurswaarde in absolute termen groter in Duitsland en Frankrijk. Het gaat hier om in Nederland gevestigde bedrijven, vaak met een notering aan de Amsterdamse beurs, maar soms ook aan een buitenlandse beurs.

5.2.1 Omvang beursgenoteerde entiteiten in het eurogebied eind 2024

Bron: ECB

¹⁾ Hieronder vallen vooral banken(dochters) en overige financiële instellingen.

Het grootste van oorsprong Nederlandse bedrijf, ASML, had eind 2024 een marktwaarde van bijna 270 miljard euro en tekende daarmee voor bijna een vijfde van de totale beurswaarde. Andere grotere, 'echte' Nederlandse multinationals zijn NXP Semiconductors, ING en Heineken. Shell en Unilever worden niet langer tot die groep gerekend, omdat zij in de afgelopen jaren hun topholding volledig in het Verenigd Koninkrijk hebben gevestigd.

Omgekeerd hebben sommige in Nederland gevestigde multinationals een buitenlandse oorsprong. Zij hebben hun formele vestigingsplaats hierheen verplaatst door de buitenlandse topholding om te zetten naar een Nederlandse rechtsvorm of door een nieuwe topholding naar Nederlands recht op te richten. Voorbeelden van grotere, 'nieuwe' Nederlandse multinationals zijn Universal Music Group, Prosus, Ferrari en Stellantis.

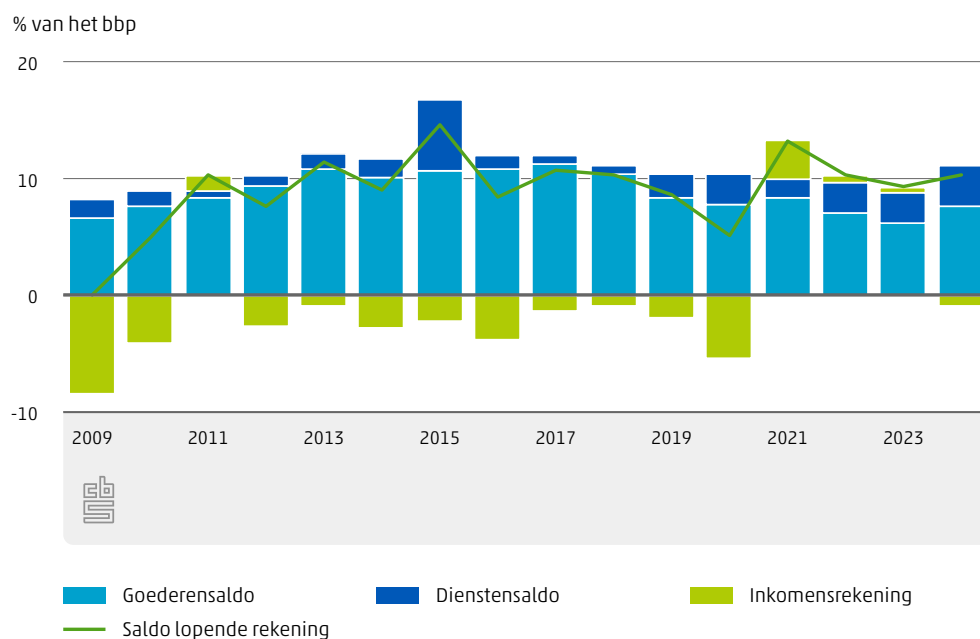
Hoewel deze beursgenoteerde topholdings officieel in Nederland zijn gevestigd, en de aandeelhoudersvergadering hier plaatsvindt, zijn de Nederlandse activiteiten over het algemeen beperkt. Het topmanagement zetelt vaak in het oorspronkelijke thuisland. Zolang deze beursgenoteerde topholdings in Nederland geen substantiële bedrijfsactiviteiten ondernemen, en nauwelijks werknemers hebben, behoren ze tot de groep 'doorstroomvennootschappen'. Eind 2024 zijn dergelijke doorstroomvennootschappen met een beurswaarde van bijna 580 miljard euro goed voor iets minder dan de helft van de totale beurswaarde van Nederlandse beursgenoteerde bedrijven.

Het internationale karakter van Nederlandse multinationals blijkt ook uit de nationaliteit van de investeerders. Als we kijken naar de tien grootste Nederlandse beursgenoteerde multinationals, dan bezaten Nederlanders eind 2024 slechts ongeveer 10 procent van de aandelen. Investeerders uit andere landen in het eurogebied bezaten naar schatting ongeveer 25 procent. De resterende 65 procent werd aangehouden door investeerders van buiten het eurogebied.

Nederland investeert in het buitenland

Nederland kent een structureel overschot op de lopende rekening. Dit betekent dat wij meer verdienen aan transacties met het buitenland dan andersom. Bijvoorbeeld door de export van goederen en diensten of door inkomen dat we verdienen met Nederlands vermogen in het buitenland. Het Nederlandse overschot is hoofdzakelijk te danken aan de internationale goederenhandel en in mindere mate de handel in diensten.

5.2.2 Ontwikkeling saldo lopende rekening

Bron: DNB

Het saldo van de lopende rekening is een belangrijke graadmeter voor beleidsmakers wereldwijd. De Europese Commissie gebruikt de lopende rekening bijvoorbeeld als één van de indicatoren in haar *Macroeconomic Imbalance Procedure*. En toen de Amerikaanse overheid in april 2025 bekend maakte op grote schaal importheffingen in te voeren, berekende zij de heffingen per land via onderdelen van de lopende rekening. Als landen meer goederen exporteren naar de VS dan andersom werd een tariefverhoging doorgevoerd, die afhing van de omvang van het verschil. Over geheel 2024 bedroeg dit verschil voor de EU en de VS 212 miljard euro, wat zich vertaalde in een importheffing van 25 procent op bijvoorbeeld staal en aluminium. Opvallend hierbij is dat hiervoor alleen naar één deel van de internationale handel werd gekeken, namelijk die in goederen. De import en export van diensten zoals bijvoorbeeld IT- en consultancy-dienstverlening werd buiten beschouwing gelaten. In tegenstelling tot het beeld bij de goederenhandel is de VS juist een netto-

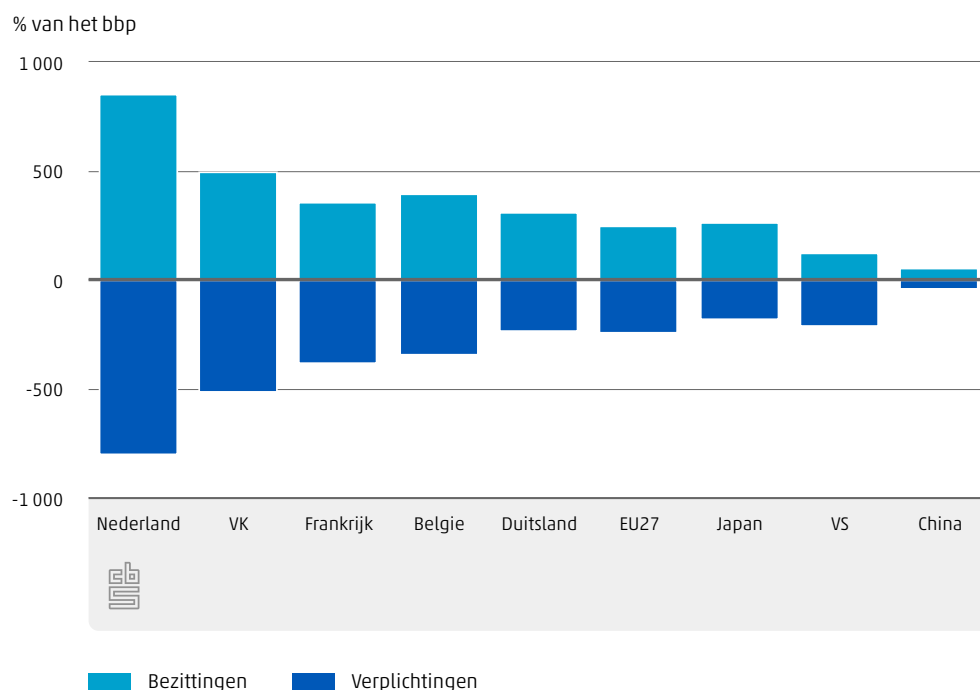
uitvoerder van diensten naar de rest van de wereld (ter waarde van bijna 290 miljard euro over heel 2024).

Mede door het overschot op de lopende rekening heeft Nederland de afgelopen jaren een aanzienlijk netto-vermogen in het buitenland opgebouwd. Eind 2024 ging het om 697 miljard euro, een vermogen dat gelijk staat aan 62 procent van ons bbp. Dit 'extern vermogen' nam de afgelopen tien jaar toe met maar liefst 529 miljard euro. Deze stijging komt voor het grootste deel doordat we ons verdiende geld in het buitenland investeren. Maar ook stijgende en dalende beurskoersen in het buitenland en bewegingen op de internationale valutamarkten beïnvloeden de ontwikkeling van ons extern vermogen.

Het extern vermogen van Nederland ligt in internationaal perspectief hoog, zeker ten opzichte van ons bbp. Dit wordt al snel duidelijk als we uitzoomen naar het eurogebied als geheel. Het extern vermogen van het eurogebied als geheel bedroeg eind 2024 1 778 miljard euro, oftewel 12,2 procent van het bbp. De grootste bijdrage hieraan komt voor rekening van Duitsland, gevolgd door Nederland en België. Spanje, Frankrijk en Ierland leveren een negatieve bijdrage aan de investeringspositie van het eurogebied.

Het extern vermogen is een netto-cijfer; het wordt berekend door de Nederlandse buitenlandse verplichtingen van de Nederlandse buitenlandse bezittingen af te trekken. Voor onze economie zijn zowel die verplichtingen als bezittingen groot, wat een maatstaf is voor de grote financiële integratie van Nederland met het buitenland. Ten opzichte van het bbp behoren de bezittingen en verplichtingen tot de hoogste ter wereld, zie figuur 5.2.3. Voor veel grotere economieën, zoals die van de VS en Duitsland, geldt uiteraard wel dat ze in absolute bedragen groter zijn dan de Nederlandse.

5.2.3 Internationale bezittingen en verplichtingen t.o.v. het buitenland eind 2024

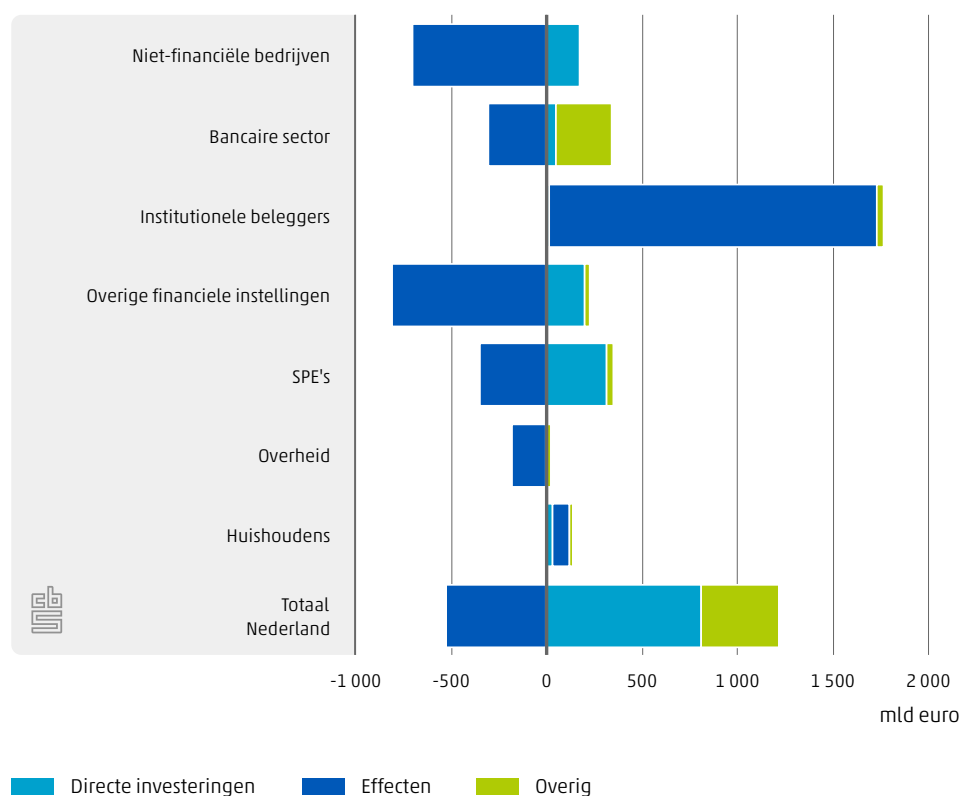

Bron: IMF

Waar komen die grote bezittingen en verplichtingen vandaan? Om daar een beter beeld van te krijgen, zoomen we in op verschillende onderdelen – sectoren – van de Nederlandse economie. We maken daarbij ook onderscheid tussen verschillende typen schulden en bezittingen: directe investeringen, effecten en overige investeringen. Een directe investering is een structurele en substantiële investering in een onderneming, veelal moeder/ dochterstructuren en joint ventures van multinationals. Effecten zijn beleggingen in aandelen of schuldpapier, bijvoorbeeld een Nederlandse consument die aandelen in Shell of Apple koopt. Overige investeringen zijn bijvoorbeeld internationale leningen van banken en de valutareserves van DNB.

Het extern vermogen van de Nederlandse economie als geheel bestond voor het grootste deel uit directe investeringen (813 miljard euro) terwijl het buitenland meer investeerde in Nederlandse effecten (-522 miljard euro) dan andersom. Uit figuur 5.2.4 blijkt dat verschillende onderdelen van de Nederlandse economie hierbij een verschillende rol spelen. Nederlandse institutionele beleggers – verzekeraars, pensioenfondsen en beleggingsinstellingen – investeerden in totaal voor 1 714 miljard euro in buitenlandse effecten. Het gaat hier voornamelijk om Nederlands pensioenvermogen. Omdat andersom buitenlandse beleggers grootschalig investeerden in Nederlandse beursgenoteerde multinationals, vallen de totale netto Nederlandse bezittingen in effecten echter alsnog negatief uit.

5.2.4 Uitsplitsing Nederlands extern vermogen eind 2024

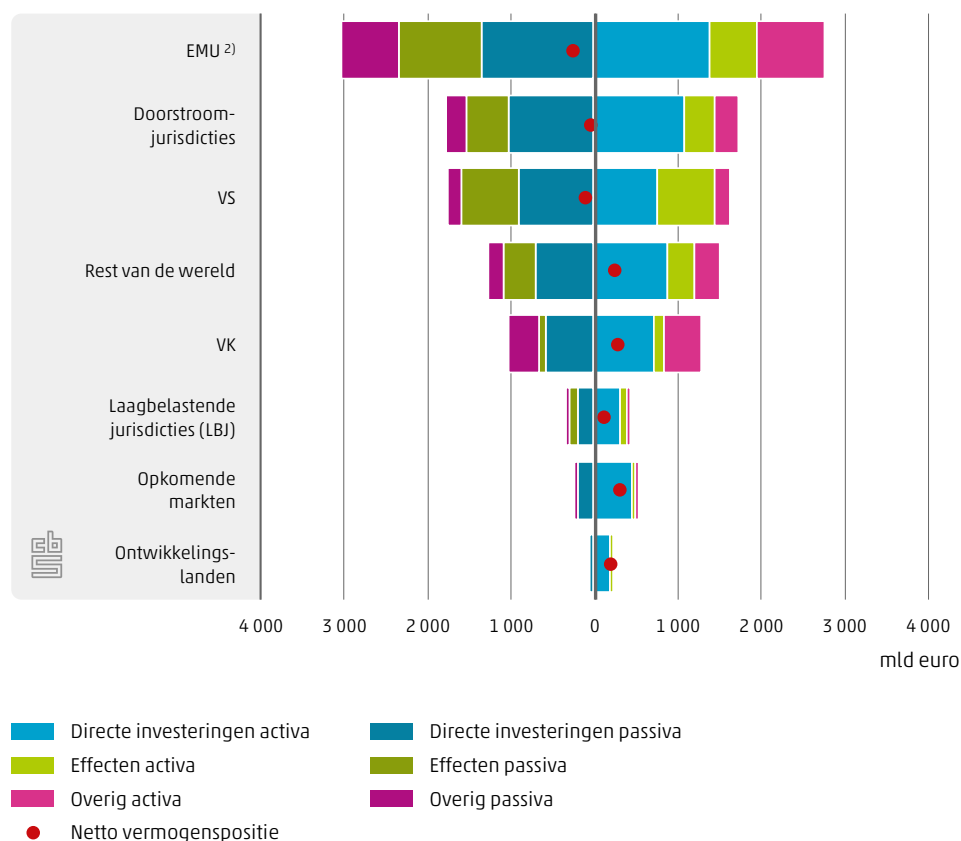

Bron: DNB

Figuur 5.2.5 laat zien in welke regio's de Nederlandse internationale bezittingen en verplichtingen zich bevinden. Nederland is het sterkste financieel verweven met andere landen in het eurogebied. Eind 2024 bedroegen de totale bezittingen in het eurogebied (exclusief Ierland en Luxemburg) meer dan 2 750 miljard euro en de verplichtingen

3 000 miljard euro. Op de tweede plek staan de 'doorstroomjurisdicties', een groep landen die zeer grote inkomende en uitgaande directe investeringen hebben ten opzichte van de omvang van de economie. Voor een aanzienlijk deel gaat het hier om Ierland en Luxemburg. Daarna volgen de VS en het VK. Veel kleiner zijn de bezittingen en verplichtingen op de ontwikkelingslanden, laagbelastende jurisdicties en opkomende markten.

5.2.5 Extern vermogen uitgesplitst naar regio eind 2024¹⁾

Bron: CBS, DNB

¹⁾ Positieve bedragen betreffen Nederlandse bezittingen in het buitenland en negatieve bedragen verplichtingen aan het buitenland. De geografie van door het buitenland aangehouden effecten is geschat op basis van de IMF CPIS data.

²⁾ Exclusief Ierland en Luxemburg

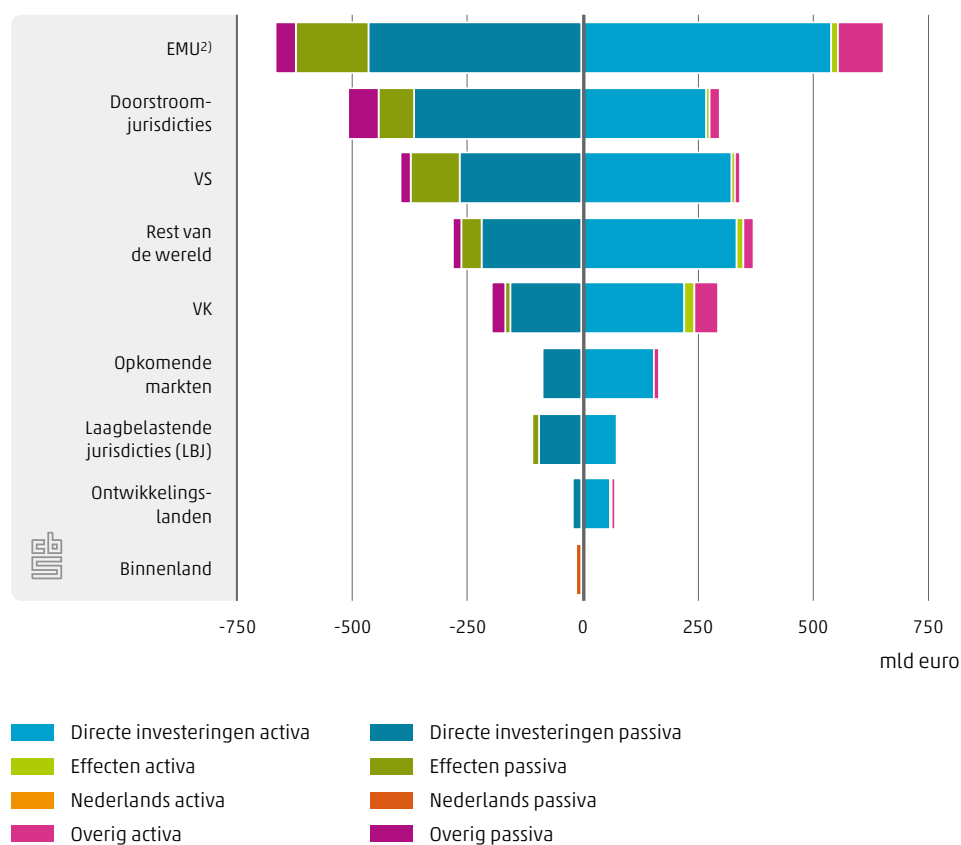
Er stroomt veel kapitaal door Nederland

De sterke verwevenheid met het buitenland ontstaat mede doordat Nederland een belangrijke rol speelt als doorstroomland voor internationaal kapitaal. Buitenlandse multinationals investeren via Nederland in andere landen, waardoor grote directe investeringen Nederland in en weer uit gaan zonder al te veel relatie met het Nederlandse bedrijfsleven. Dit gebeurt meestal via 'doorstroomvennootschappen': holdings binnen multinationale ondernemingsgroepen die winststromen zoals dividend en rente doorgeleiden binnen het concern. Deze vennootschappen hebben enorme balansen, maar nauwelijks economische substantie in de vorm van productie en werknemers. Van alle Nederlandse sectoren hebben doorstroomvennootschappen verreweg de grootste grensoverschrijdende posities. In totaal bedragen de buitenlandse bezittingen van de

doorstroomvennootschappen eind 2024 ruim 4 000 miljard euro, en de verplichtingen bijna 4 500 miljard euro.

Binnen de categorie doorstroomvennootschappen onderscheiden we enerzijds zogenaamde Special Purpose Entities (SPE's), die volgens de geldende internationale definities nauwelijks financiële relaties met Nederland hebben, en overige doorstroomvennootschappen die in enige mate verweven zijn met Nederland. Dit gaat bijvoorbeeld om de holdings van sommige beursgenoteerde multinationals, die in Nederland aandelen uitgeven. Figuren 5.2.6a en 5.2.6b laten de binnenlandse en buitenlandse bezittingen en verplichtingen van doorstroomvennootschappen zien. Omdat de SPE's zich puur op de doorstroom van kapitaal richten, zijn de binnenlandse posities marginaal. Bij de overige doorstroomvennootschappen speelt het binnenland een grotere rol, met name door de deelnemingen in het Nederlandse bedrijfsleven. Niettemin domineren ook hier de financiële relaties met het buitenland, met een aandeel van ruim 90 procent van de verplichtingen en ruim 75 procent van de bezittingen. Zowel de SPE's als de overige doorstroomvennootschappen zijn het meest verweven met het eurogebied exclusief Ierland en Luxemburg, gevolgd door financiële relaties met doorstroomjurisdicties en de VS.

5.2.6a Balansomvang van Nederlands SPE's, eind 2024 ¹⁾

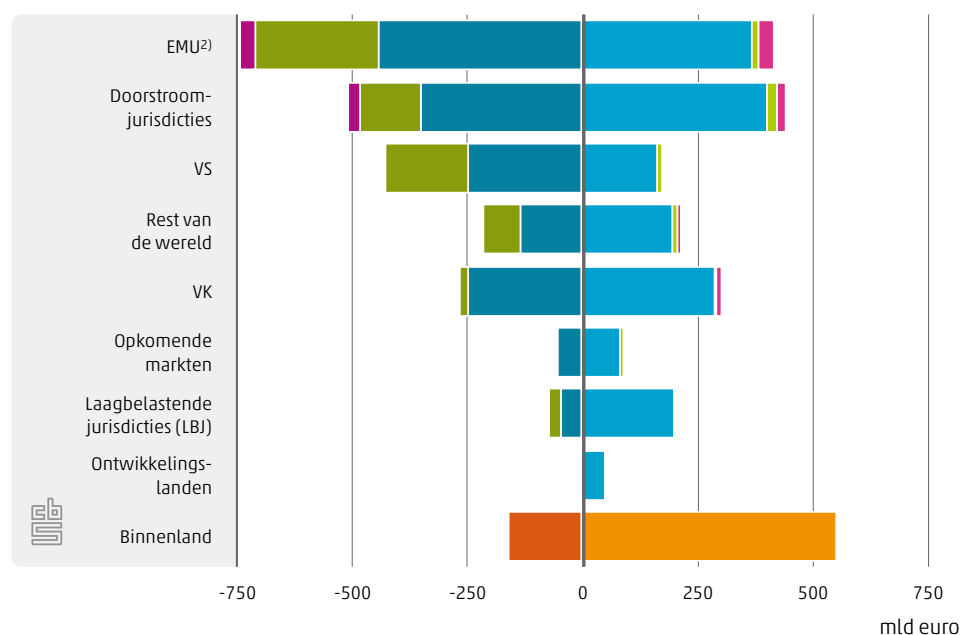

Bron: DNB

¹⁾ Positieve bedragen betreffen de bezittingen in het buitenland en negatieve bedragen de verplichtingen aan het buitenland. De geografie van door het buitenland aangehouden effecten is geschat op basis van de IMF CPIS data.

²⁾ Exclusief Ierland en Luxemburg

5.2.6b Balansomvang van overige doorstroomvennootschappen, eind 2024 ¹⁾

■ Directe investeringen activa ■ Directe investeringen passiva
■ Effecten activa ■ Effecten passiva
■ Nederlands activa ■ Nederlands passiva
■ Overig activa ■ Overig passiva

Bron: DNB

¹⁾ Positieve bedragen betreffen de bezittingen in het buitenland en negatieve bedragen de verplichtingen aan het buitenland. De geografie van door het buitenland aangehouden effecten is geschat op basis van de IMF CPIS data.

²⁾ Exclusief Ierland en Luxemburg

De afgelopen jaren neemt de omvang van de Nederlandse doorstroomvennootschappen af ten opzichte van ons bbp. Deze trend is sinds 2018 zichtbaar, en komt deels door de sterke stijging van het (nominale) bbp in Nederland. Maar daarnaast speelt mee dat diverse multinationals doorstroomconstructies in Nederland hebben afgebouwd en de rente- en dividendstromen nu op een andere manier door het concern leiden. Deze afname is waarschijnlijk te relateren aan de invoering van verschillende maatregelen om belastingontwijking te voorkomen. In het verleden was het bijzonder aantrekkelijk voor multinationals om hun winststromen door Nederland te laten lopen en te profiteren van het uitgebreide netwerk van belastingverdragen dat Nederland met andere landen heeft. Dit is minder aantrekkelijk geworden door onder meer de invoering van 'Wet minimumbelasting 2024', waarin wordt vastgelegd dat grote multinationals wereldwijd ten minste 15 procent belasting moeten betalen, en de invoering en uitbreiding van bronbelastingen op geldstromen naar laagbelastende jurisdicties.

In 2024 werden diverse constructies met de VS en laagbelastende jurisdicties nog verder afgebouwd. Anderzijds was een kleine toename van de doorstroomactiviteiten zichtbaar ten opzichte van het eurogebied, de doorstroomjurisdicties en het VK.

Nederland blijft wereldspeler in directe investeringen

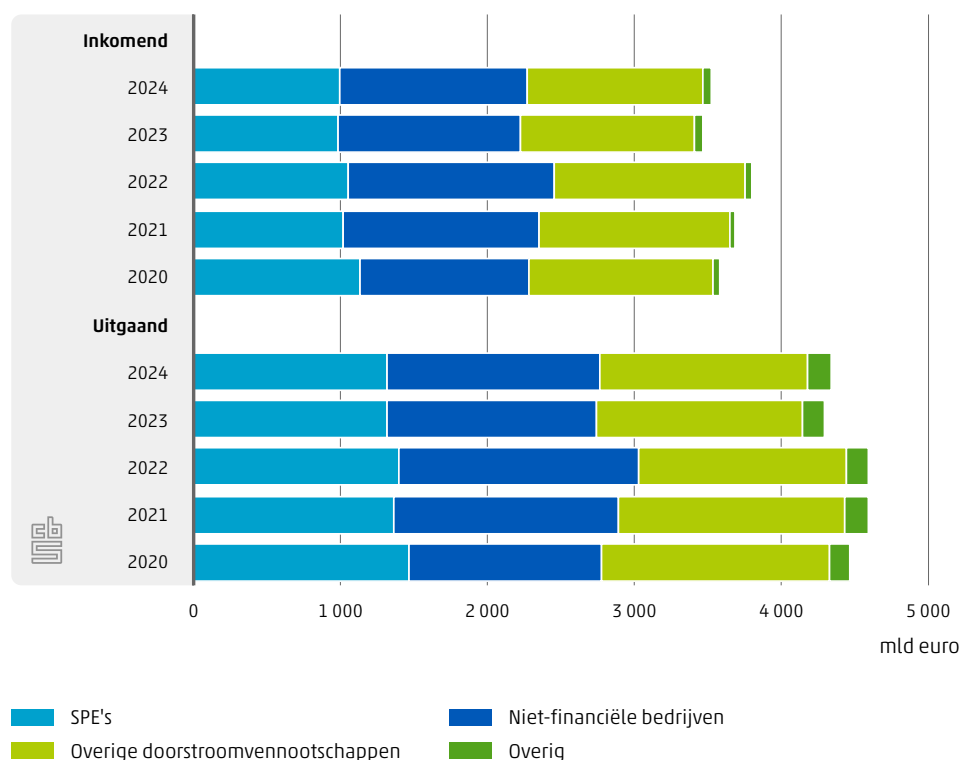
Ondanks de ingezette daling van doorstroomactiviteiten, staat Nederland over 2024 nog altijd in de top 3 landen wereldwijd met de grootste directe investeringen (OESO, 2025). Nadat in 2023 de uitstaande investeringen het laagste niveau in vijf jaar bereikten, namen zowel de uitgaande als inkomende investeringen in 2024 weer licht toe. De totale inkomende investeringen stegen met 1,7 procent tot 3 527 miljard euro, de uitgaande investeringen met 1,0 procent tot 4 340 miljard euro.

Bij deze en andere genoemde directe investeringen in dit onderdeel van de tekst gaat het om de uitstaande investeringsposities gemeten volgens het zogeheten *directionele principe*. Hierbij worden alle investeringen door Nederlandse moederondernemingen in het buitenland weergegeven als uitgaande investeringen en worden alle investeringen die door buitenlandse moederondernemingen gedaan worden in Nederland weergegeven als inkomende investeringen. Investerings van de dochter naar de moeder worden hierbij gesaldeerd met de investeringen van de moeder naar de dochter. Deze specifieke weergave heeft als voordeel dat deze een beter inzicht geeft in de richting van de invloed van de investering, dan bij een standaard presentatie op basis van bezittingen en verplichtingen het geval is.

Figuur 5.2.7 laat zien dat de Nederlandse directe investeringen grotendeels geconcentreerd zijn in drie sectoren van de Nederlandse economie. SPE's zijn verantwoordelijk voor ongeveer 30 procent van de directe investeringen. De inkomende investeringen van SPE's zijn met 1 procent toegenomen tot 997 miljard euro, de uitgaande investeringen zijn in 2024 nagenoeg gelijk gebleven en bedroegen eind 2024 1 317 miljard euro.

Overige doorstroomvennootschappen en niet-financiële bedrijven zijn beide verantwoordelijk voor ongeveer een derde van de inkomende en uitgaande directe investeringen. Slechts 4 procent van de uitgaande en 2 procent van de inkomende directe investeringen komen voor rekening van overige sectoren, zoals banken, andere financiële dienstverleners, de overheid en huishoudens.

5.2.7 Directe investeringen uitgesplitst naar sectoren, per eind 2024

Bron: DNB

Veranderingen in directe investeringsposities door de tijd worden voor een groot deel bepaald door nieuwe investeringstransacties. De waarde hiervan kan per jaar fors verschillen en wordt sterk beïnvloed door specifieke gebeurtenissen, zoals grote herstructureringen van multinationals. In sommige jaren bepaalt slechts een handvol bedrijven het beeld. Zo hing de daling van de uitstaande investeringen in 2023 voor een aanzienlijk deel samen met de ontmanteling van doorstroomstructuren door multinationals. Het wegstrepen van dit soort structuren is zichtbaar in de cijfers als 'negatieve directe investeringstransacties'; hierdoor was het totaal van de inkomende transacties over heel 2023 –271 miljard euro, en het totaal van de uitgaande transacties –287 miljard euro. Ook in 2024 was het totaal van de transacties negatief, maar in mindere mate: de inkomende transacties bedroegen –24 miljard euro en de uitgaande –14 miljard euro.

De uitstaande directe investeringen worden naast transacties ook beïnvloed door waardeveranderingen en schommelingen van de internationale valutamarkten. Door deze factoren namen de totale directe investeringen in 2024 per saldo alsnog toe.

VS en VK blijven de grootste investeringspartners

Wanneer geldstromen via in Nederland gevestigde SPE's buiten beschouwing worden gelaten, is de top 5 van directe investeringspartners van Nederland, naar omvang van de directe investeringen, in 2024 ongewijzigd ten opzichte van een jaar eerder. De VS voert consequent de Nederlandse ranglijst met inkomende investeringspartners aan. De top 5 bestond verder uit het VK, Duitsland, Luxemburg en België, zie figuur 5.2.8. Deze vijf landen waren de afgelopen jaren steeds verantwoordelijk voor circa 60 procent van de totale directe buitenlandse investeringen in Nederland.

Veranderingen in de rangorde worden eveneens sterk beïnvloed door gebeurtenissen bij individuele bedrijven. Zo werd de stijging van het VK in 2021 in belangrijke mate veroorzaakt door de verhuizing van Shell vanuit Nederland naar het VK. Luxemburg dankt haar positie als belangrijke handelspartner mede aan haar rol als doorstroomland. De getoonde rangordes hebben namelijk betrekking op het land waar de investering direct vandaan komt of direct heen gaat, en niet waar die oorspronkelijk vandaan komt of uiteindelijk heen gaat. Net als Nederland fungeert Luxemburg voor veel multinationals als tussenstation bij investeringen in andere landen, waardoor het een relatief grote handelspartner van Nederland is.

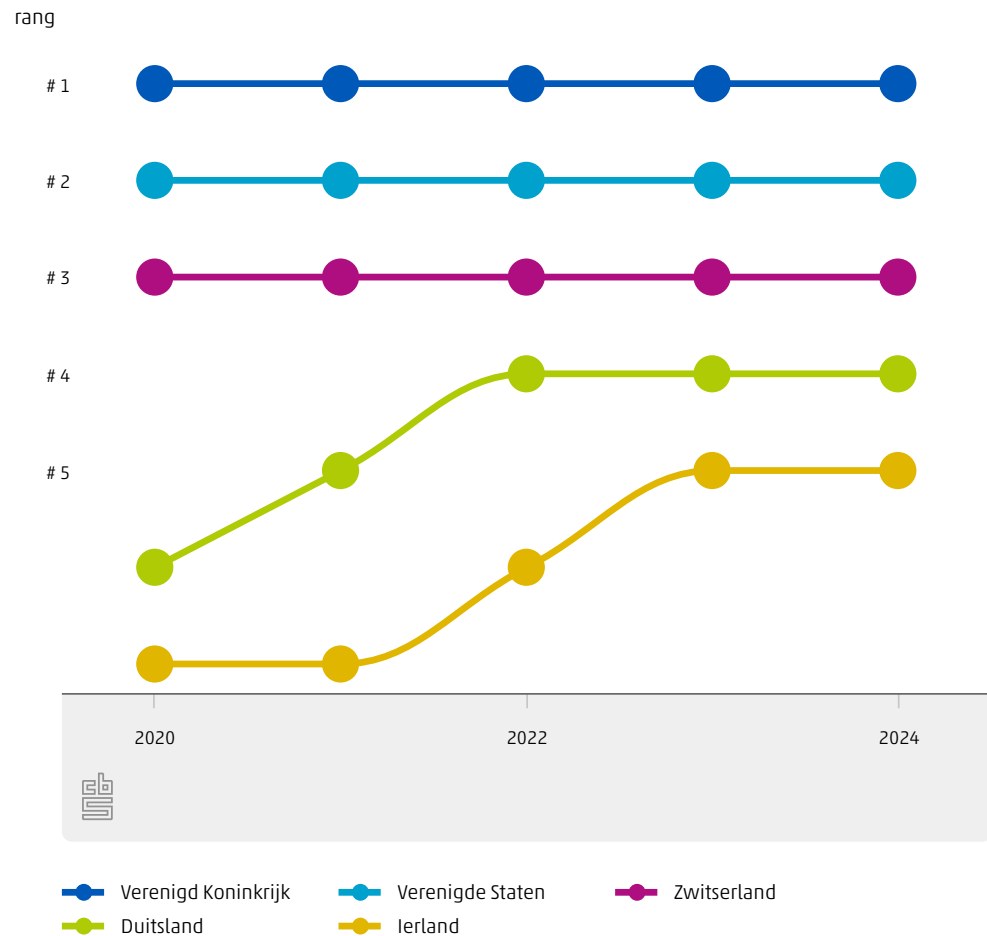
5.2.8 Rangorde grootste inkomende investeringspartners eind 2024, exclusief SPE's

Bron: DNB

De ranglijst van landen waarin Nederland investeert, exclusief SPE's, werd de afgelopen jaren consequent aangevoerd door het VK, de VS en Zwitserland, zie figuur 5.2.9. Waar in het verleden ook Luxemburg nog regelmatig een plek in de top 5 had, vervulde de afgelopen jaren Duitsland en Ierland de top 5. Net als in 2023 was de top 5 in 2024 goed voor bijna 45 procent van de Nederlandse uitgaande directe investeringen.

5.2.9 Rangorde grootste uitgaande investeringspartners eind 2024, exclusief SPE's

Bron: DNB

5.3 Multinationals in Nederland

Deze paragraaf beschrijft de multinationals actief in het Nederlandse bedrijfsleven. Hoeveel multinationals zijn er actief in het Nederlandse bedrijfsleven? Waar komen de buitenlandse multinationals vandaan; hoeveel werkgelegenheid wordt er door multinationals in Nederland gecreëerd en in welke bedrijfstakken zijn ze actief? Tot slot komt ook de internationale handel en het type handel van multinationals in het Nederlandse bedrijfsleven aan bod.

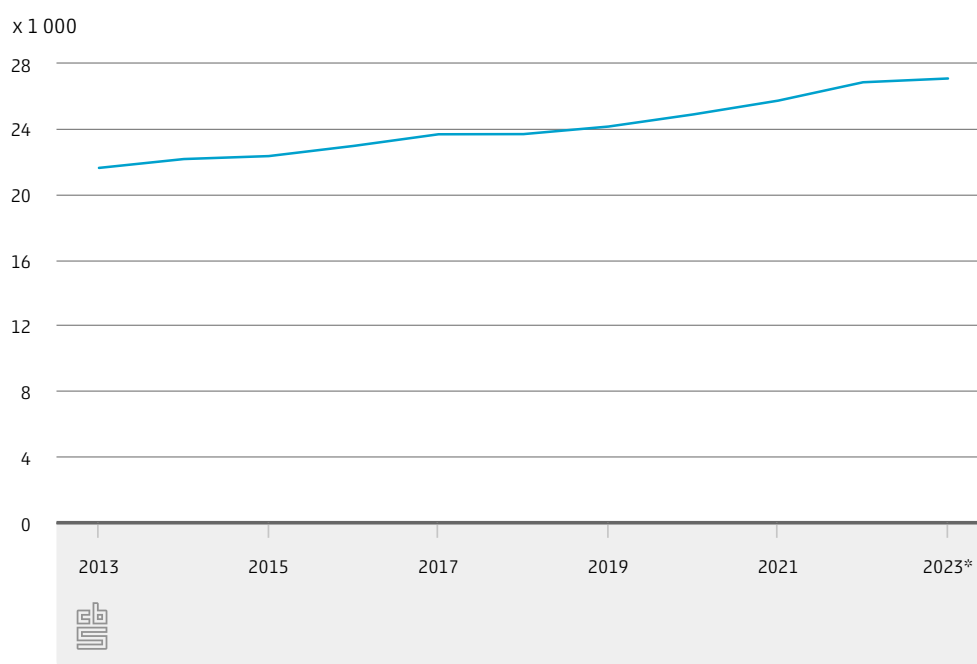
Wat is een multinational?

Een multinational is een onderneming die de uiteindelijke zeggenschap heeft over bedrijven in twee of meer landen. Een *Nederlandse multinational* is een bedrijf onder (ultieme) Nederlandse zeggenschap met ten minste één dochter (meerderheids-deelneming) in het buitenland. Een *buitenlandse multinational* is een in Nederland gevestigde dochteronderneming, waarover de ultieme zeggenschap in het buitenland

Groei aantal multinationals in Nederland minimaal

Het aantal multinationals in het Nederlandse bedrijfsleven¹⁾ groeide van 2022 op 2023 met slechts 1 procent, zie figuur 5.3.1. Deze groei is hiermee lager dan de jaren ervoor, waarbij de jaarlijkse groei ongeveer 3 procentpunt hoger lag. Groeide het aantal multinationals van 25,7 duizend bedrijven in 2021 naar 26,8 duizend bedrijven in 2022, in 2023 nam dat aantal toe tot slechts 27,1 duizend bedrijven. Hiermee was 1,7 procent van het Nederlandse bedrijfsleven een multinational. Ongeveer een derde van deze bedrijven zijn Nederlandse multinationals, twee derde is een buitenlandse multinational. Dit is een vergelijkbaar beeld met de jaren ervoor. Het aantal niet-multinationals groeide van 2022 op 2023 met 5 procent tot afgerond 1,58 miljoen bedrijven. Dit is een daling in groei van 2 procentpunt ten opzichte van het jaar ervoor. Van 2021 op 2022 groeide het aantal niet-multinationals nog van 1,40 miljoen bedrijven tot 1,50 miljoen bedrijven.

5.3.1 Multinationals in Nederlandse bedrijfsleven

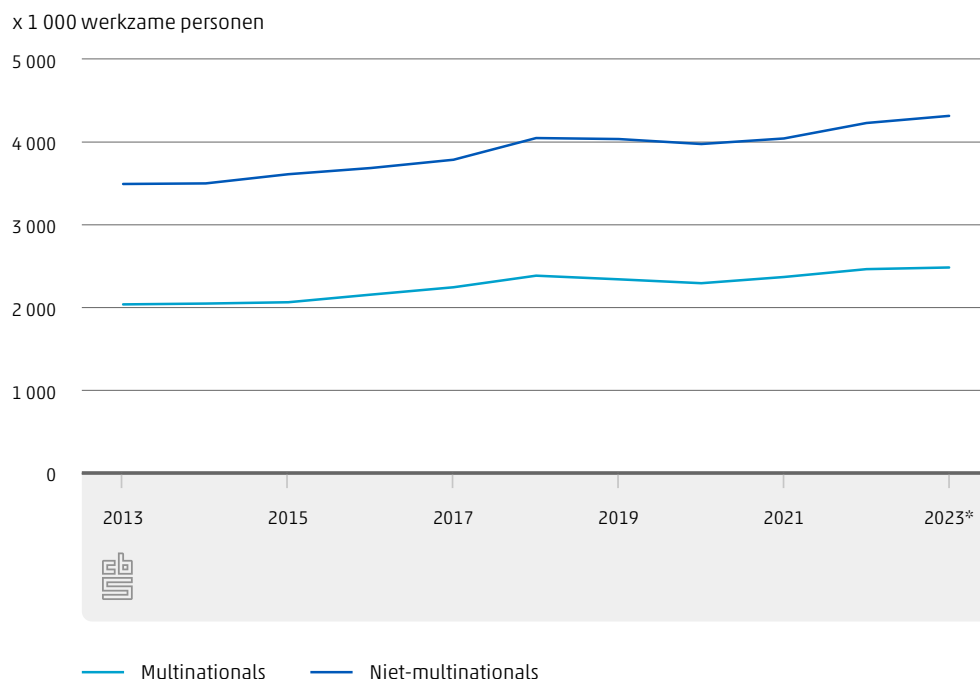
Het jaar 2023 bracht enkele wijzigingen voor buitenlandse investeerders met zich mee. Zo werd in juni de wet veiligheidstoetsing investeringen, fusies en overnames (Wet Vifo) geïntroduceerd. Deze wet betreft een veiligheidstoets voor investeringen, fusies en overnames. Middels deze toets wil de Nederlandse overheid de nationale veiligheid in vitale en gevoelige sectoren veiligstellen (RVO, 2024). Meerdere Europese landen kennen een soortgelijke wet (Olsthoorn & van Wijnen, 2022).

¹⁾ Het totale (niet-financiële) bedrijfsleven bestaat uit secties B t/m N exclusief K en inclusief S95 van de SBI 2008.

Meeste boterhammen worden nog steeds verdiend bij niet-multinationals

In 2023 werkten in Nederland de meeste mensen bij niet-multinationals, zie figuur 5.3.2. Dat beeld is hiermee niet veranderd ten opzichte van de jaren ervoor. Het aantal mensen dat bij een niet-multinational werkte nam van 2022 tot 2023 zelfs toe met 2 procent tot een totaal van 4,3 miljoen werkzame personen. Met 2,5 miljoen werkzame personen is ongeveer 1 op de 3 banen in het Nederlandse bedrijfsleven bij een multinational. Hiermee stagneerde niet alleen het aantal multinationals in 2023, maar bleef ook de werkgelegenheid in absolute zin gelijk aan het jaar ervoor.

5.3.2 Totale werkgelegenheid Nederlandse bedrijfsleven

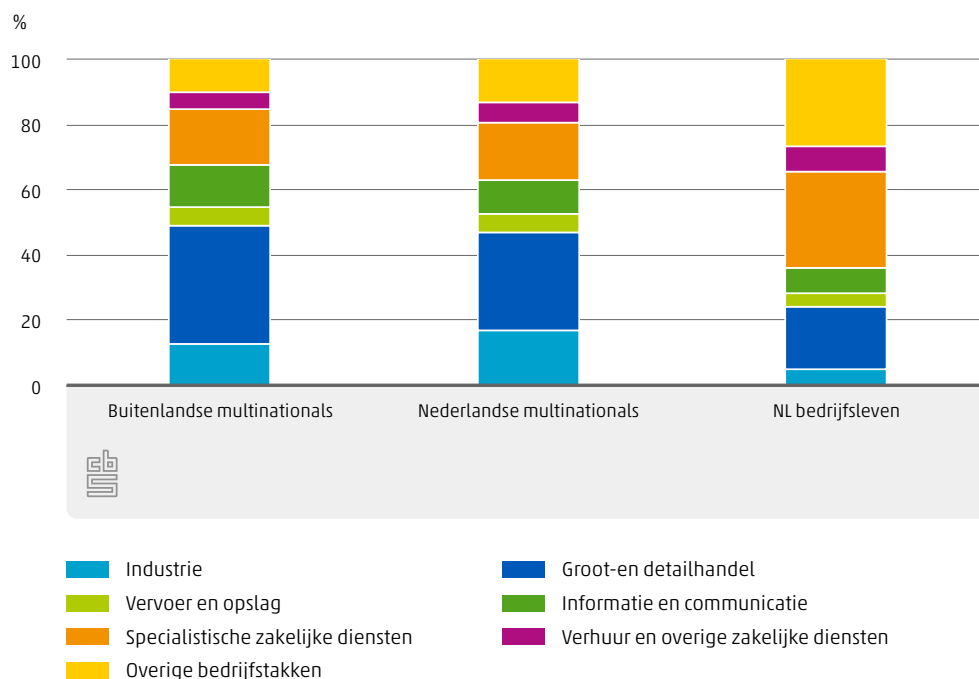
Handel en wandel voor multinationals in het Nederlandse bedrijfsleven

Het grootste deel van de multinationals in het Nederlandse bedrijfsleven – ruim een derde – is actief in de groot- en detailhandel. Met respectievelijk 17 en 14 procent zijn de meeste multinationals achtereenvolgens actief in de specialistische zakelijke diensten en de industrie. Als we in figuur 5.3.3 Nederlandse multinationals met buitenlandse multinationals in Nederland vergelijken, zijn de Nederlandse multinationals iets minder vaak actief in de groothandel (buitenlandse multinationals: 36 procent; Nederlandse multinationals: 30 procent) en iets vaker actief in de industrie (buitenlandse multinationals: 13 procent; Nederlandse multinationals: 17 procent).

Als we naar het volledige Nederlandse bedrijfsleven kijken, en niet uitsluitend naar multinationals, zien we een iets andere verdeling. In totaliteit zijn de meeste bedrijven actief in de specialistische zakelijke diensten (29 procent), gevolgd door de groot- en detailhandel (19 procent) en een gedeelde derde plek voor de bedrijfstak informatie en communicatie en

de verhuur en overige zakelijke diensten (beide 8 procent). Niet-multinationals zijn dus relatief vaak in andere bedrijfstakken, zoals diverse diensten, te vinden.

5.3.3 Bedrijven naar bedrijfstak, 2023*

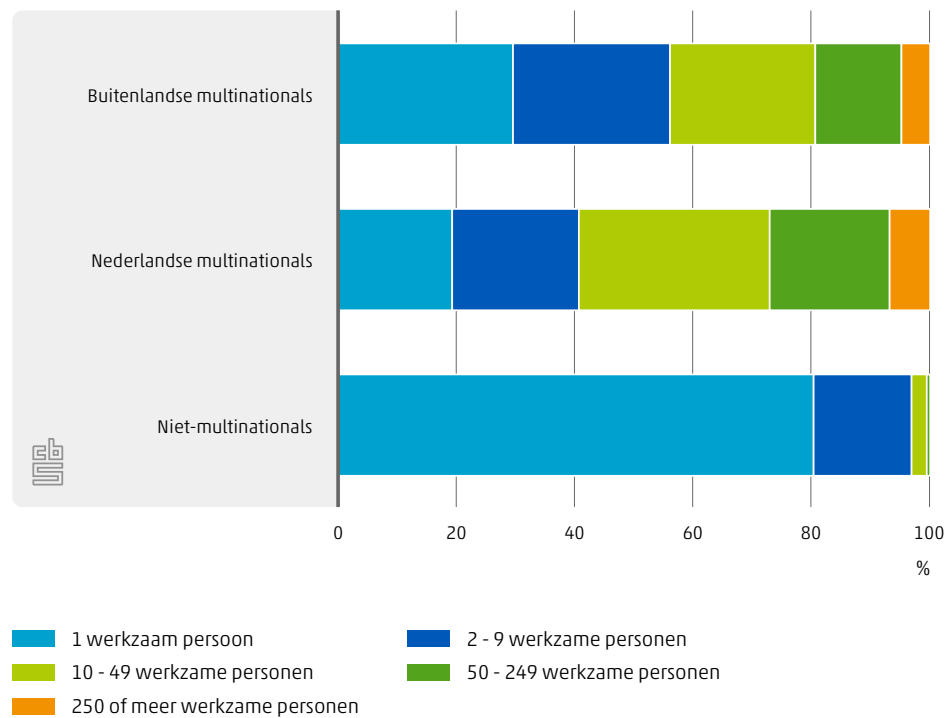

Veel handen maken licht werk bij Nederlandse multinationals

In figuur 5.3.4 zien we dat 28 procent van de Nederlandse multinationals 50 of meer werkzame personen had. Voor buitenlandse multinationals was dit 19 procent. In 2023 stonden er gemiddeld 129 werkzame personen op de loonlijst van een Nederlandse multinational. Het gemiddeld aantal werkzame personen op de loonlijst van een buitenlandse multinational was met 73 personen haast de helft. Dit beeld is de afgelopen jaren nauwelijks veranderd.

Bij een niet-multinational stonden er met gemiddeld 3 personen, heel wat minder mensen op de loonlijst. 81 procent van de niet-multinationals bestond uit bedrijven met slechts 1 werkzaam persoon. Slechts 2 procent van de niet-multinationals had tussen de 10 en 49 werkzame personen. 50 of meer werkzame personen kwamen bij niet-multinationals slechts minimaal voor (0,4 procent van alle niet-multinationals).

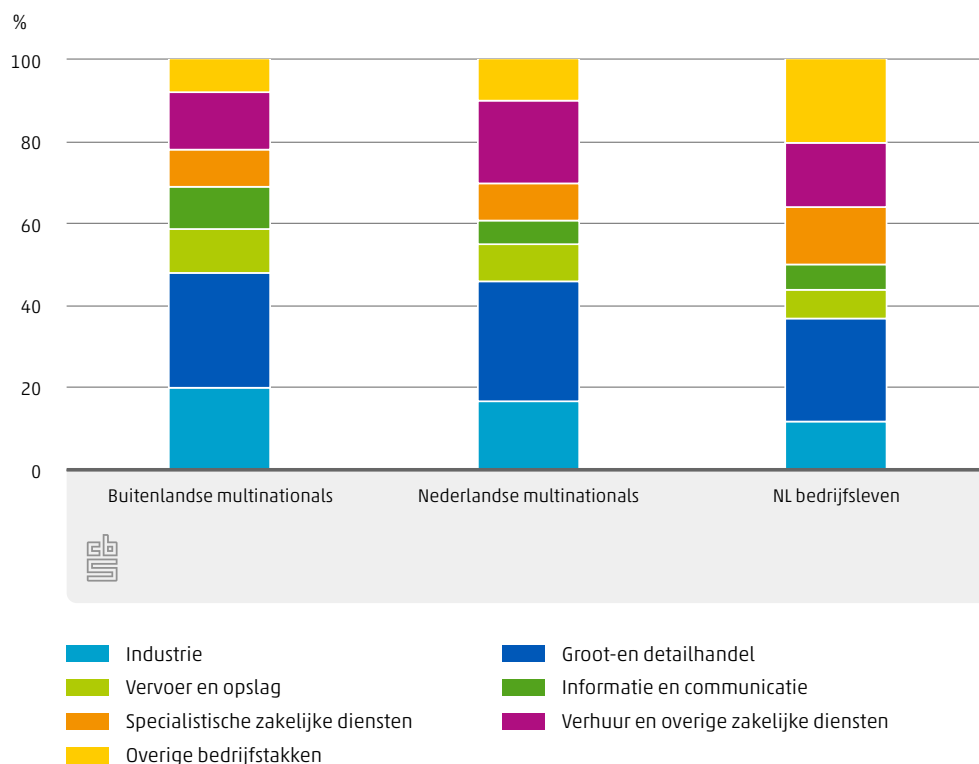
5.3.4 Bedrijven naar grootteklasse en multinationalstatus, 2023*

Relatief hoge werkgelegenheid bij bedrijfstak verhuur en overige zakelijke diensten

De top 3 werkgelegenheid naar bedrijfstak bij multinationals – figuur 5.3.5 – laat een iets andere verdeling zien dan de top 3 aantal bedrijven naar bedrijfstak – figuur 5.3.3. Waar de meeste multinationals in aantallen achtereenvolgens actief zijn in de groot- en detailhandel, specialistische zakelijke diensten en de industrie, wordt de meeste werkgelegenheid gecreëerd door eveneens de groot- en detailhandel, gevolgd door de industrie, maar ook de verhuur en overige zakelijke diensten. Ook de werkgelegenheid naar bedrijfstak in het totale Nederlandse bedrijfsleven wijkt iets af van de aantallen bedrijven naar bedrijfstak. De meeste werkgelegenheid wordt gecreëerd in de groot- en detailhandel, gevolgd door de verhuur en overige zakelijke diensten, en de specialistische zakelijke diensten.

5.3.5 Werkgelegenheid naar bedrijfstak, 2023*

Meeste buitenlandse multinationals komen uit de VS, maar ook veel van dicht bij huis

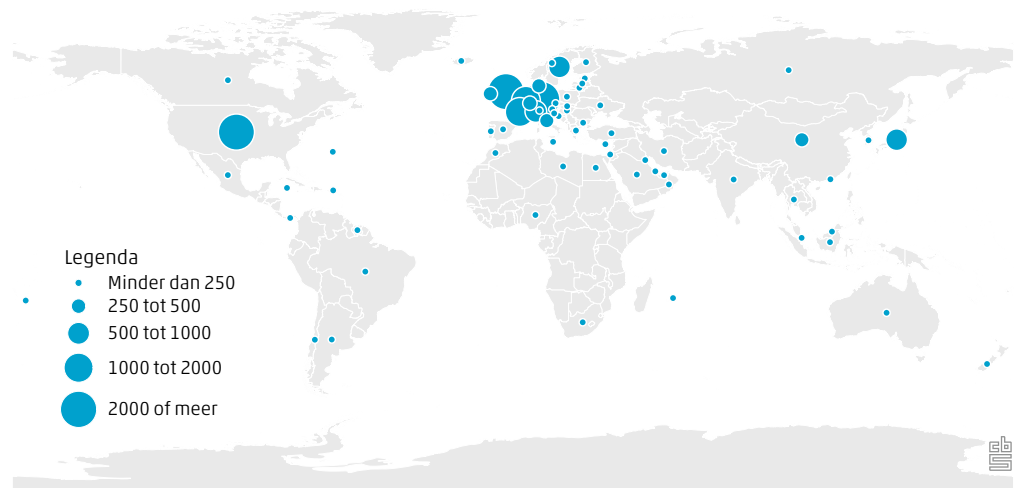
Met 3 350 bedrijven kwamen de meeste buitenlandse multinationals in 2023 nog steeds uit de VS, zie figuur 5.3.6. Ongeveer een vijfde van het totaal aantal buitenlandse multinationals in Nederland is hiermee afkomstig uit de VS. Dit beeld is niet veranderd ten aanzien van de jaren ervoor. Na de VS, hebben Duitsland, het VK en België met respectievelijk 2 485, 2 165 en 2 010 bedrijven, de meeste multinationals in Nederland.

52% van multinationals in Nederland komt van relatief dicht bij huis

Indien we ook Frankrijk, Zwitserland, Zweden en Denemarken meenemen, dan kunnen we stellen dat met meer dan de helft (52 procent in totaal), ook veel buitenlandse multinationals van dicht bij huis komen. Ongeveer 46 procent van alle buitenlandse multinationals in Nederland kwam in 2023 uit een EU-land (8 305; dus exclusief eerdergenoemd Zwitserland en het VK).

5.3.6 Herkomst buitenlandse multinationals in Nederland, 2023*

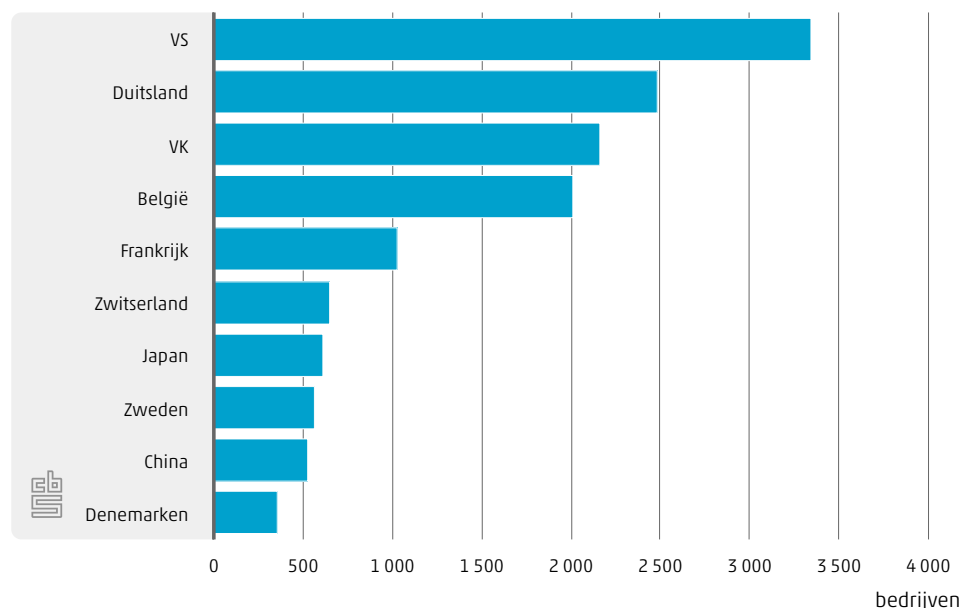

Multinationals hebben een diversiteit aan redenen om buitenlandse dochters te hebben. Er kan hierbij gedacht worden aan onder andere het aanboren van nieuwe markten of middelen om de effectiviteit of productiviteit te verhogen of voor bijvoorbeeld belastingvoordelen (British Business Bank, 2025). Vaak wordt hierbij gedacht aan verre locaties. Toch zijn er ook redenen voor multinationals om dicht bij huis te investeren. Niet alleen de geografische afstand is kleiner, ook de culturele afstand is kleiner (Hofstede, 2001). Markten dicht bij huis kunnen relatief makkelijker met de eigen markt vergeleken worden, wet- en regelgeving overlappen vaak, taal vormt in mindere mate een barrière en ook bijvoorbeeld arbeidsethos en politieke denkwijzen zijn vaak relatief vergelijkbaar, wat tot minder onzekerheid en kosten kan leiden (Kashefi-Pour et al., 2020).

Sterkste groei van Zwitserse en Chinese multinationals in Nederland

De meeste multinationals in Nederland komen jaarlijks uit de VS en van 2022 op 2023 groeide dat aantal verder met 5 procent. Toch kent de VS niet de sterkste groei. Zwitserse multinationals kwamen in 2023 in aantallen op de zesde plek, maar kenden met 9 procent de sterkste groei in de top 10 herkomstlanden ten aanzien van het jaar ervoor (van 600 naar 655 bedrijven; figuur 5.3.7). Ook het aantal Chinese multinationals in Nederland is met 7 procent relatief sterk toegenomen tot een totaal van 525 bedrijven in 2023. Het aantal multinationals in Nederland afkomstig uit een Europees land nam in 2023 toe met slechts 1 procent ten aanzien van het jaar ervoor.

5.3.7 Top 10 buitenlandse multinationals in Nederland naar herkomst, 2023*

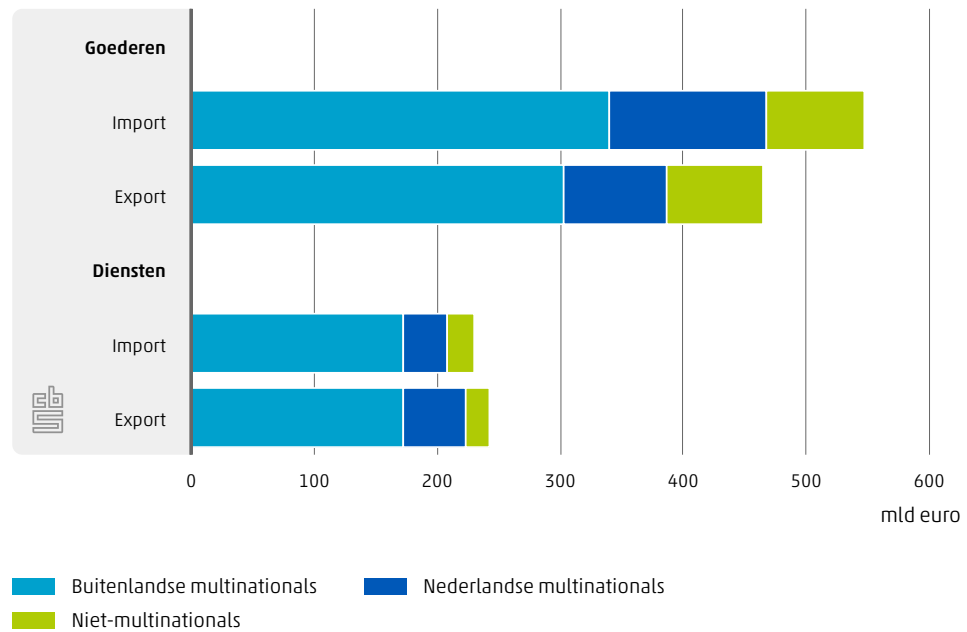
Buitenlandse multinationals zingen het hoogste lied in de internationale handel

Ongeveer twee derde van zowel de totale Nederlandse import- als exportwaarde van goederen in 2023 kwam voor rekening van buitenlandse multinationals, zie figuur 5.3.8.²⁾ Dit betreft een importwaarde van 340,3 miljard euro en een exportwaarde van 303,1 miljard euro. Door de hogere importwaarde hebben de buitenlandse multinationals een handelstekort in de goederenhandel. Hoewel de import- en exportwaarden van goederen van Nederlandse multinationals en niet-multinationals vele malen lager liggen dan bij de buitenlandse multinationals, kennen ook deze een handelstekort in de goederenhandel.

Buitenlandse multinationals zongen ook het hoogste lied in de dienstenhandel van 2023. Ongeveer driekwart van de totale importwaarde van de dienstenhandel (172,7 miljard euro) kwam voor rekening van buitenlandse multinationals. De exportwaarde had met 173,0 miljard euro een vergelijkbare omvang. Hoewel zowel Nederlandse als buitenlandse multinationals een handelsoverschot in de dienstenhandel hebben, hebben niet-multinationals juist een handelstekort.

²⁾ Goederenwaarden in dit hoofdstuk hebben betrekking op import- en exportwaarden volgens het concept grensoverschrijding, inclusief wederuitvoer en exclusief quasi-doorvoer.

5.3.8 Internationale handel in het Nederlandse bedrijfsleven naar waarde, 2023*

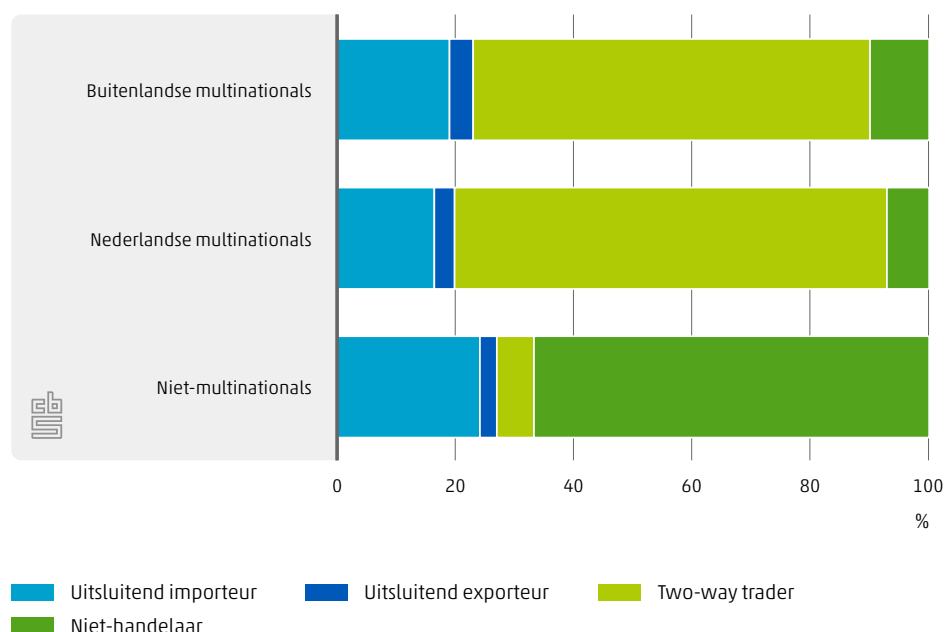

Meeste multinationals in Nederlandse bedrijfsleven zijn two-way trader

Figuur 5.3.9 toont de verdeling van het aantal handelaren in het Nederlandse bedrijfsleven naar type en multinationalstatus. De meeste buitenlandse multinationals importeerden én exporteerden in 2023 goederen en/of diensten, genaamd two-way traders. Onder de Nederlandse multinationals was het aandeel two-way traders het hoogst. Haast driekwart van de Nederlandse multinationals was in 2023 two-way trader. Voor de buitenlandse multinationals betreft dit ongeveer twee derde van de bedrijven. De niet-multinationals laten een heel andere verdeling zien. Binnen deze groep neemt juist twee derde van de bedrijven helemaal geen deel aan de internationale handel. Dat is ook niet zo vreemd, aangezien een groot deel van deze bedrijven bestaat uit eenmanszaken en internationaal handelen vaak is weggelegd voor grotere, productievere bedrijven die bijbehorende kosten en risico's kunnen dragen (Creusen et al., 2011; Wagner, 2007).

Voor zowel multinationals als niet-multinationals is vervolgens het aandeel bedrijven dat uitsluitend importeert het grootst. Dit betreft voor alle onderscheiden multinationalstatussen ongeveer 1 op de 5 bedrijven. Het aandeel bedrijven dat uitsluitend exporteert is binnen alle multinationalstatussen juist het laagst (minder dan 5 procent).

5.3.9 Handelaren in het Nederlandse bedrijfsleven naar type, 2023*

5.4 Activiteiten van Nederlandse multinationals in het buitenland

Nederland is niet alleen aantrekkelijk voor buitenlandse multinationals, het buitenland lonkt ook voor Nederlandse multinationals. Deze paragraaf is de tegenhanger van paragraaf 5.3 en focust op dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in het buitenland. In welke landen zijn Nederlandse multinationals actief? Hoeveel personen werken er bij Nederlandse multinationals in het buitenland en hoe is hoog is de arbeidsproductiviteit bij deze multinationals?

Meeste Nederlandse dochterondernemingen nog steeds in Duitsland

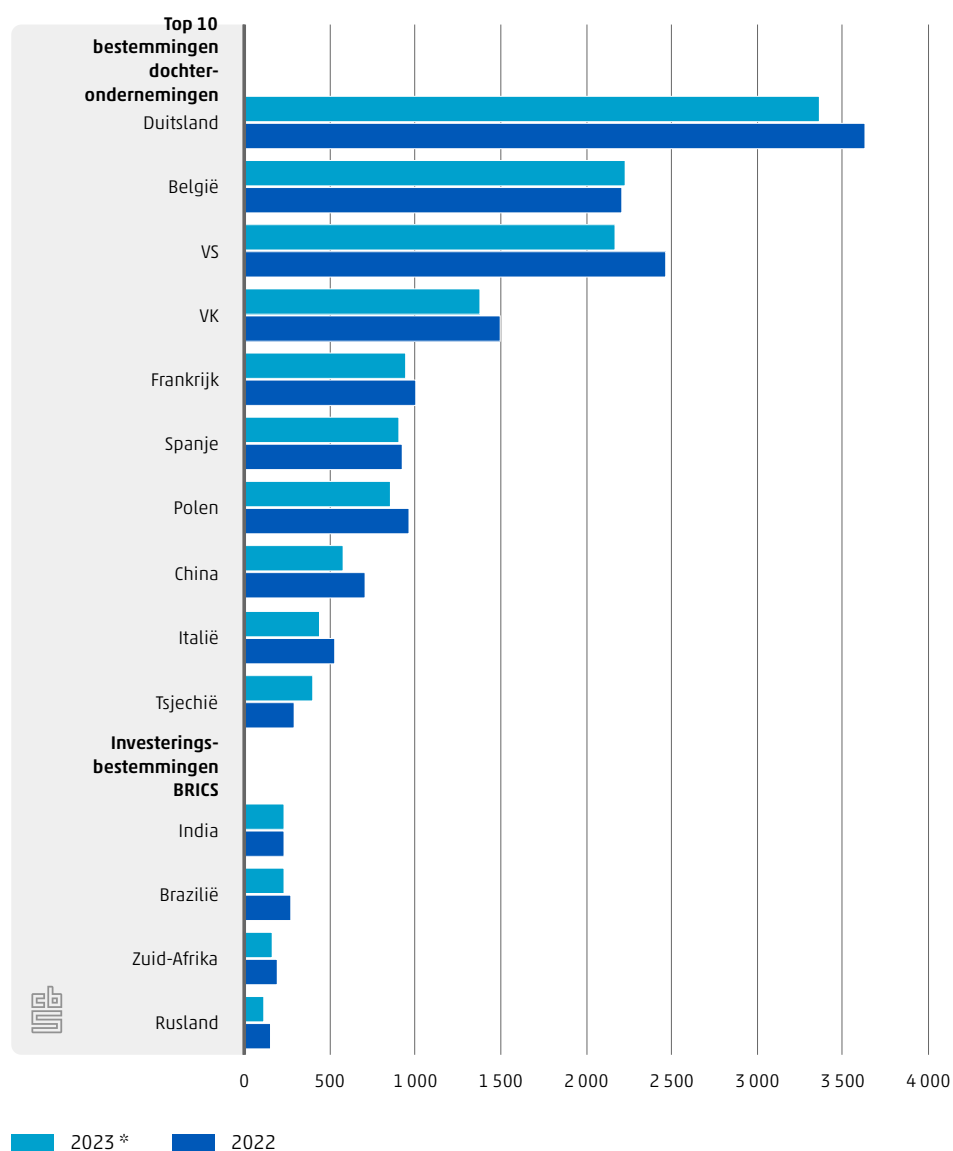
De meeste dochterondernemingen van Nederlandse multinationals vinden we nog steeds terug bij onze oosterbuur, zie figuur 5.4.1. Het aantal dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in Duitsland nam van 2022 op 2023 weliswaar met ongeveer 7 procent af tot 3 368 bedrijven, toch staat Duitsland nog steeds onovertroffen op de eerste plek. Ook het totaal aantal Nederlandse dochterondernemingen in het buitenland daalde. Waar er in 2022 wereldwijd nog 22,7 duizend Nederlandse dochterondernemingen waren, nam dit aantal in 2023 af tot 20,9 duizend.

2 236 Nederlandse dochterondernemingen in België; verstoot VS van tweede plek

Ook onze zuiderbuur België is in trek. Waar de VS in 2022 met 2 469 bedrijven nog op de tweede plek stond, zakte het land in 2023 met 2 177 bedrijven naar de derde plek. Het aantal dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in België bleef met 2 236 bedrijven in 2023 vrij stabiel aan het jaar ervoor en schoof hiermee op naar de tweede plek van landen met meeste dochterondernemingen van Nederlandse multinationals. Verreweg de meeste Nederlandse dochterondernemingen in België – 1 op de 3 – zijn actief in de groot- en detailhandel.

5.4.1 Buitenlandse dochterondernemingen onder Nederlandse zeggenschap

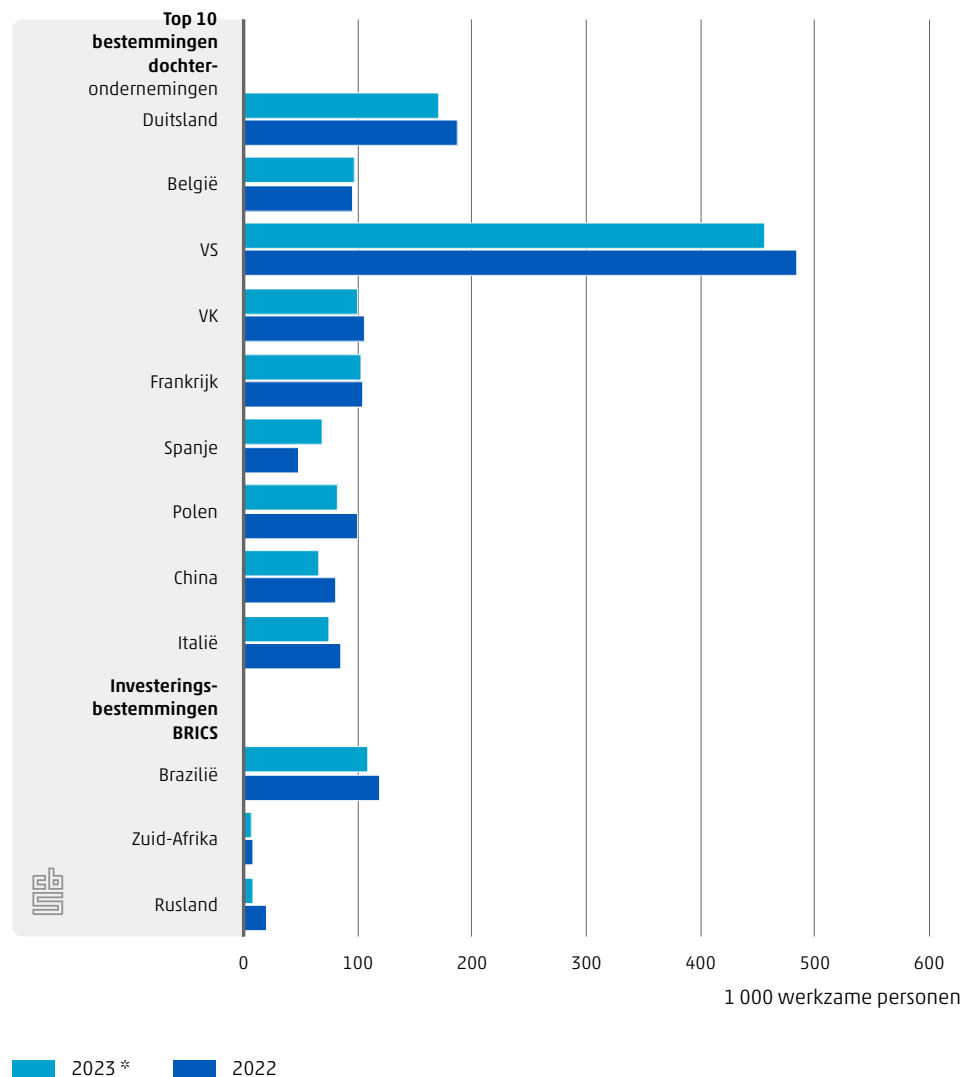
De BRICS-landen – oorspronkelijk Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika – trachten een tegenwicht te bieden aan heersende economische grootmachten zoals de VS. 2023 was de vooravond van de uitbreiding van de BRICS, waarbij gedurende de jaarlijkse top van leiders in Johannesburg werd kenbaar gemaakt dat Egypte, Ethiopië, Iran, Saoedi-Arabië en de VAE in 2024 zouden toetreden. Argentinië trok later een beoogd lidmaatschap in (Council of Councils, 2023).

Het aantal dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in BRICS-landen staat echter nog in schril contrast met het aantal dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in de VS. De meeste dochterondernemingen worden achtereenvolgens gevonden in China (582), India (240) en Brazilië (237). Tezamen is het aantal dochterondernemingen in deze drie landen ongeveer de helft van het aantal Nederlandse dochterondernemingen in de VS. Waar veel Nederlandse dochterondernemingen in China en Brazilië actief zijn in de groot- en detailhandel met respectievelijk 41 en 25 procent, zijn veel Nederlandse dochters in India juist actief in de informatie en communicatie (28 procent).

Meeste werkgelegenheid bij Nederlandse dochterondernemingen in de VS

Met 457 duizend personen waren in 2023 de meeste personen werkzaam bij dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in de VS, zie figuur 5.4.2. Duitsland volgt met 171 duizend personen op de tweede plek. Waar voor vrijwel alle top 10 investeringslanden een daling te zien was van 2022 op 2023 wat betreft het aantal werkzame personen, hield ook hierin België het hoofd goed boven water. Er was zelfs een lichte stijging te zien in de werkgelegenheid tot een totaal van 98 duizend werkzame personen. Uiteraard is de werkgelegenheid bij een dochteronderneming sterk afhankelijk van de bedrijfstak en bijbehorende arbeidsintensiteit.

5.4.2 Werkzame personen bij Nederlandse multinationals in het buitenland¹⁾

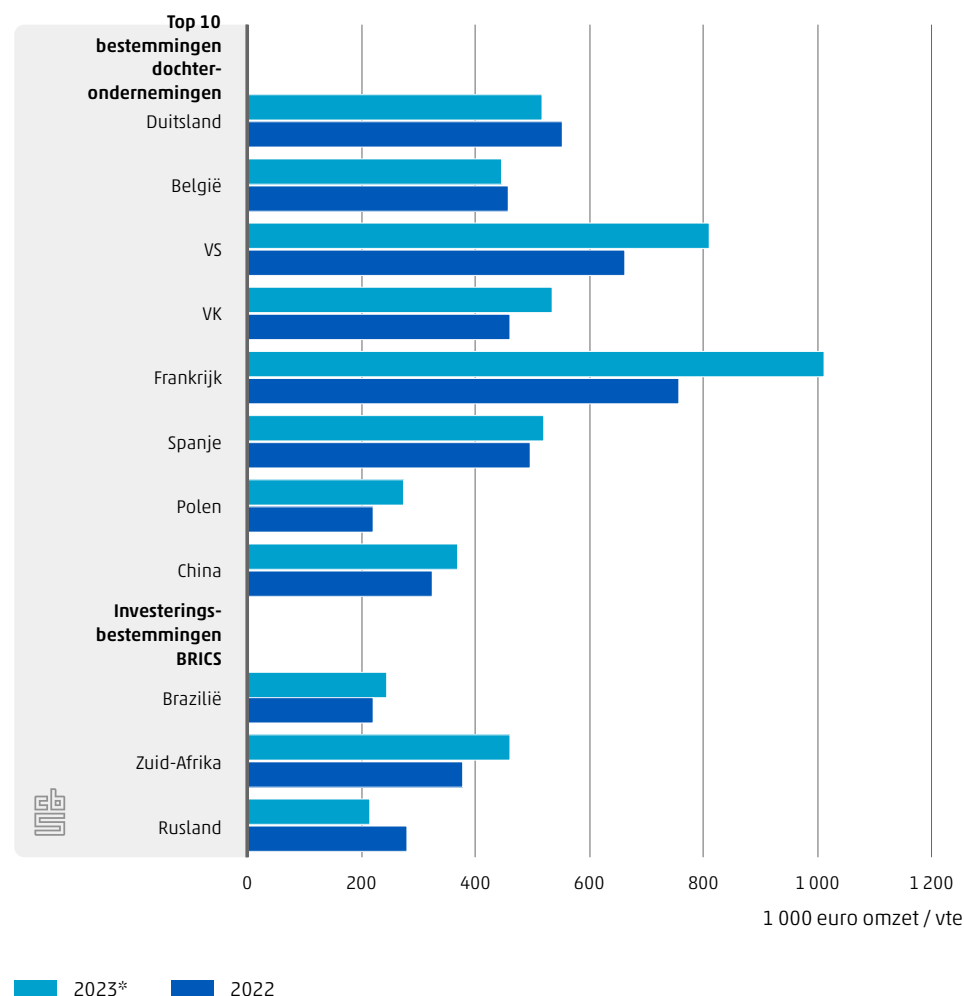
¹⁾ Wegens geheimhoudingsverplichting kunnen er geen cijfers worden weergegeven voor top 10 bestemmingsland Tsjechië en BRICS-land India.

Opvallend is echter ook de flinke werkgelegenheid in Brazilië. Met 109 duizend werkzame personen in 2023 volgt Brazilië de werkgelegenheid van Nederlandse dochters in Duitsland op de voet. Ongeveer 40 procent van deze werkzame personen werkt bij een bedrijf actief in de industrie. Brazilië is voor een breed scala aan redenen aantrekkelijk voor Nederlandse multinationals. Het land maakt deel uit van handelsblok Mercosur (CBS, 2025), wat economische integratie in de aangesloten Zuid-Amerikaanse landen – Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay – vergemakkelijkt. Het land heeft met meer dan 200 miljoen inwoners een brede afzetmarkt, maar ook een grote arbeidsmarkt. Het land is ook aantrekkelijk vanwege onder andere de vele natuurlijke grondstoffen en diverse stimuleringsmaatregelen van de Braziliaanse overheid (Flanders Investment & Trade, 2025; RVO, 2025).

Meeste omzet per vte bij Nederlandse dochters in Frankrijk

Figuur 5.4.3 geeft een mate van arbeidsproductiviteit van Nederlandse dochtermaatschappijen weer, gemeten in omzet per voltijdequivalent (vte).³⁾ Met ruim 1 miljoen euro per vte werd de meeste omzet per vte in 2023 gegenereerd bij dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in Frankrijk. Dochterondernemingen van Nederlandse multinationals in de VS en het VK volgden achtereenvolgens op de tweede en derde plek met respectievelijk 811,6 duizend en 522,5 duizend euro per vte.

5.4.3 Omzet per vte bij Nederlandse multinationals in het buitenland¹⁾

¹⁾ Wegens geheimhoudingsverplichting kunnen er geen cijfers worden weergegeven voor de top 10 bestemmingslanden Italië en Tsjechië en BRICS-land India.

Waar het aantal dochterondernemingen en het aantal werkzame personen van Nederlandse multinationals in de meeste BRICS-landen nog relatief beperkt was in 2023, is de gegenereerde omzet per vte bij Nederlandse dochters in deze landen echter relatief hoog in vergelijking met de top 10 investeringslanden. De omzet per vte bij Nederlandse dochters in Zuid-Afrika (463,7 duizend euro omzet per vte) is relatief vergelijkbaar met die van Nederlandse dochterondernemingen in top-investeringsbestemming België (448,8 duizend euro omzet per vte). Uiteraard dient ook hierbij de kanttekening gemaakt te worden dat de

³⁾ In de OFATS-statistiek is enkel de omzet per buitenlandse dochtermaatschappij bekend waardoor er gekozen is voor een arbeidsproductiviteitsmaatstaf op basis van omzet per vte in plaats van toegevoegde waarde per vte.

hoogte van de omzet per vte sterk afhankelijk is van de bedrijfstak waarin de dochteronderneming actief is.

5.5 Literatuur

British Business Bank (2025). [Due diligence checklist – buying a business](#). *British Business Bank*. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

CBS (2025, 28 maart). [Nederland grootste EU-goederenimporteur uit Mercosur-landen](#). Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 25 mei 2025.

Council of Councils (2023). [The BRICS Summit 2023: Seeking an Alternate World Order?](#) *Council of Councils*. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Creusen, H., Kox, H., Lejour, A., & Smeets, R. (2011). [Exploring the margins of Dutch exports: A firm-level analysis](#). *De Economist*, 159(4), 413.

Flanders Investment & Trade (2025). [Exporteren naar Brazilië](#). *Flanders Investment & Trade*. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Hofstede, G. (2001). [Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations](#). *Behaviour Research and Therapy*, 41(7).

Kashefi-Pour, E., Amini, S., Uddin, M., & Duxbury, D. (2020). [Does Cultural Difference Affect Investment–Cash Flow Sensitivity? Evidence from OECD Countries](#). *British Journal of Management*, 31(3), 636–658.

OECD (2025). [FDI main aggregates, BMD4](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 9 juli 2025.

Olsthoorn, S., & van Wijnen, J. F. (2022). [Het beschermen van hightechindustrie is een balanceeract](#). *Het Financieele Dagblad*. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

RVO (2024). [Veilig en weerbaar ondernemen: Wet Vifo](#). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

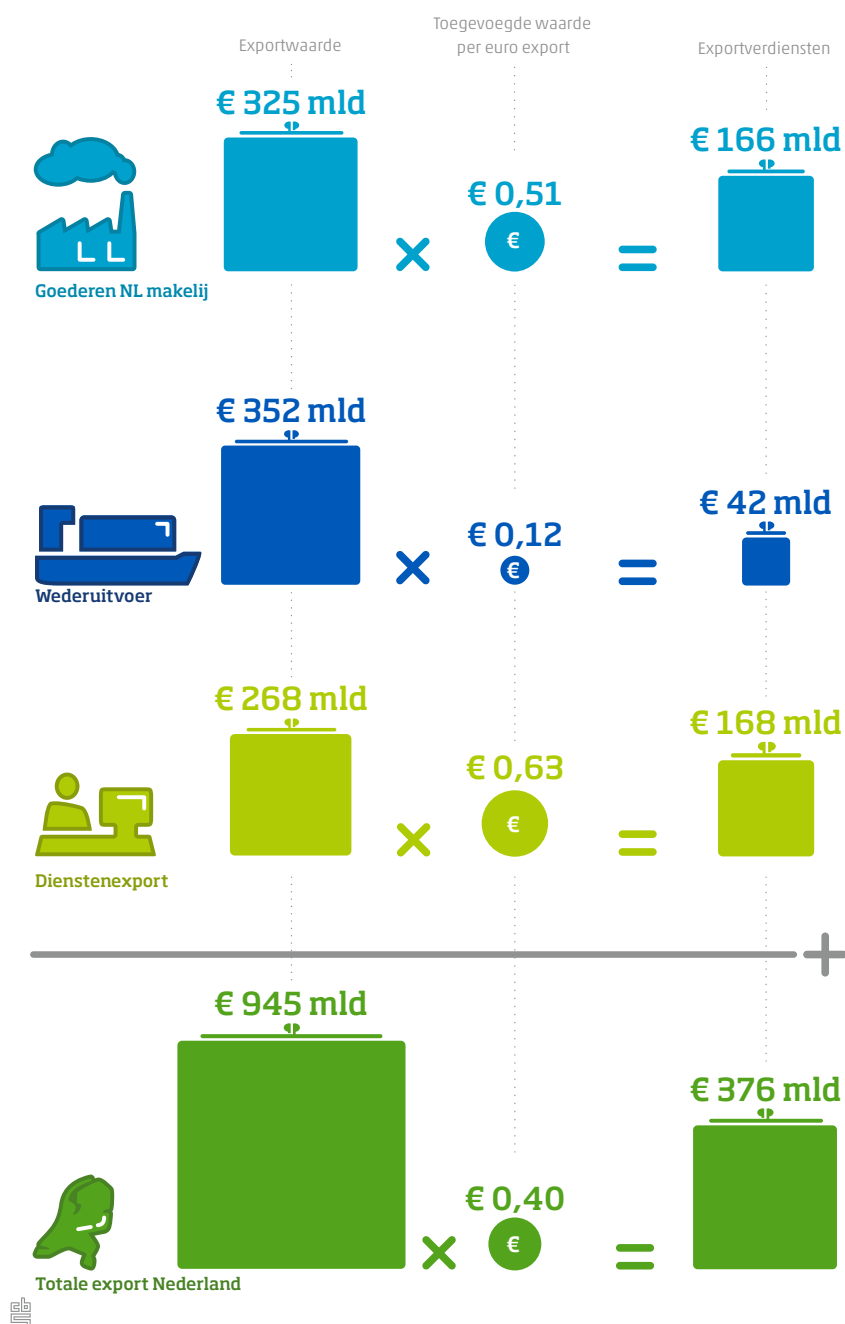
RVO (2025). [Zakelijke kansen in Brazilië](#). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

Wagner, J. (2007). [Exports and productivity: A survey of the evidence from firm-level data](#). *World Economy*, 30(1), 60–82.

6 Nederlandse verdiensten aan de export

Auteurs: Leen Prenen, Roger Voncken

Nederlandse exportverdiensten (2023*)

Export levert Nederland veel op. Ruim een derde van onze welvaart is te danken aan de uitvoer van goederen en diensten. Ook veel banen hangen samen met export: van havenarbeider tot IT'er. Maar hoeveel verdienen we daar in 2023 aan, en wie precies? In dit hoofdstuk laten we zien wat de export Nederland in 2023 opleverde, hoe dat zich ontwikkelde ten opzichte van eerdere jaren, én welke bedrijfstakken, landen en producten het belangrijkste waren. Ook gaan we in op de mensen achter de export. Hoeveel mannen en vrouwen danken hun werk aan de export? In welke bedrijfstakken werken zij, in welke beroepen, met welk contracttype, en wat is hun opleidingsniveau?

6.1 Belangrijkste bevindingen

Bijdrage van de export aan het bbp

- De Nederlandse export van goederen en diensten bedroeg in 2023 945,2 miljard euro. Dat is 1,4 procent minder dan in 2022.
- De waarde van de goederenexport daalde met 4 procent. De waarde van de wederuitvoer daalde daarbij meer (bijna 5 procent) dan de exportwaarde van Nederlandse makelij (3 procent). Zowel volume- als prijsdalingen liggen hieraan ten grondslag.
- De exportwaarde van diensten nam in 2023 juist toe ten opzichte van 2022: met bijna 6 procent tot een waarde van 268,3 miljard euro. Dit kwam vooral door prijsstijgingen.
- Ondanks de afgenomen totale bruto exportwaarde, waren de verdiensten aan de export in 2023 375,9 miljard euro: bijna 6 procent meer dan een jaar eerder.
- Na een daling in de exportverdiensten per euro bruto export in 2022, stijgen in 2023 de relatieve exportverdiensten van zowel Nederlandse makelij, wederuitvoer als diensten opnieuw tot respectievelijk 51, 12 en 63 cent per euro export.
- 35,2 procent van het Nederlandse bbp werd in 2023 verdiend door export van goederen en diensten, een lichte daling ten opzichte van 2022 (35,7 procent).
- In 2023 groeide het bbp van Nederland met amper 0,08 procent. De lagere productie en afgenomen export van aardgas speelde hierin een grote rol. Ook was er een afname van de groei in bedrijfstakken zoals de chemische industrie, landbouw en metaalindustrie.
- Bedrijfstakken die traditioneel veel verdienen aan de export zijn de industrie, zakelijke dienstverlening en de handel. Zij zagen hun verdiensten in 2023 verder groeien. De delfstoffenwinning, chemische industrie en aardolie-industrie zagen een terugloop in hun verdiensten. Deze afname hangt samen met een normalisering van de uitzonderlijk hoge prijzen in 2022.
- De gespecialiseerde machines blijven de grootste categorie in de export van Nederlandse makelij. Ten opzichte van een jaar eerder groeiden de verdiensten aan de gespecialiseerde machines afkomstig uit Nederland met 22 procent in 2023.
- Nederland verdiende het meest aan de export naar Duitsland, het VK, de VS, België en Frankrijk. Na een afname in 2022 nam het belang van China als exportbestemming in 2023 weer toe.

Werkgelegenheid die samenhangt met de export

- In Nederland is 31,4 procent van de werkgelegenheid (oftewel 2,6 miljoen voltijdbanen) te relateren aan de export. Het gaat daarbij om 1,2 miljoen directe en 1,4 miljoen indirecte voltijdbanen. Daarmee was het belang van de buitenlandse afzetmarkt in 2023 even groot als in 2022.
- In 2023 leverden kapitaalintensieve bedrijfstakken zoals de industrie en delfstoffenwinning een relatief grote bijdrage aan de exportverdiensten, terwijl hun aandeel in de exportgerelateerde werkgelegenheid beperkt bleef. De delfstoffenwinning was goed voor 2,3 procent van de totale exportverdiensten, de export leverde er weinig banen op.
- In arbeidsintensieve bedrijfstakken wordt aanzienlijk meer werkgelegenheid gecreëerd door de export: in de zakelijke dienstverlening leidt export tot 29,1 procent van de totale werkgelegenheid. In de landbouw, bosbouw en visserij leverde de export verhoudingsgewijs meer werkgelegenheid op dan verdiensten. Bij de andere bedrijfstakken zijn de aandelen vergelijkbaar.
- In de zakelijke dienstverlening en in de handel wordt relatief veel indirecte werkgelegenheid gegenereerd dankzij export, door als toeleverancier van exporterende bedrijven op te treden. Binnen de industrie werken juist veel mensen direct voor de export.
- Net als bij de exportverdiensten wordt de top 5 van exportbestemmingen die voor de werkgelegenheid zorgen, gevormd door Duitsland, het VK, de VS, België en Frankrijk.
- De meeste uren voor de export worden gemaakt door werknemers in bedrijfs-economische en administratieve beroepen, gevolgd door technische en commerciële beroepen. Binnen de agrarische beroepen wordt relatief gezien het grootste aandeel uren (52 procent van alle uren door agrarische beroepen) aan export besteed. Ook bij transport- en logistiekberoepen en ICT-beroepen is dit aandeel relatief hoog.
- Mannen, lager opgeleiden en zelfstandigen maken relatief de meeste uren ten behoeve van de export.

Databronnen

- In dit hoofdstuk maken we gebruik van de cijfers van de Nationale Rekeningen van het CBS. Hiermee is het mogelijk inzicht te geven in de daadwerkelijke economische opbrengst van de export. De gegevens uit de Nationale Rekeningen zijn op het moment van schrijven beschikbaar tot en met 2023.
- Bij de Nationale Rekeningen staat het concept van eigendomsoverdracht centraal. Dit zijn goederentransacties waarbij een bedrijf of persoon gevestigd in Nederland het economisch eigendom van de goederen overdraagt aan een bedrijf of persoon gevestigd in het buitenland, en omgekeerd.
- Mede hierdoor verschillen de cijfers in dit hoofdstuk van de cijfers die gerapporteerd zijn in hoofdstuk 2 en 3. Daar werd uitgegaan van het concept van grensoverschrijding. Bij dit concept staan de goederenbewegingen die fysiek de Nederlandse landsgrenzen passeren centraal, zonder dat hierbij altijd sprake is van eigendomsoverdracht.

Revisie Nationale Rekeningen

Eens in de vijf jaar vindt een revisie van de Nationale Rekeningen plaats, in lijn met het beleid van de Europese Commissie. Daarbij worden nieuwe bronnen, methoden en concepten doorgevoerd, zodat het beeld van de Nederlandse economie weer optimaal

aansluit bij alle onderliggende statistieken, bronnen en internationale richtlijnen voor het samenstellen van de Nationale Rekeningen. Om reeksbreuken te voorkomen worden ook de voorafgaande definitieve jaren herzien, waardoor cijfers van vorige edities van Nederland Handelsland afwijken van deze publicatie. Om de verschillen inzichtelijk te maken laten we in dit hoofdstuk daarom bewust niet alleen de cijfers van het meest recente verslagjaar zien, maar ook van eerdere jaren.

Internationale handel volgens grensoverschrijding en eigendomsoverdracht

Bedrijven – en daarmee ook landen – zijn geïntegreerd in internationale waardeketens. Vanuit bedrijfseconomisch perspectief is dat vaak een rendabele keuze. Op macro-economisch niveau kan dit echter leiden tot economische afhankelijkheden die minder wenselijk zijn. Zulke afhankelijkheden zijn met traditionele handelsstatistieken moeilijk te identificeren.

Traditionele exportcijfers gaan uit van het principe van *grensoverschrijding*. Ze kijken welke goederen Nederland fysiek binnenkomen of verlaten. Deze cijfers zeggen iets over de omvang en richting van de handelsstromen, maar ze laten niet direct zien hoeveel Nederland onder de streep overhoudt aan de handel met andere landen. Er wordt immers geen rekening gehouden met de kosten die gepaard gaan met productie en handel, zoals ingevoerde grondstoffen, en met de winst die uiteindelijk in Nederland blijft.

In dit hoofdstuk maken we daarom gebruik van de cijfers van de Nationale Rekeningen van het CBS. Bij de Nationale Rekeningen staat het concept van *eigendomsoverdracht* centraal, wat betekent dat bepaalde transacties in het buitenland tot de Nederlandse in- en uitvoer kunnen worden gerekend, ook als de verhandelde goederen niet fysiek in Nederland zijn geweest. Hiermee is het wel mogelijk inzicht te geven in de daadwerkelijke economische opbrengst van de export naar andere landen.

Mede hierdoor verschillen de cijfers in dit hoofdstuk van de cijfers die gerapporteerd zijn in hoofdstuk 2 en 3 van deze publicatie, waarbij er wordt uitgegaan van het concept van *grensoverschrijding*. Op het moment van schrijven is 2023 het meest recente volledige jaar waarover data beschikbaar is bij de Nationale Rekeningen. Voor meer informatie over de verschillende concepten binnen de internationale handel, zie CBS (2025a).

Leeswijzer

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In paragraaf 6.2 bekijken we hoeveel Nederland in 2023 verdiende aan de export. We laten zien hoe groot het aandeel van export is in het Nederlandse bbp en welke typen exportstromen daar het meeste aan bijdragen. Daarna maken we het concreter: welke bedrijfstakken en producten zorgen voor die diensten, en welke landen zijn in dat opzicht onze belangrijkste afnemers? Paragraaf 6.3 draait om de mensen achter de export. Hoeveel banen hangen ermee samen, en in welke bedrijfstakken? We kijken naar directe en indirecte werkgelegenheid, uitgesplitst naar type export. Ook analyseren we hoeveel uren Nederlandse werkenden besteden aan export, en wat hen kenmerkt.

6.2 Bijdrage van de export aan het bbp

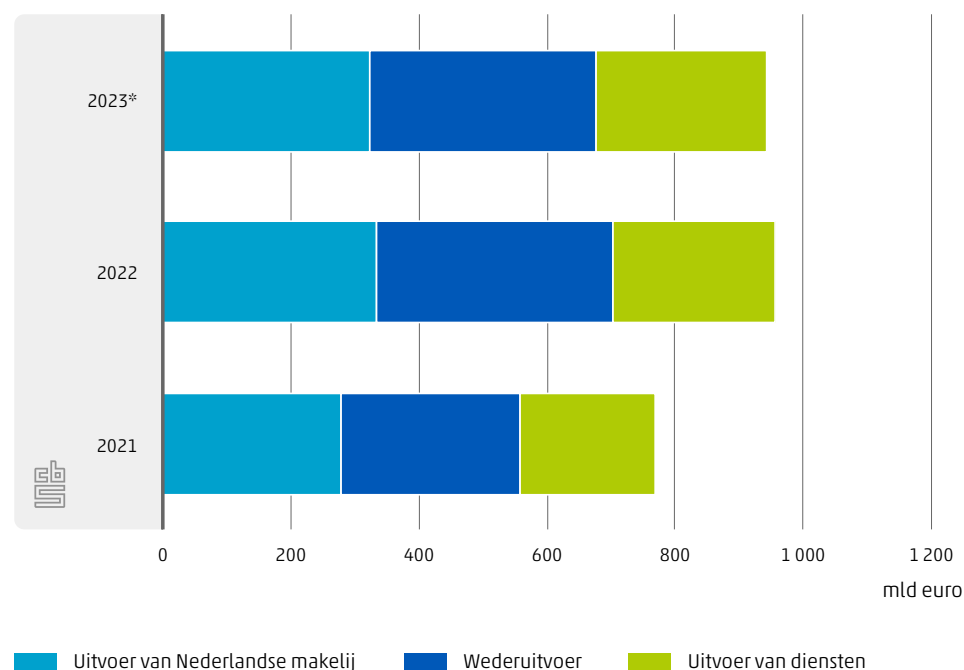
De Nederlandse exportwaarde daalt

In 2023 exporteerde Nederland voor 945,2 miljard euro aan goederen en diensten. Dat is een daling van 1,4 procent ten opzichte van een jaar eerder, zie figuur 6.2.1.

De totale uitvoer van goederen bedroeg 676,9 miljard euro in 2023. Hierbij kunnen we een onderscheid maken tussen goederen van Nederlandse makelij en wederuitvoer. Bedrijven in Nederland exporteerden voor 324,5 miljard euro aan Nederlandse makelij. Dit zijn goederen die in Nederland geproduceerd zijn of in ons land een significante bewerking hebben ondergaan. Wederuitvoer betreft goederen die door bedrijven in Nederland zijn geïmporteerd, maar vrijwel onbewerkt weer zijn uitgevoerd. Tijdens hun verblijf in Nederland zijn deze goederen wel (tijdelijk) eigendom van een bedrijf in ons land. In 2023 had de wederuitvoer een waarde van 352,4 miljard euro. In vergelijking met 2022 daalde de waarde van de goederenexport met 4,0 procent. De waarde van de wederuitvoer daalde daarbij meer (4,9 procent) dan de exportwaarde van Nederlandse makelij (3,0 procent).

De exportwaarde van diensten nam in 2023 juist toe ten opzichte van een jaar eerder: met 5,9 procent tot een waarde van 268,3 miljard euro. Er is sprake van Nederlandse dienstenexport wanneer iemand in Nederland betaald wordt voor geleverde diensten aan iemand die in het buitenland gevestigd is. Denk bijvoorbeeld aan een ingenieur in Nederland die advies geeft aan een bedrijf in China over bouwwerkzaamheden. We spreken dan over Nederlandse export van ingenieursdiensten naar China. Ook betalingen voor bijvoorbeeld intellectueel eigendom – ook wel royalty's genoemd – en betalingen voor softwarelicenties vallen onder de dienstenhandel (CBS, 2017).

6.2.1 Bruto exportwaarde per exportcategorie

Goederenexport daalt door zowel volume- als prijsdalingen ...

Een toename of afname van handelswaarden betekent niet automatisch dat er ook respectievelijk meer of minder verhandeld wordt. De handelswaarde is immers het resultaat van de hoeveelheid goederen en diensten die men exporteert en de prijs die men hiervoor ontvangt. Tabel 6.2.2 laat zien dat de afname van de totale Nederlandse exportwaarde in 2023 een direct gevolg is van zowel een volumeafname als prijsdalingen, van respectievelijk 0,5 en 0,9 procent. Maar er zijn duidelijke verschillen per exportstroom.

Ten opzichte van een jaar eerder was er in 2023 sprake van een prijsdaling bij de goederenexport, en dan met name bij goederen bestemd voor wederuitvoer. Het wederuitvoervolume groeide in 2023 minimaal, terwijl er minder goederen van Nederlandse makelij naar het buitenland geëxporteerd werden. Dit staat in schril contrast met 2022. Dat jaar kenmerkte zich door sterke waardestijgingen van de goederenexport veroorzaakt door sterke prijsstijgingen van zowel consumentengoederen (CBS, 2025b) als van industriële producten (CBS, 2025c).

... dienstenexport groeit met name door prijsstijgingen

De waardestijging van de Nederlandse dienstenexport kwam in 2023 grotendeels op conto van prijsstijgingen. In 2023 waren diensten gemiddeld 5,2 procent duurder dan een jaar eerder, terwijl het volume toenam met 0,6 procent. Dus zelfs na de sterke volume- en prijsstijgingen van een jaar eerder bleef de dienstenexport in 2023 op alle vlakken groeien, zij het niet in dezelfde mate.

6.2.2 Waarde, volume- en prijsmutaties van de export

	2022			2023*		
	waarde- mutatie	volume- mutatie	prijsmutatie	waardemutatie	volume- mutatie	prijsmutatie
Type export	%					
Uitvoer van goederen en diensten	24,4	4,4	19,1	-1,4	-0,5	-0,9
Goederenuitvoer	25,9	1,6	23,9	-4,0	-1,0	-3,1
Uitvoer van Nederlandse makelij	19,8	-1,9	22,1	-3,0	-2,2	-0,9
Wederuitvoer	31,9	5,1	25,5	-4,9	0,1	-5,0
Dienstenuitvoer	20,3	11,9	7,5	5,9	0,6	5,2

Prijsveranderingen kunnen veel oorzaken hebben: bijvoorbeeld toegenomen kosten van grondstoffen, arbeid en/of transport, wisselkoersschommelingen, veranderingen in internationale vraag en aanbod, en – recentelijk volop in de aandacht – invoerheffingen of exportrestricties. Deze prijsveranderingen kunnen ook weer gevolgen hebben voor de volumeontwikkeling. Bij stijgende prijzen kan de gevraagde hoeveelheid afnemen – zeker als er goede alternatieven zijn. Soms stijgt het volume ook tijdelijk, omdat buitenlandse afnemers voorraad aanleggen bij verwachte prijsstijgingen of onzekerheid, en andersom kunnen kopers juist aankopen uitstellen als ze verwachten dat de prijzen gaan dalen.

5,9% **verdiende Nederland**
meer aan de export in 2023 t.o.v. een jaar
eerder

Nederland verdiende meer aan de export, ondanks dalende exportwaarde

In 2023 daalde dus de Nederlandse exportwaarde. Wat betekende dat voor onze exportverdiensten? Aan de 945,2 miljard euro aan goederen en diensten die Nederland in 2023 exporteerde, verdiende ons land 375,9 miljard euro. Dit noemen we ook de toegevoegde waarde die de export genereerde. Dat betekent dat bedrijven in Nederland aan iedere euro bruto export gemiddeld 40 cent verdienen. In 2022 was dat nog 37 cent, en verdiende ons land in totaal 355,0 miljard euro aan de export van goederen en diensten. Ten opzichte van een jaar eerder verdiende Nederland in 2023 dus 5,9 procent meer aan de export ondanks de afgenomen totale bruto exportwaarde.

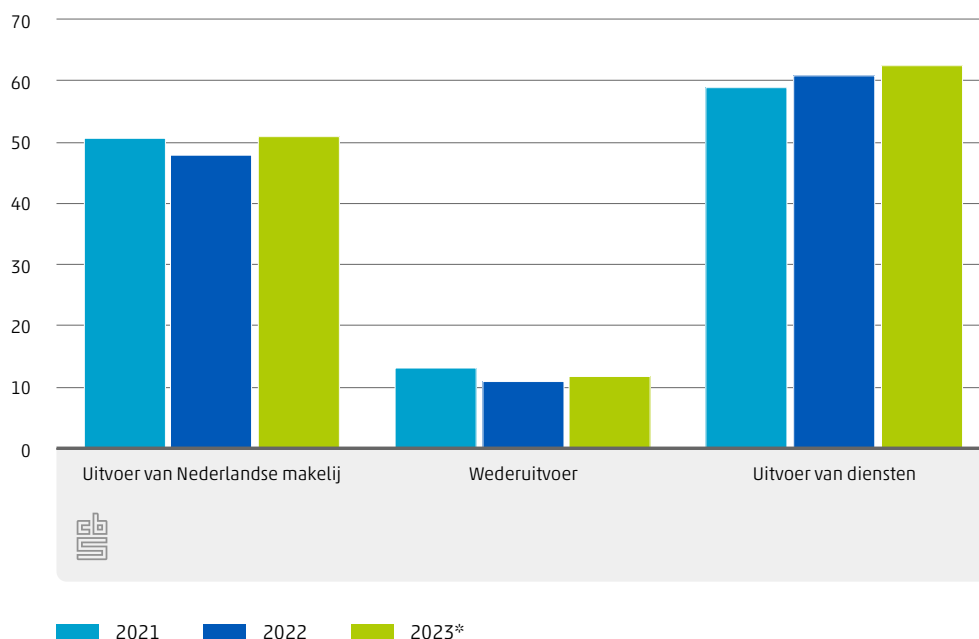
Aan elke euro dienstenexport houden we steeds meer over

We verdienen niet aan iedere euro bruto export evenveel. Figuur 6.2.3 laat zien dat de dienstenexport in 2023 bijna 63 eurocent per euro opleverde en de export van Nederlandse producten 51 eurocent. Aan één euro export van Nederlandse makelij verdienen we in 2023 3,2 eurocent meer dan in 2022. Dat komt omdat de prijzen van ingevoerde grondstoffen en brandstoffen zijn gedaald, waardoor ook het importgehalte van de uitvoer is gedaald, zie ook hoofdstuk 7 van deze publicatie. Door de goedkopere invoer was er in 2023 minder invoerwaarde nodig om de uitvoer te verwezenlijken. De bijdrage van wederuitvoer is veel beperkter. Er is immers relatief veel import nodig om deze export te verwezenlijken, waardoor we ook aanzienlijk minder verdienen aan deze exportstroom. In 2023 was dat 12 eurocent voor elke euro wederuitvoer. Omdat wederuitvoer in termen van waarde wel de grootste exportstroom was, leverde dat nog steeds 42 miljard euro op voor bedrijven in Nederland.

De export van diensten leverde steeds meer op: van bijna 59 eurocent in 2021 tot bijna 63 eurocent in 2023. Aan de export van goederen hielden bedrijven in Nederland in 2023 – gemiddeld genomen – iets meer over dan een jaar eerder. Dat gold zowel voor de goederen van Nederlandse bodem als de goederen bestemd voor wederuitvoer.

6.2.3 Verdiensten per euro export, naar type export

cent per euro export

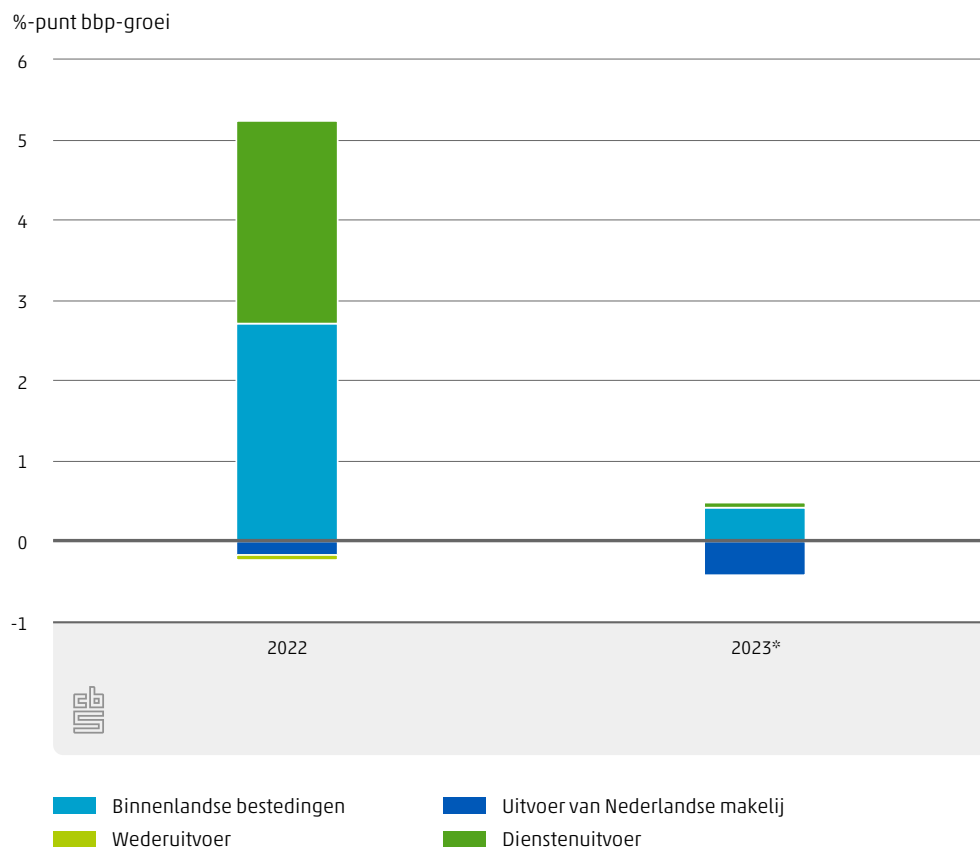

Exportkrimp drukt groei bbp

Het Nederlandse bbp is naast de verdiensten aan de export van goederen en diensten ook opgebouwd uit de verdiensten aan binnenlandse bestedingen. Binnenlandse bestedingen vertegenwoordigen de vraag naar goederen en diensten binnen Nederland en bestaan uit de consumptieve uitgaves van huishoudens en overheid, investeringen en voorraadmutaties. Het aandeel van de totale exportverdiensten in het bbp was 35,7 procent in 2022 en 35,2 procent in 2023.

In 2022 profiteerde de economie van een sterke inhaalslag na de coronajaren. Die tijdelijke impuls was in 2023 uitgewerkt. In 2022 was de inflatie met gemiddeld 10 procent uitzonderlijk hoog, maar veel huishoudens en bedrijven konden die prijsstijging toen nog tijdelijk opvangen (Schovers, 2023). In 2023 werden de structurele gevolgen van de afgenomen koopkracht sterker gevoeld, ondanks dat de inflatie daalde naar 3,8 procent (CBS, 2025d). In 2023 groeide het bbp van Nederland weliswaar opnieuw, maar die groei bleef minimaal met 0,08 procent. Figuur 6.2.4 toont dat de binnenlandse bestedingen voor 0,42 procentpunt positief bijdroegen en de dienstenexport voor 0,07 procentpunt. Dit waren ook de motoren achter de groei van het Nederlandse bbp in 2022. De bijdrage van Nederlandse makelij in de uitvoer daalde, waarbij de lagere productie en afgenomen export van aardgas een grote rol speelde. Ook was er een afname van de groei in bedrijfstakken zoals de chemische industrie, landbouw en metaalindustrie (CBS, 2024). De wederuitvoer had geen bijdrage in de verandering van het bbp.

6.2.4 Bijdrage van de uitvoer aan de economische groei

Ruim driekwart van de verdiensten van de industrie dankzij de export

Er bestaan grote verschillen in de mate waarin Nederlandse bedrijfstakken verdienen aan het binnenland of buitenland, zie tabel 6.2.5. De weergegeven exportverdiensten omvatten niet alleen de verdiensten aan de directe export, maar ook de verdiensten die een bedrijfstak op indirecte wijze genereert: als toeleverancier aan exporterende bedrijfstakken.

Niet geheel verrassend was de publieke sector het meest afhankelijk van binnenlandse bestedingen, in termen van verdiensten. Slechts 2,5 procent van hun verdiensten in 2023 kwam voort uit de export van goederen en diensten. Het openbaar bestuur, onderwijs en de gezondheidszorg verdiende tevens met 204,7 miljard euro verreweg het meest aan het binnenland. Ook voor de bouw en de cultuur- en recreatiesector waren de binnenlandse bestedingen een zeer belangrijke bron van verdiensten.

De Nederlandse industrie, de zakelijke dienstverlening, en handel verdienden in absolute termen het meest aan de export van goederen en diensten. Deze drie bedrijfstakken waren samen goed voor bijna twee derde van de Nederlandse exportverdiensten. De delfstoffenwinning, industrie, en landbouw, bosbouw en visserij waren het sterkst afhankelijk van het buitenland wat betreft hun verdiensten.

6.2.5 Toegevoegde waarde per bedrijfstak, uitgesplitst naar binnenlands en buitenlands, 2023*

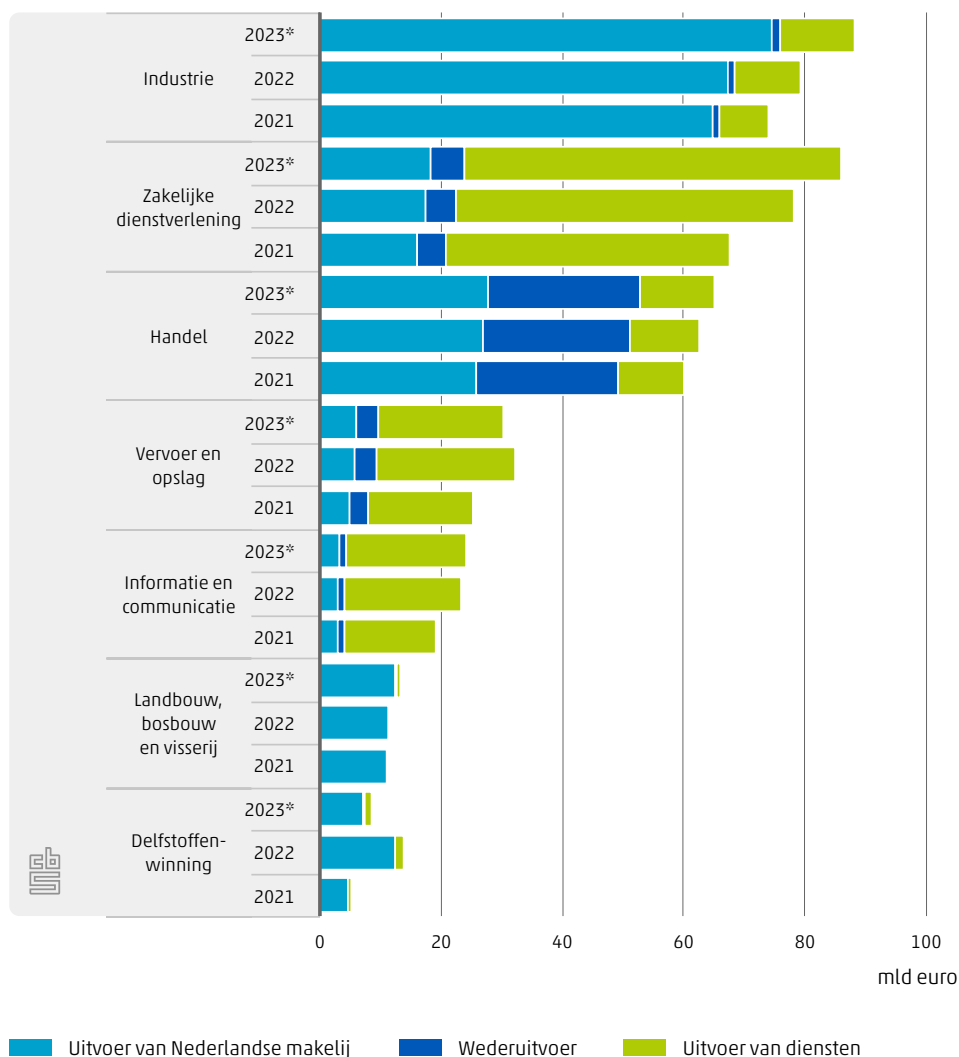
	Binnenlandse bestedingen	Export	Aandeel export in totale toegevoegde waarde
	mld euro		%
Openbaar bestuur, onderwijs, gezondheidszorg	204,7	5,3	2,5
Zakelijke dienstverlening	75,5	86,1	53,3
Financiële dienstverlening, verhuur en handel van onroerend goed	106,6	27,6	20,6
Handel	61,3	65,2	51,5
Industrie	29,2	88,3	75,2
Vervoer en opslag	14,5	30,3	67,7
Informatie en communicatie	22,7	24,3	51,8
Bouwnijverheid	44,6	4,6	9,4
Energievoorziening, waterbedrijven en afvalbeheer	15,3	9,7	38,8
Horeca	15,5	4,4	22,1
Cultuur, recreatie en overige diensten	20,9	3,3	13,6
Delfstoffenwinning	2,5	8,7	77,9
Landbouw, bosbouw en visserij	5,6	13,4	70,6

Vervoer en opslag, en delfstoffenwinning zien verdiensten aan export teruglopen

In figuur 6.2.6 focussen we ons op de bedrijfstakken die in 2023 minstens de helft van hun verdiensten uit de export haalden. We maken hierbij een onderscheid naar de verschillende exportstromen: goederen van Nederlandse makelij, goederen bestemd voor wederuitvoer en de dienstenexport. Daarnaast laten we de ontwikkeling van de exportverdiensten zien sinds 2021.

Vijf van de zeven bedrijfstakken die minstens de helft van hun verdiensten uit de export halen, zagen in 2023 de verdiensten stijgen ten opzichte van een jaar eerder. Alleen de vervoersector en de delfstoffenwinning rapporteerden minder exportverdiensten. De sterke groei van de exportverdiensten van de delfstoffenwinning in 2022 kwam voor een belangrijk deel door de gestegen prijzen van minerale brandstoffen (Prenen et al., 2024). Verder toont de figuur dat de industrie in grote mate aan de export van Nederlandse goederen verdiende, de handel voor een belangrijk gedeelte aan de wederuitvoer en de dienstverlenende bedrijfstakken – niet geheel verrassend – aan de export van diensten. Vervoer en opslag en de zakelijke dienstverlening houden meer over aan de wederuitvoer van goederen dan de industrie.

6.2.6 Bedrijfstakken met de meeste toegevoegde waarde door de export

De machine-industrie en voedings- en genotsmiddelen-industrie verdienen het meest aan de export van Nederlandse makelij

In figuur 6.2.7 zoomen we verder in op de verdiensten die de industrie genereerde door binnenlandse bestedingen en de export. Tabel 6.2.5 toonde eerder al aan dat in 2023 driekwart van de verdiensten van de industrie kwam door de directe en indirecte export van goederen en diensten. Dit belang blijkt ook uit figuur 6.2.7.

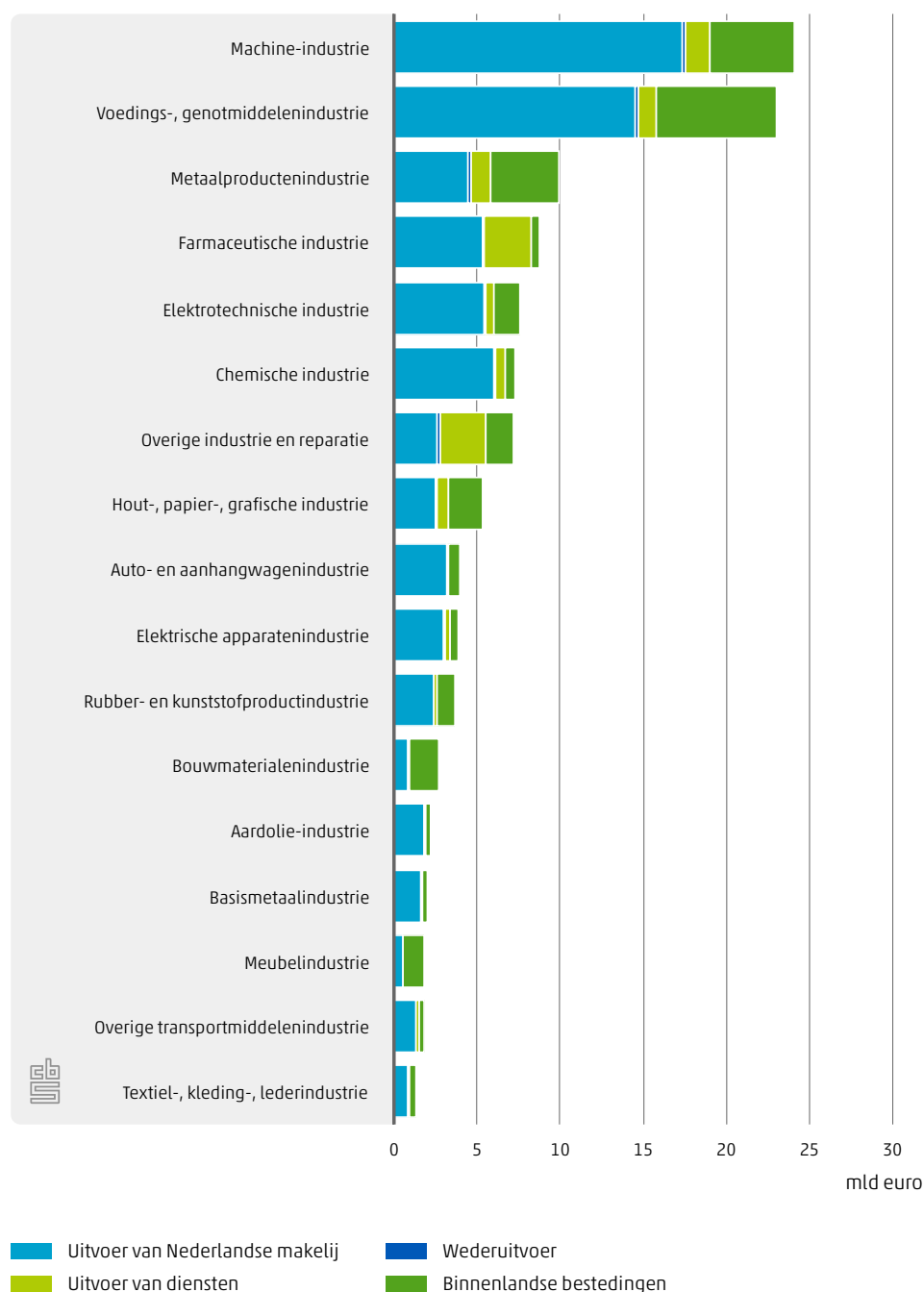
De machine-industrie en de voedings- en genotsmiddelenindustrie verdienen het meest aan de export, en dan met name aan export van goederen van Nederlandse makelij. In absolute termen verdienden deze industriële branches binnen de industrie ook het meest aan binnenlandse bestedingen. De twee kleinste industriële branches – in termen van toegevoegde waarde – zijn het meest afhankelijk van binnenlandse verdiensten.

De uitvoer van diensten speelde bij de meeste industriële branches een beperkte rol, behalve voor de farmaceutische industrie en de overige industrie en reparatie. Wederuitvoer van goederen vormde bij geen enkele Nederlandse industriële branche een belangrijk onderdeel van het verdienmodel.

Verdiensten van de chemische industrie fors gedaald

In 2022 stond de chemische industrie nog op de derde plaats in figuur 6.2.7, met een totale toegevoegde waarde van 15 miljard euro. Deze industrietak heeft traditioneel een hoog energieverbruik en kreeg te maken met fors stijgende invoerprijzen – zo namen de prijzen van ingevoerde goederen voor de chemische industrie met maar liefst 40 procent toe (zie hoofdstuk 7). Daarnaast werd deze branche geconfronteerd met teruglopende investeringen en concurrentie uit het buitenland (Schalkwijk, 2025). Dit alles resulteerde in een dalende productiecapaciteit (CBS, 2025e), wat leidde tot een afname van zowel het exportvolume als de bijbehorende opbrengsten in 2023.

6.2.7 Verdiensten per industriële branche, 2023*

Eerdere prijsstijgingen deels gecorrigeerd in 2023, maar niet bij alle bedrijfstakken

Eerder – in tabel 6.2.2 – hebben we gezien dat de afname van de totale Nederlandse exportwaarde in 2023 een direct gevolg is van zowel een volumeafname als prijsdalingen, van respectievelijk 0,5 procent en 0,9 procent. Er was daarbij een duidelijk verschil tussen de goederen- en dienstenexport. Bij goederen nam het volume van de export af met 1 procent, en de prijzen daalden gemiddeld met ruim 3 procent. Het volume van de dienstenexport nam juist toe met 0,6 procent, terwijl de prijzen in totaal met 5,2 procent stegen.

Met dit in het achterhoofd, hoe kunnen we de exportverdiensten van de verschillende bedrijfstakken in Nederland dan interpreteren? In tabel 6.2.8 staan de waarde-, volume- en prijsmutaties van de export in 2022 en 2023 weergegeven ten opzichte van een jaar eerder. Het gaat hierbij enkel om de export van goederen die in Nederland gemaakt zijn, waardoor de focus automatisch weer gaat naar de Nederlandse industrie.

Het jaar 2022 kenmerkte zich door sterke prijsstijgingen (CBS, 2025d). Deze uitzonderlijke prijsstijgingen waren het gevolg van een zeldzame combinatie van mondiale economische en geopolitieke factoren, waarbij de energiecrisis, de gevolgen van de oorlog in Oekraïne, en de aanhoudende verstoringen in wereldwijde toeleveringsketens de belangrijkste waren. Dit leidde tot hogere kosten in vrijwel alle bedrijfstakken, die grotendeels werden doorberekend in de exportprijzen. In 2023 vond hierop deels een correctie plaats, en dan met name bij de bedrijfstakken met de hoogste prijsstijgingen een jaar eerder. Denk bijvoorbeeld aan de delfstoffenwinning en de aardolie-industrie. Maar ook de voedings- en genotmiddelenindustrie, hout-, papier en grafische industrie, chemische industrie, commerciële dienstverlening, en overige industrie en reparatie kenden in 2022 prijsstijgingen van meer dan 20 procent en vervolgens prijsdalingen in 2023 – alhoewel van een andere ordegrootte. Bij andere bedrijfstakken bleef de prijs toenemen, zoals het geval was bij de landbouw, textiel-, kleding- en lederindustrie en elektrische apparatenindustrie.

Daar waar prijsontwikkelingen vaak beïnvloed worden door inflatie en grondstofprijzen, geven volumeontwikkelingen een beter beeld van de echte economische activiteiten en hoe de handel zich daadwerkelijk heeft ontwikkeld in de verschillende bedrijfstakken. De Nederlandse bosbouw en visserij, delfstoffenwinning, hout-, papier en grafische industrie, chemische industrie, bouwmaterialenindustrie, meubelindustrie en de restcategorie 'overig' – met daarin niet-commerciële en persoonlijke dienstverlening, inclusief instellingen buiten het marktmechanisme – kenden in 2023 allemaal een volumeafname van hun export van minstens 10 procent ten opzichte van een jaar eerder. De delfstoffenwinning spande hierbij de kroon met een afname van het exportvolume van 31,7 procent. Dat kwam mede doordat de totale gasproductie van Nederland in 2023 afnam met een derde ten opzichte van een jaar eerder: voor een belangrijk deel vanwege het terugbrengen van de productie uit het gasveld van Groningen (Ministerie van Klimaat en Groene Groei, 2024). Hierdoor daalt ook de export van het Groningse laagcalorisch gas naar onze buurlanden tot nagenoeg nul aan het einde van dit decennium (Gasunie, 2024). De Nederlandse machine-industrie en auto- en aanhangwagenindustrie, daarentegen, zagen hun exportvolume in 2023 toenemen met respectievelijk 16,0 en 10,5 procent.

6.2.8 Waarde-, volume- en prijsmutaties van de export van Nederlandse makelij naar bedrijfstak

	2022			2023*		
	waardemutatie	volumemutatie	prijsmutatie	waardemutatie	volumemutatie	prijsmutatie
Bedrijfstak	%					
Landbouw	-1,6	-8,7	7,7	8,1	-1,4	9,6
Bosbouw en visserij	-16,9	-28,7	16,5	-20,8	-11,8	-10,2
Delfstoffenwinning	134,9	-24,9	212,8	-46,6	-31,7	-21,8
Voedings-, genotmiddelenindustrie	23,9	0,2	23,7	-0,1	-5,6	5,8
Textiel-, kleding-, lederindustrie	-12,3	-18,4	7,4	3,8	-4,4	8,7
Hout-, papier-, grafische industrie	10,8	-10,6	23,8	-15,7	-12,8	-3,3
Aardolie-industrie	66,1	-1,9	69,2	-8,6	8,1	-15,4
Chemische industrie	20,1	-4,8	26,2	-20,1	-13	-8,1
Farmaceutische industrie	8,3	4,8	3,3	-2,7	-6,5	4,0
Rubber- en kunststofproductindustrie	5,6	-9,6	16,8	-8,4	-8,1	-0,3

6.2.8 Waarde-, volume- en prijsmutaties van de export van Nederlandse makelij naar bedrijfstak (vervolg)

	2022			2023*		
	waardemutatie	volumemutatie	prijsmutatie	waardemutatie	volumemutatie	prijsmutatie
Bouwmaterialenindustrie	13,3	3,9	9,0	-5,6	-12,6	8,1
Basismetalaalindustrie	19,1	-3,9	24,0	-15,9	-7,6	-8,9
Metaalproductenindustrie	10,1	-4,4	15,2	0,8	2,0	-1,2
Elektrotechnische industrie	7,3	-2,0	9,6	-3,2	-6,5	3,6
Elektrische apparatenindustrie	7,2	0,4	6,7	8,6	1,9	6,6
Machine-industrie	8,8	5,3	3,3	21,0	16,0	4,3
Auto- en aanhangwagenindustrie	14,6	8,3	5,8	15,2	10,5	4,2
Overige transportmiddelenindustrie	3,1	-0,5	3,6	10,3	5,4	4,6
Meubelindustrie	8,0	-2,7	11,0	-11,0	-12,4	1,6
Overige industrie en reparatie	1,4	0,8	0,5	15,5	11,2	3,9
Commerciële dienstverlening	24,6	-4,0	29,9	-0,5	3,1	-3,5
Openbaar bestuur, onderwijs, gezondheidszorg	20,7	-2,0	23,3	-5,9	0,3	-6,2
Overig	47,8	42,4	3,8	-19,9	-16,9	-3,5

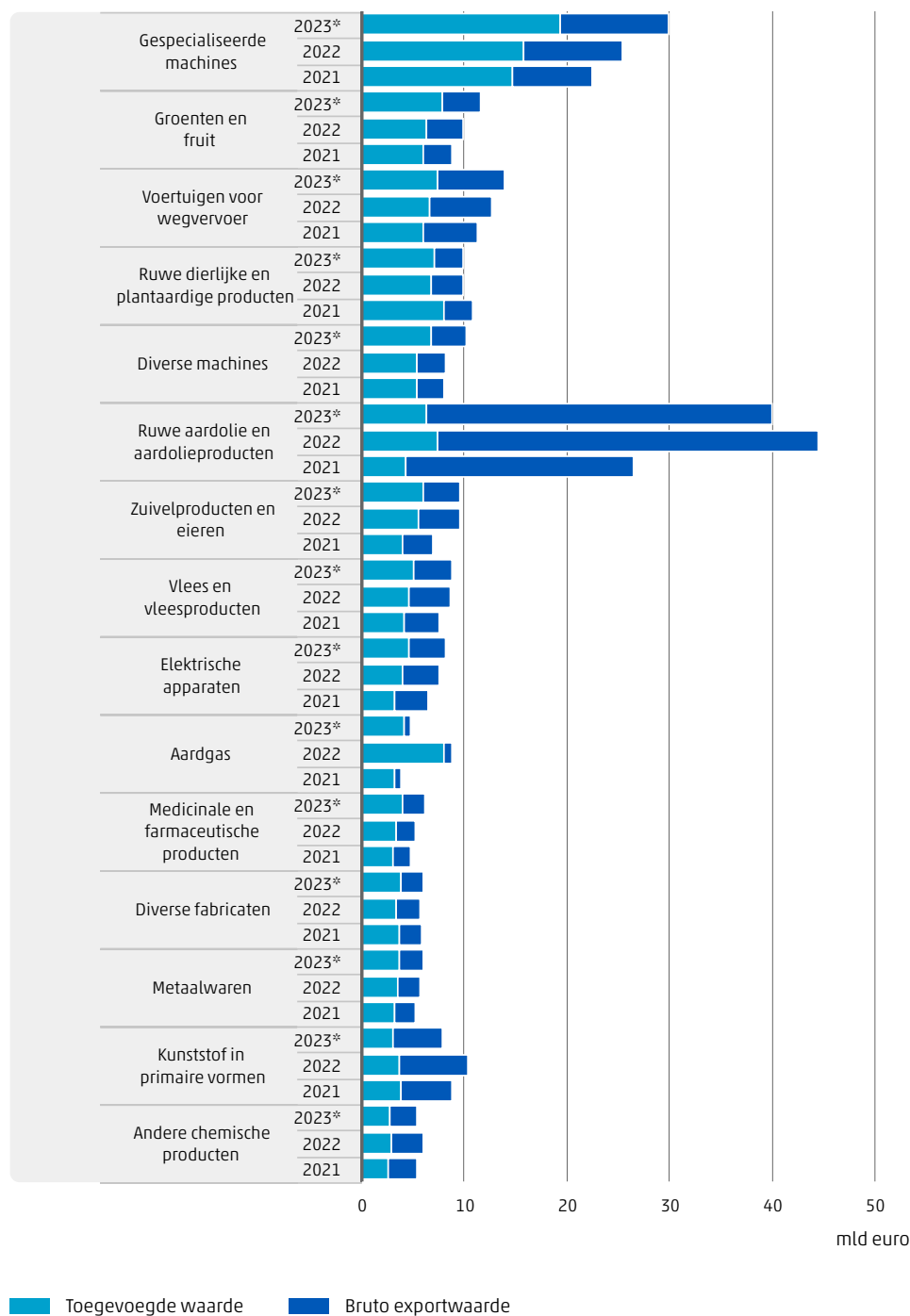
Export van gespecialiseerde machines levert Nederland het meeste op

Figuur 6.2.9 laat de belangrijkste vijftien goederensoorten zien in 2023, wat betreft exportverdiensten van producten van Nederlandse makelij. De figuur toont tevens de totale exportwaarde, waardoor inzichtelijk wordt hoeveel toegevoegde waarde een product genereert ten opzichte van de totale exportwaarde.

Van alle goederen van Nederlandse makelij leverde de export van gespecialiseerde machines het meest op in 2023. Deze categorie omvat onder meer apparatuur voor de halfgeleider-industrie, landbouwmachines, medische apparaten en installaties voor de voedingsmiddelenindustrie. Ten opzichte van een jaar eerder groeiden de verdiensten aan de gespecialiseerde machines afkomstig uit Nederland met 22 procent in 2023. Deze verdiensten maakten 65 procent uit van de bruto exportwaarde. Aardgas, ruwe dierlijke en plantaardige producten, en groenten en fruit leverden relatief de meeste verdiensten op per bruto exportwaarde. Aardgas is zeer lucratief omdat het rechtstreeks uit de Nederlandse bodem komt, waardoor voor deze export weinig import nodig is.

Ruwe aardolie en aardolieproducten zijn qua waarde het belangrijkste exportproduct van Nederlandse makelij. Deze producten leveren echter relatief weinig verdiensten op. Dat komt omdat er veel import nodig is voor deze export. Nederland produceert immers nauwelijks aardolie en moet deze vrijwel volledig importeren. De aardolie wordt vervolgens in ons land verwerkt in raffinaderijen tot bijvoorbeeld brandstoffen en grondstoffen voor de chemische industrie. Ook voor kunststof is relatief veel import nodig.

6.2.9 Toegevoegde waarde in de exportwaarde van Nederlandse makelij voor de top 15 goederen

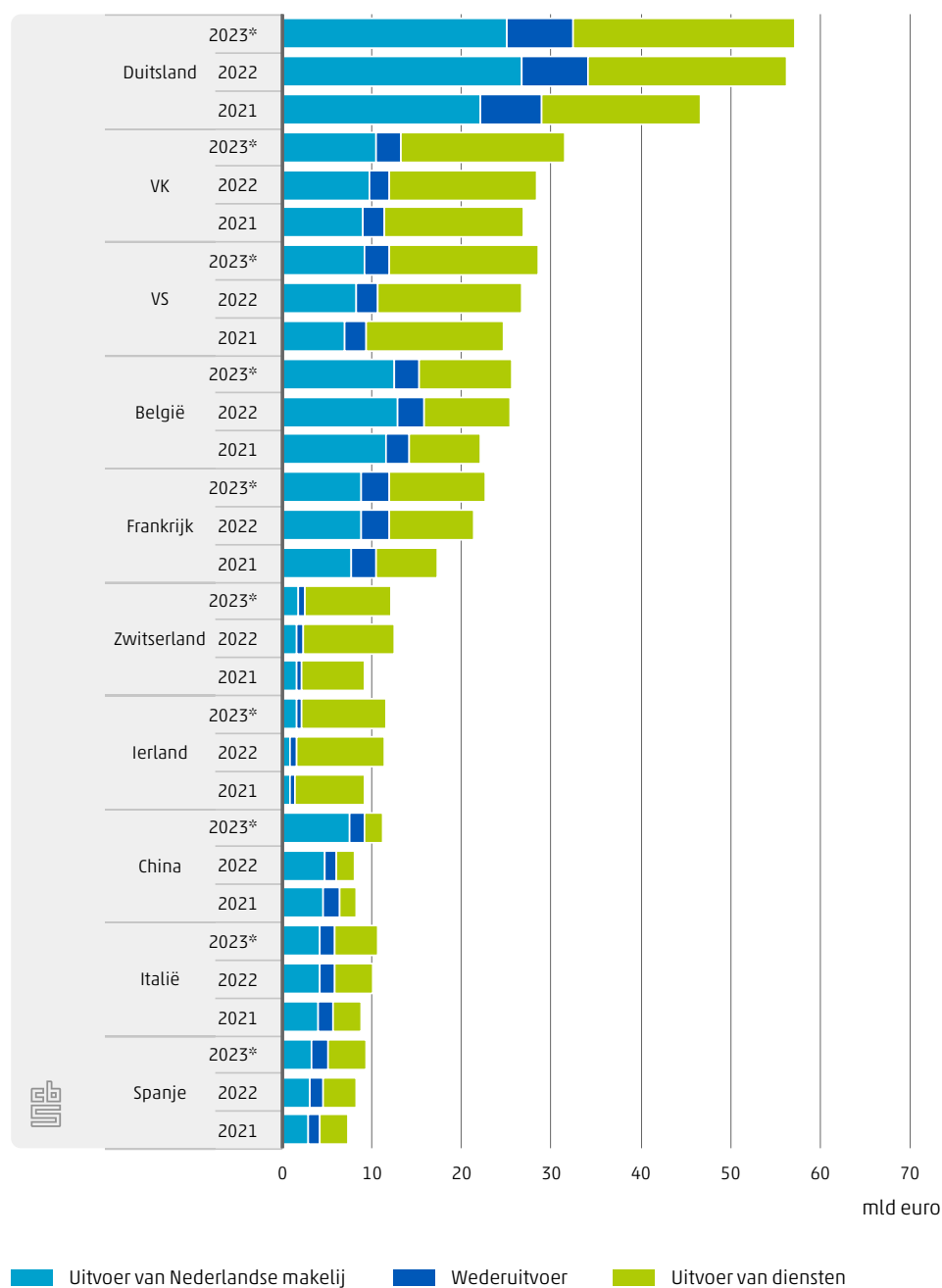
Nederlandse export blijft het meest verdienen aan Duitsland, het VK en de VS

Eerder hebben we gezien dat de Nederlandse exportverdiensten in 2023 zijn toegenomen met 5,9 procent tot 376 miljard euro. Maar aan welke landen verdienen bedrijven in Nederland het meest? Figuur 6.2.10 laat de bestemmingen zien waarvan de verdiensten aan de export het grootst waren in 2023.

Al jaren is Duitsland het land waar Nederland de meeste exportverdiensten aan overhoudt. In 2023 was dat 57,3 miljard euro. Het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten maken de top 3 compleet. De Nederlandse verdiensten groeiden in 2023 bij vrijwel alle belangrijke exportbestemmingen ten opzichte van 2022. Van de tien belangrijkste landen – in termen van exportverdiensten – daalden alleen de verdiensten naar Zwitserland, als gevolg van een daling van de verdiensten aan de dienstenexport, vooral in de industriële diensten en de zeevaart. In totaal waren de EU-landen verantwoordelijk voor 57 procent van de Nederlandse exportverdiensten, wat overeenkomt met 214 miljard euro.

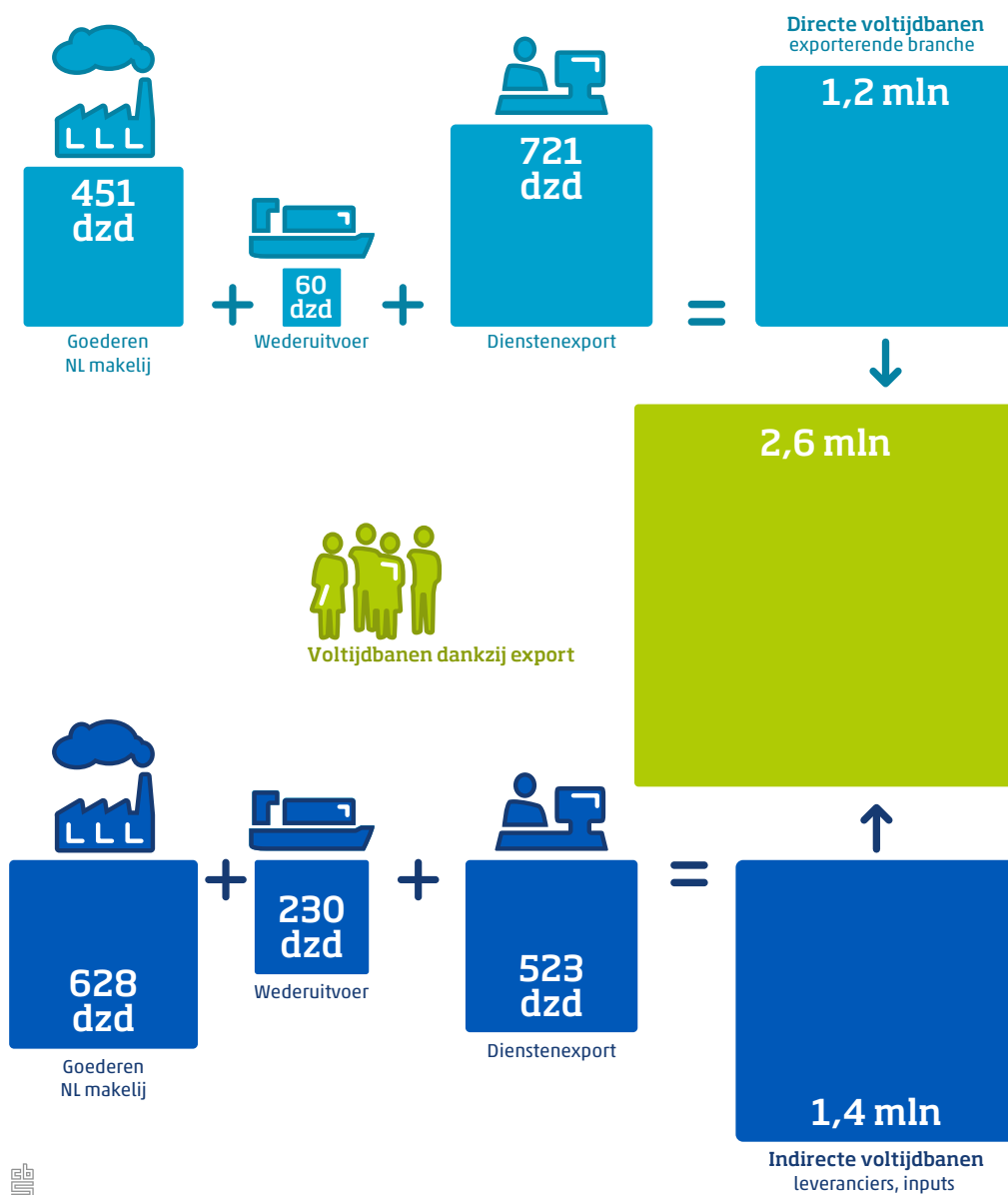
Naar Duitsland stegen de Nederlandse exportverdiensten in 2023 met 1,6 procent ten opzichte van een jaar eerder. De gedaalde verdiensten aan goederen van Nederlandse makelij – vooral aardgas – werden ruimschoots gecompenseerd door de gestegen verdiensten aan de dienstenuitvoer naar onze oosterburen – vooral reisverkeer en technische of aan de handel verbonden diensten. Van de getoonde landen groeiden de exportverdiensten naar China het hardst. Hoewel het in absolute termen om minder hoge bedragen ging, groeiden de Nederlandse exportverdiensten naar China met maar liefst 38,3 procent ten opzichte van 2022. Tegen de algehele trend in, kwam dit hoofdzakelijk door hogere exportverdiensten aan producten van Nederlandse bodem. Het betrof hier vooral de export van gespecialiseerde machines. Net voordat de exportrestricties op chipmachines ingingen, exporteerde Nederland eind 2023 voor een groot bedrag aan chipmachines naar China (Bloomberg, 2024). Met een groei van meer dan 10 procent vielen ook de exportverdiensten naar het Verenigd Koninkrijk en Spanje op.

6.2.10 Top 10 bestemmingen op basis van exportverdiensten

6.3 Werkgelegenheid die samenhangt met de export

6.3.1 Werkgelegenheid (vte) dankzij export (2023*)

Export creëert ook werkgelegenheid, direct én indirect

Export is van groot belang voor de Nederlandse economie. Het zorgt niet alleen voor toegevoegde waarde, het creëert ook veel banen. Achter elk Nederlands exportproduct schuilt namelijk een netwerk van werk. Niet alleen in de fabriek of op het kantoor dat direct zaken doet met het buitenland, maar ook bij toeleveranciers, transporteurs en dienstverleners. Een scheepslading machines naar Canada? Dat betekent ook werk voor de boekhouder, de chauffeur, de producent van smeermiddelen en de ontwikkelaar van technische onderdelen. Zo zorgt export ook indirect bij niet-exporterende bedrijven voor werkgelegenheid.

Directe en indirecte werkgelegenheid wordt gemeten aan de hand van het bedrijf waarvoor iemand werkt, en of dat bedrijf wel of niet exporteert. Een boekhouder werkzaam voor een exporterend bedrijf wordt dus meegerekend bij de directe werkgelegenheid, terwijl de boekhouder bij een ondersteunend – maar niet exporterend – bedrijf bij de indirecte werkgelegenheid gerekend wordt.

Figuur 6.3.1 laat zien dat de werkgelegenheid dankzij de export van goederen en diensten uit ruim 2,6 miljoen voltijdbanen (vte) bestond in 2023, waarvan ruim 1,2 miljoen directe banen en bijna 1,4 miljoen indirecte. Dat komt neer op 31,4 procent van de totale Nederlandse werkgelegenheid. Daarmee was het belang van de buitenlandse afzetmarkt in 2023 even groot als in 2022. Het grootste deel van de exportbanen was dus niet bij het bedrijf dat de grens over gaat, maar bij de ondersteunende keten eromheen.

31,4% van Nederlandse
werkgelegenheid door export van
goederen en diensten

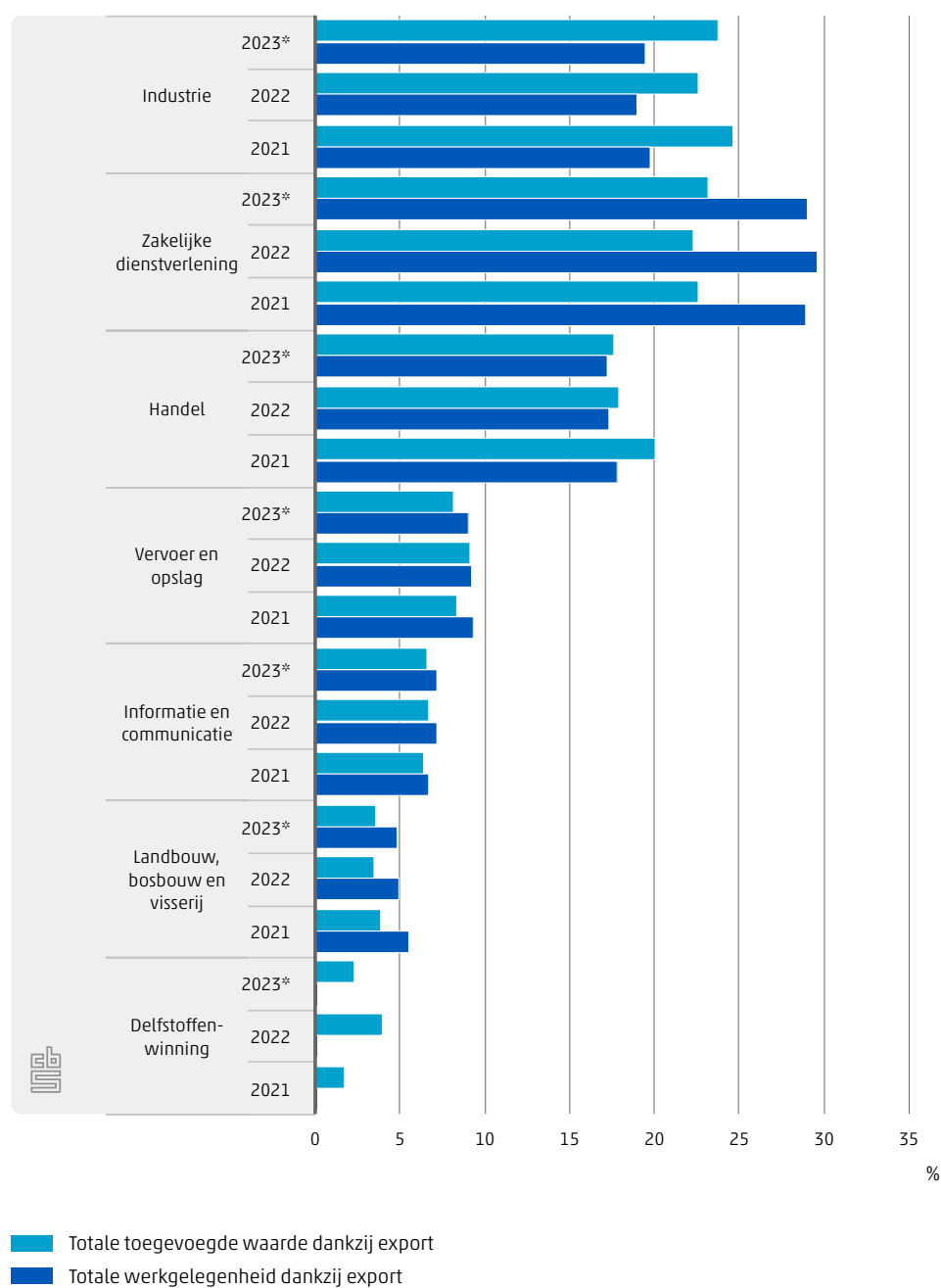
Zakelijke dienstverlening creëert relatief veel werkgelegenheid dankzij export

De werkgelegenheid die de export van goederen en diensten oplevert, is sterk verbonden met de toegevoegde waarde die deze export oplevert. In figuur 6.3.2 staan weer de bedrijfstakken die in 2023 minstens de helft van hun toegevoegde waarde verdienden met export.

Het aandeel dat de Nederlandse industrie in 2023 innam in de totale toegevoegde waarde dankzij export is aanzienlijk groter dan de werkgelegenheid die het oplevert. Datzelfde geldt voor een andere kapitaalintensieve bedrijfstak: de delfstoffenwinning. Deze bedrijfstak creëerde relatief weinig werkgelegenheid dankzij de export, terwijl het in dat jaar toch verantwoordelijk was voor 2,3 procent van de totale exportverdiensen.

Het produceren van diensten is doorgaans arbeidsintensiever. Dat zien we ook terug bij de zakelijke dienstverlening. Deze bedrijfstak verdiende bijna net zoveel aan de export als de industrie, maar creëerde tegelijkertijd aanzienlijk meer werkgelegenheid: 29,1 procent van de totale werkgelegenheid door export. De agrarische sector leverde verhoudingsgewijs meer werkgelegenheid op dankzij de export, afgezet tegen de totale verdiensten. Bij de andere bedrijfstakken zijn de aandelen vergelijkbaar.

6.3.2 Aandeel in totale toegevoegde waarde en werkgelegenheid dankzij export

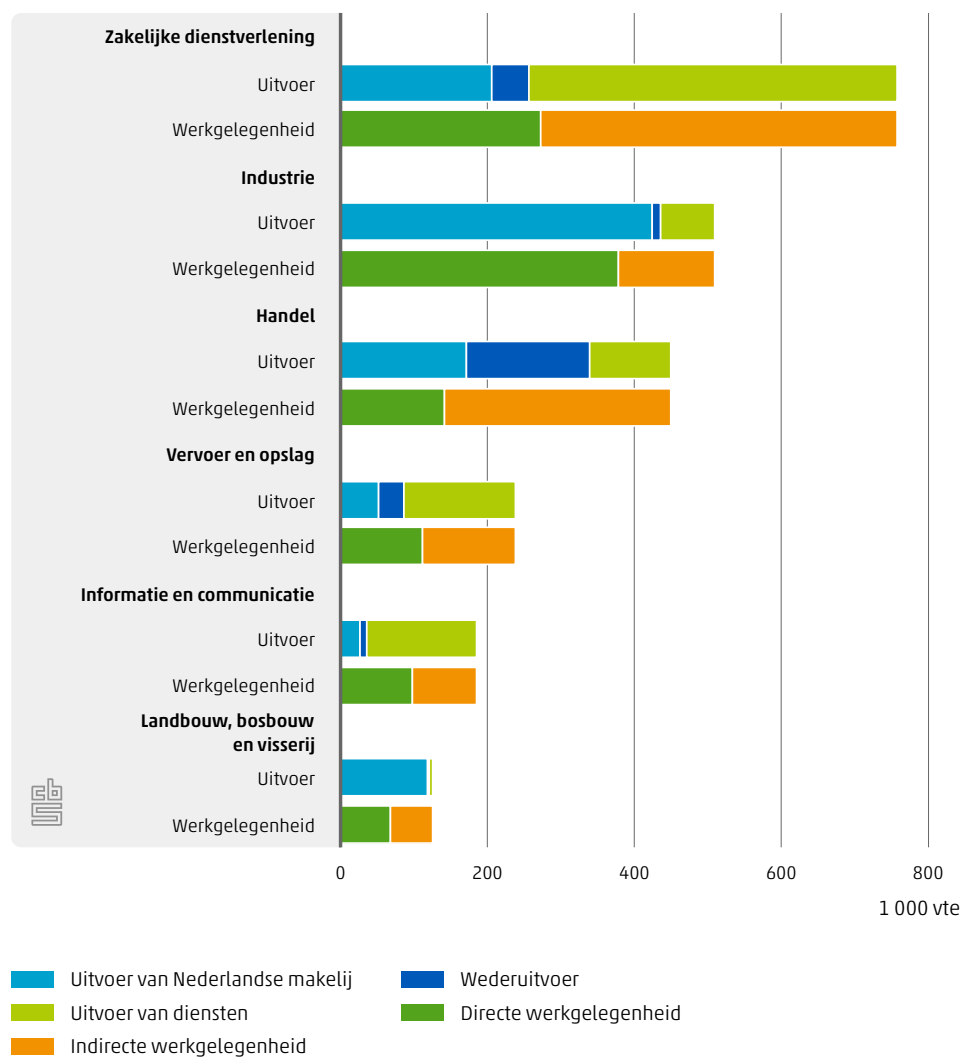
Vooral indirecte banen dankzij export bij de zakelijke dienstverlening

Figuur 6.3.3 toont de werkgelegenheid van diezelfde bedrijfstakken naar exportstroom en type, direct of indirect. Omdat de export nauwelijks bijdraagt aan de werkgelegenheid in de delfstoffenwinning, is deze categorie weggelaten.

Bij de zakelijke dienstverlening zien we dat vooral de dienstenexport veel banen oplevert die indirect verbonden zijn aan de export – van boekhouding en marketing tot juridisch advies. In 2023 betrof dit 486 duizend banen, van de in totaal 759 duizend banen die bij de zakelijke dienstverlening verbonden zijn aan de export.

In de industrie was het beeld omgekeerd: daar waren juist veel banen direct verbonden aan de export, meestal bij de export van goederen van Nederlandse makelij. De handel had weer een ander profiel: export zorgde hier vooral voor werk bij bedrijven die niet zelf produceren – zoals transportbedrijven of groothandelaren – waar ook wederuitvoer belangrijk is.

6.3.3 Werkgelegenheid dankzij export naar bedrijfstak, 2023*

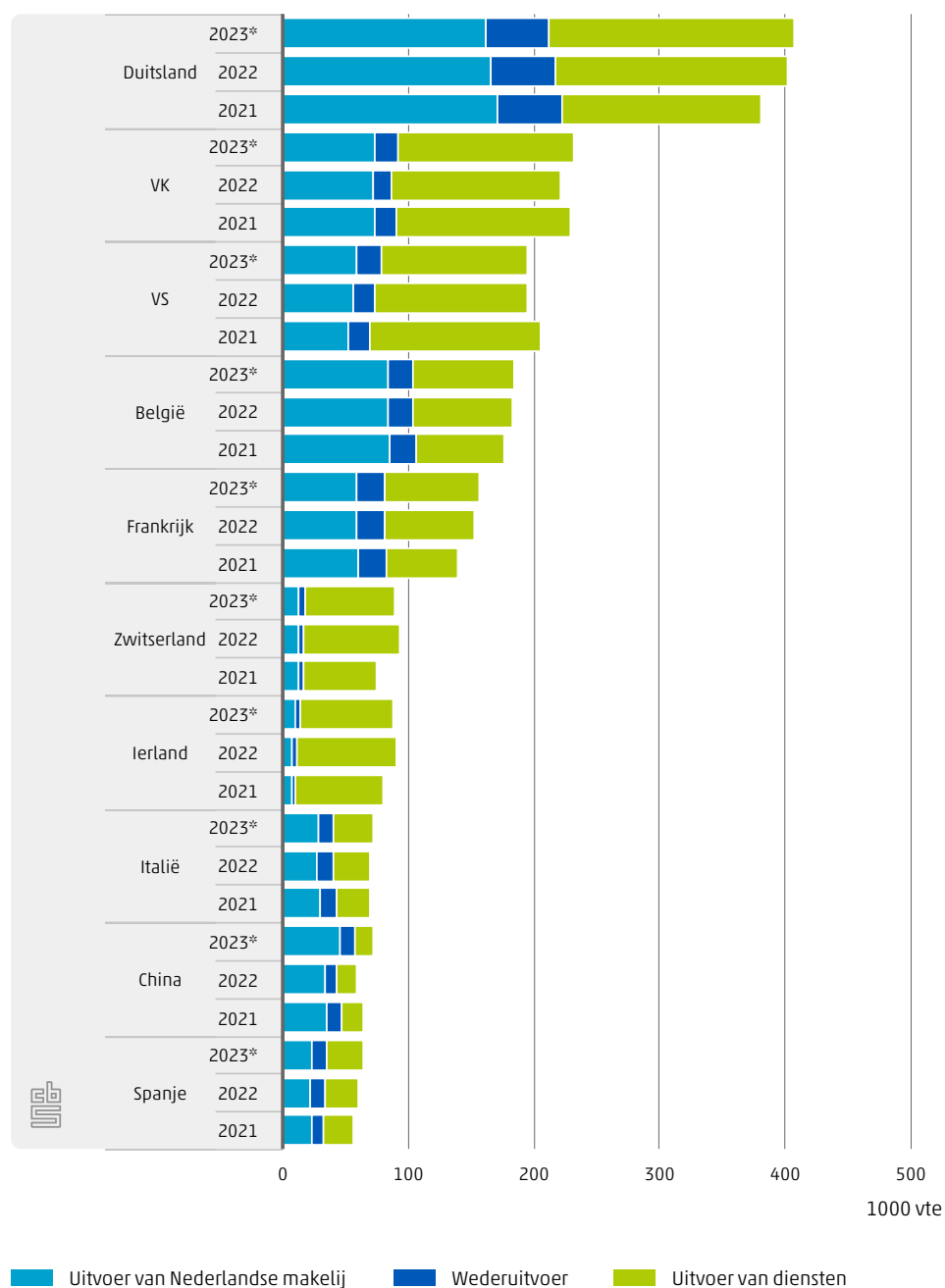

Export naar Duitsland zorgt voor meeste banen

Eerder – in figuur 6.2.10 – hebben we gezien hoeveel bedrijven in Nederland verdienen aan de export van goederen en diensten naar verschillende bestemmingen in 2023. Hoe zit dat met de werkgelegenheid?

Figuur 6.3.4 laat zien dat dezelfde tien landen prijken op de lijst met landen waar de meeste werkgelegenheid wordt gecreëerd dankzij de export. Logischerwijs is de werkgelegenheid sterk verbonden aan de landen waar we het meest aan verdienen – ook naar exportstroom. De top 10 is dan ook exact hetzelfde. Alleen Italië en China wisselen van plek. Aan de export naar Duitsland hield Nederland de meeste werkgelegenheid over: namelijk ruim 407 duizend vte. Dat zijn er 5 300 meer dan in 2022: een stijging van 1,4 procent. Het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten maakten de top 3 compleet. Terwijl de exportverdiensten naar de VS stegen in 2023, daalde de exportgerelateerde werkgelegenheid. Deze daling deed zich voornamelijk voor bij de financiële dienstverlening (Konietzny et al., 2025).

6.3.4 Top 10 landen met werkgelegenheid dankzij de export

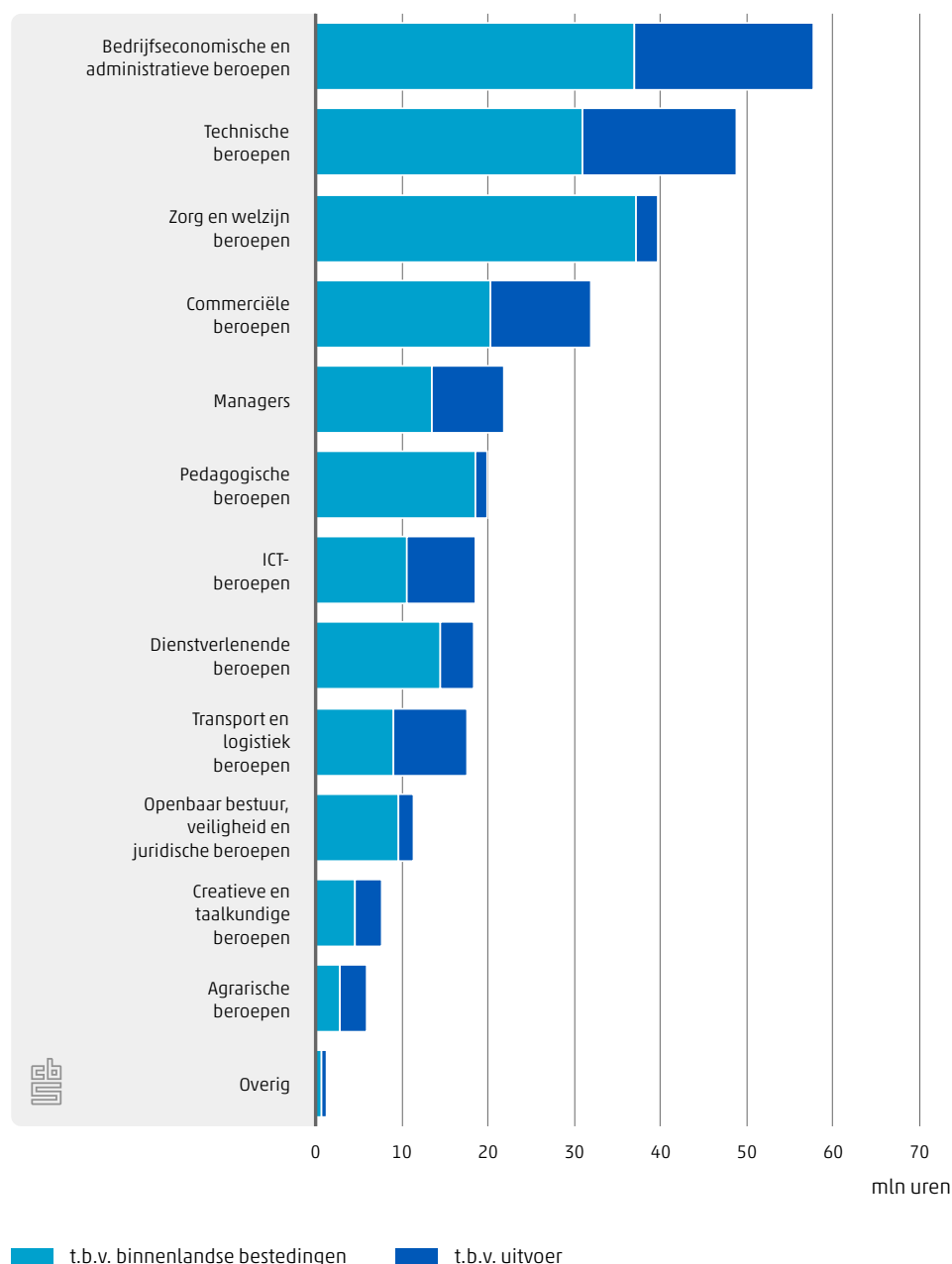

Meeste exportgerelateerde uren in bedrijfseconomische en administratieve beroepen en technische beroepen

Door exportgegevens per bedrijfstak te koppelen aan persoonskenmerken van werknemers binnen die bedrijfstakken, kunnen we de werkgelegenheid die aan export te danken is in kaart brengen per beroep, geslacht, type contract en opleidingsniveau. Hoewel deze persoonsgegevens gebaseerd zijn op gewerkte uren per week in plaats van vte, blijft de interpretatie hetzelfde.

In lijn met 2022, werd in 2023 30 procent van alle gepresteerde uren ingezet voor de export. Figuur 6.3.5 toont hoe deze uren zijn verdeeld over de verschillende beroepsklassen. In Nederland werken de meeste mensen in bedrijfseconomische en administratieve beroepen. Denk hierbij aan accountants, financiële specialisten, secretaresses en transportplanners. Daarna volgen de technische beroepen waaronder ingenieurs, bouwarbeiders, machinemonteurs en assemblagemedewerkers, maar ook bakkers en slagers (ROA & CBS, 2014). In deze beroepsklassen wordt bovendien een relatief groot aantal uren ingezet voor activiteiten die de export ondersteunen. Logischerwijs is er amper exportgerelateerde arbeid bij de beroepen die vooral op de binnenlandse markt zijn gericht, zoals zorgmedewerkers en leerkrachten. In de landbouw, een bedrijfstak die veel export heeft, wordt meer dan de helft van de uren gewerkt voor de export.

6.3.5 Uren besteed door de Nederlandse beroepsbevolking voor binnen- en buitenland, per beroep, 2023*

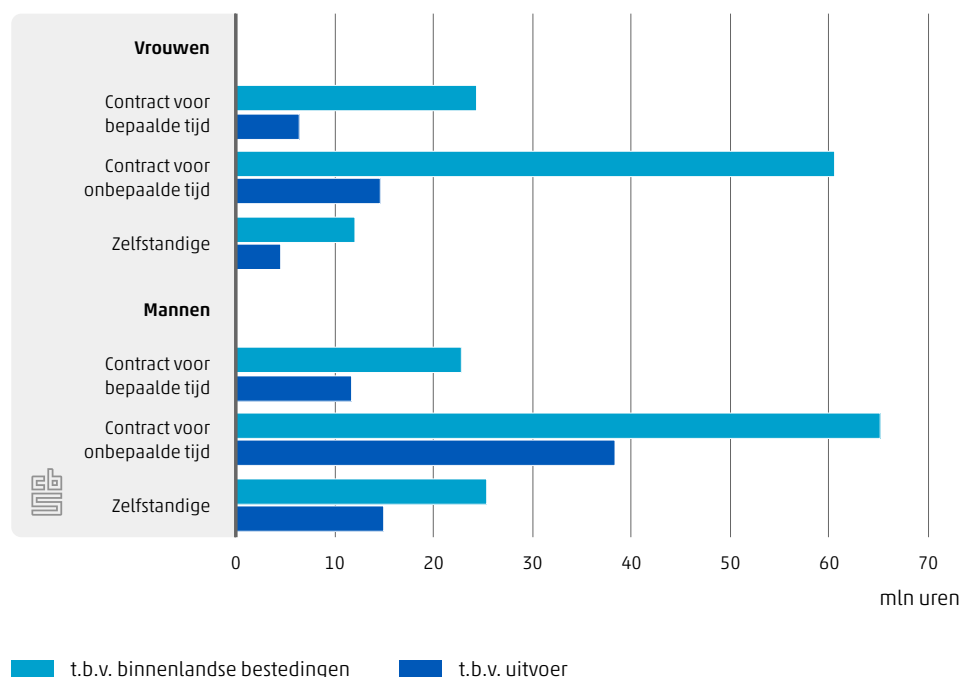

Vooraf mannen met een vast contract werken voor de export

Figuur 6.3.6 laat zien dat mannen structureel een groter aandeel van hun gewerkte uren inzetten voor export dan vrouwen, ongeacht het type dienstverband. Dit verschil is het grootst bij mensen met een vast contract. Bij mannen met een contract voor onbepaalde tijd gaat 37 procent van hun gewerkte uren naar het realiseren van export, tegenover slechts 20 procent bij vrouwen met een vergelijkbaar contract.

Deze verschillen kunnen deels worden verklaard door de bedrijfstakken en beroepen waarin mannen en vrouwen werkzaam zijn. Mannen zijn vaker vertegenwoordigd in technische en industriële beroepen, waar productie en dienstverlening vaak exportgericht zijn. Vrouwen zijn daarentegen meer actief in de zorg, het onderwijs en in administratieve beroepen, die hoofdzakelijk op de binnenlandse markt gericht zijn. Ook bij zelfstandigen zien we deze trend terug: mannelijke zelfstandigen besteden relatief meer uren aan export (37 procent) dan vrouwelijke zelfstandigen (27 procent).

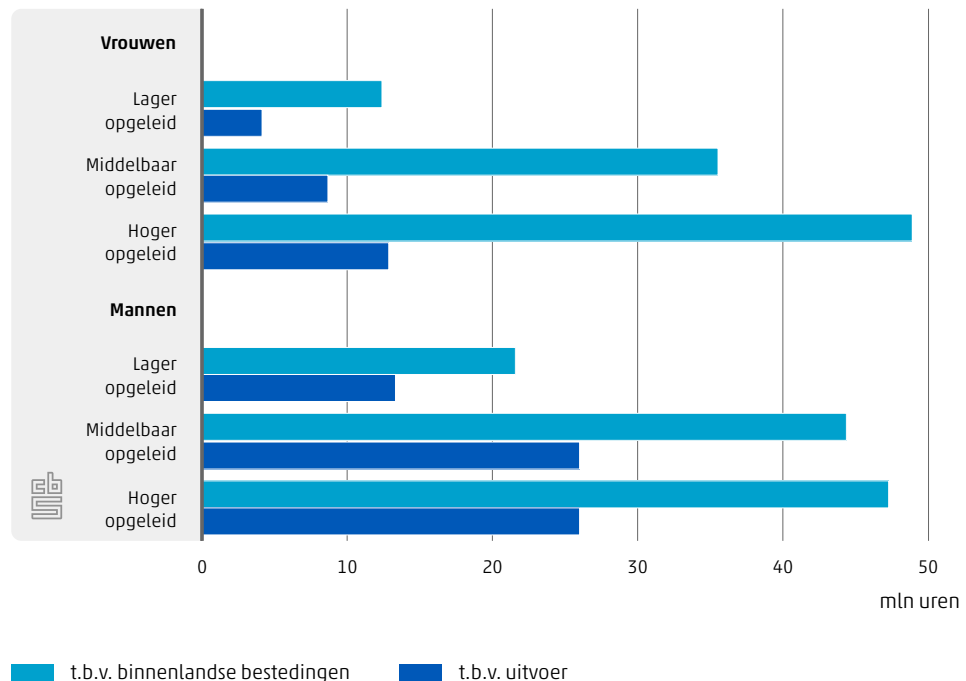
6.3.6 Type werkverband dat samenhangt met de export, naar geslacht, 2023*

Relatief hoogste aandeel exportarbeid bij lager opgeleiden

Hoewel hoger opgeleiden meer uren voor de export maken in absolute zin, besteden lager opgeleiden relatief een groter deel van hun werktijd aan export. Het beeld in figuur 6.3.7 is hetzelfde gebleven als in 2022. Bij lager opgeleide mannen is circa 38 procent van de gewerkte uren bestemd voor export, terwijl dit bij hoger opgeleide mannen daalt naar 35 procent. Ook bij vrouwen geldt deze trend: lager opgeleide vrouwen besteden ruim 25 procent van hun uren aan exportgerelateerde activiteiten, tegen ongeveer 21 procent bij hoger opgeleide vrouwen.

6.3.7 Opleidingsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking dat samenhangt met de export, naar geslacht, 2023*

6.4 Literatuur

Bloomberg (2024, 22 januari). [China Buys Near-Record \\$40 Billion of Chip Gear to Beat US Curbs](#). *Bloomberg News*. Geraadpleegd op 11 juni 2025.

CBS (2017). [Internationaliseringsmonitor 2017, tweede kwartaal: Internationale handel in diensten](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2024, 9 december). [Export van Nederlandse makelij droeg negatief bij aan groei bbp in 2023](#). Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 10 juni 2025.

CBS (2025a). [Statistiek Internationale handel in goederen volgens eigendomsoverdracht en grensoverschrijding](#). Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2025b). [Consumentenprijzen; prijsindex 2015=100](#). [Dataset]. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 7 mei 2025.

CBS (2025c). [Producentenprijzen \(PPI\); afzet-, invoer-, verbruiksprijzen, index 2021=100](#). [Dataset]. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 7 mei 2025.

CBS (2025d, 14 januari). [Inflatie 3,3 procent in 2024](#). Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 25 juni 2025.

CBS (2025f). [Conjunctuurenquête Nederland; bedrijfstakken \(SBI 2008\)](#). [Dataset]. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 12 juni 2025.

Gasunie (2024). [*Jaarverslag 2023: Bestuursverslag*](#). Gasunie transport services.

Konietzny, R., Notten, T., & Prenen, L. (2025). [*De verwevenheid van Nederland met de Verenigde Staten in internationale waardeketens*](#). In S. Creemers & R. Voncken (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2025, eerste editie: Verenigde Staten*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2024). [*Delfstoffen en aardwarmte in Nederland. Een overzicht van opsporings- en winningsactiviteiten en ondergrondse opslag*](#). Directoraat-Generaal Groningen en Ondergrond.

Prenen, L., Rooyakkers, J., & Notten, T. (2024). [*Nederlandse verdiensten aan de export*](#). In S. Creemers, M. Houben-van Herten & R. Voncken (Reds.), *Nederland Handelsland 2024: Export, import & investeringen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

ROA & CBS (2014). [*Beroepenindeling ROA-CBS 2014*](#). Research Centre for Education and the Labour Market & Centraal Bureau voor de Statistiek.

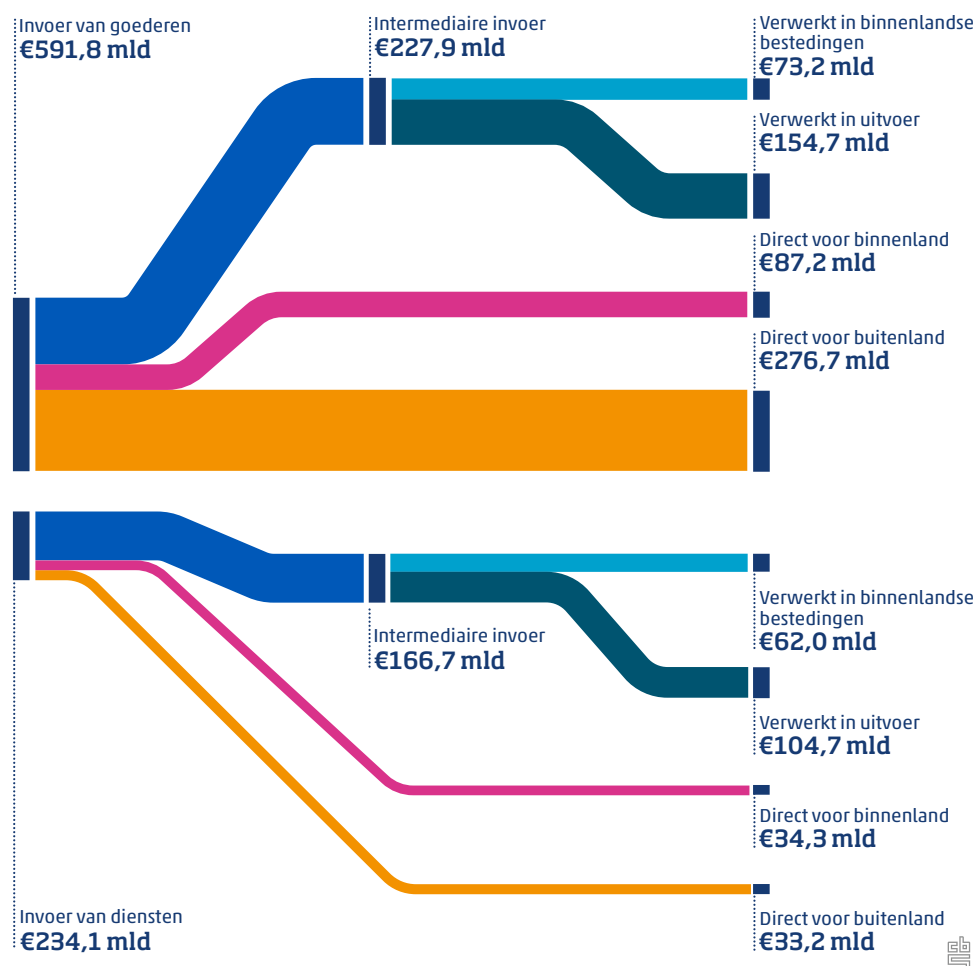
Schalkwijk, E. (2025). [*Dit zijn de vijf bedrijven waar ontslagen vallen in de Rotterdamse haven*](#). *Rijnmond*. Geraadpleegd op 12 juni 2025.

Schovers, R. (2023, 4 mei). [*De gevolgen van de hoge inflatie in 2022*](#). Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 12 juni 2025.

7 Inzet van de invoer in de Nederlandse economie

Auteurs: Timon Bohn, Robin Konietzny, Tom Notten

Bestemmingsverdeling van de goederen- en diensteninvoer, 2023*

Door deelname aan internationale waardeketens is Nederland sterk verbonden met het buitenland. Nederland heeft een voorname positie als schakel in de wereldhandel, en met name in ketens binnen de Europese interne markt. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de herkomst en samenstelling van de Nederlandse invoerstroom in 2023. Hoe wordt deze invoer van goederen en diensten binnen de Nederlandse economie ingezet? Worden deze door bedrijven in Nederland verder verwerkt of verlaten deze het land weer zonder verdere verwerking in de vorm van wederuitvoer? Bedrijven in Nederland voeren doorgaans goederen en diensten in die efficiënter in het buitenland worden geproduceerd of niet in Nederland geproduceerd kunnen worden. Een aanzienlijk deel van deze goederen en diensten blijkt essentieel te zijn om (concurrerend) te kunnen exporteren.

7.1 Belangrijkste bevindingen

Het gebruik van de invoer

- De infographic aan het begin van dit hoofdstuk laat zien wat er gedaan wordt met de invoer die Nederland binnenkomt. In 2023 heeft Nederland voor 826 miljard euro aan goederen en diensten uit het buitenland ingevoerd. Van deze invoer bestond 591,8 miljard euro uit goederen en 234,1 miljard euro uit diensten.
- Een aanzienlijk deel van de totale invoerwaarde van goederen en diensten (37 procent) vond ook in 2023 direct zijn weg naar het buitenland in de vorm van wederuitvoer. Daarbij gaat het voor het overgrote gedeelte om goederen. Ingevoerde goederen en diensten die rechtstreeks bestemd zijn voor binnenlandse bestedingen maakten respectievelijk 11 en 4 procent uit van de totale invoerwaarde. De intermediaire goederen- en diensteninvoer wordt door bedrijven in Nederland ingezet voor de productie van goederen en het leveren van diensten en hadden aandelen van respectievelijk 28 en 21 procent.
- Ten opzichte van 2022 daalde de invoerwaarde van goederen en diensten met 45 miljard euro (–5 procent). Vooral de invoer van goederen kende een waardedaling van 58,4 miljard euro (–9 procent). De prijzen van de ingevoerde goederen daalden in 2023 met 6 procent ten opzichte van het jaar ervoor, terwijl het volume met 3 procent afnam.

Samenstelling en herkomst van de goedereninvoer

- Circa 47 procent van de goedereninvoer (276,7 miljard euro) was in 2023 bestemd voor wederuitvoer. De rechtstreekse goedereninvoer bestemd voor binnenlandse bestedingen, zoals huishoudelijke consumptie en bedrijfsinvesteringen, had een waarde van 87,2 miljard euro. De intermediaire goedereninvoer bedroeg 227,9 miljard euro in 2023. Hiervan werd 32 procent door bedrijven in Nederland verder verwerkt in goederen of diensten die worden afgezet op de binnenlandse markt. Dat betekent dat de overige 68 procent na verwerking in Nederland terechtkomt in het buitenland.
- Aardolie en aardolieproducten vormden in 2023 de belangrijkste categorie bij de goedereninvoer bestemd voor wederuitvoer, gevolgd door diverse fabricaten. Bij de intermediaire goedereninvoer zijn aardolie en aardgas de goederengroepen met de hoogste invoerwaarde. De goedereninvoer voor direct gebruik in Nederland werd gedomineerd door voertuigen en aardgas.
- Ingevoerde goederen bestemd voor wederuitvoer in 2023 waren voornamelijk afkomstig uit Duitsland en China. Voor de intermediaire goedereninvoer zijn Duitsland, de VS en België de belangrijkste partners. Bij de goedereninvoer bestemd voor binnenlandse bestedingen zijn dat Duitsland en België.
- Na de sterke prijsstijgingen in 2022, volgden in 2023 voor de meeste bedrijfstakken prijsdalingen. Zo daalden de prijzen in de aardolie-industrie en de chemische industrie. In het algemeen geldt dat de prijsdalingen van 2023 relatief gering uitvielen in vergelijking met de prijsstijgingen van een jaar eerder.

Samenstelling en herkomst van de diensteninvoer

- De rechtstreekse diensteninvoer bestemd voor binnenlandse bestedingen had een waarde van 34,3 miljard euro in 2023. De intermediaire diensteninvoer bedroeg 166,7 miljard euro in 2023. Hiervan werd 38 procent door bedrijven in ons land verder verwerkt in goederen of diensten die worden afgezet op de binnenlandse markt. Dat betekent dat de overige 62 procent na verwerking in Nederland terechtkomt in het buitenland.
- Zakelijke diensten waren de grootste categorie bij de intermediaire diensteninvoer, waarvan 59 procent verder werd verwerkt in geëxporteerde goederen of diensten. De diensteninvoer voor direct gebruik in Nederland bestond voor 20,8 miljard euro uit reisverkeer en 5,9 miljard euro uit zakelijke diensten.
- Voor de intermediaire diensteninvoer bleven de VS en het VK de belangrijkste partners. Diensten bestemd voor rechtstreekse binnenlandse bestedingen kwamen met name uit Duitsland en de VS.

Het belang van de invoer voor de Nederlandse uitvoer

- In 2023 was het invoergehalte van de uitvoer 48,9 procent. In 2022 was dat nog 52,1 procent. De daling in het invoergehalte wordt mede verklaard door gedaalde invoerprijzen voor grondstoffen en brandstoffen.
- De prijzen van ingevoerde goederen die zijn verwerkt in de uitvoer van Nederlandse makelij daalden in 2023 met 9,7 procent, terwijl de uitvoerprijzen minder daalden met 0,9 procent. Daardoor hield Nederland 2,3 eurocent meer over aan één euro export in 2023 vergeleken met 2022. De invoerprijzen van in de dienstenuitvoer verwerkte diensteninvoer stegen in lijn met de uitvoerprijzen van diensten.
- De exportvolumes van Nederlandse makelij daalden in 2023 met 2,2 procent, waarbij het benodigde invoervolume van goederen ook daalde met 1,7 procent. De goedereninvoer die nodig was om de uitvoer van Nederlandse makelij te verwezenlijken in de periode 2021–2023 rapporteerde de sterkste prijsstijging, maar ook de sterkste volumedaling.

Internationale verwevenheid via Nederlandse in- en uitvoer

- Nederland is een belangrijke spil in de intraregionale handel binnen de Europese interne markt. Een groot deel van de invoer die in de uitvoer werd verwerkt – 44,4 miljard euro, goed voor 12,4 procent van de totale invoer voor intermediair verbruik – kwam uit een van de 27 EU-lidstaten en ging naar een andere – of dezelfde – lidstaat.
- Buiten de EU waren de Verenigde Staten (27,1 miljard euro) en het Verenigd Koninkrijk (14,8 miljard euro) opnieuw belangrijke partners voor de Nederlandse invoer die verwerkt wordt door bedrijven in Nederland.

De aan de uitvoer verbonden invoer verder ontrafeld

- In 2023 was er in totaal 51,0 miljard euro aan invoer van grondstoffen en minerale brandstoffen en 17,5 miljard euro aan machines en vervoermaterieel nodig om de export te kunnen verwezenlijken. De EU is verantwoordelijk voor 45 procent van de

- goedereninvoer die nodig was voor de Nederlandse export. Bij de in de uitvoer verwerkte invoer van grondstoffen en minerale brandstoffen lag dit aandeel beduidend lager met 22 procent. Bij de andere categorieën lag het aandeel van de EU boven de 50 procent.
- In 2023 was er in totaal 27,7 miljard euro aan invoer van zakelijke diensten en 13,8 miljard euro aan vervoersdiensten nodig om de export te kunnen verwezenlijken. Circa 53 procent van de geïmporteerde diensten was in 2023 afkomstig uit de EU. Net als bij de goederen ligt het aandeel van de EU bij de meeste dienstencategorieën boven de 50 procent. Alleen bij de royalty's is het aandeel van de EU in de invoer gebruikt voor de uitvoer beduidend lager, namelijk 38 procent.

Leeswijzer

In paragraaf 7.2 beschrijven we de inzet van de Nederlandse invoer van goederen en diensten in 2023. Welke invoer is bestemd voor binnenlandse consumptie en welke voor wederuitvoer? En welke goederen en diensten worden ingezet in Nederlandse productieprocessen? Paragraaf 7.3 geeft meer details over de samenstelling en herkomst van de goedereninvoer. Paragraaf 7.4 doet datzelfde voor de invoer van diensten. Het belang van de invoer voor de Nederlandse uitvoer komt aan bod in paragraaf 7.5. Waren de veranderingen in de monetaire waarde van deze verwerkte invoer vooral een prijs- of volume-effect? In paragraaf 7.6 wordt gekeken welke invoer uit welk land verwerkt wordt in de export naar bepaalde (grote) handelspartners. Bijvoorbeeld, kwam de invoer vooral uit de EU of toch uit niet-EU-landen in 2023? De aan de export verbonden import wordt verder ontrafeld in paragraaf 7.7, waarbij een productdimensie wordt toegevoegd in de analyse van ingevoerde goederen en diensten verwerkt in de Nederlandse uitvoer.

7.2 De verschillende invoerstromen

Deze paragraaf gaat in op de inzet van ingevoerde goederen en diensten in Nederland in 2023. Wat gebeurt er met deze invoer? Welk deel wordt gebruikt in Nederlandse productieprocessen? En welk gedeelte komt direct terecht bij huishoudens, bijvoorbeeld voor consumptie of investeringen, zoals de invoer van zonnepanelen die vervolgens op een koopwoning worden geïnstalleerd? Daarnaast wordt bekeken welk deel van de invoer vrijwel onbewerkt Nederland weer verlaat als wederuitvoer. Vanwege de sterke prijsschommelingen in de afgelopen jaren is, waar mogelijk, een onderscheid gemaakt tussen veranderingen in volume en prijs.

Belangrijk om te vermelden is dat dit hoofdstuk zich uitsluitend richt op de binnenlandse keten. Dat betekent dat de analyse enkel kijkt naar directe invoer en uitvoer tussen Nederland en het buitenland, en geen rekening houdt met indirecte invoerstromen of het land van oorsprong. Ook is het niet mogelijk om invoer bedoeld voor buitenlandse productie te meten wanneer we de invoer uitsplitsen naar land en goed. Dit betekent dat de totalen van de infographic, evenals die van tabel 7.2.1 en figuur 7.2.2, hoger liggen, aangezien deze cijfers ook buitenlandse productie omvatten.

Goedereninvoer daalde in 2023

In 2023 bereikte de invoer van goederen en diensten in Nederland een waarde van 826 miljard euro. Van de 826 miljard euro aan invoer bestond bijna 592 miljard euro uit goederen en ruim 234 miljard euro uit diensten, zie tabel 7.2.1. Vergeleken met 2022, daalde de invoerwaarde in 2023 met 45 miljard euro (–5 procent). De invoer van goederen kende een waardedaling van 58,4 miljard euro (–9 procent). De prijzen van de ingevoerde goederen daalden in 2023 met 6 procent ten opzichte van het jaar ervoor, terwijl het volume met 2,7 procent afnam. Ter vergelijking: in 2022 nam het volume van de goedereninvoer nog toe met 1,6 procent. De invoerwaarde van diensten groeide overigens wel met 13,1 miljard euro (+6 procent).

7.2.1 Bestemmingsverdeling van de goederen- en diensteninvoer, 2023*

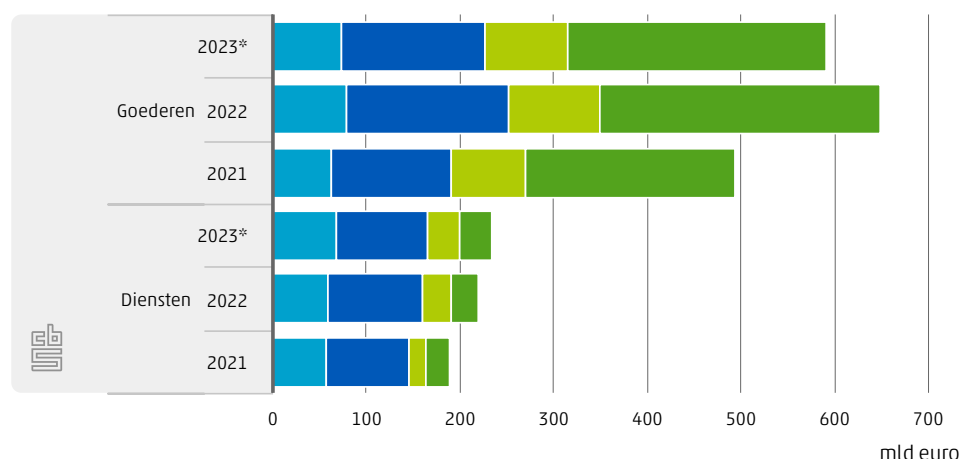
	Intermediaire invoer verwerkt voor binnenlandse bestedingen	Intermediaire invoer verwerkt voor de uitvoer	Directe invoer voor binnenlandse bestedingen	Invoer voor weder- uitvoer	Totaal
	mld euro				
Invoer van goederen	73,2	154,7	87,2	276,7	591,8
Invoer van diensten	62,0	104,7	34,3	33,2	234,1
Totaal	135,1	259,4	121,5	309,9	826,0

Wederuitvoer blijft de grootste handelsstroom

Uit tabel 7.2.1 en de infographic aan het begin van dit hoofdstuk blijkt dat een groot deel van de ingevoerde goederen Nederland vrijwel onbewerkt weer verlaat als wederuitvoer. Een derde van de goedereninvoer was hiervoor bestemd. Figuur 7.2.2 toont aan dat het aandeel van de invoer voor wederuitvoer van goederen in 2021–2023 constant rond de 45 procent lag. Een voorbeeld van wederuitvoer is de invoer van een machine uit Spanje, die eigendom wordt van een bedrijf in Nederland en vervolgens in vrijwel onbewerkte staat wordt geëxporteerd naar een derde land, zoals België. Eerder onderzoek liet zien dat een groot deel van de import uit Azië wordt gebruikt voor wederuitvoer naar andere Europese landen (Franssen et al., 2020).

Ingevoerde diensten worden daarentegen weinig gebruikt voor wederuitvoer. In 2023 bedroeg de invoer voor wederuitvoer van diensten 33,2 miljard euro. Dat komt overeen met 4 procent van de gehele invoer en 14 procent van de diensteninvoer. Het gaat hierbij vooral om royalty's en licenties die worden ontvangen door bijzondere financiële instellingen (BFI's) die in Nederland gevestigd zijn. Deze instellingen beheren de rechten op intellectueel eigendom en dragen de ontvangen betalingen vrijwel direct af aan hun buitenlandse moederbedrijven (DNB, 2018).

7.2.2 Bestemmingsverdeling van de goederen- en dienstenimport

Invoer van goederen en diensten voor directe consumptie licht gedaald

Net als bij wederuitvoer ondergaan goederen- en dienstenstromen die direct bestemd zijn voor binnenlandse bestedingen weinig tot geen bewerking door bedrijven in Nederland. In 2023 werd voor 122 miljard euro aan goederen en diensten geïmporteerd die rechtstreeks werden gebruikt voor consumptie of investeringen door huishoudens, de overheid en bedrijven in Nederland. Een typisch voorbeeld is een tv die in Zuid-Korea is geproduceerd en wordt ingekocht door een detailhandel in Nederland die deze vervolgens verkoopt aan een Nederlandse consument. De invoer van goederen die direct naar binnenlandse bestedingen ging, bedroeg 87 miljard euro in 2023. Dit vertegenwoordigt een daling van rond 10 miljard euro (-10 procent) ten opzichte van 2022, maar is 11 procent meer dan in 2021.

Diensteninvoer steeds belangrijker

Terwijl de bestemmingsverdeling van de verschillende invoerstromen door de jaren heen nauwelijks veranderde, is er bij bepaalde stromen – die slechts een klein deel van de totale invoer vertegenwoordigen – wél een duidelijke groei te zien. Dit speelt vooral bij de invoer van diensten voor directe binnenlandse bestedingen. In 2023 kwam deze stroom uit op 34 miljard euro. Vergeleken met 2022 is dat een stijging van ongeveer 3 miljard euro, oftewel 10 procent. Ook uitgaven van Nederlandse toeristen in het buitenland worden gezien als binnenlandse bestedingen. Deze uitgaven hadden bovendien het grootste aandeel binnen deze categorie. Dit wordt duidelijk zichtbaar in het coronajaar 2021, toen de waarde van deze diensteninvoer slechts 19 miljard euro bedroeg. In 2022 was reizen weer beter mogelijk, wat leidde tot een stijging van bijna 70 procent ten opzichte van 2021.

Invoer van intermediaire diensten blijft stijgen

Ongeveer 48 procent van de totale invoer van goederen en diensten werd in 2023 ingezet voor verdere verwerking binnen bedrijven in Nederland. Deze zogenoemde intermediaire invoer bedroeg in totaal 395 miljard euro, waarvan 228 miljard euro aan goederen en 167 miljard euro aan diensten. Denk bijvoorbeeld aan een technologiebedrijf in Nederland dat een buitenlandse softwareontwikkelaar inschakelt om software te ontwikkelen. Deze software wordt vervolgens gebruikt in de vervaardiging van producten die bestemd zijn voor de binnenlandse markt. Van de verwerkte intermediaire goedereninvoer in 2023 ging ongeveer een derde (72 miljard euro) naar de binnenlandse markt en twee derde (155 miljard euro) naar het buitenland. Een voorbeeld hiervan is de invoer van elektronische onderdelen uit China, die in Nederland verder worden verwerkt in agrarische machines bestemd voor de export.

48% van de totale Nederlandse
invoer was bestemd voor verdere
verwerking door bedrijven in Nederland

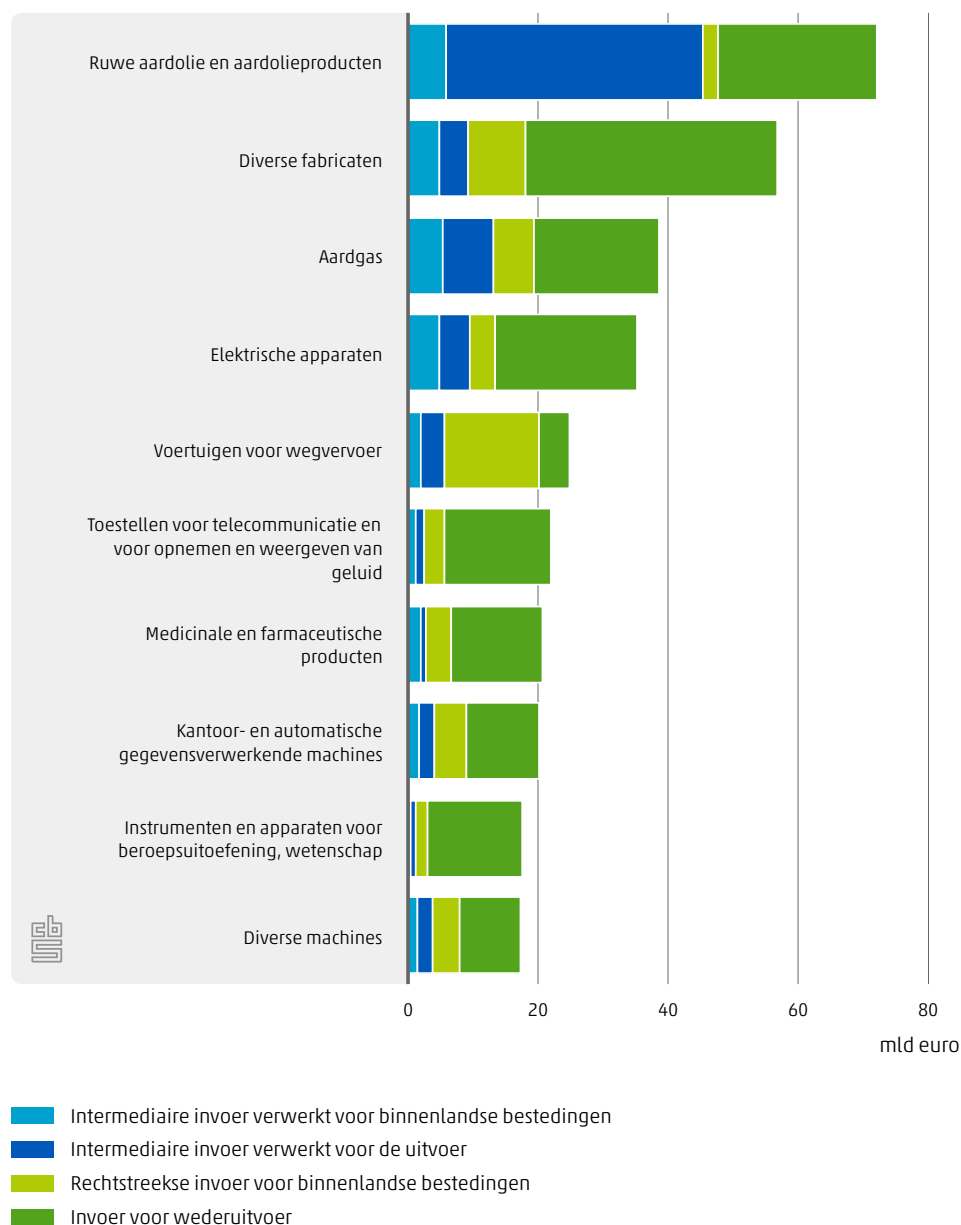
De verhoudingen bij de intermediaire diensteninvoer waren vergelijkbaar: 62 miljard euro werd ingezet voor binnenlandse bestedingen en 105 miljard euro voor buitenlandse bestedingen. Denk hierbij aan groothandels in Nederland die buitenlandse transport-bedrijven inhuren voor logistieke diensten. In vergelijking met 2022 daalde de goedereninvoer die bestemd was voor verdere verwerking met 24 miljard euro (-10 procent), terwijl de diensteninvoer voor verwerking in Nederland juist toenam met 7 miljard euro (+4 procent). In paragrafen 7.5 tot en met 7.7 wordt hier dieper op ingegaan.

7.3 Samenstelling en herkomst van de goedereninvoer

De infographic aan het begin van dit hoofdstuk laat zien dat de invoer van goederen voor wederuitvoer in 2023, zoals in eerdere jaren, de grootste invoerstroom in Nederland vormde. Deze bedroeg 277 miljard euro en vertegenwoordigde 35 procent van de totale invoerwaarde. Wanneer we kijken naar welke soort goederen het meest worden ingevoerd, zien we in figuur 7.3.1 dat ruwe aardolie en aardolieproducten met een invoerwaarde van 72 miljard euro, opnieuw de grootste importcategorie vormden in 2023. Ten opzichte van 2022 daalde de invoerwaarde van deze goederen met 11 miljard euro, een afname van 13 procent. Vergeleken met de jaren vóór 2022 ligt de invoer van ruwe aardolie en aardolieproducten echter nog steeds op een hoog niveau. In 2021 bedroeg de invoerwaarde circa 52 miljard euro. Deze sterke stijging ten opzichte van 2021 hangt samen met de oorlog in Oekraïne, die leidde tot flinke prijsstijgingen. Zie ook tabel 6.2.8 in hoofdstuk 6 van deze publicatie, waar de prijsmutaties van de export van Nederlandse makelij naar bedrijfstak

worden weergegeven. Ook de invoer van diverse fabricaten en aardgas bleven op een hoog niveau met invoerwaardes van 57 en 39 miljard euro. Onder diverse fabricaten vallen onder andere kleding en meubelen. De invoer van elektrische apparaten bedroeg 35 miljard euro, waarvan circa 62 procent bestemd was voor wederuitvoer. In vergelijking met 2022 daalde de invoer van deze productgroep licht met 3 procent.

7.3.1 Bestemmingsverdeling van de goederenimport naar goederencategorie, top 10, 2023*

Aardolie en aardgas van groot belang voor zowel export als binnenlandse productie

De invoer van goederen voor intermediair gebruik bereikte in 2023 een waarde van 191 miljard euro. Figuur 7.3.1 laat zien dat ruwe aardolie en aardolieproducten (46 miljard euro) en aardgas (13 miljard euro) de grootste categorieën waren binnen deze stroom.

Ongeveer 85 procent van de ingevoerde aardolie die in Nederland wordt verwerkt, is bestemd voor exportdoeleinden, en de overige 15 procent voor binnenlandse consumptie. Intermediaire invoer van aardolie kan onder meer bestaan uit ruwe olie die wordt geraffineerd tot eindproducten, of wordt gebruikt als grondstof in de chemische industrie, bijvoorbeeld voor de productie van kunststoffen. Ook eindproducten als scheepsdiesel en kerosine vallen onder deze categorie (CBS, 2025b). Een andere relevante productgroep voor exportgerichte productie is de invoer van elektrische apparaten. In 2023 werd voor circa 10 miljard euro ingevoerd van intermediaire goederen van die productgroep, waarvan ongeveer 38 procent werd gebruikt in exportgerichte productieprocessen.

Voertuigen vooral bestemd voor directe binnenlandse consumptie

De rechtstreekse invoer van goederen voor binnenlands gebruik bedroeg in 2023 87 miljard euro, ofwel 11 procent van de totale invoer. Binnen deze categorie waren voertuigen voor wegvervoer de grootste groep, met een invoerwaarde van 14 miljard euro. Meer dan de helft van de geïmporteerde voertuigen, zoals personenauto's en motorfietsen, is direct bedoeld voor Nederlandse consumenten en bedrijven (CBS, 2024d). Daarna volgden diverse fabricaten met 8,8 miljard euro, aardgas met 6,2 miljard euro en kantoormachines met 4,9 miljard euro.

Duitsland blijft belangrijkste herkomstland voor goedereninvoer

Uit tabel 7.3.2 blijkt dat Duitsland zijn positie als belangrijkste handelspartner van Nederland in 2023 aanhoudt. De goedereninvoer vanuit Duitsland had een totale waarde van 98 miljard euro. België en de VS volgden als tweede en derde invoerpartner. In totaal waren de 27 EU-lidstaten goed voor 49 procent van de Nederlandse goedereninvoer.

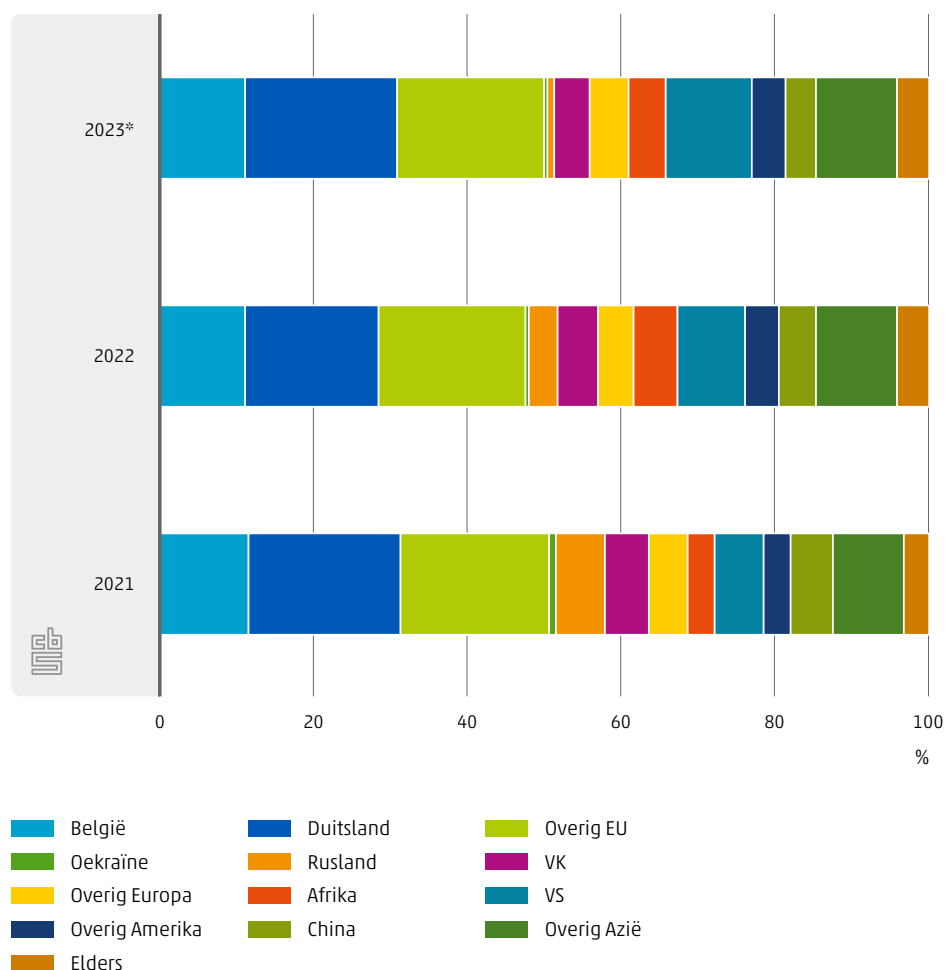
7.3.2 Bestemmingsverdeling van de goedereninvoer naar landen(groep) van herkomst, 2023*

	Intermediaire invoer verwerkt voor binnenlandse bestedingen	Intermediaire invoer verwerkt voor de uitvoer	Directe invoer voor binnenlandse bestedingen	Invoer voor weder- uitvoer	Totaal
Landen en landengroepen	mld euro				
België	8,2	13,1	10,2	22,2	53,8
Duitsland	15,2	22,7	19,3	40,5	97,8
Overig EU	15,1	21,7	20,2	61,2	118,2
Oekraïne	0,2	0,5	0	0,5	1,2
Rusland	0,5	1,1	0,5	2,9	5,1
VK	2,3	6,6	3,0	15,1	27,0
Overig Europa	3,1	6,5	2,8	17,4	29,9
Afrika	1,9	7,3	1,7	6,7	17,7
VS	6,3	15,3	6,8	24,3	52,6
Overig Amerika	1,9	6,5	1,7	12,8	23,0
China	3,5	3,9	6,5	28,7	42,6
Overig Azië	5,3	14,8	8,7	39,4	68,1
Elders	3,4	4,3	6,5	25,5	39,8

EU-lidstaten leveren de helft van de intermediaire goederenimport

De import uit EU-lidstaten die wordt gebruikt voor verdere verwerking door bedrijven in Nederland, bedroeg in 2023 in totaal 96 miljard euro. Dat komt neer op 50 procent van de totale intermediaire goederenimport. Figuur 7.3.3 laat zien dat het aandeel van de EU (Duitsland, België en overige EU-landen) in 2021 boven de 50 procent lag, maar in 2022 daalde naar 48 procent. Dat het aandeel van de EU in 2023 weer uitkomt op 50 procent, is vooral te danken aan een groter aandeel van Duitse goederen, vooral industrieproducten. De import uit Duitsland maakte in 2021 ongeveer 20 procent uit van de totale goederenimport, daalde in 2022 naar 18 procent en steeg in 2023 weer naar 20 procent. Verder valt op dat de VS als toeleverancier van intermediaire goederen belangrijker wordt. Waar het aandeel in 2021 nog 6 procent bedroeg, is dat in 2023 bijna verdubbeld tot 11 procent (Konietzny et al., 2025). Vooral minerale brandstoffen droegen bij aan deze groei.

7.3.3 Aandelen van landen(groepen) in de goederenimport voor intermediair gebruik

De import van intermediaire goederen kan verder worden uitgesplitst naar bedrijfstakken. Uit tabel 7.3.4 blijkt dat de commerciële dienstverlening in 2023 voor 53,5 miljard euro aan intermediaire goederen heeft geïmporteerd, zoals een IT-dienstverlener die computers aanschafft. Andere belangrijke importerende bedrijfstakken zijn de voedings- en genotmiddelenindustrie, de aardolie-industrie en de chemische industrie. In kolommen 3

en 4 van tabel 7.3.4 worden de waardeveranderingen ten opzichte van het voorgaande jaar per bedrijfstak weergegeven. Voor de aardolie-industrie steeg de waarde van de invoer van intermediaire goederen met bijna 60 procent tussen 2021 en 2022, om vervolgens tussen 2022 en 2023 met meer dan 12 procent te dalen. Dit betekent echter niet automatisch dat ook het volume van de invoer sterk veranderde. Daarom zijn de waardeveranderingen verder uitgesplitst in volumeveranderingen (kolommen 5 en 6) en prijsveranderingen (kolommen 7 en 8).

Lichte prijsdalingen in 2022 na sterke stijgingen in 2021

De sterke stijging in de intermediaire invoerwaarde van de aardolie-industrie in 2022 is grotendeels toe te schrijven aan prijsontwikkelingen. Voor de machine-industrie is de waardestijging van 12 procent in 2023 daarentegen vooral te verklaren door een hoger invoervolume, terwijl de prijzen vrijwel gelijk bleven. De chemische industrie zag in 2023 een sterke daling in zowel volume (15 procent) als prijs (eveneens 15 procent), wat leidde tot een totale waardedaling van bijna 30 procent. Na de sterke prijsstijgingen in 2022 volgden in 2023 voor de meeste bedrijfstakken prijsdalingen, bijvoorbeeld een daling van 16 procent in de aardolie-industrie. Deze prijsdalingen vielen echter relatief gering uit in vergelijking met de prijsstijgingen van een jaar eerder (CBS, 2024b).

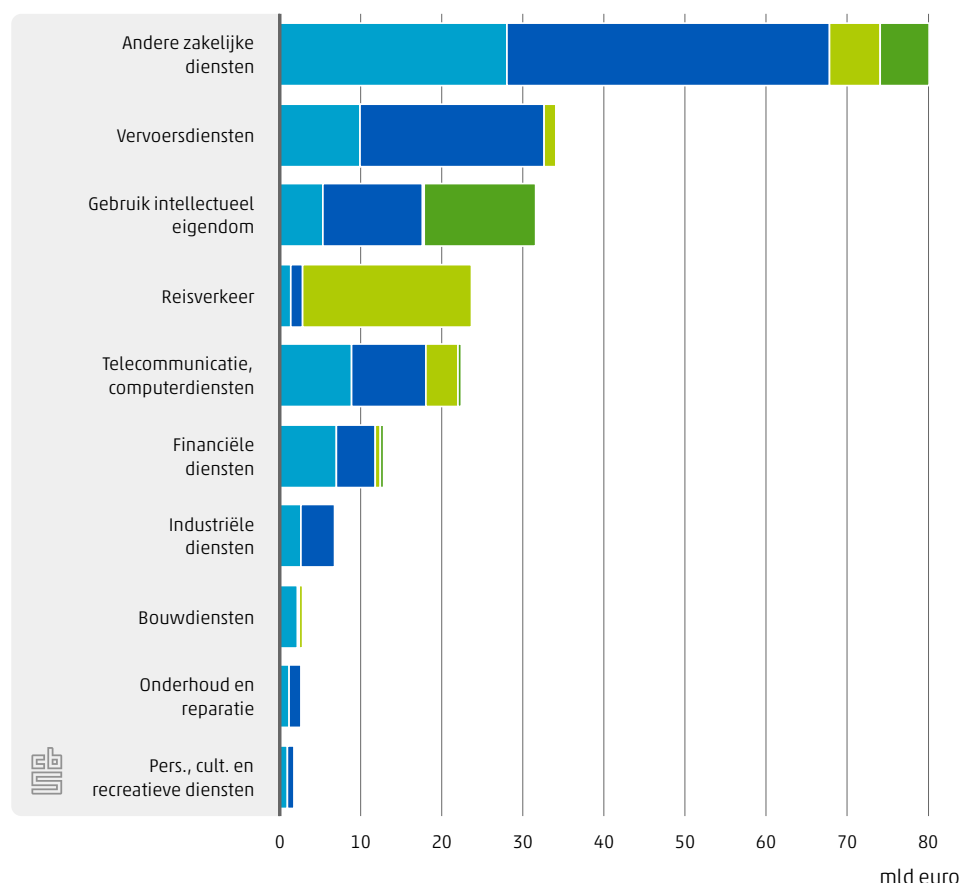
7.3.4 Waarde-, volume- en prijsmutaties van de intermediaire goedereninvoer

	Invoer 2023*	Waardemutatie		Volumemutatie		Prijsmutatie	
		2022	2023*	2022	2023*	2022	2023*
Bedrijfstak	mld euro %						
Landbouw	3,8	33,6	-5,2	-12,5	2,9	52,7	-7,9
Bosbouw en visserij	0,1	-6,4	-15,7	-32,1	-11,8	37,8	-4,4
Delfstoffenwinning	0,3	47,8	-16,6	3,1	-12,2	43,4	-5,1
Voedings-, genotmiddelenindustrie	38,5	32,3	-5,0	1,5	-4,1	30,4	-0,9
Textiel-, kleding-, lederindustrie	1,2	-3,9	-7,1	-19,4	-6,6	19,2	-0,5
Hout-, papier-, grafische industrie	5,0	10,4	-15,1	-12,9	-5,2	26,8	-10,4
Aardolie-industrie	36,8	58,8	-12,4	-2,3	4,3	62,5	-16,0
Chemische industrie	22,4	36,8	-28,0	-2,4	-15,2	40,1	-15,1
Farmaceutische industrie	2,6	-5,3	-13,6	-17,2	-8,0	14,3	-6,1
Rubber- en kunststofproductindustrie	2,8	9,5	-18,5	-9,1	-15,0	20,4	-4,1
Bouwmaterialenindustrie	1,6	25,1	-7,7	2,7	-10,5	21,8	3,2
Basismetaleindustrie	4,8	26,8	-17,2	-0,3	-5,0	27,1	-12,8
Metaalproductenindustrie	5,4	23,4	-14,6	-1,1	-0,4	24,7	-14,2
Elektrotechnische industrie	6,2	-4,2	-8,7	-12,5	-2,9	9,4	-5,9
Elektrische apparatenindustrie	4,2	7,4	-5,2	-5,3	-5,0	13,4	-0,2
Machine-industrie	14,1	25,1	11,9	12,4	11,5	11,3	0,3
Auto- en aanhangwagenindustrie	8,2	15,5	6,2	11,4	4,6	3,7	1,5
Overige transportmiddelenindustrie	2,5	12	-11,9	0,9	-12,0	10,9	0,2
Meubelindustrie	1,1	15,4	-17,0	-2,9	-13,1	18,9	-4,5
Overige industrie en reparatie	2,9	24,0	3,4	9,6	6,1	13,1	-2,5
Commerciële dienstverlening	53,5	41,3	-7,8	1,2	-0,1	39,6	-7,7
Openbaar bestuur, onderwijs, gezondheidszorg	7,7	2,4	-2,8	-16,9	0,3	23,2	-3,1
Overig	2,2	27,8	-1,0	1,3	3,5	26,1	-4,4

7.4 Samenstelling en herkomst van de diensteninvoer

In aansluiting op de voorgaande paragraaf richt deze paragraaf zich op de inzet, samenstelling en herkomst van de Nederlandse diensteninvoer. In 2023 vormden zakelijke diensten opnieuw de grootste categorie binnen de invoer van diensten, zoals weergegeven in figuur 7.4.1. De import van zakelijke diensten bedroeg 80 miljard euro: een stijging van 7 miljard euro ten opzichte van 2022, oftewel een groei van circa 10 procent. Van deze zakelijke diensten werd ongeveer 85 procent door bedrijven geïmporteerd ter ondersteuning van hun productieprocessen of dienstverlening. Dit omvat onder meer IT-diensten, onderzoek en ontwikkeling (R&D), en betalingen voor het gebruik van intellectueel eigendom (Bohn et al., 2022). 35 procent was bestemd voor binnenlandse bestedingen en 50 procent voor de export van goederen en diensten. Vervoersdiensten vormden de op één na grootste invoercategorie, met een waarde van 34 miljard euro, vergelijkbaar met de invoerwaarde in 2022. Vrijwel alle vervoersdiensten, 95 procent, werden ingezet voor intermediair verbruik. Op de derde plaats stonden royalty's, zoals vergoedingen voor licenties en franchising, met een invoerwaarde van 32 miljard euro. Reisverkeer bezette de vierde positie met een invoerwaarde van 24 miljard euro, gevolgd door ICT-diensten op de vijfde plaats, met een invoerwaarde van 22 miljard euro.

7.4.1 Bestemmingsverdeling van de dienstenimport naar dienstencategorie, top 10, 2023*

- Intermediaire invoer verwerkt voor binnenlandse bestedingen
- Intermediaire invoer verwerkt voor de uitvoer
- Rechtstreekse invoer voor binnenlandse bestedingen
- Invoer voor wederuitvoer

Tabel 7.4.2 toont uit welke landen(groep) Nederland diensten invoert en op welke wijze deze diensten binnen de Nederlandse economie worden benut. In 2023 was de VS opnieuw de grootste leverancier van diensten, met een invoerwaarde van 41 miljard euro, gevolgd door het VK met 27 miljard euro en Duitsland met 26 miljard euro. Ten opzichte van 2022 nam de invoer uit de VS met 4 procent licht af. Voor Duitsland en de overige EU-landen waren er stijgingen van respectievelijk 10 en 8 procent. De gezamenlijke invoer uit de interne EU-markt bedroeg 116 miljard euro.

7.4.2 Bestemmingsverdeling van de diensteninvoer naar landen(groep) van herkomst, 2023*

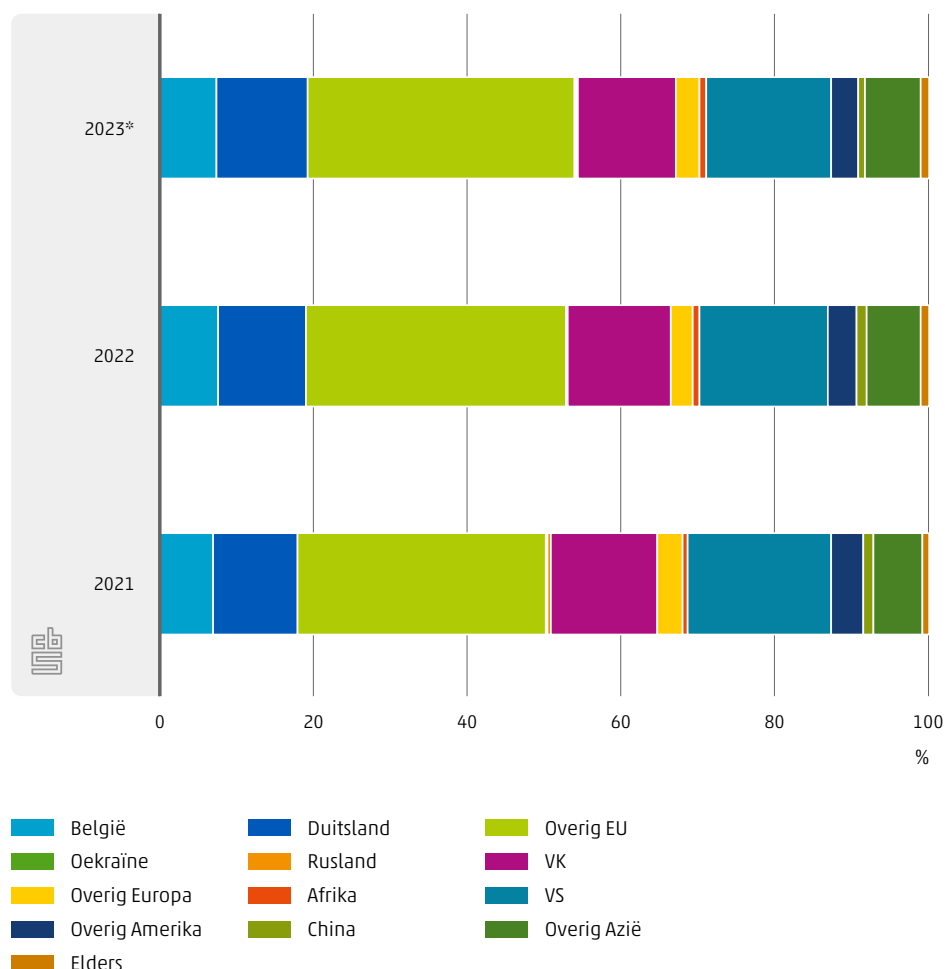
	Intermediaire invoer verwerkt voor binnenlandse bestedingen	Intermediaire invoer verwerkt voor de uitvoer	Directe invoer voor binnenlandse bestedingen	Invoer voor weder- uitvoer	Totaal
Landen en landengroepen	mld euro				
België	5,1	7,4	2,7	0,1	15,2
Duitsland	7,4	12,5	5,4	1,1	26,4
Overig EU27	21,0	36,9	12,6	3,6	74,0
Oekraïne	0	0,1	0	0	0,1
Rusland	0,1	0,2	0	0	0,3
VK	8,2	13,2	2,9	2,6	27,0
Overig Europa	2,0	3,4	1,7	0,9	8,0
Afrika	0,6	0,9	0,6	0,1	2,1
VS	9,3	17,7	3,0	10,7	40,7
Overig Amerika	2,2	3,5	0,8	0,7	7,3
China	0,6	0,9	0,6	0,1	2,2
Overig Azië	5,0	7,1	3,4	0,6	16,1

Figuur 7.4.3 geeft de verdeling weer van de intermediaire diensteninvoer per land of landengroep in de periode 2021–2023. In 2023 waren EU-landen goed voor 54 procent van deze invoer, een stijging van 4 procentpunt ten opzichte van 2021, toen dit aandeel 50 procent bedroeg. Binnen de groep overige EU-landen waren Ierland, Frankrijk en Polen de belangrijkste herkomstlanden. De toename van het EU-aandeel ging vooral ten koste van het aandeel van de VS en het VK, waarvan de aandelen tussen 2021 en 2023 daalden van 19 en 14 procent in 2021 naar 16 en 13 procent in 2023. Voor China en overige Aziatische landen veranderden de aandelen nauwelijks.

Invoer intellectueel eigendom vooral uit niet-EU-landen

Binnen de diensteninvoer uit EU-landen vormden zakelijke diensten en vervoersdiensten de grootste categorieën in 2023, met respectievelijk 34,6 miljard en 21,9 miljard euro aan invoerwaarde. Ook bij de invoer uit niet-EU-landen waren zakelijke diensten het meest prominent, met een invoerwaarde van 33,3 miljard euro. De voornaamste leveranciers hiervan waren het VK met 10,8 miljard euro en de VS met 8,9 miljard euro. Na zakelijke en vervoersdiensten vormde het gebruik van intellectueel eigendom de belangrijkste invoercategorie, met een totale waarde van 17,8 miljard euro. Binnen deze diensten-categorie leverden niet-EU-landen met 10,9 miljard euro meer aan Nederland dan EU-landen met 6,9 miljard euro. Deze diensten werden vooral geïmporteerd uit de VS (8,8 miljard). Ook speelde de VS, samen met het VK, een belangrijke rol bij de invoer van ICT-diensten, met respectievelijk 2,4 miljard euro en 2,6 miljard euro.

7.4.3 Aandelen van de landen(groepen) in de diensteninvoer voor intermediair verbruik

7.5 Het invoergehalte van de Nederlandse uitvoer

De voorgaande paragrafen laten zien dat er veel invoer van goederen en diensten is verwerkt in de Nederlandse uitvoer. Nederlandse productieprocessen worden gekenmerkt door een hoog invoergehalte van de uitvoer, een belangrijk kenmerk van de integratie van een land in internationale waardeketens.

Afname invoergehalte van uitvoer in 2023 door gedaalde grondstof- en brandstofprijzen

In hoofdstuk 6 hebben we gezien dat de toegevoegde waarde of verdiensten per euro aan uitvoer van Nederlandse makelij gelijk waren aan 51,1 eurocent in 2023 (zie figuur 6.2.3). De overige 48,9 eurocent bestond uit geïmporteerde goederen en diensten die werden ingezet in het productieproces ten behoeve van de export. In andere woorden: het importgehalte van de uitvoer van Nederlandse makelij bedroeg gemiddeld 48,9 procent.

In 2022 bedroegen de verdiensten aan één euro export gemiddeld 47,9 eurocent, en in 2021 50,8 eurocent. Exportverdiensten en gebruikte invoer in de uitvoer zijn in essentie communicerende vaten: als de verdiensten per euro export stijgen, dan daalt het invoergehalte van de uitvoer en vice versa; bij dalende verdiensten per euro export stijgt het invoergehalte van de uitvoer.

Tabel 7.5.1 toont de waardes van de goederen- en diensteninvoer die verwerkt zijn in de goederenexport van Nederlandse makelij en de dienstenuitvoer in de periode van 2021 tot en met 2023. In 2023 daalde de goederenexport van Nederlandse makelij vergeleken met 2022. Daarmee nam ook de benodigde goederenexport voor het verwezenlijken van deze uitvoerstromen af. In tabel 7.5.1 zien we dat over het geheel ongeveer vier vijfde van de benodigde invoer voor het verwezenlijken van de goederenexport van Nederlandse makelij bestaat uit goederen. Bij de dienstenuitvoer is dat juist andersom. Tussen de 70 en 75 procent van de benodigde invoer die nodig is voor het verwezenlijken van de dienstenuitvoer bestaat uit diensteninvoer.¹⁾

7.5.1 Samenstelling van de Nederlandse export

	Bruto export	Verdiensten	Benodigde invoer				
			totaal		goederenexport		
					goederenexport		dienstenexport
	mln euro				%	mln euro	%
Goederenexport van Nederlands makelij							
2021	279 243	142 009	137 234	109 438	80	27 796	20
2022	334 568	160 092	174 476	144 098	83	30 378	17
2023*	324 535	165 878	158 658	127 878	81	30 780	19
Dienstenexport¹⁾							
2021	193 042	124 118	68 924	17 308	25	51 616	75
2022	239 625	154 528	85 097	25 919	30	59 178	70
2023*	256 119	168 023	88 096	24 418	28	63 678	72

¹⁾ Exclusief wederuitvoer van diensten (hoofdzakelijk royalty's en licenties) en correcties voor herclassificatie.

Prijzdalingen van goederenexport van Nederlandse makelij en benodigde goederenexport

Het afgenomen invoergehalte van de uitvoer van Nederlandse makelij in 2023 kan voornamelijk worden verklaard door prijsdalingen, zie tabel 7.5.2. In 2022 waren de uitvoerprijzen van Nederlandse makelij als gevolg van vraagherstel na de coronacrisis en de Russische inval in Oekraïne nog met 22,1 procent toegenomen. In 2023 namen de uitvoerprijzen van Nederlandse makelij af met 0,9 procent. De prijzen van benodigde goederenexport daalden met 9,7 procent, terwijl de prijzen van ingevoerde diensten die nodig waren voor deze uitvoer juist toenamen met 3,5 procent. De afgenomen invoerprijzen van de verwerkte goederenexport kwamen voornamelijk op het conto van gedaalde prijzen van grondstoffen en minerale brandstoffen. Nemen we de prijzen van ingevoerde goederen en diensten die zijn verwerkt in de uitvoer van goederen van Nederlandse makelij samen,

¹⁾ Om een niet-vertekend beeld van de invoersamenstelling van de dienstenuitvoer te geven wijkt de gerapporteerde dienstenuitvoer in tabel 7.5.1 af van de dienstenuitvoer in de Nationale Rekeningen zoals gerapporteerd in hoofdstuk 6. In de recente revisie van de Nationale Rekeningen zijn namelijk zowel de in- als uitvoer van diensten opwaarts bijgesteld. Dit is voor een groot deel het gevolg van bijstellingen in de in- en uitvoer van royalty's en licenties, zie CBS (2024c). De dienstenuitvoer zoals gerapporteerd door de Nationale Rekeningen bedroeg 268 279 miljoen euro in 2023.

dan bedroeg de prijsdaling 7,4 procent. Zetten we daar de prijsstijging van de toegevoegde waarde naast, dan zien we dat die steeg met 6,4 procent. De prijsstijging van de toegevoegde waarde vertegenwoordigde onder andere de sterk gestegen loonkosten. Ondanks de prijsdaling in 2023 ligt de uitvoerprijs van goederen van Nederlandse makelij nog altijd 21 procent boven het prijsniveau van 2021. Wel zien we dat de totale prijsstijging in de periode 2021–2023 van zowel de benodigde invoer als de toegevoegde waarde niet veel verschilt van de stijging in uitvoerprijzen.

In tegenstelling tot de goederenexport van Nederlandse makelij namen de prijzen van de dienstenuitvoer in 2023 toe ten opzichte van 2022, en wel met 6 procent. De prijzen van benodigde goedereninvoer verwerkt in de dienstenuitvoer waren afgenomen. De prijzen van verwerkte diensteninvoer en toegevoegde waarde waren daarentegen gestegen. Ook de prijzen van de dienstenuitvoer lagen boven het prijsniveau van 2021.

7.5.2 Prijsmutaties van de samenstelling van de Nederlandse export

	Benodigde invoer				
	Bruto export	Verdiens ten	totaal	goedereninvoer	diensteninvoer
	%				
Goederenexport van Nederlands makelij					
2022	22,1	13,8	30,9	37,3	7,3
2023*	-0,9	6,4	-7,4	-9,7	3,5
2021-2023*	21,0	21,1	21,2	24,0	11,1
Dienstenexport ¹⁾					
2022	7,6	5,4	11,7	29,1	5,5
2023*	6,0	8,2	1,9	-5,5	5,1
2021-2023*	14,1	14,0	13,8	22,0	10,9

¹⁾ Exclusief wederuitvoer van diensten (hoofdzakelijk royalty's en licenties) en correcties voor herclassificatie.

Hoogste prijsstijging en sterkste volumedaling bij benodigde goedereninvoer voor goederenexport

Terwijl de uitvoerprijzen van goederen van Nederlandse makelij in de periode 2021–2023 sterk stegen, namen de uitvoervolumes af. In 2023 lag de export van goederen van Nederlandse makelij gecorrigeerd voor inflatie 4,1 procent lager dan in 2021, zie tabel 7.5.3. Gecorrigeerd voor inflatie werd er ook 3,6 procent minder aan deze exportstroom verdiend. In 2023 was deze afname zelfs 2,6 procent, daarbij negatief bijdragend aan de groei van het Nederlandse bbp (CBS, 2024a). De benodigde goedereninvoer lag in de periode 2021–2023 5,7 procent lager en de benodigde diensteninvoer 0,2 procent. De goedereninvoer die nodig was om de uitvoer van Nederlandse makelij te verwezenlijken in de periode 2021–2023 rapporteerde de sterkste prijsstijging, maar ook de sterkste volumedaling.

Volumes van verdiensten aan dienstenexport stegen harder dan verwerkte invoervolumes

De dienstenuitvoer kende in de periode 2021–2023 wel een sterke volumestijging, voornamelijk gedreven door het herstel na de coronacrisis. Opvallend is dat de verdiensten gecorrigeerd voor inflatie harder stegen dan de exportvolumes. Met andere woorden, de

reële groei van de toegevoegde waarde dankzij de export groeide harder dan de reële export. Logischerwijs stegen de benodigde invoervolumes voor het verwezenlijken van de dienstenuitvoer minder hard, hoewel er relatief meer goedereninvoer nodig was dan diensteninvoer.

7.5.3 Volumemutaties van de samenstelling van de Nederlandse export

			Benodigde invoer			
	Bruto export	Verdiensten	totaal	goedereninvoer	diensteninvoer	
Goederenexport van Nederlands makelij	%					
	2022	-1,9	-1,0	-2,9	-4,1	1,9
	2023*	-2,2	-2,6	-1,8	-1,7	-2,1
	2021-2023*	-4,1	-3,6	-4,6	-5,7	-0,2
Dienstenexport ¹⁾						
	2022	15,4	18,1	10,5	16,0	8,6
	2023*	0,9	0,4	1,6	-0,3	2,4
	2021-2023*	16,4	18,6	12,3	15,7	11,2

¹⁾ Exclusief wederuitvoer van diensten (hoofdzakelijk royalty's en licenties) en correcties voor herclassificatie.

7.6 Internationale verwevenheid via Nederlandse in- en uitvoer

Waar komen de inputs voor de Nederlandse export eigenlijk vandaan? In deze paragraaf onderzoeken we de herkomst van de geïmporteerde goederen en diensten, en welke exportbestemming deze invoer na verwerking in Nederland uiteindelijk heeft. We focussen in het bijzonder op het relatieve belang van de EU – zowel als toeleverancier van inputs én als afzetmarkt van onze verwerkte invoer – en op belangrijke handelspartners.

Tabel 7.6.1 illustreert de onderlinge verwevenheid van de wereldeconomie via de Nederlandse keten in 2023. In hoeverre wordt de invoer van goederen en diensten uit het ene land (of regio) verder verwerkt in de uitvoer naar het andere land? Zo importeerden bedrijven in Nederland bijvoorbeeld in totaal voor 27,1 miljard euro aan goederen en diensten uit de VS, en daarvan bleek ongeveer 51 procent – 13,9 miljard euro – verwerkt te zijn in hun export naar de EU. Tegelijkertijd gebruikten bedrijven in Nederland voor 23,5 miljard euro aan invoer om goederen en diensten naar het Amerikaanse continent te kunnen exporteren. Van deze invoer was 46 procent afkomstig uit de EU – optelling van de rijen België, Duitsland en overig EU27 – en 21 procent vanuit het Amerikaanse continent zelf, en 15 procent uit Azië. De totale waarde van de invoer verwerkt in de Nederlandse uitvoer bedroeg 258,9 miljard euro. Dat komt overeen met de totale verwerkte invoerwaarde in de goederen- en dienstenexport zoals te zien was in tabel 7.5.1. Van 81,1 miljard euro aan invoer weten we niet waar deze vandaan komt, noch waar de uitvoer naartoe gaat waarvoor deze als input diende.²⁾ Het grootste deel van landengroep 'overige landen of onbekend' betreft in- en/of uitvoer die niet gekoppeld kan worden aan een land, d.w.z. het land is

²⁾ Door opwaartse bijstellingen van de in- en uitvoer van diensten door de revisie van de Nationale Rekeningen, zijn ook de stromen gegroeid waarvan herkomst en bestemming onbekend zijn. Dit in vergelijking met de cijfers uit de vorige publicatie (Bohn et al., 2024), die nog op de oude, niet-herziene cijfers waren gebaseerd.

onbekend. Het overige gedeelte van 'overige landen of onbekend' betreft vooral Australië en de rest van Oceanië, voor zover die cijfers bekend zijn. Vanwege kleine invoerwaardes zijn deze niet afzonderlijk in de tabel weergegeven.

7.6.1 Invoer die wordt gebruikt in de uitvoer¹⁾, miljard euro, 2023*

		Bestemming van uitvoer			Overige landen of onbekend ²⁾	Totaal
Herkomst van invoer		EU27	Amerika	Azië		
Europa						
België	8,6 (55%) (9%)	1,8 (12%) (8%)	2,2 (14%) (8%)	3,0 (19%) (3%)	15,6 (100%)	
Duitsland	13,8 (50%) (15%)	3,4 (12%) (14%)	5,8 (21%) (21%)	4,8 (17%) (4%)	27,8 (100%)	
Overig EU27	22,1 (52%) (24%)	5,5 (13%) (24%)	6,3 (15%) (23%)	8,5 (20%) (7%)	42,4 (100%)	
Oekraïne	0,3 (65%) (0%)	0,0 (7%) (0%)	0,1 (11%) (0%)	0,1 (17%) (0%)	0,5 (100%)	
Rusland	0,7 (56%) (1%)	0,1 (13%) (1%)	0,1 (11%) (0%)	0,2 (20%) (0%)	1,2 (100%)	
Verenigd Koninkrijk	7,7 (52%) (8%)	2,0 (14%) (9%)	2,0 (14%) (7%)	3,0 (20%) (3%)	14,8 (100%)	
Overig Europa	4,5 (53%) (5%)	1,2 (14%) (5%)	1,1 (13%) (4%)	1,7 (20%) (1%)	8,4 (100%)	
Afrika						
Afrika	4,1 (55%) (4%)	1,0 (13%) (4%) ²⁾	0,8 (11%) (3%)	1,6 (21%) (1%)	7,5 (100%)	
Amerika						
Verenigde Staten	13,9 (51%) (15%)	3,7 (14%) (16%)	3,9 (14%) (14%)	5,6 (21%) (5%)	27,1 (100%)	
Overig Amerika	4,7 (55%) (5%)	1,1 (13%) (5%)	1,0 (12%) (4%)	1,7 (20%) (1%)	8,5 (100%)	
Azië						
China	1,8 (48%) (2%)	0,5 (14%) (2%)	0,7 (19%) (3%)	0,7 (18%) (1%)	3,7 (100%)	
Overig Azië	9,8 (50%) (11%)	3,0 (15%) (13%)	2,9 (15%) (11%)	3,8 (20%) (3%)	19,5 (100%)	
Overige landen of onbekend ²⁾	0,8 (1%) (1%)	0,2 (0%) (1%)	0,2 (0%) (1%)	81,1 (99%) (70%)	82,2 (100%)	
Totaal	92,6 (100%)	23,5 (100%)	27,1 (100%)	115,7 (100%)	258,9 (100%)	

¹⁾ Zowel goederen als diensten die verwerkt worden in de uitvoer worden in de tabel weergegeven.

²⁾ De 'overige landen of onbekend' groep bestaat uit alle overige landen ter wereld inclusief een groep 'onbekend'. Bij de koppeling tussen de gegevens van de Nationale Rekeningen en de statistieken Internationale Handel in Goederen en Internationale Handel in Diensten kan een deel van de in- en/of uitvoerwaarde niet gekoppeld worden aan een land.

Europese productieketens nog steeds belangrijk, maar het belang van de EU als toeleverancier is gedaald

Tabel 7.6.2. laat dezelfde cijfers zien als in tabel 7.6.1, maar met de focus op het relatieve belang van de EU en op de ontwikkeling ten opzichte van een jaar eerder. Allereerst valt op dat Nederland een belangrijke rol heeft in de intraregionale handel binnen de Europese interne markt. Dit sluit aan bij eerder onderzoek van Baldwin & Lopez-Gonzalez (2015). Een aanzienlijk aandeel van de invoer die verwerkt was in de uitvoer, kwam uit de EU en ging naar een ander – of hetzelfde – EU-land. Het ging in 2023 om 44,4 miljard euro, wat overeenkomt met 12,4 procent van de totale invoer voor intermediair verbruik. Nederland voerde veel van de invoer vanuit de EU – 32 procent – in uit Duitsland. Dit was 1 procentpunt

meer dan in 2022.³⁾ Duitsland werd gevolgd door België met een aandeel van 19,3 procent in de totale invoer uit de EU. De gebruikte invoer uit alle EU-landen behalve Duitsland en België was samen goed voor de overige 49,7 procent. Het aandeel van de invoer uit het VK dat verwerkt werd in de uitvoer naar de EU was in 2023 ruim 8 procent.

7.6.2 Invoer die wordt gebruikt in de uitvoer

	Uitvoer naar			
	EU27 (zonder VK)		niet-EU	
	mld euro	%	mld euro	%
Invoer uit				
2022				
EU27 (zonder VK)	45,5		41,3	
Niet-EU	52,7		133,7	
2023*				
EU27 (zonder VK)	44,4		41,3	
Niet-EU	48,2		125,0	
Verandering 2023* t.o.v. 2022				
EU27 (zonder VK)	-1,1	-2,4	0	0,1
Niet-EU	-4,6	-8,7	-8,7	-6,5

Daling in de invoerwaarde verwerkt in uitvoer vooral toe te schrijven aan goederen

In paragraaf 7.5 kwam al naar voren dat de waarde van geïmporteerde goederen en diensten in verwerkte export in 2023 licht is gedaald. Zowel bij de uitvoer van Nederlandse makelij als de dienstenuitvoer was het de benodigde goedereninvoer die daalde, terwijl de benodigde diensteninvoer wel steeg. Dit had voornamelijk te maken met een daling in prijzen.

De waardedaling van de in de uitvoer verwerkte goedereninvoer kwam door een lagere invoerwaarde uit bijna alle regio's en landen, die afzonderlijk worden weergegeven in tabel 7.6.1. Met name de goedereninvoer uit de restcategorie 'overige landen of onbekend' (-10 miljard euro ten opzichte van 2022), Rusland (-4,9 miljard euro), overig EU27 (-2,4 miljard), overig Azië (-1,7 miljard), Afrika (-1,5 miljard) en België (-1,5 miljard) droegen negatief bij. Het enige land of regio in tabel 7.6.1 met een stijging in de goedereninvoer verwerkt in de Nederlandse export was de VS (+2,4 miljard euro).

De diensteninvoer die verwerkt is in de export nam in 2023 vergeleken met 2022 wel toe. De grootste toename werd gerapporteerd door 'overige landen of onbekend' (+5,1 miljard euro), overig EU27 (+0,7 miljard), Duitsland (+0,5 miljard), de VS (+0,4 miljard) en België (+0,3 miljard). De dienstenuitvoer uit China nam daarentegen af (-0,3 miljard euro). Ook uit overig Amerika (-0,2 miljard) werden minder diensten geïmporteerd om te verwerken in de uitvoer.

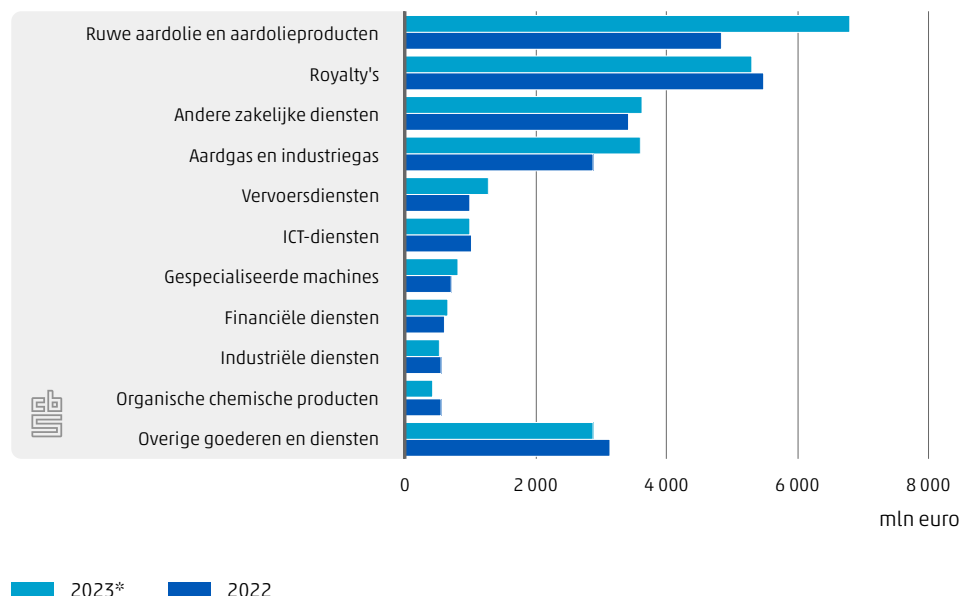
³⁾ In Bohn et al. (2024) waar cijfers van voor de revisie gebruikt werden, was het belang van de EU zowel absoluut als relatief groter. De stroom van niet-EU naar niet-EU is veel groter na revisie, als gevolg van de stroom van 'overige landen of onbekend' naar 'overige landen of onbekend' die veel groter is geworden.

Invoer van Amerikaanse grondstoffen en minerale brandstoffen voor de uitvoer toegenomen

De VS is de op één na belangrijkste partner voor de Nederlandse invoer die verwerkt wordt voor de uitvoer door bedrijven in Nederland. Deze invoer bedroeg 27,1 miljard euro en bestond uit 14 miljard euro aan goederen en 13,1 miljard euro aan diensten (Konietzny et al., 2025). Alleen uit Duitsland werd meer geïmporteerd voor het verwezenlijken van de export (27,8 miljard euro). De VS was goed voor 15 procent van de totale invoer verwerkt in de uitvoer in 2023. Dat was 2 procentpunt hoger dan in 2022 en 2021: in beide jaren 13 procent. Terwijl de totale invoer verwerkt voor de uitvoer in 2023 daalde, nam deze invoer uit de VS juist toe. Vergeleken met 2022 groeide de invoer uit de VS die werd verwerkt in de Nederlandse uitvoer met 2,8 miljard euro, oftewel 11 procent. In 2022 groeide deze invoer nog harder met 5,7 miljard euro of 30 procent ten opzichte van 2021.

Kijken we naar de samenstelling van de in de uitvoer verwerkte invoer uit de Verenigde Staten, dan zien we dat ruwe aardolie en aardolieproducten met een invoerwaarde van 6,8 miljard euro meer dan een kwart van deze invoer uitmaakten, zie figuur 7.6.3. In 2022 was dat nog 4,9 miljard euro en in 2021 maar 2,9 miljard euro (CBS, 2025b). Deze sterke stijging kan worden verklaard doordat Rusland is weggefallen als belangrijkste toeleverancier van ruwe aardolie. Als gevolg van de Russische invasie in Oekraïne in 2022, heeft de EU – uit solidariteit met Oekraïne – vergaande restricties opgelegd aan de invoer van minerale brandstoffen uit Rusland (Europese Commissie, 2025). De VS heeft de positie van Rusland als belangrijkste toeleverancier van aardolie en aardolieproducten overgenomen. De oorlog deed de prijzen van ruwe aardolie op de wereldmarkt stijgen, waardoor de invoerwaarde uit de VS een extra stimulans kreeg. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat de invoerprijzen in 2023 lager uitvielen dan in 2022 (CBS, 2025a).

7.6.3 Top 10 goederen- en diensteninvoer uit de VS bestemd voor verdere verwerking in de Nederlandse export

Andere belangrijke in de uitvoer verwerkte invoerproducten uit de VS waren vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom (20 procent van de invoerwaarde van goederen en diensten uit de VS verwerkt in de uitvoer), zakelijke diensten (13 procent) en aardgas

(13 procent). Met name de invoer van aardgas is sterk gegroeid in 2023 ten opzichte van een jaar eerder – namelijk met 720 miljoen euro of 25 procent – ondanks dalende prijzen op de wereldmarkt. Vloeibaar gemaakt aardgas uit de VS compenseerde daarmee de sterke daling van de invoer van aardgas uit Rusland. De invoer van vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom was daarentegen licht afgenomen, zowel qua waarde als qua aandeel. In 2022 was dit nog de belangrijkste categorie bij de invoer uit de VS verwerkt in de Nederlandse uitvoer. De export die tot stand kwam met behulp van verwerkte inputs uit de VS omvat een breed scala aan goederen en diensten. Het gaat daarbij onder meer om ruwe aardolie en aardolieproducten, maar ook om zakelijke en ICT-diensten. Bij ruwe aardolie en aardolieproducten betrof het voornamelijk geraffineerde aardolieproducten die het resultaat waren van raffinage van ruwe aardolie uit de VS. De invoer uit de VS verwerkt in de Nederlandse export ging met name naar Duitsland (16 procent), de VS zelf (8 procent), België (8 procent) en Frankrijk (6 procent).

7.7 De aan de export verbonden import verder ontrafeld

Paragrafen 7.5 en 7.6 hebben vooral de macro-economische ontwikkelingen en de geografische verdeling van de invoer die verwerkt is in de Nederlandse uitvoer geanalyseerd. Naast dit perspectief is het ook relevant om in te zoomen op productniveau, zoals in de vorige paragraaf reeds gebeurde voor de Verenigde Staten. Zijn de macro-economische ontwikkelingen in 2023 vooral gerelateerd aan veranderingen in de invoerwaardes van bepaalde goederen (of diensten), bijvoorbeeld uit niet-EU-landen?⁴⁾

Nederland voert vooral grondstoffen en minerale brandstoffen in voor de export

Figuur 7.7.1⁵⁾ laat zien welke goederen uit welke landen in 2023 ingevoerd werden ten behoeve van de Nederlandse export. We laten in deze figuur wederuitvoer buiten beschouwing, omdat deze niet wordt ingezet in de Nederlandse economie. Ook goederen die niet toegewezen kunnen worden aan landen zijn niet meegenomen in deze analyse. Dit laatste betreft de 'overige landen of onbekend'-'overige landen of onbekend'-stroom die in figuur 7.6.1 gepresenteerd is. We maken onderscheid naar vijf goederencategorieën, gebaseerd op de 1-digit SITC-indeling.

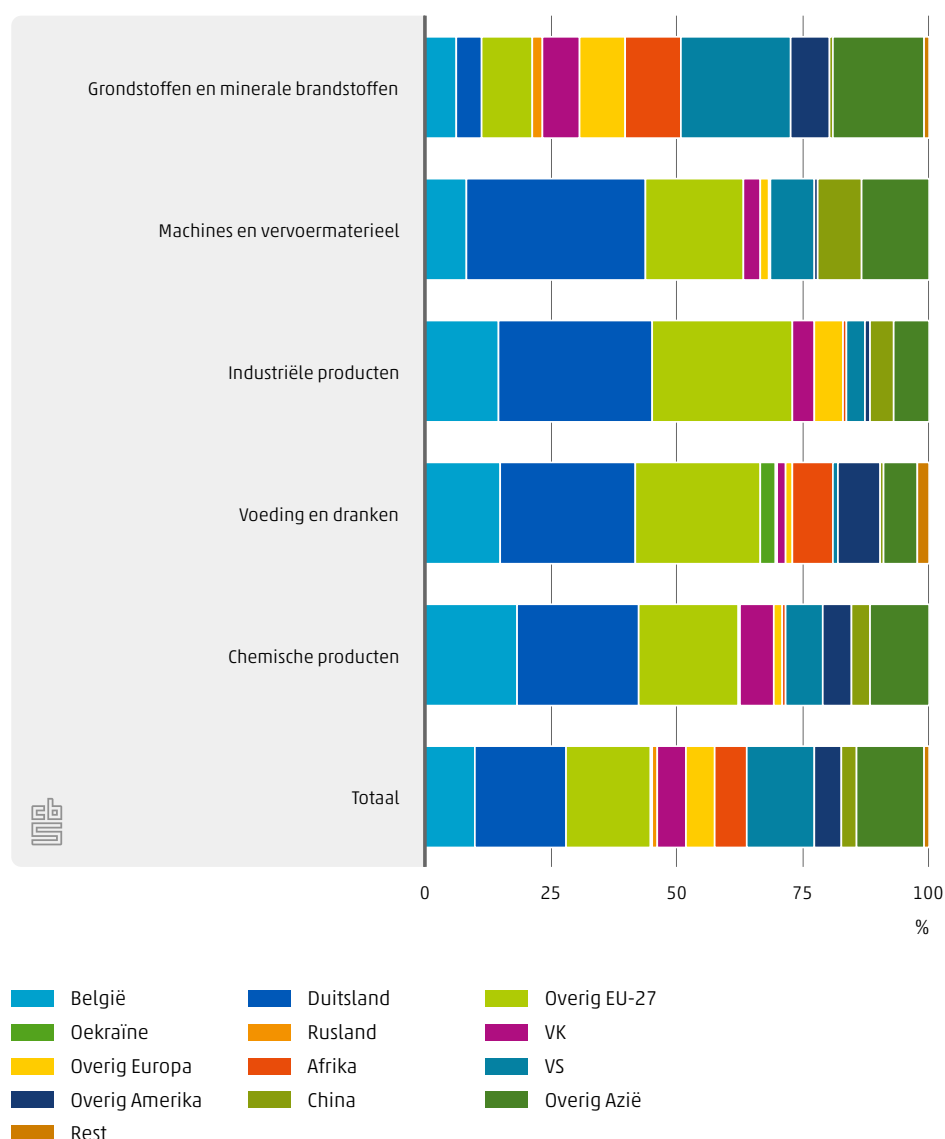
In 2023 was er in totaal 51,0 miljard euro aan invoer van grondstoffen en minerale brandstoffen nodig om de export te kunnen verwezenlijken. Bedrijven in Nederland voerden 17,5 miljard euro aan machines en vervoermaterieel in die verwerkt werden in de uitvoer, gevolgd door 15,9 miljard euro aan industriële producten, 11,3 miljard euro aan voeding en dranken, en 10,2 miljard euro aan chemische producten.

4) Een nauwkeurigere uitsplitsing van de besproken goederencategorieën in deze paragraaf (op SITC-2 niveau) is ook beschikbaar in de tabellenset die terug te vinden is op de landingspagina van deze publicatie.

5) De cijfers in dit hoofdstuk zijn verkregen door de gegevens van de Nationale Rekeningen met die van de statistieken Internationale Handel in Goederen en Internationale Handel in Diensten te combineren, en hierbij worden de cijfers van de Nationale Rekeningen als leidend beschouwd. Door verschillen in definities en methoden wijken deze cijfers af van de overige randtotalen zoals gepresenteerd op StatLine of in de overige hoofdstukken van deze publicatie.

In 2023 bedroeg de goederenimport die werd verwerkt in de uitvoer 105,8 miljard euro. In 2022 was dat nog 188,8 miljard euro, een afname van 12,9 miljard euro of 11 procent. De import van grondstoffen en minerale brandstoffen droeg met een afname van 7,8 miljard euro het meest bij aan de negatieve groei van de goederenimport die werd verwerkt in de uitvoer, gevolgd door chemische producten met 3,1 miljard euro en machines en vervoermaterieel met 2,1 miljard euro. Relatief gezien daalde de import van chemische producten het meest (-23 procent), gevolgd door grondstoffen en minerale brandstoffen (-13 procent). De goederenimport uit de EU is in 2023 minder hard gedaald (-7 procent) dan de goederenimport uit niet-EU-landen (-14 procent). Opvallend was de afname van de goederenimport die in de uitvoer is verwerkt uit China met 1,5 miljard euro (-30 procent).

7.7.1 Samenstelling goederenimport gebruikt voor de uitvoer, naar herkomst en goederencategorie, 2023

Minder dan de helft van de goederenimport bestemd voor export komt uit EU

De EU was ook in 2023 met afstand de belangrijkste importpartner van Nederland voor goederen. De 27 landen die de EU vormen, worden in figuur 7.7.1 weergegeven door Duitsland, België en Overig EU27. De EU-lidstaten blijken verantwoordelijk voor 45 procent van de goederenimport die nodig was voor de Nederlandse export. In 2022 was dat nog 43 procent. De stijging in het aandeel van de EU kan worden verklaard door de daling in prijzen van grondstoffen en minerale brandstoffen die piekten in 2022. Nederland importeert namelijk het merendeel van zijn grondstoffen en minerale brandstoffen uit niet-EU-landen.

45% van de goederenimport die nodig was voor de Nederlandse export was afkomstig uit de EU

De belangrijkste invoerpartner voor grondstoffen en minerale brandstoffen in 2023 die verwerkt werden in de uitvoer was de VS met een invoerwaarde van 11 miljard euro en een aandeel van 22 procent. De EU-lidstaten hadden een aandeel van 21 procent. Overig Azië, Afrika en overig Europa hadden aandelen van respectievelijk 18, 11 en 9 procent. Het aandeel van Rusland bedroeg in 2023 minder dan 2 procent. In 2022 was dat nog 10 procent en in 2021 zelfs meer dan 20 procent. De VS heeft de positie van Rusland als hoofdleverancier van minerale brandstoffen overgenomen, zie ook paragraaf 7.6.

Machines en vervoermaterieel waren de op één na belangrijkste categorie in de invoer van goederen die verwerkt worden in de uitvoer. Binnen deze categorie vallen ook halffabricaten en onderdelen van machines en vervoermaterieel. De belangrijkste toeleverancier van machines en vervoermaterieel was Duitsland met een aandeel van 35 procent. De EU in zijn geheel nam 63 procent van de invoer van deze categorie voor haar rekening. China was in 2023 goed voor 9 procent; in 2021 en 2022 was dat nog 12 procent. De invoerwaarde van machines en vervoermaterieel die verwerkt werden in de uitvoer is tussen 2022 en 2023 nog wel gestegen, maar minder hard dan de totale invoer van deze categorie. Ook het aandeel van overig Azië nam af van 15 procent in 2022 tot 13 procent in 2023. Vooral de invoer uit Japan (-131 miljoen euro) en Hongkong (-81 miljoen euro) is sterk gedaald. Dit kwam doordat er in 2023 fors minder auto-onderdelen uit Japan werden ingevoerd voor verwerking in de export, mogelijk doordat er in Nederland sinds 2023 geen personenauto's meer van de lopende band rollen in de Nedcar autofabriek.

De invoer van industriële producten die verwerkt worden in de export wordt ook gedomineerd door EU-landen met een aandeel van 73 procent. Daarbij was Duitsland eveneens de grootste toeleverancier. Ook bij de invoer van voeding en dranken die zijn verwerkt in de export kwam het merendeel uit de EU met een aandeel van 67 procent. De invoer uit Oekraïne was goed voor 3 procent van het totaal in deze categorie. In 2021 – voor de Russische invasie – was dat nog ruim 6 procent. 62 procent van de chemische

producten verwerkt in de uitvoer was eveneens afkomstig uit EU-landen, waarbij Duitsland en België de belangrijkste toeleveranciers waren.

Aandeel van EU in diensteninvoer verwerkt in de uitvoer toegenomen

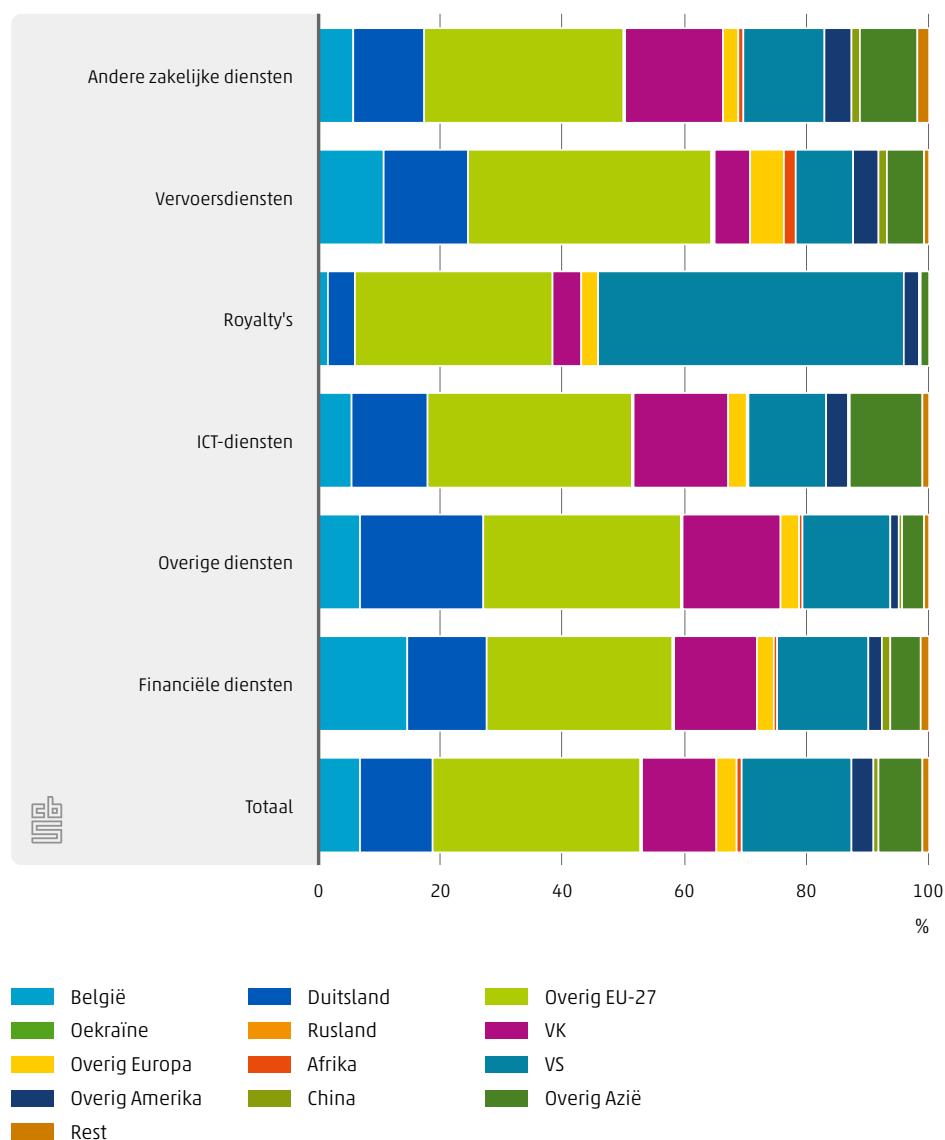
Zoals uit paragraaf 7.5 bleek, importeert Nederland ook grote hoeveelheden diensten om de uitvoer te verwezenlijken. Liefst 53 procent van de totale verwerkte invoer in 2023 betrof diensten (120,1 miljard euro). Dat was 6 procentpunt meer dan het aandeel van ingevoerde diensten een jaar eerder. Deze ingevoerde diensten werden niet alleen gebruikt om de dienstenuitvoer te verwezenlijken – zoals software of adviesdiensten. Ook in de productie van diverse exportgoederen, zoals auto's en machines, worden veel ondersteunende diensten ingezet. Dit fenomeen staat ook wel bekend als de 'verdienstelijking' van de industriële export en is gerelateerd aan de outsourcing van dienstenactiviteiten door industriële bedrijven (Bohn et al., 2022).

Figuur 7.7.2 toont de top 6 belangrijkste ingevoerde diensten die in 2023 nodig waren voor de Nederlandse export. De dienstencategorie andere zakelijke diensten stond op de eerste plek met een invoerwaarde van 27,7 miljard euro. Denk daarbij bijvoorbeeld aan managementadviesdiensten en R&D. De invoer van andere zakelijke diensten werd gevolgd door de invoer van vervoersdiensten met 13,8 miljard euro. De invoer van royalty's bedroeg 10,6 miljard euro. Dit zijn vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom. De invoer van ICT-diensten had een waarde van 8,0 miljard euro.

De invoer van financiële diensten (+10 procent) en andere zakelijke diensten (+9 procent) is in 2023 relatief het sterkst gestegen ten opzichte van 2022, terwijl de invoer van vervoersdiensten daalde (-7 procent). De diensteninvoer uit de EU is in 2023 veel harder gestegen (+7 procent) dan de diensteninvoer uit niet-EU-landen (+2 procent). Opvallend was de afname van de diensteninvoer uit China (-30 procent). Nederland importeerde voornamelijk minder vervoersdiensten (-49 procent).

Het aandeel van de verwerkte diensteninvoer afkomstig uit de EU was licht gestegen in 2023 ten opzichte van 2022, en bedroeg 53 procent (+1 procentpunt). Net als bij de goederen lag het aandeel van de EU bij de meeste dienstencategorieën boven de 50 procent. Alleen bij de royalty's was het aandeel van de EU in de invoer gebruikt voor de uitvoer beduidend lager (38 procent). Dit komt door de dominantie van de VS in de invoer van vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom. Het aandeel van de EU in de invoer verwerkt in de uitvoer voor financiële diensten is sterk toegenomen (+10 procentpunt).

7.7.2 Samenstelling diensteninvoer gebruikt voor de uitvoer, naar herkomst en dienstencategorie, 2023

7.8 Literatuur

Baldwin, R., & Lopez-Gonzalez, J. (2015). [Supply-chain Trade: A Portrait of Global Patterns and Several Testable Hypotheses](#). *The World Economy*, 38(11), 1682–1721.

Bohn, T., Notten, T., Prenen, L., & Wong, K. F. (2022). [Diensten in dozen: de rol van indirecte dienstenexport](#). In D. Herbers & J. Rooyakkers (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2022, tweede editie: Dienstenhandel: Ontwikkelingen en belemmeringen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Bohn, T., Konietzny, R., & Notten, T. (2024). [Inzet van de invoer in de Nederlandse economie](#). In S. Creemers, M. Houben-van Herten & R. Voncken (Reds.), *Nederland Handelsland 2024: Export, import & investeringen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2024a, 9 december). Export van Nederlandse makelij droeg negatief bij aan groei bbp in 2023. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 24 mei 2025.

CBS (2024b, 31 oktober). Prijzen internationale goederenhandel dalen in 2024 steeds minder hard. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

CBS (2024c, 23 mei). Revisiepublicatie nationale rekeningen, verslagjaar 2021. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 24 mei 2025.

CBS (2024d, 5 juli). Wegvoertuigen meest geïmporteerde product voor direct gebruik. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 28 mei 2025.

CBS (2025a, 30 juni). Producentenprijzen (PPI); afzet-, invoer-, verbruiksprijzen, index 2021=100. [Dataset]. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 20 mei 2025.

CBS (2025b, 14 mei). Vooraf import van olie, gas en diensten uit de VS. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 24 mei 2025.

Europese Commissie (2025, 24 februari). Sanctie op energie. Geraadpleegd op 20 mei 2025.

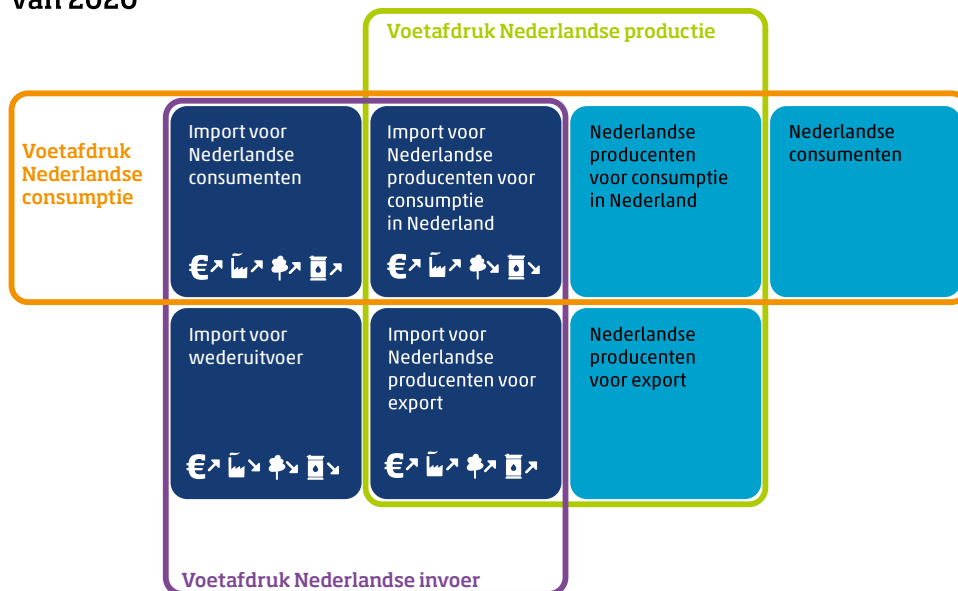
Franssen, L., Lemmers, O., Prenen, L., & Wong, K. F. (2020). Het Verenigd Koninkrijk afhankelijker van Europese Unie dan eerder gedacht. *Economische Statistische Berichten*, 105(4786), 268–271.

Konietzny, R., Notten, T., & Prenen, L. (2025). De verwevenheid van Nederland met de Verenigde Staten in internationale waardeketens. In S. Creemers & R. Voncken (Reds.), *Internationaliseringsmonitor 2025, eerste editie: Verenigde Staten*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

8 Voetafdruk van de invoer

Auteur: Nieke Aerts

Voetafdruk schema met stijging/daling indicator voor 2021 ten opzichte van 2020

■ Milieudruk in het buitenland ■ Milieudruk in Nederland
 € Waarde Broeikasgasvoetafdruk Landvoetafdruk Grondstofvoetafdruk
 Bron: CBS, PBL (2025)

De voetafdruk van de Nederlandse invoer is de milieudruk in het buitenland, veroorzaakt door goederen en diensten die ingevoerd worden in Nederland. Niet al deze goederen en diensten blijven in Nederland. Een deel belandt direct of via een Nederlandse producent bij de Nederlandse consument, maar het andere deel verlaat Nederland weer als wederuitvoer of als exportproduct. Uit het voorgaande hoofdstuk is duidelijk geworden hoe essentieel invoer is voor de Nederlandse economie. Zo zijn bepaalde grondstoffen niet of nauwelijks beschikbaar in Nederland. Daarnaast kan het voor een bedrijf in Nederland efficiënter zijn om niet alles zelf te doen en sommige activiteiten in het buitenland te concentreren. Het is echter belangrijk om ook de impact van deze invoer te onderzoeken. Hoeveel land wordt er bijvoorbeeld gebruikt ten behoeve van de Nederlandse invoer? En hoeveel grondstoffen zijn er nodig? Wat is de broeikasgasuitstoot van de productie in andere landen van goederen en diensten die door Nederland geïmporteerd worden?

8.1 Belangrijkste bevindingen

- In totaal is de invoer in waarde gestegen in 2021 ten opzichte van 2020. Ook de broeikasgasvoetafdruk van de invoer is gestegen. De grondstofvoetafdruk en het landgebruik van de invoer zijn echter gedaald.
- Goedereninvoer heeft over het algemeen een grotere voetafdruk dan diensteninvoer. De dalende grondstof- en landvoetafdruk van de invoer kan echter niet eenvoudig verklaard worden door een dalende goedereninvoer, want deze is in waarde 21 procent gestegen en in volume bijna 9 procent.
- Van de invoer die in Nederland blijft – dit is de invoer voor directe binnenlandse bestedingen en intermediaire invoer verwerkt in producten die uiteindelijk in Nederland blijven – is de landvoetafdruk én de grondstofvoetafdruk gedaald.
- Met name het gebruik van akkers voor de Nederlandse invoer die in Nederland blijft is gedaald. Enerzijds was 2021 een productief landbouwjaar, anderzijds stegen de prijzen wat kan verklaren waarom het volume van de invoer van landbouwproducten is gedaald ten opzichte van 2020.
- Van de grondstofvoetafdruk is alleen het deel fossiele energiedragers gestegen. Dit is zowel voor de invoer die in Nederland blijft als de invoer die Nederland weer verlaat het geval. De volume toename van de invoer van aardolie en aardolieproducten is de voornaamste reden voor deze stijging. Pas na 2021 is dit invoervolume gedaald.
- De broeikasgasvoetafdruk van de invoer is licht gestegen ten opzichte van 2020. De broeikasgasvoetafdruk van de invoer van computers en elektronica voor directe binnenlandse bestedingen is wel hard gestegen van 4,6 Mt CO₂-eq. naar 6,3 Mt CO₂-eq.
- Ook de broeikasgasvoetafdruk van de invoer van landbouwproducten direct voor binnenlandse bestedingen is gestegen van 8,1 Mt CO₂-eq naar 9,3 Mt CO₂-eq.
- Daartegenover staat een daling van de broeikasgasvoetafdruk van de intermediaire invoer van landbouwproducten welke verwerkt worden in producten die in Nederland blijven: van 9,3 Mt CO₂-eq naar 6,6 Mt CO₂-eq.

Leeswijzer

In paragraaf 8.2 leggen we uit wat de invoervoetafdruk is en welke voetafdrukken in dit hoofdstuk aan bod komen. In de volgende paragrafen wordt steeds één type milieuvoetafdruk behandeld. In paragraaf 8.3 is dat de landvoetafdruk. Daarna volgt de grondstofvoetafdruk in paragraaf 8.4 en vervolgens de broeikasgasvoetafdruk in paragraaf 8.5. De beschrijving van de data en de methode is te vinden in de editie van vorig jaar (Aerts & Weijers, 2024).

8.2 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de voetafdruk van de invoer centraal. De invoervoetafdruk van een product bevat alles wat er in de productieketen van dit product gebeurt totdat een bedrijf of persoon in Nederland eigenaar wordt van dit product. Meer uitleg is te vinden in Aerts & Weijers (2024). De resultaten in dit hoofdstuk gaan over verslagjaar 2021 en wanneer we over voorgaand jaar spreken betreft dat 2020. De methode is hetzelfde als in Aerts & Weijers (2024). Het onderzoek is gebaseerd op een multi-regionale input-output tabel (MRIO)

genaamd PBL-FIGARO (In 't Veld, 2025). Omdat hiervoor informatie van veel verschillende landen nodig is, lopen MRIO's altijd een aantal jaren achter.

De invoerstroom wordt net als in hoofdstuk 7 van deze publicatie opgesplitst in vier stromen:

- invoer direct bestemd voor binnenlandse bestedingen
- invoer voor intermediair gebruik waarvan het eindproduct in Nederland blijft
- invoer voor intermediair gebruik waarvan het eindproduct geëxporteerd wordt
- invoer direct bestemd voor het buitenland, ofwel wederuitvoer

Verschillende meetbare effecten: verschillende voetafdrukken

Er zijn veel verschillende neveneffecten van een productieproces die invloed hebben op de wereld om ons heen. Een deel van deze neveneffecten kan worden gemeten. Misschien wel het bekendste voorbeeld is de CO₂-emissie. Voor ieder meetbaar neveneffect van een productieproces kan een voetafdruk bepaald worden. In dit hoofdstuk gaat het over drie meetbare effecten:

1. Landgebruik: hoeveel oppervlakte land is er nodig én wat voor soort landgebruik? Bos, akkers, weiland of landgebruik voor mijnbouw? Dit noemen we de landvoetafdruk.
2. Grondstofgebruik: hoeveel grondstoffen zijn er nodig? Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het gebruik van biomassa, fossiele energiedragers (primair, d.w.z. onbewerkt), metalen en overige minerale grondstoffen. Dit noemen we de grondstofvoetafdruk.
3. Uitstoot van broeikasgassen: emissies van CO₂ (uit biomassa en fossiele energiedragers), N₂O (lachgas) en CH₄ (methaan) worden meegenomen in de broeikasgasvoetafdruk.

Interpretatie van dit onderzoek

In dit hoofdstuk doen we onderzoek naar de land-, grondstof-, en broeikasgasvoetafdruk die gepaard gaat met de Nederlandse invoer. Op het detailniveau waar dit onderzoek zich op richt zijn de nieuwste cijfers over het jaar 2021. Het doel van dit hoofdstuk is om op detailniveau inzicht te krijgen in deze voetafdrukken en de onderlinge verschillen. Waar in het buitenland heeft de Nederlandse invoer impact? En welke bedrijfstakken zijn daarvoor verantwoordelijk? We onderzoeken hier de heterogeniteit binnen de Nederlandse invoer; de totaalwaarde is in dit onderzoek minder belangrijk. Voor meer detail over de data en methode zie Aerts & Weijers (2024).

Grootste deel Nederlandse invoer niet bestemd voor Nederlandse consumptie

In figuur 8.2.1 staan de aandelen van de vier invoerstromen in de drie verschillende invoervoetafdrukken afgebeeld, alsook het aandeel in de totale invoerwaarde. In alle drie de voetafdrukken heeft de invoer voor wederuitvoer het grootste aandeel, dat is ook in waarde de grootste stroom. De tweede grootste stroom is de intermediaire invoer die wordt verwerkt in exportproducten. Het grootste deel van de Nederlandse invoer is dus niet bestemd voor Nederlandse consumptie maar voor het buitenland. Voor alle drie de voetafdrukken geldt dat meer dan 70 procent van de voetafdruk behoort tot invoer die niet in Nederland blijft.

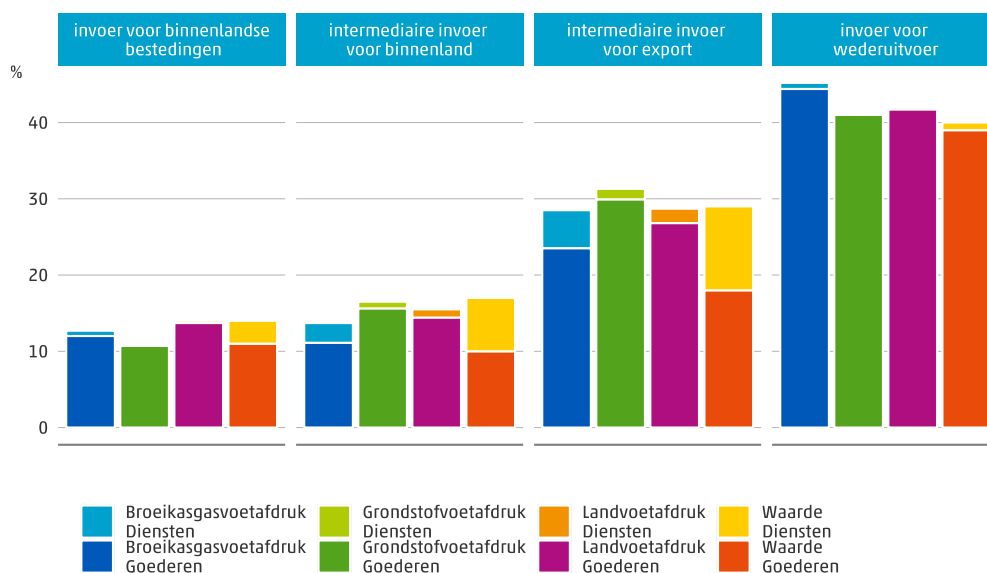
De invoer voor directe binnenlandse bestedingen bevat relatief veel landbouwproducten en voedingsmiddelen, wat zich vertaalt naar een relatief groter aandeel in de land- en broeikasgasvoetafdrukken dan in de grondstofvoetafdruk. Zowel de waarde als alle drie de voetafdrukken van de invoer voor directe binnenlandse bestedingen zijn gestegen ten opzichte van 2020.

Van de intermediaire invoer bestemd voor het binnenland is het aandeel in de waarde groter dan het aandeel in de drie voetafdrukken. Het dichtste bij het waarde-aandeel komt het aandeel in de grondstofvoetafdruk, dit zijn bijvoorbeeld fossiele brandstoffen die in productieprocessen worden gebruikt of als energievoorziening voor huishoudens. De diensteninvoer heeft slechts een geringe bijdrage in de land- en grondstofvoetafdruk.

Bij de intermediaire invoer gebruikt voor de export zijn de aandelen in alle drie de voetafdrukken groter dan het aandeel in invoerwaarde. De ingevoerde goederen en diensten hebben dus een hogere voetafdruk dan gemiddeld. Dit is niet te verklaren doordat er relatief meer goederen in deze intermediaire invoer zitten: het is juist andersom. De diensteninvoer bedroeg 22 procent van de totale invoerwaarde en 39 procent van de waarde van intermediaire invoer voor export (Aerts et al., 2023). De diensteninvoer draagt met name bij aan de broeikasgasvoetafdruk.

De invoer voor wederuitvoer heeft een relatief hoge broeikasgasvoetafdruk. Dit wordt onder meer veroorzaakt door de invoer voor wederuitvoer van relatief goedkope landbouwproducten en chemische producten met een relatief grote broeikasgasvoetafdruk. De waarde van de invoer voor wederuitvoer is gestegen ten opzichte van 2020 en alle voetafdrukken zijn gedaald.

8.2.1 Aandelen van de invoer naar gebruik in de verschillende invoernvoetafdrukken en in de totaalwaarde van de invoer, 2021

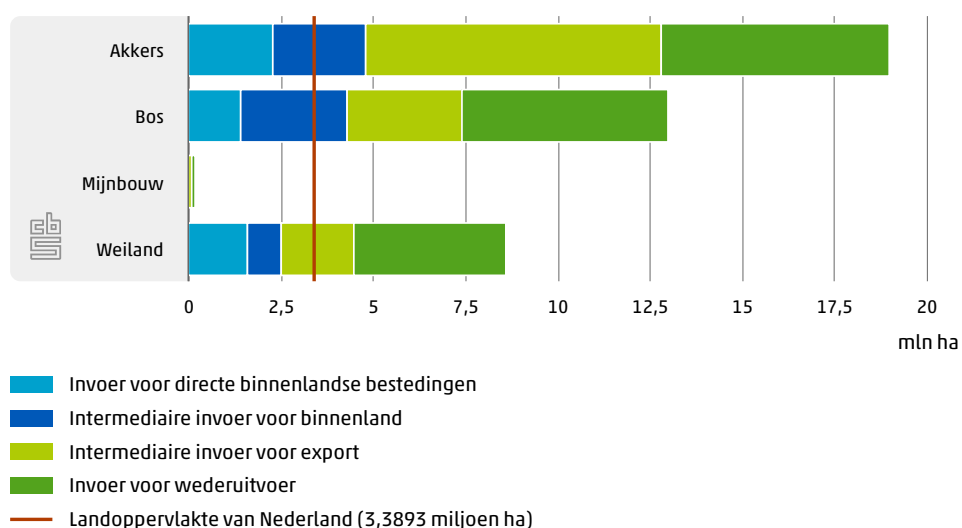

Bron: CBS, PBL (2025)

8.3 Landvoetafdruk van de invoer

De landvoetafdruk van de totale Nederlandse consumptie in 2021 wordt geschat op 13,3 miljoen hectare (ha), waarvan minder dan 10 procent in Nederland plaatsvindt (CLO, 2025a). Het grootste deel van deze voetafdruk komt dus van de invoer. De landvoetafdruk van de totale Nederlandse invoer was in 2021 40,8 miljoen hectare. Hiervan is 11,6 miljoen hectare landgebruik voor invoer die uiteindelijk in Nederland blijft. Net zoals in 2020 slaat het grootste deel van de landvoetafdruk van de invoer neer bij akkers, zie figuur 8.3.1. Wel is het verschil tussen akkers en bos kleiner geworden doordat de akkerlandvoetafdruk van de invoer is gedaald (ten opzichte van 2020) en die van bos is gestegen. De daling van het gebruikte akkerland kan deels worden verklaard door een productief jaar in de landbouw, bijvoorbeeld in Brazilië werd een record aan soja per hectare geoogst (USDA, 2025). Daarnaast stegen de prijzen van verschillende landbouwproducten, zoals van soja en tarwe (Trading Economics, 2025a en 2025b) en is het volume van de invoer van deze producten iets afgenomen ten opzichte van 2020 ondanks dat de waarde van deze invoerstromen is toegenomen (zie ook hoofdstuk 3 van deze publicatie). De stijging van de bosvoetafdruk wordt verklaard doordat er meer hout en houtproducten zijn ingevoerd (CBS, 2025).

8.3.1 Landvoetafdruk van de Nederlandse invoer, naargebruik, 2021

Bron: CBS, PBL (2025)

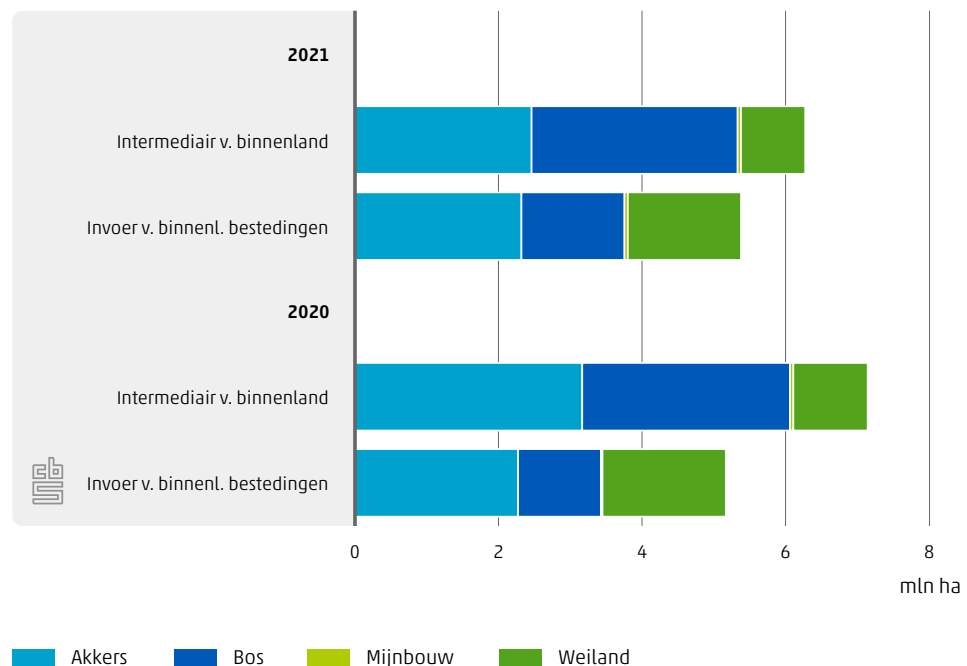
De rode lijn in figuur 8.3.1 geeft de landoppervlakte van Nederland aan. In deze figuur is te zien dat zelfs het landgebruik voor de invoer die in Nederland blijft (de blauwe balken), groter is dan de landoppervlakte van Nederland. De invoer die in Nederland blijft, bestaat uit invoer direct voor binnenlandse bestedingen (finale producten die direct geconsumeerd kunnen worden) en intermediaire invoer voor het binnenland: intermediaire invoer gebruikt in de Nederlandse productieketen om goederen en diensten te maken die vervolgens in Nederland worden geconsumeerd. Het grootste deel van de landvoetafdruk van de invoer komt van producten die niet in Nederland blijven, ofwel invoer voor wederuitvoer ofwel intermediaire invoer verwerkt in de export.

Landvoetafdruk van invoer die in Nederland blijft: bijna 3,5 keer de landoppervlakte van Nederland

De voetafdruk van invoer die in Nederland blijft is onderdeel van de consumptievoetafdruk. Deze invoer bestaat enerzijds uit invoer voor directe binnenlandse bestedingen, bijvoorbeeld een mobiele telefoon gemaakt in China of een landbouwmachine voor een boer (investeringen in vaste activa). Anderzijds bestaat deze invoer uit intermediaire producten die in Nederland verwerkt en daarna geconsumeerd worden. Voorbeelden hiervan zijn tomaten die in Nederland worden verwerkt tot tomatensaus of een administratieve dienst die wordt gebruikt door een bedrijf in Nederland dat snoepjes produceert. Beide stromen zijn in 2021 in waarde toegenomen ten opzichte van 2020 (Aerts et al., 2023).

In totaal is een kwart van de verschillende voetafdrukken van invoer die direct of na verwerking in Nederland geconsumeerd wordt (zie figuur 8.2.1). Het grootste aandeel heeft deze stroom in de landvoetafdruk: bijna 29 procent. De invoer van landbouwproducten, voedingsmiddelen, en hout- en papierproducten dragen hier het meeste aan bij. Ten opzichte van 2020 is de landvoetafdruk van de invoer die in Nederland blijft afgenomen: van 12,3 miljoen hectare naar 11,7 miljoen hectare in 2021. In figuur 8.3.2 is te zien dat met name het gebruik van akkers ten behoeve van de intermediaire invoer die in Nederland blijft is gedaald.

8.3.2 Landvoetafdruk invoer die in Nederland blijft

Producten met een grote landvoetafdruk in de VS komen Nederland relatief gezien vaker binnen als eindproduct

In figuur 8.3.3 staan de vijf landen waar de landvoetafdruk van de Nederlandse invoer die in Nederland blijft het grootste is in 2021. In de brondata zijn niet alle landen opgenomen en de restcategorie is aanzienlijk groter: 3,8 miljoen hectare ligt in landen die niet als zodanig in

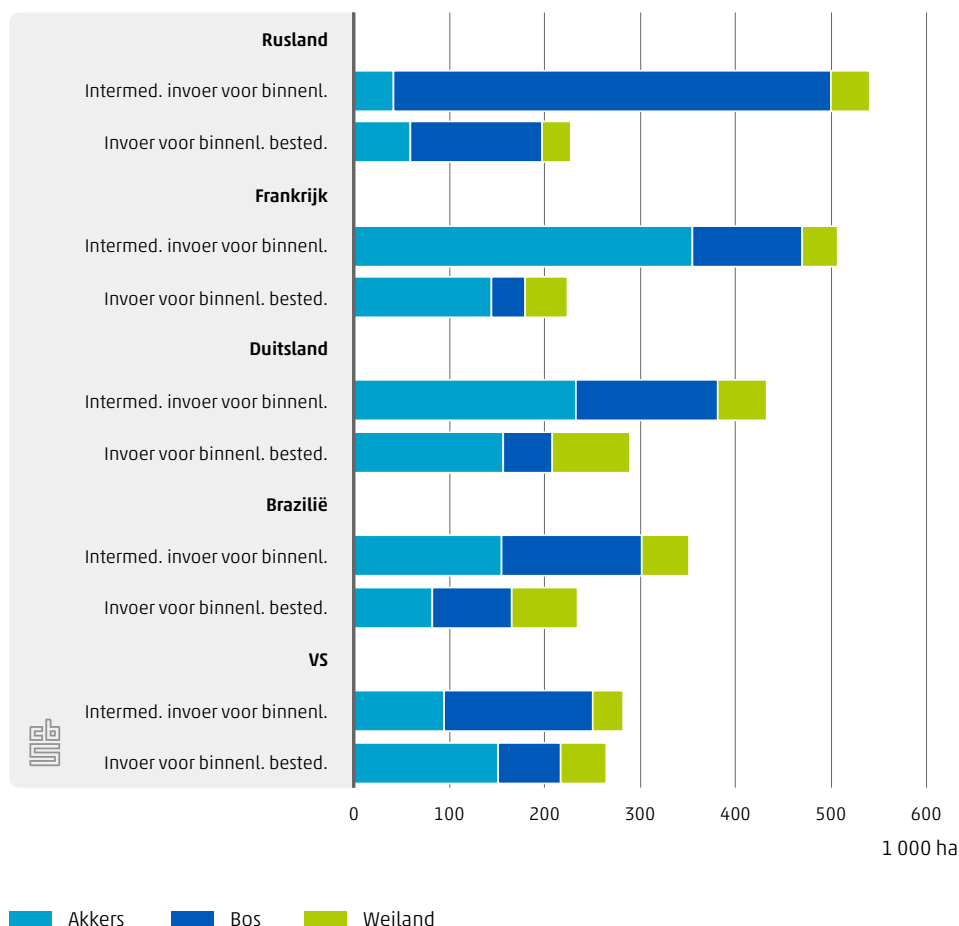
de brondata voorkomen.¹⁾ Van de landvoetafdruk verbonden aan een specifiek land ligt het grootste gedeelte in Rusland: 784 duizend hectare. In 2020 stond Rusland nog op de derde plek. In 2021 was de invoer uit Rusland aanzienlijk groter dan in 2020 (CBS, 2022a). Pas in 2022 daalde de invoer uit Rusland vanwege de opgelegde sancties (CBS, 2023). De grootste invoerstroom naar waarde uit Rusland is minerale brandstoffen, deze dragen maar in kleine mate bij aan de landvoetafdruk; mijnbouw is net zichtbaar in figuur 8.3.3. De invoer met de grootste landvoetafdruk in Rusland bestond uit hout en houtproducten.

De landvoetafdruk in Frankrijk is 732 duizend hectare en daarmee de tweede grootste in 2021. Dit komt met name door de invoer van Franse landbouwproducten en voedingsmiddelen. Deze voetafdruk bestaat dan ook grotendeels uit akkers, waaronder wijngaarden. De intermediaire invoer van graan heeft een grote landvoetafdruk in Frankrijk. In de invoer voor directe binnenlandse bestedingen heeft voor de invoer van wijn een grote landvoetafdruk in Frankrijk. Duitsland is met 724 duizend hectare de derde grootste. De invoer van graan en broodproducten hebben een grote landvoetafdruk in Duitsland. In 2021 was Nederland binnen de EU de grootste importeur van landbouwgoederen uit Brazilië (CBS, 2022b). Uit Brazilië worden veel sojabonen en sojaschroot geïmporteerd, bijvoorbeeld bestemd voor veevoer. Soja is het tweede grootste exportproduct voor Brazilië en wordt vaak in verband gebracht met ontbossing (Reis, 2022). De invoer voor directe binnenlandse bestedingen uit Brazilië bevat bijvoorbeeld vlees en vruchtensappen.

Van het landgebruik in de Verenigde Staten is de verhouding tussen de voetafdruk van invoer voor binnenlandse bestedingen en intermediaire invoer voor binnenland anders dan de andere landen in de top 5. Het grootste deel van deze voetafdruk wordt veroorzaakt door de invoer van voedingsmiddelen. Producten met een grote landvoetafdruk in de VS zijn dus relatief gezien vaker al verwerkt tot eindproduct voordat ze Nederland binnenkomen.

1) Het opnemen van meer landen in een dataset zorgt over het algemeen voor een grotere onbetrouwbaarheid: niet alle landen rapporteren in detail wat het landgebruik van verschillende sectoren is, of zelfs niet de totale productie per sector.

8.3.3 Landgebruik invoer die in Nederland blijft, top 5 landen

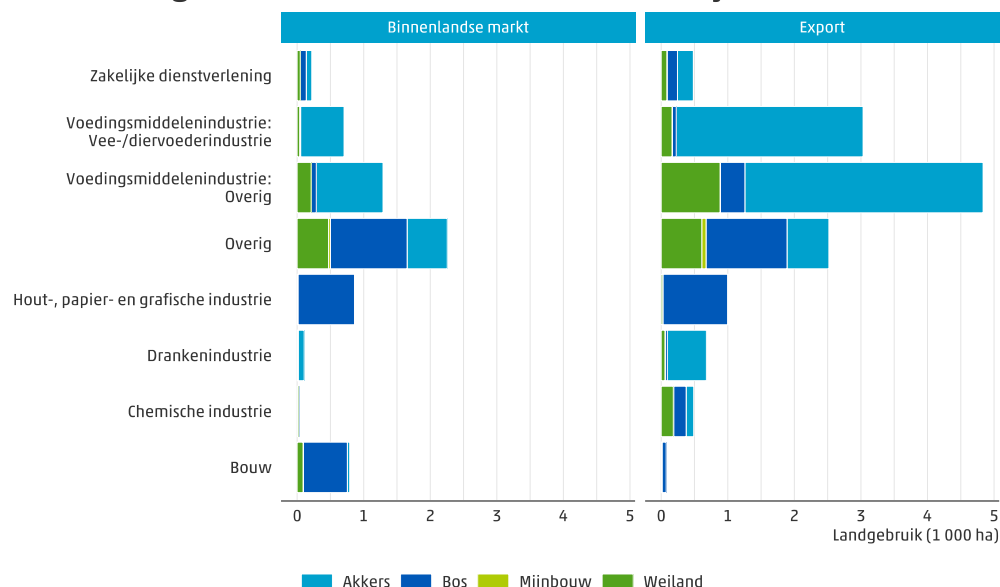

Bron: CBS, PBL (2025)

Voedingsmiddelenindustrie heeft grootste invoer-landvoetafdruk

De voedingsmiddelenindustrie heeft het grootste landgebruik voor intermediaire invoer. In figuur 8.3.4 is te zien dat de meeste bedrijfstakken de intermediaire invoer grotendeels gebruiken om exportproducten te maken. Alleen landgebruik van de intermediaire invoer voor de bouw wordt met name voor productie voor het binnenland gebruikt. Binnen de voedingsmiddelenindustrie is meer dan een derde van het landgebruik door de invoer voor de vee-/diervoederindustrie. Invoer is voor Nederland belangrijk, omdat met ons huidige dieet er niet genoeg ruimte is in Nederland om zelfvoorzienend te zijn wat betreft voedsel (Navarro, 2023). De productgroepen met de grootste landvoetafdruk binnen de Nederlandse invoer zijn landbouwproducten en voedingsmiddelen. Deze twee productgroepen beslaan ook het grootste deel van de landvoetafdruk van de intermediaire invoer: bijna 59 procent.

8.3.4 Landgebruik intermediaire invoer bedrijfstakken, 2021

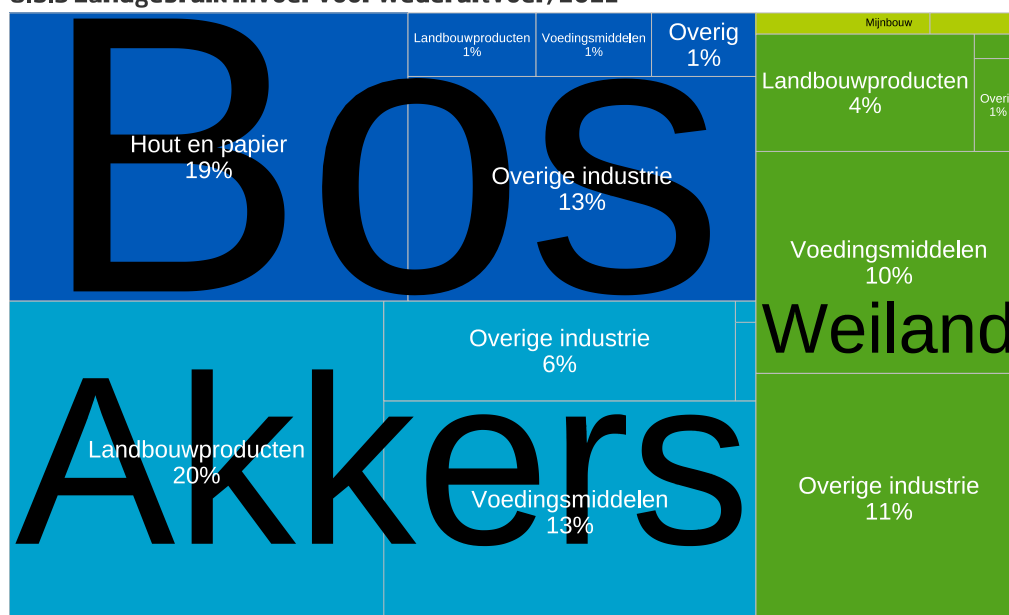
Bron: CBS, PBL (2025)

Aandeel bos in landgebruik invoer voor wederuitvoer gegroeid

De landvoetafdruk van de invoer voor wederuitvoer bedroeg 16 miljoen hectare, zie figuur 8.3.5. Ongeveer 40 procent van de landvoetafdruk van deze invoerstroom bestaat uit akkers. Van de waarde van de invoer voor wederuitvoer is 10 procent landbouwproducten en voedingsmiddelen. Deze productgroepen veroorzaken echter bijna 50 procent van de landvoetafdruk. De grootste productgroep in de invoer voor wederuitvoer, naar waarde, is computers en elektronica. Deze productgroep heeft een landvoetafdruk van slechts 0,5 miljoen hectare.

Het aandeel bos in het landgebruik voor invoer voor wederuitvoer is toegenomen in 2021 ten opzichte van het jaar ervoor. Dit wordt verklaard door een volumetoename van invoer van hout en houtproducten voor wederuitvoer. De hele Europese Unie zag in 2021 een groei van de uitvoer van hout (zie figuur 6 in Eurostat, 2023).

8.3.5 Landgebruik invoer voor wederuitvoer, 2021¹⁾

¹⁾Totaal: 16,0 miljoen hectare, waarvan 6,2 miljoen hectare akkers, 5,6 miljoen hectare bos, 4,1 miljoen hectare weiland en 147 duizend hectare mijnbouw.

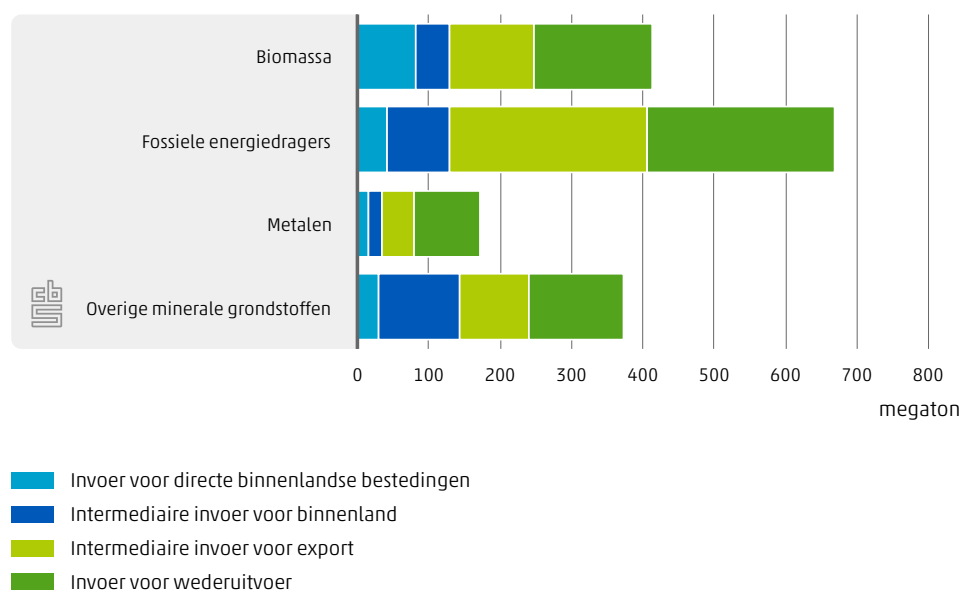
Bron: CBS, PBL (2025)

8.4 Grondstofvoetafdruk van de invoer

In 2021 bedroeg de grondstofvoetafdruk van de Nederlandse consumptie 571 megaton²⁾, een lichte stijging ten opzichte van 2020 maar nog steeds laag in vergelijking met andere EU-landen (CLO, 2025b). De invoer die in Nederland bleef had een grondstofvoetafdruk van 442 megaton. Dus ruim driekwart van de consumptievoetafdruk komt van de invoer. De grondstofvoetafdruk van de totale Nederlandse invoer was 1 639 megaton in 2021, een lichte daling ten opzichte van 2020 (Aerts & Weijers, 2024). Voor metalen is Nederland volledig afhankelijk van het buitenland, voor fossiele energiedragers is dat voor 90 procent. Van biomassa en overige minerale grondstoffen komt ook meer dan de helft uit het buitenland (CBS, 2024). In 2021 bestond het grootste deel van de grondstofvoetafdruk van de invoer uit fossiele energiedragers, zie figuur 8.4.1. De fossiel-grondstofvoetafdruk van de invoer is sterk gestegen in 2021 ten opzichte van 2020. Dit werd veroorzaakt door de verhoogde vraag voor de export en de wederuitvoer. De andere drie grondstofvoetafdrukken zijn gedaald ten opzichte van 2020.

²⁾ 1 megaton staat gelijk aan 1 miljard kilogram.

8.4.1 Grondstofvoetafdruk van de Nederlandse invoer, naar gebruik, 2021

Bron: CBS, PBL (2025)

Meeste overige minerale grondstoffen die in Nederland blijven uit Duitsland

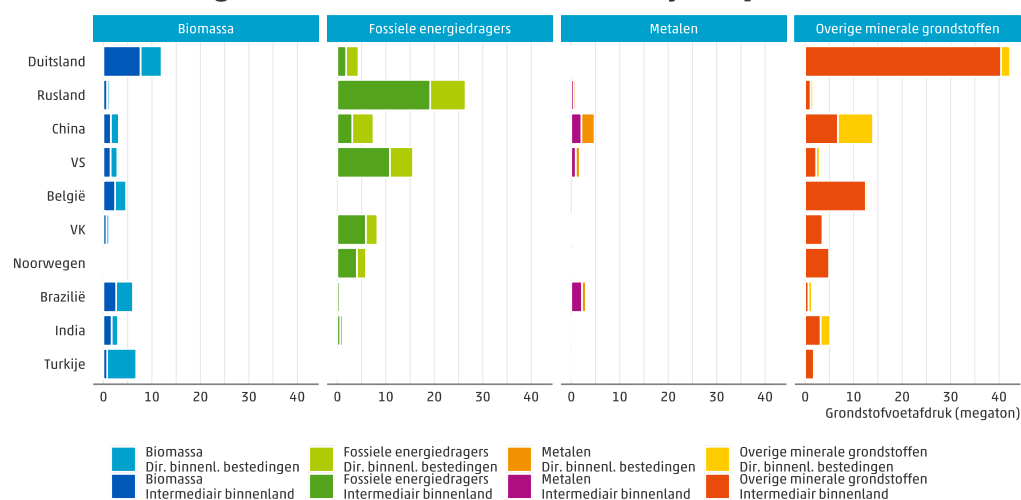
Van de grondstofvoetafdruk van de invoer die in Nederland blijft is die van overige minerale grondstoffen³⁾ het grootste. De invoer met een hoge overige minerale grondstofvoetafdruk wordt gebruikt in de Nederlandse productie, bijvoorbeeld steen en cement gebruikt in de bouw. In figuur 8.4.2 is te zien dat een groot deel van deze voetafdruk in Duitsland ligt. Dit wordt met name veroorzaakt door de invoer van steen, zand, grind en cement. De overige minerale grondstofvoetafdruk in China wordt voor een groot deel veroorzaakt door de invoer van finale producten waarin mineralen verwerkt zijn zoals elektrische apparaten waarin mica is verwerkt. Mica is een grote groep mineralen waar dunne elastische bladen van gemaakt kunnen worden die niet geleidend zijn. Hierdoor wordt het vaak gebruikt in elektrische apparaten die een printplaat bevatten. China is de grootste mica producent ter wereld (USGS, 2023).

Van de biomassa voetafdruk wordt 82 procent veroorzaakt door de invoer van landbouwproducten en voedingsmiddelen. Waar bij de landvoetafdruk de invoer van hout en houtproducten ook een aanzienlijk aandeel had is dat bij de grondstofvoetafdruk slechts 1 procent, het meeste hiervan in biomassa.

De grondstofvoetafdruk in Rusland en de VS bestaat met name uit fossiele brandstoffen, beide gestegen sinds 2020. Uit Turkije komt vooral veel kleding, wat de relatief hoge biomassa voetafdruk van de invoer direct voor binnenlandse bestedingen verklaard.

³⁾ Overige minerale grondstoffen zijn alle niet-metallische mineralen.

8.4.2 Grondstofgebruik invoer die in Nederland blijft, top 10 landen, 2021

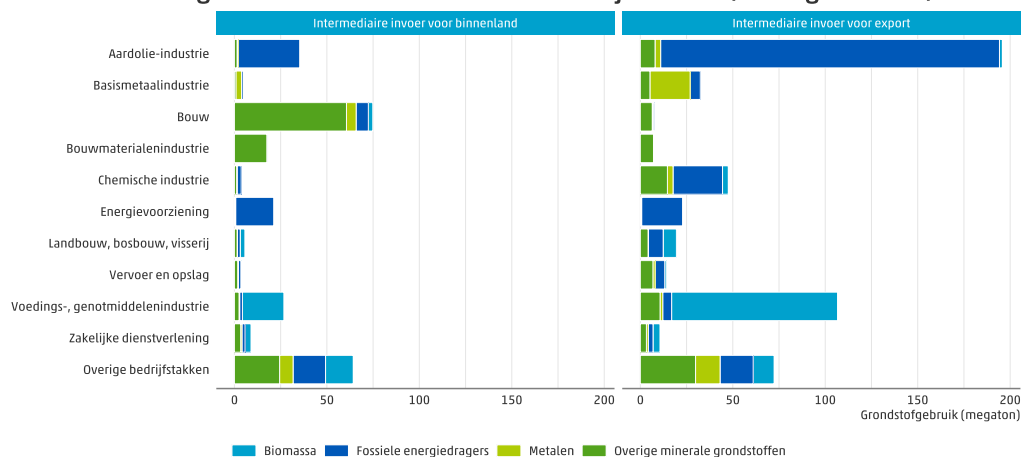

Bron: CBS, PBL (2025)

Hogere invoer-grondstofvoetafdruk bij de aardolie-industrie

De grondstofvoetafdruk van de invoer van de aardolie-industrie is 22 procent gestegen ten opzichte van 2020, naar 231 megaton. Hiervan is 196 megaton van invoer die in exportproducten wordt verwerkt, zie figuur 8.4.3. Dit zijn met name ruwe aardolie en aardgas, zie tabel 8.4.4. De grondstofvoetafdruk van de voedings- en genotmiddelenindustrie is 14 procent gestegen. Ook hiervan wordt het grootste gedeelte van de invoer verwerkt voor de export. De bouw heeft het grootste aandeel in de intermediaire invoer bestemd voor het binnenland. De bouwmaterialenindustrie is de enige andere bedrijfstak waarbij de grondstofvoetafdruk van de intermediaire invoer voor het binnenland groter is dan die voor de export.

8.4.3 Grondstofgebruik intermediaire invoer bedrijfstakken, naar grondstof, 2021

Bron: CBS, PBL (2025)

Landbouwproducten en voedingsmiddelen bepalend voor biomassa voetafdruk van intermediaire invoer, maar wel voornamelijk bestemd voor export

Uit tabel 8.4.4 blijkt dat het grondstofgebruik van de intermediaire invoer per grondstof gedomineerd wordt door de invoer van een of twee productgroepen. Wel zijn er enige verschillen tussen het grondstofgebruik voor de intermediaire invoer voor de export en die voor de binnenlandse markt. De biomassa voetafdruk wordt met name veroorzaakt door de invoer van landbouwproducten en voedingsmiddelen, beide voor een groot deel gebruikt voor de export. De invoer van hout en houtproducten is wel vaker bestemd voor het binnenland, maar beslaat slechts een klein deel van de biomassa voetafdruk. De productgroep ruwe aardolie en aardgas domineert de fossiele energiedragers voetafdruk; het meeste wordt gebruikt voor de export.

10% van de grondstoffen kwam
in 2021 uit Rusland

Het metaalgebruik voor intermediaire invoer voor de export hangt bijvoorbeeld sterk samen met de invoer van metaalertsen. Voor de binnenlandse markt, bijvoorbeeld door de bouw en bouwmaterialenindustrie, is dit vaker invoer van metalen in primaire vorm. De invoer van overige delfstoffen (anders dan aardolie, aardgas en metaal) wordt wel vaker gebruikt voor het binnenland.

8.4.4 Grondstofgebruik van de intermediaire invoer per productgroep

Productgroep		Gebruik totaal	Aandeel	Gebruik export	Gebruik binnenland
		Mt	%	Mt	Mt
Grondstof					
Biomassa	Landbouwproducten	80	48	58	22
Biomassa	Voedingsmiddelen	52	32	40	12
Biomassa	Hout, m.u.v. meubelen	8	5	6	2
Biomassa	Chemische producten	4	3	2	3
Fossiele energiedragers	Ruwe aardolie en aardgas	18	5	11	7
Fossiele energiedragers	Andere delfstoffen	282	77	223	59
Fossiele energiedragers	Cokes en geraffineerde aardolieproducten	15	4	12	3
Fossiele energiedragers	Chemische producten	10	3	8	2

8.4.4 Grondstofgebruik van de intermediaire invoer per productgroep (vervolg)

	Productgroep	Gebruik totaal	Aandeel	Gebruik export	Gebruik binnenland
Metalen	Metaalertsen	24	37	21	3
Metalen	Metalen in primaire vorm	4	6	3	1
Metalen	Computers en elektronica	8	13	5	4
Metalen	Elektrische apparatuur	5	8	3	3
Overige mineralen	Andere delfstoffen	100	47	30	71
Overige mineralen	Andere niet-metaalhoudende minerale producten	12	6	10	3
Overige mineralen	Metalen in primaire vorm	18	9	4	14
Overige mineralen	Computers en elektronica	13	6	8	5

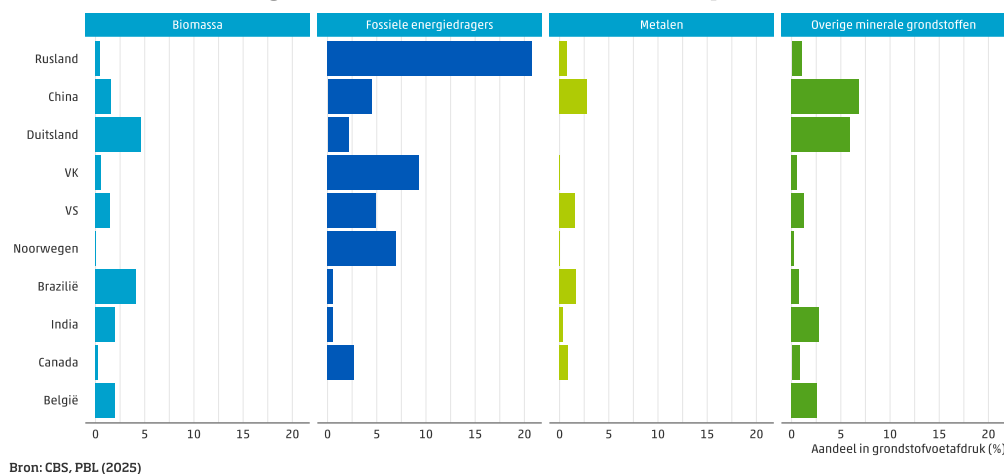
Bron: CBS, PBL (2025)

40 procent grondstofgebruik voor invoer voor wederuitvoer bestaat uit fossiele energiedragers

In totaal was in 2021 voor 651 megaton aan grondstoffen nodig voor de invoer voor wederuitvoer. Het grootste deel hiervan bestond uit fossiele energiedragers, met 263 megaton goed voor 40 procent. Bijna 21 procent van de grondstofvoetafdruk kwam van fossiele energiedragers uit Rusland (zie figuur 8.4.5), ongeveer hetzelfde als in 2020. Pas in 2022 was er een grote daling van de invoer van fossiele energiedragers uit Rusland, dat gold voor heel Europa (Eurostat, 2025). De gevolgen van de sancties tegen Rusland naar aanleiding van de inval in Oekraïne zijn in dit hoofdstuk dus nog niet te zien.

China en Duitsland leveren na Rusland de meeste grondstoffen voor de invoer voor wederuitvoer. Deze drie landen leverden ook in 2020 het meeste. China levert een aanzienlijk deel van alle typen grondstoffen, het grootste deel zijn overige minerale grondstoffen. Duitsland levert ook vooral overige minerale grondstoffen. De VS, het VK en Noorwegen dragen vooral fossiele energiedragers bij. In Brazilië ligt na Duitsland de grootste biomassa voetafdruk van de invoer voor wederuitvoer.

8.4.5 Grondstofgebruik invoer voor wederuitvoer, top 10 landen, 2021

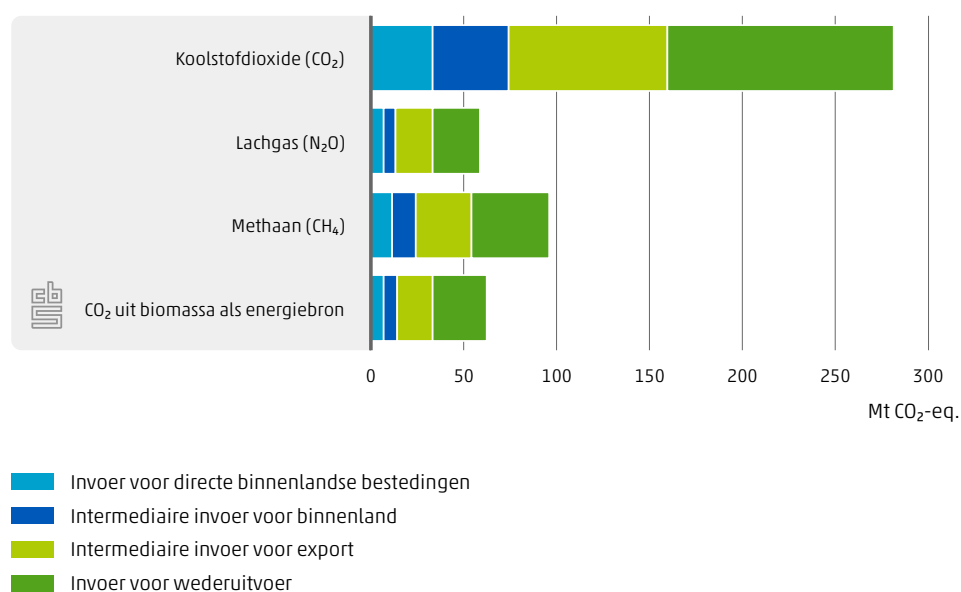

8.5 Broeikasgasvoetafdruk van de invoer

In deze paragraaf gaan we dieper in op de broeikasgasvoetafdruk van de invoer. Onder deze voetafdruk valt de totale uitstoot van de broeikasgassen koolstofdioxide (CO₂), lachgas (N₂O) en methaan (CH₄), die vrijkomt in de gehele keten van een product totdat het wordt ingevoerd in Nederland. Om de broeikaswerking van deze gassen bij elkaar op te kunnen tellen, wordt de uitstoot van deze gassen uitgedrukt in CO₂-equivalenten. 1 kg CO₂-equivalenten komt overeen met het effect van 1 kg CO₂-uitstoot. De uitstoot van 1 kg lachgas (N₂O) komt overeen met 265 kg CO₂-equivalenten, en de uitstoot van 1 kg methaan (CH₄) is gelijk aan 28 kg CO₂-equivalenten.

De broeikasgasvoetafdruk van de totale Nederlandse consumptie in 2021 wordt geschat op 230 megaton CO₂-equivalenten, waarvan ongeveer de helft in Nederland wordt uitgestoten (CLO, 2025c). De totale broeikasgasvoetafdruk van de Nederlandse invoer in 2021 was 501 megaton CO₂-equivalenten, net zoals in 2020. De invoer die in Nederland blijft had een broeikasgasvoetafdruk van 130 megaton CO₂-equivalenten⁴⁾, net iets meer dan de 126 megaton CO₂-equivalenten in 2020. De broeikasgasvoetafdruk van de invoer die in Nederland blijft is dus iets toegenomen en die van de invoer die Nederland weer verlaat als wederuitvoer of ingebed in een exportproduct is iets afgenomen. In figuur 8.5.1 is te zien dat het grootste deel van deze voetafdruk bestaat uit CO₂-uitstoot.

8.5.1 Broeikasgasvoetafdruk van de Nederlandse invoer, naar gebruik, 2021

Bron: CBS, PBL (2025)

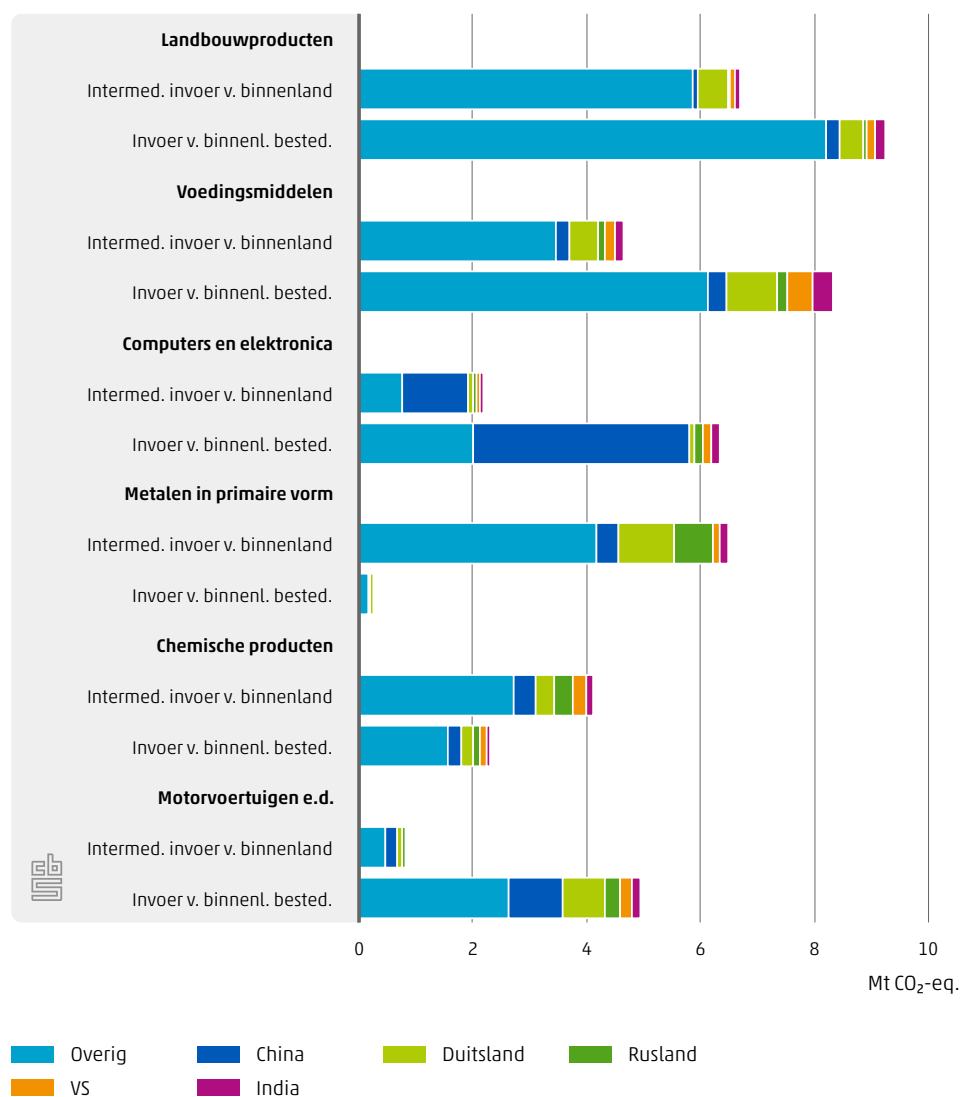
⁴⁾ Dit wijkt af van de waarden in CLO (2025c) omdat onze publicatie op recentere data is gebaseerd.

Bijna een kwart van de broeikasgasvoetafdruk van invoer voor Nederlandse consumptie door landbouwproducten en voedingsmiddelen

De invoer die in Nederland blijft bestaat uit invoer voor directe binnenlandse bestedingen en intermediaire invoer die wordt verwerkt in producten voor de binnenlandse markt.

In figuur 8.5.2 staan de zes productgroepen met de grootste broeikasgasvoetafdruk binnen deze invoerstroom. De invoer van landbouwproducten (12 procent) en voedingsmiddelen (10 procent) veroorzaken samen bijna een kwart van deze voetafdruk. De uitstoot van de productie van landbouwproducten is verspreid over veel landen, waarvan Duitsland (bijvoorbeeld fruit en granen), Brazilië (met name soja en maïs) en Zuid-Afrika (bijvoorbeeld druiven en bloemen) de grootste zijn. Ook de broeikasgasvoetafdruk van de productie van voedingsmiddelen is erg verspreid. Ook hier zijn Duitsland (met name veehouderijen) en Brazilië (met name soja) de grootste. De broeikasgasvoetafdruk van de invoer van computers en elektronica ligt voor meer dan de helft in China en is dus niet zo verdeeld als die van de andere productgroepen.

8.5.2 Broeikasgasvoetafdruk invoer die in Nederland blijft, naar productgroep, land en gebruik, 2021

Bron: CBS, PBL (2025)

13% van de
broeikasgasvoetafdruk van de
Nederlandse invoer wordt in China
uitgestoten

China grootste aandeel van broeikasgasvoetafdruk van de Nederlandse invoer

De broeikasgasvoetafdruk is erg verdeeld over de verschillende landen, zoals in figuur 8.5.2 te zien is. Het land met het grootste aandeel van de broeikasgasvoetafdruk van de Nederlandse invoer is China: 13 procent wordt daar uitgestoten, zie tabel 8.5.3. Ongeveer 70 procent van deze broeikasgasvoetafdruk in China komt van producten die uiteindelijk Nederland weer verlaten als wederuitvoer of ingebed in exportproducten. Voor Rusland ligt dat aandeel op 80 procent. Uit Rusland komen veel minerale brandstoffen die gebruikt worden in de Nederlandse productie. De broeikasgasvoetafdruk in Brazilië komt zelfs voor 81 procent van producten die uiteindelijk Nederland weer verlaten. Mango, limoen, druiven en soja (-producten) worden veel ingevoerd uit Brazilië om vervolgens als wederuitvoer Nederland te verlaten. De broeikasgasvoetafdruk van de intermediaire invoer uit Brazilië gebruikt voor de export wordt met name veroorzaakt door sojabonen en producten daarvan. Deze worden verwerkt door de olie- en vettenindustrie en de veevoederindustrie.

8.5.3 Broeikasgasvoetafdruk van de Nederlandse invoer, top 10 landen naar uitstoot, 2021

	Totaal	Aandeel	Invoer voor directe binnenlandse bestedingen	Intermediaire invoer		Invoer voor wederuitvoer
				voor export	voor binnenland	
	Mt CO ₂ -eq.	%	Mt CO ₂ -eq.			
China	68	13	13	8	14	33
Rusland	37	7	2	5	15	15
Duitsland	32	6	4	6	10	12
VS	25	5	3	4	9	11
Brazilië	19	4	2	2	8	7
India	16	3	3	2	4	7
België	15	3	2	3	5	5
Polen	13	3	2	2	4	5
Frankrijk	12	2	1	2	5	4
Indonesië	10	2	1	1	3	4

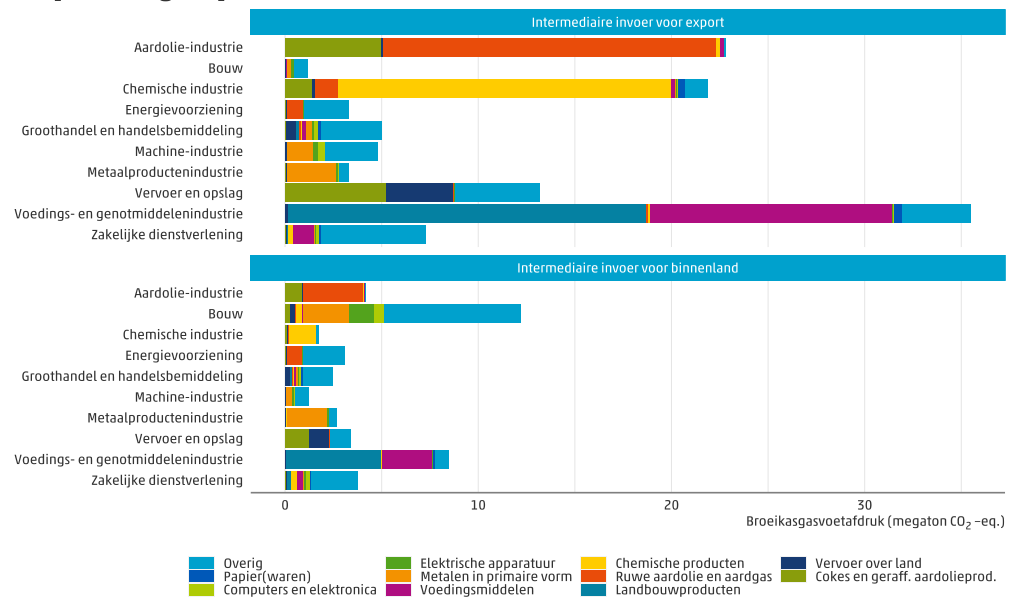
Bron: CBS, PBL (2025)

Intermediaire invoer van de voedings- en genotmiddelenindustrie heeft grootste broeikasgasvoetafdruk

In figuur 8.5.4 is voor de tien bedrijfstakken met de grootste broeikasgasvoetafdruk van de intermediaire invoer, de verdeling van deze voetafdruk naar de tien productgroepen met de grootste broeikasgasvoetafdruk weergegeven. De intermediaire invoer van deze bedrijfstakken is goed voor 70 procent van de totale broeikasgasvoetafdruk van de intermediaire invoer: driekwart van die voor de exportproductie en 57 procent van die voor de productie voor de binnenlandse markt.

De intermediaire invoer van de voedings- en genotmiddelenindustrie heeft de grootste broeikasgasvoetafdruk, met name veroorzaakt door de invoer van landbouwproducten en voedingsmiddelen. Daarna volgen de aardolie-industrie, de chemische industrie en de bouw. De invoer van deze laatste bedrijfstak voor de productie voor de binnenlandse markt heeft relatief gezien een grote broeikasvoetafdruk, terwijl dit voor de Nederlandse chemische industrie juist geldt voor de invoer voor de exportproductie.

8.5.4 Broeikasgasvoetafdruk intermediaire invoer, top 10 bedrijfstakken en productgroepen, 2021

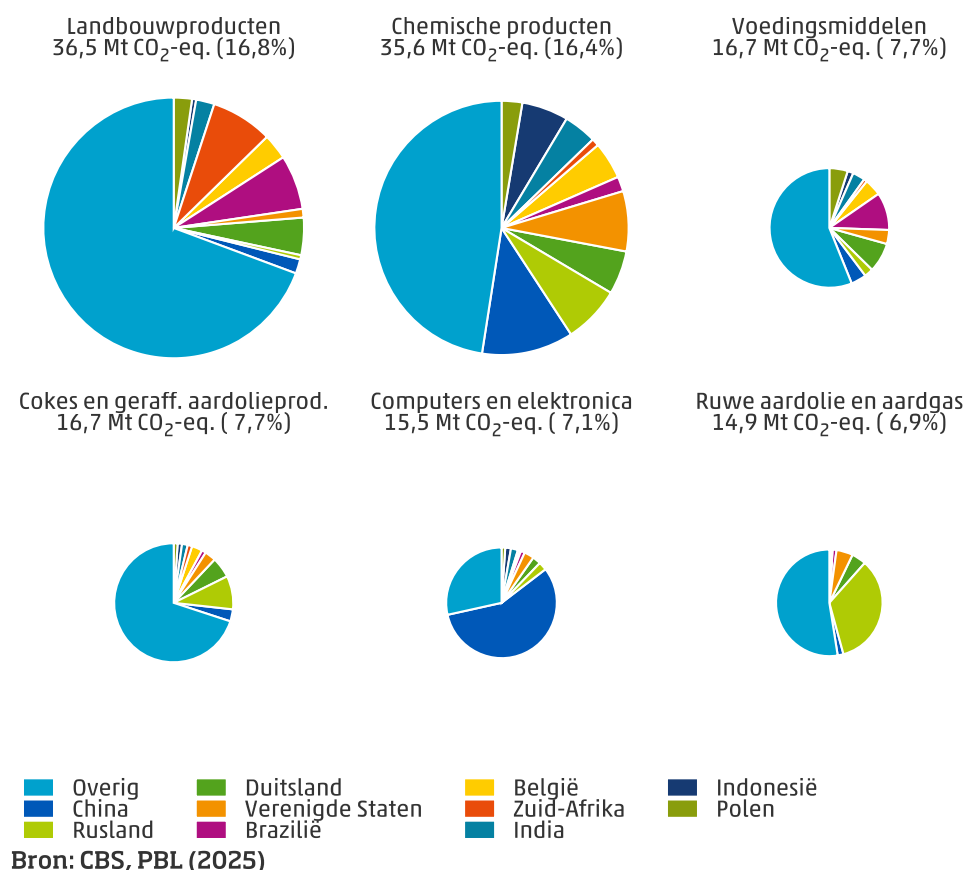

Bron: CBS, PBL (2025)

Broeikasgasvoetafdruk invoer van chemische producten voor wederuitvoer hardst gestegen

De invoer van landbouwproducten veroorzaakt het grootste deel van de broeikasgasvoetafdruk van de invoer voor wederuitvoer, op de voet gevolgd door de invoer van chemische producten, zie figuur 8.5.5. Het aandeel van landbouwproducten in de broeikasgasvoetafdruk van de invoer voor wederuitvoer was in 2020 nog 21,4 procent. Dit komt doordat er minder landbouwproducten werden ingevoerd voor wederuitvoer. De broeikasgasvoetafdruk van de invoer van chemische producten voor wederuitvoer is toegenomen. Dit komt door een toename van invoer van synthetische brandstoffen en van desinfectiemiddelen voor wederuitvoer. In 2020 was dit ook de tweede grootste productgroep qua broeikasgasvoetafdruk van de invoer voor wederuitvoer, maar toen nog met 32,3 megaton CO₂-equivalenten. De broeikasgasvoetafdruk van de invoer voor wederuitvoer in totaal is gedaald ten opzichte van 2020, zo ook voor de meeste productgroepen. De invoer van chemische producten is een uitzondering.

8.5.5 Broeikasgasvoetafdruk invoer voor wederuitvoer naar productgroep en land, 2021

8.6 Literatuur

Aerts, N., Bohn, T., Creemers, S., Notten, T., & Weusten, M. (2023). *Inzet van de invoer in de Nederlandse economie*. In S. Creemers & D. Herbers (Reds.), *Nederland Handelsland: Export, import & investeringen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Aerts, N., & Weijers, S. (2024). *Voetafdruk van de invoer*. In S. Creemers, M. Houben-van Herten & R. Voncken (Reds.), *Nederland Handelsland: Export, import & investeringen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2022a, 9 maart). *87 procent import uit Rusland betreft minerale brandstoffen*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2022b, 7 juli). *Nederland in EU grootste importeur Braziliaanse landbouw*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2023, 3 oktober). *Meer goederen gelost in Nederlandse zeehavens, aanvoer uit Rusland daalt*. Centraal Bureau voor de Statistiek

CBS (2024). *Groeiend naar een groene economie? Achtergrondreportage bij de materiaalmonitor*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

- CBS (2025). [Internationale handel; in- en uitvoerwaarde, SITC \(3 digits\), 2012–2022](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 6 juni 2025.
- CBS (2025a). [Bbp, productie en bestedingen; kwartalen, mutaties, nationale rekeningen](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 6 juni 2025.
- CLO (2025a). [Nederlandse landvoetafdrukken, 2010–2021](#) (indicator 3018, versie 01, 20 februari 2025). Centraal Bureau voor de Statistiek, Planbureau voor de Leefomgeving, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, en Wageningen University and Research.
- CLO (2025b). [Grondstofvoetafdrukken Nederland, 2010–2021](#) (indicator 3016, versie 01, 20 februari 2025). Centraal Bureau voor de Statistiek, Planbureau voor de Leefomgeving, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, en Wageningen University and Research.
- CLO (2025c). [Broeikasgasvoetafdrukken Nederland, 2010 – 2021](#) (indicator 0603, versie 05, 10 februari 2025). Centraal Bureau voor de Statistiek, Planbureau voor de Leefomgeving, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, en Wageningen University and Research.
- Eurostat (2023). [Wood products – production and trade](#). Eurostat. Geraadpleegd op 6 juni 2025.
- Eurostat (2025). [EU trade with Russia – latest developments](#). Eurostat. Geraadpleegd op 2 juni 2025.
- In 't Veld, D. (2025). *PBL-FIGARO 2021. Versie: maart 2025*. [Ongepubliceerde dataset]. Planbureau voor de Leefomgeving.
- Navarre, N., Schrama, M., de Vos, C., & Mogollón, J. M. (2023). [Interventions for sourcing EAT-Lancet diets within national agricultural areas: A global analysis](#). *One Earth*, 6(2), 182.
- Reis, T., & Prada Moro, Y. (2022). [Connecting exports of Brazilian soy to deforestation](#). Trase. Geraadpleegd op 6 juni 2025.
- Trading Economics (2025a). [Soybeans – Price – Chart – Historical Data – News](#). Geraadpleegd op 20 mei 2025.
- Trading Economics (2025b). [Wheat – Price – Chart – Historical Data – News](#). Geraadpleegd op 20 mei 2025.
- USDA (2025). [Brazil soybean production](#). United States department of agriculture. Geraadpleegd op 30 mei 2025.
- USGS (2023). [Mineral commodity summaries 2023](#). U.S. Geological Survey. Geraadpleegd op 30 mei 2025.

Begrippenlijst

Bedrijf(seenheid)

De feitelijke transactor in het productieproces gekenmerkt door zelfstandigheid ten aanzien van de beslissingen over dat proces en door het aanbieden van zijn producten aan derden. Een bedrijf bestaat uit een of meer juridische eenheden. Kenmerkend is dat er autonomie is over beslissingen met betrekking tot productie binnen deze entiteit. Wanneer deze eenheid zich uitstrekt over verschillende landen wordt omwille van de nationale statistiek het Nederlandse deel als bedrijf beschouwd.

Bedrijfsdemografisch Kader (BDK)

Het Bedrijfsdemografisch Kader (BDK) is een doorontwikkelde versie van het Algemeen Bedrijven Register (ABR) waarin methodebreuken zijn gecorrigeerd en de aansluiting van de gegevens in de tijd verder is gewaarborgd. Dit maakt het bij uitstek geschikt voor onderzoek waarbij individuele bedrijven in de tijd worden gevolgd. Doordat omnummeringen vanwege bijvoorbeeld administratieve oorzaken, fusies, overnames of afsplitsingen 'gerepareerd' worden, verdwijnen bedrijven niet uit het zicht. Daarnaast is het BDK verrijkt met informatie uit andere statistieken en de UCI-lijst.

Biomassa en biomassavoetafdruk

Biomassa is al het materiaal van plantaardige, dierlijke of andere organische herkomst. Dit zijn bijvoorbeeld hout, landbouwgewassen en gft (groente, fruit en tuin)-afval, maar ook plantaardige olie en wol. Biomassa is een belangrijke grondstof voor het maken van producten, maar is natuurlijk ook een eindproduct. In de biomassavoetafdruk wordt het 'gewonnen' gewicht genomen. Er vindt dus geen aanpassing van het gewicht plaats aan het vochtgehalte van een product. Hoewel bijvoorbeeld een aardbei meer vocht bevat dan een graankorrel, wordt van beide gewoon het gewicht genomen.

Broeikasgassen

Broeikasgassen houden een deel van de warmte die op aarde terechtkomt door zonnestraling vast. Door de toegenomen concentratie broeikasgassen in de atmosfeer wordt meer warmte vastgehouden en neemt de temperatuur van het aardoppervlak toe. Dit noemt men het versterkte broeikaseffect. De belangrijkste broeikasgassen zijn kooldioxide (CO₂), methaan (CH₄), lachgas (N₂O), HFK's, PFK's en SF₆.

Bruto binnenlands product (bbp)

Een maat voor de omvang van de economie. Deze wordt berekend uit de som van de waarde die door ondernemingen, huishoudens en overheden wordt toegevoegd aan de goederen en diensten die zij hebben moeten verbruiken om hun producten te kunnen maken. Deze som staat bekend als de toegevoegde waarde 'in basisprijzen'. Om tot het bbp 'in marktprijzen' te komen, wordt hierbij het saldo van productgebonden belastingen en subsidies én het verschil tussen toegerekende en afgedragen btw opgeteld.

Buitenlands bedrijf

Een buitenlands bedrijf wordt geclassificeerd aan de hand van het land waar uiteindelijke zeggenschap plaatsvindt. Dit gebeurt op basis van de Ultimate Controlling Institutional Unit (UCI). De UCI is gedefinieerd als het bedrijf, hogerop in de zeggenschapsketen waarvan het Nederlandse bedrijf deel uitmaakt, niet onder zeggenschap van een ander bedrijf of onderneming. Buitenlandse zeggenschap betekent dat het land van vestiging van de UCI een ander land is dan Nederland.

Buitenlandse dochter

Als een Nederlands bedrijf een meerderheidsbelang in een buitenlands bedrijf heeft, dan is dit bedrijf een dochteronderneming van een Nederlands bedrijf, of buitenlands bedrijf onder Nederlandse zeggenschap. Daarbij is geen minimum bedrag aan investeringen of minimum aandeel in het stemrecht in het buitenlandse bedrijf gehanteerd. Zulke investeringen in het buitenland, gedaan door een bedrijf in Nederland én in Nederlandse handen (Nederlandse multinational), heeft als doel een blijvend belang op te bouwen in een buitenlands bedrijf.

CH₄

Methaan (= moerasgas). CH₄ ontstaat onder andere door onvolledige verbranding van brandstoffen, lekkage van het aardgasnet en door vergisting. Ook zijn de veehouderij en rijstteelt belangrijke bronnen van dit gas. Methaan is een broeikasgas (veroorzaakt opwarming van de aarde) en het belangrijkste bestanddeel van aardgas.

CO₂

Koolstofdioxide. CO₂ ontstaat onder andere bij verbranding van het element koolstof in brandstoffen. Het is een broeikasgas, waarvan de stijgende concentratie in de atmosfeer een versterking van het broeikaseffect veroorzaakt, welke tot een verdere opwarming van de aarde leidt.

CO₂-equivalent

Om de invloed van de verschillende broeikasgassen te kunnen optellen, worden de uitstootcijfers omgerekend naar CO₂-equivalenten. De omrekening is gebaseerd op het Global Warming Potential (GWP), dat is de mate waarin een gas bijdraagt aan het broeikaseffect.

De broeikasgasuitstoot wordt doorgaans uitgedrukt in megaton CO₂-equivalent (1 megaton = 1 miljoen ton = 1 miljard kilogram). Eén kilogram CO₂-equivalent staat gelijk aan de broeikaswerking van 1 kilogram CO₂. Volgens de nieuwe IPCC-voorschriften (vanaf september 2022) staat de uitstoot van 1 kilogram lachgas gelijk aan 265 kilogram CO₂-equivalent en de uitstoot van 1 kilogram methaan aan 28 kilogram CO₂-equivalent.

Consumptievoetafdruk

De Nederlandse consumptievoetafdruk omvat alle broeikasgasemissies die zijn uitgestoten ten behoeve van de totale Nederlandse consumptie.

Directe binnenlandse bestedingen

De consumptie door huishoudens en de overheid, plus de investeringen door huishoudens, overheid en ondernemingen.

Directe Buitenlandse Investeringen (DBI)

Een onderneming met directe investeringen uit het buitenland is een onderneming waarin een investeerder uit een ander land tenminste 10 procent bezit van het gewone aandelenkapitaal of van de stemrechten of het equivalent daarvan. Het gaat hierbij om een blijvend belang en om verkrijging van substantiële invloed in het management van de onderneming. Directe investeringen zijn opgebouwd uit aandelenkapitaal, deelnemingen in groepsmaatschappijen in het buitenland en kredietverlening.

Directe uitvoer

Het leveren van goederen en het verlenen van diensten door ingezetenen aan het buitenland (niet-ingezetenen).

Eigendomsoverdracht

Goederentransacties waarbij een Nederlands bedrijf of persoon het economisch eigendom van de goederen overdraagt aan een buitenlands bedrijf of persoon, en omgekeerd.

Exportverdiensten

Waarde van een bruto exportstroom minus het verbruik van geïmporteerde grondstoffen, halffabricaten en ondersteunende diensten.

Fossiele energiedragers en fossiele energiedragers-voetafdruk

Fossiele energiedragers zijn bijvoorbeeld aardolie, aardgas en steenkool. Binnen de grondstofvoetafdruk worden alleen primaire energiedragers meegerekend. Primaire energiedragers worden uit de natuur gewonnen. Secundaire energiedragers maken gebruik van primaire energiedragers en dragen daardoor dus bij aan de grondstofvoetafdruk.

Grensoverschrijding

Goederenbewegingen waarbij de goederen fysiek de Nederlandse landsgrens passeren, zonder dat hierbij altijd sprake is van eigendomsoverdracht. Bij de internationale handelscijfers in deze publicatie wordt uitgegaan van het concept van grensoverschrijding, tenzij anders vermeld.

Grondstofvoetafdruk

De grondstofvoetafdruk van de Nederlandse invoer is de hoeveelheid (in gewicht) grondstoffen die gewonnen wordt voor alle goederen en diensten die worden ingevoerd.

Indirecte export (export via de waardeketen)

De productie van goederen en diensten die niet direct bestemd zijn voor de export naar een bepaald land, maar die uiteindelijk verwerkt worden in die export via andere binnen- of buitenlandse bedrijfstakken.

Intellectueel eigendom

De verzamelnaam voor rechten op uitgewerkte ideeën en concepten zoals beschermd door bijvoorbeeld patenten, handelsmerken en auteursrechten (copyrights).

Intermediaire invoer

De intermediaire invoer is de invoer welke gebruikt wordt als input in het productieproces. Deze invoer bestaat bijvoorbeeld uit grondstoffen, halffabricaten, brandstoffen of diensten. Een intermediair product wordt gebruikt tijdens het productieproces, vaak getransformeerd, en dan verwerkt in de uiteindelijke output. Het wordt dus gebruikt om weer andere goederen of diensten te produceren.

Internationale handel in diensten

Er is sprake van internationale handel in diensten wanneer Nederlandse ingezetenen voor ingezetenen van een andere economie diensten verrichten of omgekeerd. Diensten zijn producten die over het algemeen niet tastbaar zijn, bijvoorbeeld vervoersdiensten, zakelijke diensten en persoonlijke, culturele en recreatieve diensten. Met Nederlandse ingezetenen worden bedrijven en personen bedoeld die in Nederland economische activiteiten ontplooiën en daartoe reeds langer dan één jaar over een locatie in Nederland beschikken.

Internationale handel in goederen

Er is sprake van internationale handel in goederen wanneer ingezetenen goederen leveren aan het buitenland en omgekeerd. Bij invoer uit EU-landen is dit de waarde van de goederen inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de Nederlandse grens. Bij invoer uit niet-EU-landen is dit de waarde inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de buitengrens van de Europese Unie. De uitvoerwaarde is inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de Nederlandse grens. Dit is in overeenstemming met de statistiek Internationale Handel in Goederen (IHG). De IHG bronstatistiek hanteert andere concepten dan Nationale Rekeningen. Zo gaat de bronstatistiek uit van grensoverschrijdend goederenverkeer en is economisch eigendom leidend voor Nationale Rekeningen. Ook de integratie in de Nationale Rekeningen levert additionele verschillen op.

Internationale waardeketen

Een internationale waarde- of productieketen omvat alle activiteiten – in meer dan één land – die nodig zijn om een goed of dienst vanuit de conceptfase via de verschillende productiefases bij eindverbruikers te bezorgen en verwerking na gebruik.

Investerings in materiële vaste activa

Goederen die worden aangeschaft of in eigen beheer worden voortgebracht, met als doel om als kapitaalgoed in het productieproces ingezet te worden. Het gaat daarbij om goederen met een levensduur van meer dan één jaar zoals gebouwen, woningen, machines, vervoermiddelen en dergelijke.

Invoer

Het leveren van goederen en het verlenen van diensten door het buitenland (niet-ingezetenen) aan ingezetenen.

Invoer voor binnenlandse bestedingen

De voor ingezetenen bestemde goederen en diensten, die vanuit het buitenland in het economisch gebied van Nederland zijn gebracht. Hiertoehoren ook voor verwerking in het productieproces benodigde grondstoffen, halffabricaten, brandstoffen en voor investeringen bestemde vaste activa.

Invoer voor wederuitvoer

De goederen en diensten die Nederland binnenkomen, daarbij (tijdelijk) eigendom worden van een ingezetene, en daarna, zonder dat significant industriële bewerking plaatsvindt, Nederland weer verlaten.

Invoerintensiteit

De invoerintensiteit is een indicator die de mate van de internationale concurrerende druk in de lokale markt weergeeft. Het is uitgedrukt in een procentueel aandeel dat weergeeft in hoeverre de Nederlandse vraag naar goederen of diensten afhankelijk is van buitenlandse invoer. Een hogere ratio leidt dan ook tot een groter aandeel van de invoer om in de totale vraag naar goederen en diensten te voorzien.

Invoervoetafdruk

De Nederlandse invoervoetafdruk van een product bevat alles wat er in de productieketen van dit product gebeurt totdat een bedrijf of persoon in Nederland eigenaar wordt van dit product.

Landvoetafdruk

De landvoetafdruk van de Nederlandse invoer is de oppervlakte van het land dat gebruikt wordt ten behoeve van de productie van de goederen en diensten die Nederland importeert.

Metalen en metaalvoetafdruk

Metalen zijn alle scheikundige metalen, bijvoorbeeld ijzer, aluminium en koper. De metaalvoetafdruk bevat de totale benodigde metaalertsen. Legeringen zoals staal dragen alleen hun aandeel aan metaalerts bij aan de metaal-grondstofvoetafdruk.

Multinational

Bedrijven met een moeder- of dochterbedrijf in het buitenland. Een Nederlandse multinational is een bedrijf onder (ultieme) Nederlandse zeggenschap met ten minste een dochter (meerderheidsdeelneming) in het buitenland. Een buitenlandse multinational is een in Nederland gevestigde dochteronderneming, waarover de uiteindelijke zeggenschap in het buitenland ligt.

Nederlandse bedrijfsleven

Het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) maakt gebruik van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) om bedrijfseenheden in te delen naar hoofdactiviteit. Het Nederlandse bedrijfsleven omvat alle bedrijven uit de SBI-secties B tot en met N, exclusief K plus S95. Deze afbakening wordt internationaal aangeduid als de 'non-financial business economy'.

Deze categorie is een samenstelling van de volgende bedrijfstakken:

B Delfstoffenwinning

C Industrie

D Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht

E Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering

F Bouwnijverheid

G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's

H Vervoer en opslag

I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking

J Informatie en communicatie

L Verhuur van en handel in onroerend goed

M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening

N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening

S95 Reparatie van consumentenartikelen.

N₂O

Distikstofoxide (= lachgas). N₂O ontstaat bij allerlei chemische omzettingsprocessen, met name in de landbouw, door denitrificatieprocessen versterkt door het toepassen van (kunst)mest en daarnaast bijvoorbeeld bij de productie van salpeterzuur en in autokatalysatoren. Het is een sterk broeikasgas (veroorzaakt opwarming van de aarde).

Niet-multinational

Bedrijven zonder moeder- of dochterbedrijf in het buitenland.

Onderneming (ondernemingengroep)

De eenheid die feitelijk optreedt als financiële transactor. Operationeel wordt de ondernemingengroep gedefinieerd als de meest omvattende verzameling van in Nederland gevestigde juridische eenheden waarover zeggenschap kan worden uitgeoefend en die homogeen is naar institutionele sector. Een ondernemingengroep kan uit één of meerdere bedrijfseenheden bestaan. Zie ook bedrijf (bedrijfseenheid).

Overige minerale grondstoffen en voetafdruk

Onder overige minerale grondstoffen vallen alle van nature voorkomende anorganische stoffen die niet-metallisch zijn. Voorbeelden zijn krijt, kalksteen, zout en zand.

Het gewonnen gewicht draagt bij aan de voetafdruk, onafhankelijk van hoeveel vocht het product vasthoudt.

Quasi-doorvoer

Quasi-doorvoer betreft invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden doorgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het gehele verblijf in Nederland eigendom van een buitenlands bedrijf (in tegenstelling tot de wederuitvoer). Daarnaast moet er nog één van de volgende administratieve handelingen gebeuren in Nederland, wil er sprake zijn van quasi-doorvoer:

- De goederen van buiten de EU worden bij aankomst in Nederland vrijgemaakt;
- De goederen verlaten Nederland en de EU en er wordt door de douane een uitvoerdocument opgemaakt;
- De internationale goederen worden in Nederland voor minimaal één dag opgeslagen. Hierdoor wordt de eigenaar BTW-plichtig en moet hij zich laten registreren voor de BTW.

De quasi-doorvoer is geen onderdeel van de Nederlandse cijfers over de Nederlandse handel, wel bij de Europese cijfers over de Nederlandse handel (Eurostat).

Royalty's

Royalty's zijn vergoedingen voor het gebruik van andermans rechten. Voorbeelden van die rechten zijn auteursrechten, merkrechten en patentrechten.

SBI

Bedrijfstakken worden afgebakend volgens de hiërarchische indeling van economische activiteiten van de Europese Unie (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté Européenne, afgekort: NACE), de Nederlandse variant hiervan is de Standaard Bedrijfsindeling (SBI).

Special Purpose Entity (SPE)

Bijzondere financiële instellingen (BFI's) zijn in Nederland gevestigde dochtermaatschappijen van buitenlandse ondernemingen die fungeren als financieel intermediair tussen diverse onderdelen van het concern waarvan ze deel uitmaken. De vorderingen en verplichtingen van deze instellingen hebben veelal betrekking op directe investeringen vanuit het ene land via Nederland in een ander land, of op het doorsluizen naar de buitenlandse moeder van in het buitenland aangetrokken middelen. Vanaf 2020 is de door De Nederlandsche Bank gehanteerde definitie voor BFI's in lijn gebracht met de definitie die het IMF hanteert voor Special Purpose Entities (SPE'S): dit zijn bedrijven die een zeer beperkte tot geen bijdrage leveren aan de reële Nederlandse economie, geen binnenlandse deelnemingen hebben en maximaal vijf werknemers hebben.

Toegevoegde waarde

Het verschil tussen de productie en het intermediair verbruik (exclusief aftrekbare btw).

Two-way trader

Een bedrijf of bedrijfsvestiging met zowel import- als export van goederen en/of diensten. Dit in tegenstelling tot de zgn. one-way trader, die enkel importeert ofwel enkel exporteert.

Uitvoer

De som van uitvoer van Nederlandse makelij en wederuitvoer.

Uitvoer van Nederlandse makelij

Uitvoer van Nederlandse makelij (oftewel eigen makelij) betreft uitvoer na productie in Nederland dan wel uitvoer na significante bewerking van buitenlandse makelij (waarbij wordt gekeken in hoeverre de statistische goederencode van het goed al dan niet sterk is veranderd).

Voltijdequivalent (vte)

Een maatstaf voor het arbeidsvolume, die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) om te rekenen naar voltijdbanen, ook wel voltijdequivalenten (vte) genoemd. Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op.

Wederuitvoer

Wederuitvoer betreft invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden uitgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het verblijf in Nederland (tijdelijk) eigendom van een Nederlands bedrijf (in tegenstelling tot de quasi-doorvoer).

Zeggenschap

De zeggenschap van bedrijven wordt bepaald aan de hand van het land waar de strategische besluitvorming plaatsvindt. Deze zeggenschap ligt bij de Ultimate Controlling Institutional Unit (UCI). Buitenlandse zeggenschap betekent dat het land van vestiging van de UCI een ander land is dan Nederland.

Medewerkers

Auteurs

Nieke Aerts
Arjen Berkenbos (DNB)
Melle Bijlsma (DNB)
Timon Bohn
Sarah Creemers
Jurriaan Eggelte (DNB)
Robin Konietzny
Dio Limpens
Tom Notten
Shalane Pijnenburg
Mauro Pinna
Leen Prenen
Pascal Ramaekers
Janneke Rooyakkers
Anne Maaïke Stienstra (DNB)
Fons Verkerk (DNB)
Christiaan Visser
Roger Voncken
Manon Weusten

Redactie

Sarah Creemers
Janneke Rooyakkers
Roger Voncken

Eindredactie

Sarah Creemers
Roger Voncken

Dankwoord

We danken de volgende personen voor hun constructieve bijdrage aan deze editie van *Nederland Handelsland*:

Deirdre Bosch
Anniek Erkens

Loe Franssen
Jan-Pieter Heijmans
Marjolijn Jaarsma
Tim Peeters
Davey Poulissen
Stef Weijers

CBS CCN Logistiek
CBS CCN Redactie en Visualisatie
CBS Vertaalbureau

We danken ook de volgende medewerkers van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor hun feedback op een eerdere versie van *Nederland Handelsland*:

Jan Pieter Barendse
Diederik Berghuijs
Vasant Bhoendi
Tom Harmsen
Jeroen Jacobs
Ries Kamphof
Judith Kikkert
Harry Oldersma